

VOOR OGEN VERBORGEN

**GELIJKENISSEN
EN HUN GEHEIMEN**

Karel Tuk

www.voor-ogen-verborgen.nl

ISBN 90 5786 85 71
NUR 700 Theologie algemeen
708 Godsdienstige mystiek

VOORWOORD

Enkele weken zou onze dominee verhinderd zijn om godsdienstles te geven. Als vervanger kregen we Ds. Breukelman uit een naburig dorp. Toen ik binnenkwam, stond hij bij de tafel. Was dat een dominee? Ik was de tengere figuur van onze dominee gewend en hij was een reus. Ook zijn stem was veel te groot voor de kamer waarin we zaten. Maar vertellen dat hij kon. Het uur vloog om.

Hij leunde achterover en vroeg of we iets wilden vragen. Het bleef stil. Dan heb ik een vraag voor jullie. Hij haalde een grote pijp en een leren zak met tabak uit zijn tas. Hij stopte zijn pijp aandachtig, keek ons aan en zei: "Er gaat een heel half ons tabak in deze pijp. Denk er deze week goed over na hoeveel erin gaat, een heel of een half ons." De week erop leek hij zijn opdracht vergeten, dus vroeg ik ernaar. Hij boog zich voorover en keek me met twinkelende ogen aan: "Waarom wil je dat ik dat zeg? Het gaat erom dat je je éigen hersens gebruikt. Eén antwoord dat je zelf vindt, is mij meer waard dan honderd antwoorden die je van een ander krijgt."

Of ik als jochie van een jaar of twaalf de draagwijdte van dit antwoord toen heb begrepen, betwijfel ik, maar het is me wel bijgebleven. Tijdens het werken aan dit boek over enkele fascinerende gelijkenissen heb ik me veel vragen gesteld... en mogelijke antwoorden gekregen, want hét antwoord op levensvragen bestaat immers niet hoewel men vroeger daar wel anders over dacht. Bovendien zijn de motivering van een antwoord en de discussie erover vaak interessanter dan het antwoord zelf.

Dit boek is een neerslag van een jarenlange omgang met een serie gelijkenissen uit het bijbelboek Lucas. Temidden van die serie staat in Lucas 15 de bekende gelijkenis van de verloren zoon. Sinds mijn jongensjaren oefent dit verhaal een grote aantrekkingskracht op mij uit. De jongste zoon deugde niet. Hij verkwiste alles wat hij had en ging met hangende pootjes terug naar zijn vader. In plaats van de verwachte uitbrander kreeg hij een welkomstfeest aangeboden. De oudste deugde trouwens ook niet. Die zat vol wrok en afgunst en wilde niet aan het feest meedoen. Kennelijk uit verlegenheid met dit stel broers - denk ik nu - werd in de kerk de goedheid en vergevingsgezindheid van de vader breed uitgemeten. In die tijd was ik natuurlijk veel meer geïnteresseerd in die jongens dan in de houding van de vader. Was het bovendien niet gek dat hij zonder er één woord aan vuil te maken zijn zoon de erfenis meegaf? Nee, iets klopte niet!

Na de watersnoodramp van 1953 bereikte de golf van de naoorlogse wederopbouw en vernieuwing ook Zuidland, een dorp op een van de

Inleiding

Zuid-Hollandse eilanden waar ik opgroeide. Zo werden de stoomtram vervangen door de lijnbus en de regenput achter het huis door de waterleiding. Ik besloot aan de Academie “De Horst” van “Kerk en Wereld” in Driebergen de opleiding voor evangelist te gaan volgen in combinatie met die voor cultureel werker. Dankzij inspirerende docenten was deze opleiding een combinatie van praktische theologische en maatschappelijke detailstudies en een betrokkenheid bij de volle breedte van de maatschappij. Ik genoot.

Jaren gingen voorbij. Werk, gezin en maatschappelijke verantwoordelijkheid eisten alle energie en aandacht op. Het vraagstuk uit mijn jongensjaren week naar de achtergrond en ik begon innerlijk afstand te nemen van de mij zo vertrouwde godsdienst(igheid). In die periode liet ik vrijwel alles achter wat mij zo dierbaar was geweest. Er kwam ruimte voor iets anders. Ik ging yoga beoefenen en verdiepte me in de Indiase cultuur en religies. De neiging om een voor mij vreemde godsdienst te omarmen, heb ik niet gekend. Hoewel ik in die tijd weinig met het Christendom had, wilde ik niet vluchten in iets anders omdat ik verwachtte daar tegen dezelfde ongerijmdheden op te lopen. Ondanks of dankzij het ontbreken van een schriftelijke uitlegtraditie leerde ik geleidelijk de dubbele bodem in de Oosterse verhalen waarderen. Ze deden me denken aan de verhalen in de bijbel. Tijdens mijn bezoeken aan India zag ik de bijbelse taferelen over herders en heiligen zich als het ware op straat afspelen en zo raakte ik weer geïnteresseerd, met name in de gelijkenissen en in Jezus; wat een fascinerende persoonlijkheid.

Rond mijn zestigste werd mijn fysieke actieradius beperkt door een chronische ziekte. Hierdoor was ik veel thuis en kwam ik ertoe me in de onopgehelderde kwestie van de twee zonen te verdiepen.

Dit boek is in samenspraak tot stand gekomen. De eerste vondsten zijn gedeeld in een kring vrienden van de Oecumenische Basisgemeente waarvan ik lid ben. Gedurende zestien maanden schreef ik elke maand een brief die de maand erop met de anderen werd besproken. Deze gesprekken en hun enthousiasme hebben me erg gestimuleerd. Tot één van hen opmerkte dat het toch wel jammer was dat maar zo weinig mensen hiervan kennis konden nemen. “Waarom maak je er geen boek van?” Sommige van hen hebben nog jarenlang over mijn schouders meegekeken, raad gegeven en het groeiende manuscript gecorrigeerd. Later kreeg ik behoefte aan advies en kritiek van deskundigen, theologen, instituten die zich met bijbelvertalingen bezig houden en geïnteresseerden met diverse achtergronden en specialiteiten. Er zijn heel wat brieven en e-mails gewisseld en boeiende, soms lange gesprekken gevoerd. Tijdens de eindsprint voegden zich hierbij nog de mensen van uitgeverij Servo. Hen allen en nog een andere groep mensen ben ik veel dank ver-

Inleiding

schuldigd. Dat is het 'thuisfront' dat heeft geholpen bij het aanvaarden van beperkingen die mij daarvoor totaal vreemd waren. Als eerste denk ik aan mijn vrouw, die halverwege het ontstaansproces van dit boek kwam te overlijden. Ook burens, familie, vrienden en mensen van zorginstellingen hebben er altijd voor gezorgd dat ik vrij onbezorgd schrijven, studeren en me in het onderwerp verder ontwikkelen kon en bovendien fysiek overeind bleef.

Allemaal hartelijk dank.

Karel Tuk. (1936)

Evangelist. Cultureel Werker. Yogaleraar.

INLEIDING

Er is iets vreemds aan de hand met gelijkenissen. Ze werden door Jezus verteld opdat ze door het volk niet begrepen zouden worden. (Lc. 8:10) Aan zijn leerlingen legde hij ze later uit. Zij hebben die uitleg, op een enkele uitzondering na, niet aan ons nagelaten. Zo hebben we nu dus een flink aantal gelijkenissen met een geheim en zonder toelichting. Bovendien lijkt er weinig verband te bestaan tussen de verhalen onderling. Van een vertelling over het bouwen van een toren stapt de tekst over op die over twee koningen, die dan gevolgd wordt door een verhaal over zout. Deze gelijkenissen zijn heel kort; maar twee of drie zinnen elk. De korthed en afwisseling van onderwerpen vergemakkelijken het vinden van de betekenis niet.

Hoe het komt weet ik niet, maar ik heb veel geluk gehad. Want nauwelijks was ik aan mijn speurtocht begonnen of het viel mij op dat de gelijkenis over de twee zonen voor komt in een reeks met de getallen 10.000, 100, 10, 2 en 1. Zou er dan toch een verband tussen die verhalen te vinden zijn? Zo'n ordening kan toch niet toevallig zijn? Ik vermoedde een onderlinge relatie wat werd versterkt toen ik meer elementen vond die op een samenhang duiden. Langzaam kwamen de nieuwe gezichtspunten naar voren zoals het inzicht dat de gelijkenis over de verloren zoon in een context geplaatst kan worden. Deze omvat Lucas 14:25-16:18, waarin de spirituele weg van de mens wordt geschetst rond begrippen als verliezen, vinden en één worden. De verhalen zijn prachtig in elkaar geweven. Ik heb geprobeerd het weefpatroon zichtbaar te maken en de inspirerende boodschap op een heldere manier onder woorden te brengen. Met oog voor de samenhang van de betreffende gelijkenissen ben ik ze anders gaan begrijpen dan toen ik ze opvatte als op zichzelf staand. De gelijkenissen worden - wellicht voor het eerst - als één geheel benaderd. Praktisch houdt dit in dat de hoofdstukken het beste in de aangegeven volgorde gelezen kunnen worden. Het betreft een consistente boodschap die door Lucas tot uitdrukking wordt gebracht in een solide literaire vormgeving.

De samenhang was tijdens het werk een groot voordeel, omdat die me ervoor bewaarde de tekst te laten buikspreken. Wanneer ik in één gelij-

Inleiding

nis een detail of de essentie meende te begrijpen, was dat pas acceptabel wanneer alle andere gelijkenissen van de serie daar 'ja' op konden zeggen. Ik heb dus heel wat door de serie heen en weer gependeld.

Van de reeks getallen gaan de meeste over het bezit dat iemand heeft of had: iemand met twintigduizend, iemand die honderd schapen heeft of iemand die twee zonen had. Door de gelijkenissen heen wordt een reductie tot stand gebracht van veel tot één. Het zou weinig zin hebben, wanneer die reductie door verschillende mensen gerealiseerd zou worden. Dat bracht me tot de veronderstelling, dat de personages in de gelijkenissen eenzelfde identiteit hebben. Dit was een revolutionaire gedachte, die echter wel een sleutel bleek te zijn om toegang te krijgen tot de gelijkenissen. Bovendien bleef het niet bij een veronderstelling, want Lucas zelf heeft de hoofdpersonages met eenzelfde woord benoemd. In vertalingen is dat woord niet terug te vinden, omdat het ene Griekse woord niet kan worden vertaald met één Nederlands woord. Het is terecht vertaald met: *wie, welke* en *iemand*. Hierop kom ik nog terug, want in een inleiding kan niet alles al uitvoerig worden behandeld.

Het bijbelgedeelte uit Lucas 14-16, dat is afgedrukt na deze inleiding, heb ik overgenomen uit 'de Nieuwe Vertaling', in 1951 uitgegeven door het Nederlands Bijbelgenootschap (N.B.G.) en in 2000 opnieuw uitgegeven, nu met kanttekeningen. Tenzij anders vermeld, zijn de citaten overgenomen uit dezelfde vertaling.¹ Op inhoudelijke gronden - die nog aan de orde zullen komen - ben ik op enkele plaatsen van de gegeven vertaling afgeweken. In mijn boek wordt de motivatie ervoor gegeven. Zo heb ik bijvoorbeeld de uitspraak van de oudste zoon, dat hij "al zoveel jaren bij zijn vader in dienst is", vervangen door "al zoveel jaren *sloof ik me uit voor u*". Het maakt namelijk heel wat uit of je vrijwillig dient of je werk ervaart als slavenwerk. In de serie gelijkenissen is bevrijding een centraal thema en tegen deze achtergrond heb ik de Nederlandse weergave van deze tekst aangepast aan de Griekse grondtekst.

Dit boek is opgebouwd uit drie delen, waarin ik Lucas op de voet heb gevolgd. De indeling wordt bepaald door de categorie toehoorders die wordt toegesproken, namelijk het volk, de Farizeeën en tenslotte de leerlingen van Jezus. Het volk is het minst geschoold; dan volgen de geestelijke leiders van het volk, de Farizeeën. Het hoogst geschoold in geestelijk inzicht en ervaring zijn Jezus' leerlingen. Uit deze drie benamingen blijkt een toenemende geestelijke scholing die in de gelijkenissen wordt bevestigd.

Het zal nog blijken dat de serie gelijkenissen met zorg en precisie is samengesteld. In de eerste hoofdstukken wil ik aantonen dat Lucas zich daarbij kennelijk heeft laten inspireren door het scheppingsverhaal van Genesis 1. Hierdoor kan dit boek worden beschouwd als een kennismaking met elementen uit de Joodse mystiek. Dit was voor mij een grote verrassing omdat ik had geleerd dat deze inzichten pas honderden jaren na Lucas tot ontwikkeling waren gekomen. Het begrip 'mystiek' betreft een grote verscheidenheid aan geestelijke ervaringen en inzichten die zich slechts vergelijkenderwijs en bij benadering laten beschrijven. Geschriften over zulke ervaringen of over wegen om zulke ervaringen te bevorderen, zijn mystieke geschriften. De gelijkenissen in Lucas 14-16 zijn mijns inziens mystieke teksten. Die ervaringen gaan het verstand te boven en worden om ze te beschrijven schieten tekort. Toch hoop ik te kunnen laten zien dat verhalen over die bovenrationele werkelijkheid gekenmerkt worden door een verrassende

¹ De *Nieuwe Bijbel Vertaling* (N.B.V.) kwam in Oktober 2004 beschikbaar. Enkele weken daarvoor verscheen de eerste druk van dit boek, waarin ik soms teksten uit de Proefvertaling van de N.B.V. heb gebruikt. In de tweede druk heb ik op meer plaatsen de tekst van de Nieuwe Bijbel Vertaling verwerkt.

Inleiding

en subtiele innerlijke logica die goed te volgen is. In de gespreksgroepen die over deze gelijkenissen worden gehouden, blijkt dat een integrale, niet dogmatische benadering van de gelijkenissen zowel mensen aanspreekt uit kerkelijke kring als hen die de kerk de rug hebben toegekeerd.

Het anonieme boek dat aan het einde van de tweede eeuw de naam 'Het evangelie naar Lucas' heeft gekregen, werd vermoedelijk opgesteld aan het einde van de eerste eeuw, tussen de jaren 80 en 90 na Chr. Hoewel de naam van de schrijver onbekend is, noem ik hem gemakshalve Lucas. Hij zal bij het opstellen van zijn geschrift aan Theofilus (1:3) bekend zijn geweest met de belangrijkste literatuur van die tijd, waaronder de brieven van Paulus. Deze laatste is aanvankelijk een fanatieke Farizeeër die de volgelingen van Jezus tot in het buitenland vervolgt. Door een visioen komt hij tot inkeer en wordt een christelijke zendeling of apostel. Waarschijnlijk in de periode tussen 50 en 67 schrijft hij een aantal brieven aan verschillende christelijke gemeenten. Hoewel deze eerder werden geschreven, zijn ze in de bijbel na de evangeliën geplaatst. Dit kan suggereren dat zij een voortzetting en uitlegging inhouden van de evangeliën. Het is echter precies andersom. De evangeliën kunnen als commentaren worden gezien op deze brieven of, wat ruimer, op de ontwikkelingen van vóór 70 waaraan Paulus een belangrijke bijdrage heeft geleverd.

Lucas zal ook de evangeliën van Marcus (plm. begin jaren 70) en van Matteüs (plm. midden jaren 70) hebben gekend. Zoals in het hele boek van Lucas vinden we immers ook in de serie gelijkenissen teksten die al of niet in gewijzigde vorm bij Marcus of Matteüs voorkomen. Waar dit zich voordoet, zal ik daar nog op ingaan. Speculaties over een mogelijke bron Q laat ik achterwege omdat deze voor de betreffende gelijkenissen mijns inziens niet essentieel zijn.

In de geschriften uit de jaren 70 tot 100, die later van de auteursnamen Marcus, Matteüs, Lucas en Johannes zijn voorzien, hebben de auteurs dus kunnen reageren op actuele ontwikkelingen in hun tijd. In dit boek geef ik daarvan verschillende voorbeelden. Zij schreven gelegenheids geschriften en zij hebben niet kunnen vermoeden, dat deze later in de bijbel zouden worden opgenomen. Hun Heilige Schrift was wat we nu het Oude Testament noemen; het Nieuwe Testament bestond immers nog niet.

In de periode na Jezus, plm. 33-70, wordt de beweging van Jezus' volgelingen gedomineerd door zijn leerlingen, dan apostelen genoemd, hoewel van de meeste van hen zeer weinig bekend is. Het jaar 70 waarin de tempel en Jeruzalem worden verwoest, is voor joden – ook voor joden die Jezus volgen – een rampjaar. Het religieuze centrum houdt op te bestaan. Bovendien dringt het besef door dat daarmee het Messiaanse rijk niet op korte termijn, in de generatie van de leerlingen van Jezus, zal worden gerealiseerd. Het godsdienstige perspectief van velen dient te

Inleiding

worden bijgesteld. In deze turbulente situatie verschijnen de geschriften van Marcus, Matteüs, Lucas en Johannes.

Jezus en zijn leerlingen waren joden en de eerste gemeenten van Jezus' volgelingen maakten deel uit van het jodendom. De tempel en Jeruzalem, de synagoge en het leven volgens de wet stonden bij hen centraal. Lucas schenkt aan het naleven van de wet veel aandacht door vanaf de kinderjaren van Jezus tot aan zijn verschijningen na zijn opstanding dit uitdrukkelijk te noemen. (2:22, 23, 24, 27, 39, 10:26, 16:17, 24:44) Ook geeft hij Jeruzalem en de tempel een belangrijke plaats, door zijn boek daarmee te beginnen en te eindigen. (1:8-23, 2:22-39 en 9:28-24:53) In 9:28 begint immers de voorbereiding van Jezus' reis naar Jeruzalem. Van een joodse auteur is zo'n voorstelling van zaken te verwachten. De joodse identiteit van het christendom kwam onder druk te staan toen Paulus ervoor pleitte, onder meer in zijn brief aan de Galaten, dat christenen niet besneden behoefden te worden en niet volgens de voorschriften van de wet van Mozes behoefden te leven. In dit zgn. wetsvrije christendom was geen plaats voor de tempel, Jeruzalem, de joodse leefwijze en dus ook niet voor die Nazoreeën² die hun jood-zijn niet wilden verloochenen. In de kerkelijke traditie wordt toch algemeen aangenomen dat Lucas geen Jood maar een tot het christendom bekeerde Griek is geweest die deel uitmaakte van het reisgezelschap van Paulus. Het lijkt mij onwaarschijnlijk dat een Griek uit zijn kring aan zaken als de wet en het naleven ervan, Jeruzalem en de tempel aldaar, die belangrijke plaats zou geven die de auteur van het boek Lucas eraan toekent.

Met deze korte schets heb ik enkele indicaties willen geven voor mijn indruk dat de schrijver van het bijbelboek Lucas een Nazoreeër geweest zal zijn die zich heeft ingespannen om de oorspronkelijke joodse identiteit binnen het christendom een plaats te geven. Zijn interventie is weinig succesvol gebleken want na de 4^e eeuw wordt er nog slechts in de verleden tijd over het christelijk jodendom geschreven. Afgezien van enkele verlichte perioden heeft de breuk met het joodse volk in de christenheid een onchristelijke minachting voor en agressie tegen joden mogelijk gemaakt.

² Jezus wordt door mensen uit de menigte een 'Nazoreeër' genoemd. (Lc. 18:37, e.a.) Direct daarop wordt de naam verklaard: 'Jezus, zoon van David'. (vs. 38, 39, vgl. 1:27, 32, 33) Dit maakt het waarschijnlijk dat in de naam 'Nazoreeër' het Hebreeuwse woord *netser* (rijsje, scheut, telg) doorklinkt uit Jes. 11:1.

"Waarschijnlijk zijn alle volgelingen van Jezus aanvankelijk 'Nazoreeën', d.w.z. aanhangers van 'de Nazoreeër' genoemd. (vgl. Hand. 24:5) Later werd de naam 'christenen', d.w.z. aanhangers van Christos, gebruikt, waarschijnlijk voor het eerst in Antiochië waar joodse volgelingen van Jezus één gemeenschap gingen vormen met onbesneden gelovigen en zich daardoor uit het verband van de synagoge losmaakten. (vgl. Hand. 11:26)". Baarda. (red). G.P. Luttikhuisen. Pag. 174.

Inleiding

Alsof Jezus geen jood was! Maar dat niet alleen. Logister, hoogleraar fundamentele theologie: “Steeds meer dringt zich in de kerken en onder theologen het vermoeden op dat door de negatieve houding tegenover het jodendom en de arrogante behandeling van concrete joden belangrijke aspecten van het christelijk geloof zelf in verdrukking zijn geraakt. Het besef groeit dat het christendom zichzelf schade heeft berokkend door de banden met het jodendom te verbreken”.³

Het is dus alleszins de moeite waard, ons te verdiepen in een geschrift dat geschreven werd met onder andere het doel een pluriforme eenheid binnen het christendom te bewaren.

“Schrijven is reizen met de pen” hoorde ik eens iemand zeggen. Dat heb ik ervaren, want door de gelijkenissen zorgvuldig te lezen, ze vrijpostig te overdenken en erover te schrijven, heb ik gebieden bezocht waarvan ik tevoren zelfs niet kon dromen. Wie dit boek leest, wens ik eveneens nieuwe inzichten en ervaringen toe.

³ Logister. Pag. 7 ev.

L U C A S 14:25 - 16:18

DE REDE TOT HET VOLK

Het Begin of de openingswoorden. 14:25-27

25 Grote mensenmenigten reisden met Jezus mee. Hij keerde zich om en zei tot hen:

26 Indien iemand tot Mij komt, en niet haat zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broers en zusters, ja zelfs zijn eigen leven, die kan niet mijn leerling zijn.

27 En alwie niet zijn kruis draagt en achter Mij komt, kan niet mijn leerling zijn.

Iemand die een toren wil bouwen. 14:28-30

28 Want wie van u, die een toren wil bouwen, gaat niet eerst zitten om de kosten te berekenen, of hij mogelijkheden heeft tot voltooiing?

29 Opdat, als hij het fundament niet gelegd zou hebben en niet kan voltooien, allen die dat zien hem bespotten en zeggen:

30 die mens begon te bouwen, maar hij kon niet voltooien.

Iemand die verlangt naar één zijn. 14:31-33

31 Of welke koning, die op weg gaat om zich te voegen bij een andere koning die in tweestrijd is, gaat niet eerst zitten om te overwegen, of hij in staat is in tienduizend degene te ontmoeten die met twintigduizend tot hem komt?

32 En zo niet, dan zendt hij, als de ander nog ver af is, een gezant en vraagt hij de twintigduizend tot vrede.

33 Ieder van u die, zoals de koningen, geen afstand doet van al wat hem eronder houdt, kan niet mijn leerling zijn.

Goed is het zout. 14:34-35

34 Goed is het zout.

Maar wanneer zelfs het zout dwaas wordt, waarmee zal hij geschikt gemaakt worden?

35 Noch voor het land, noch voor de mesthoop is hij geschikt: men werpt hem buiten.

Degene die oren heeft om te horen, die hore!

DE REDE TOT DE FARIZEEËN EN DE SCHRIFTGELEERDEN

15:1 Al de tollenaars en de zondaars kwamen tot Hem om Hem te horen.

2 En de Farizeeën en de schriftgeleerden morden en spraken: deze ontvangt zondaars en eet met hen.

3 En Jezus sprak deze gelijkenis tot hen en zei:

Iemand die honderd schapen heeft. 15:4-7

4 Wie van u, die honderd schapen heeft en er één van verliest, laat niet de negen en negentig in de wildernis achter en gaat het verlorene zoeken totdat hij het vindt?

5 En als hij het vindt, tilt hij het met blijdschap op zijn schouders, en thuis gekomen,

6 roept hij zijn vrienden en burenen bijeen en zegt tot hen: verblijdt u met mij, want ik heb mijn schaap gevonden, dat verloren was.

7 Ik zeg u, zo zal er in de hemel meer blijdschap zijn over één zondaar die tot inkeer komt, dan over negen en negentig rechtvaardigen die geen inkeer nodig hebben.

Iemand die tien munten heeft. 15:8-10

8 Of welke vrouw, die tien munten heeft en er één verliest, steekt niet een lamp aan en veegt het huis en zoekt zorgvuldig, totdat zij hem vindt?

9 En als zij hem gevonden heeft, roept zij haar vriendinnen en burenen bijeen en zegt: verblijdt u met mij, want ik heb de munt gevonden die ik verloren had.

10 Zo is er, zeg Ik u, blijdschap bij de engelen van God over één zondaar die tot inkeer komt.

Iemand die twee zonen had. 15:11-32

11 En Hij zei: iemand had twee zonen.

12 De jongste van hen zei tot de vader: vader, geef mij het deel van ons vermogen, dat mij toekomt. En hij verdeelde het bezit onder hen.

13 En enkele dagen later pakte de jongste zoon alles bij elkaar en ging op reis naar een ver land, waar hij zijn vermogen verkwistte in een heilloos leven.

14 Toen hij alles had uitgegeven, kwam er een zware hongersnood over dat land en hij begon gebrek te lijden.

15 En hij trok er op uit en drong zich op aan een van de burgers van dat land en die zond hem naar het veld om zijn varkens te hoeden.

16 Hij had graag zijn buik willen vullen met de schillen, die de varkens aten, maar niemand gaf ze hem.

17 Toen kwam hij tot zichzelf en zei: hoeveel dagloners van mijn vader hebben brood in overvloed en ik ga hier door honger verloren.

18 Ik zal opstaan en naar mijn vader gaan en tot hem zeggen: Vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u,

19 ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden; stel mij gelijk met een van uw dagloners.

20 En hij stond op en keerde naar zijn vader terug. Toen hij nog ver af was, zag zijn vader hem en werd met ontferming bewogen. En hij snelde hem tegemoet, viel hem om de hals en kuste hem.

I Het Begin of de openingswoorden

- 21 De zoon zei tot hem: vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden.
- 22 Maar de vader zei tot zijn slaven: brengt vlug het eerste kleed hier en trekt het hem aan en doet hem een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten.
- 23 En haalt het gemeste kalf en slacht het,
- 24 en laten wij een feestmaal hebben, want mijn zoon hier was dood en is weer levend geworden, hij was verloren en is gevonden. En zij begonnen feest te vieren.
- 25 Zijn oudste zoon was op het land, en toen hij dicht bij huis kwam, hoorde hij muziek en dans.
- 26 En hij riep een van de knechten tot zich en vroeg, wat er te doen was.
- 27 De knecht zei tegen hem: uw broer is gekomen en uw vader heeft het gemeste kalf laten slachten, omdat hij hem gezond en wel terug heeft.
- 28 Maar hij werd woedend en wilde niet binnengaan. Toen kwam zijn vader buiten en drong bij hem aan.
- 29 Maar hij antwoordde en zei tot zijn vader: zie, zoveel jaren sloof ik me uit voor u en nooit heb ik uw gebod overtreden, maar u hebt mij zelfs nooit een geitenbokje gegeven om met mijn vrienden feest te vieren.
- 30 Maar nu die zoon van u gekomen is, die uw bezit heeft opgemaakt met slechte vrouwen, hebt u voor hem het gemeste kalf laten slachten.
- 31 Maar hij (zijn vader) zei tot hem: kind, jij bent altijd bij mij en al het mijne is het jouwe.
- 32 Wij moesten feest vieren en vrolijk zijn, want je broer hier was dood en is levend geworden, hij was verloren en is gevonden.

DE REDE TOT DE LEERLINGEN

Iemand die een huismeester had. 16:1-9

- 1 Hij sprak ook tot zijn leerlingen: iemand was rijk en had een huismeester en juist deze werd innerlijk verdeeld. In overeenstemming daarmee verkwistte hij zijn bezit.
- 2 De rijke liet hem roepen en zei tegen hem: wat hoor ik daar van u? Doe verantwoording van uw beheer, want u kunt niet langer huismeester blijven.
- 3 De huismeester zei bij zichzelf: wat moet ik doen? Want mijn heer ontnemt mij mijn huismeesterschap. Spitten kan ik niet, voor bedelen schaam ik mij.
- 4 Ik ben te weten gekomen wat ik doen zal, opdat zij mij, wanneer ik uit mijn huismeesterschap ontzet ben, in hun huizen zullen ontvangen.
- 5 En hij ontbood de schuldenaars van zijn heer één voor één bij zich. Hij vroeg aan de eerste: hoeveel bent u mijn heer schuldig?
- 6 Hij zei: honderd vaten olie. De huismeester zei tegen hem: hier is uw schuldbekentenis, ga vlug zitten en schrijf vijftig.

7 Daarna zei hij tegen de tweede schuldenaar: en u, hoeveel bent u schuldig? Hij zei: honderd zakken tarwe. De huismeester sprak tot hem: hier is uw schuldbekentenis, schrijf tachtig.

8 En de heer prees de onrechtvaardige huismeester, omdat hij verstandig gehandeld had, want de zonen van deze wereld zijn onder elkaar verstandiger dan de zonen van het licht.

9 En Ik zeg u: maakt uzelf vriendelijk uit de onrechtvaardige Mammon, opdat, wanneer u deze loslaat, zij u in de eeuwige tenten ontvangen.

Iemand die twee heren kan dienen. 16:10-13

10 De getrouwe in zeer weinig, is ook in veel getrouw.

De onrechtvaardige in zeer weinig, is ook in veel onrechtvaardig.

11 Indien u dus niet getrouw geworden bent in de onrechtvaardige Mammon, wie zal u dan het waarachtige toevertrouwen?

12 Indien u niet getrouw geworden bent in het vele van een ander, wie zal u het onze geven?

13 En niet één huisslaaf kan voor twee heren slaaf zijn, want elke huisslaaf zal of de ene haten en de andere liefhebben, of zich aan de ene hechten en de andere minachten; u kunt niet voor God slaaf zijn en voor Mammon.

Het Fundament. 16:14:15

14 Dit alles hoorden de Farizeeën, die geldzuchtig waren, en zij hoonden Hem.

15 En Jezus zei tegen hen: u wilt voor rechtvaardig doorgaan voor de mensen, maar God kent uw harten. Want wat hoog staat aangeschreven bij mensen, is een gruwel in de ogen van God.

Het koningschap of de slotwoorden. 16:16-18

16 De wet en de profeten gaan tot Johannes; sinds die tijd wordt het koningschap van God verkondigd en ieder dringt zich er in.

17 Gemakkelijker zouden hemel en aarde vergaan dan dat er van de wet één tittel wegvalt.

18 Ieder die zijn vrouw wegzendt en een andere trouwt, pleegt echtbreuk; en ieder die een vrouw trouwt die door een man is weggezonden, pleegt echtbreuk.

DEEL A

DE REDE TOT HET VOLK

Het is zeer bijzonder aan gelijkenissen dat het volgens Matteüs, Marcus en Lucas de enige manier is geweest waarop Jezus de menigte over het thema van het koninkrijk heeft toegesproken. Dit is kennelijk zo'n belangrijk punt dat zij er alledrie melding van maken. 'Aan anderen dan zijn leerlingen spreekt hij over de geheimen van het koninkrijk van God in gelijkenissen', (Lc. 8:10) en 'zonder gelijkenissen zei hij niets tot het volk'. (Mt. 13:34 en Mc. 4:34) Zoals blijkt uit de redevoeringen tot de Farizeeën en tot zijn leerlingen sprak hij ook tot hen in gelijkenissen. Maar aan zijn leerlingen verklaarde hij ook alles. Met deze gelijkenissen bevinden we ons dus in het hart van Jezus' verkonding tot het volk.

Het Hebreeuwse woord *masjal* staat voor een raadselspreuk of een wijsheidsspreuk, een levensles of een spreekwoord. In de Septuaginta, (een Griekse vertaling van het Oude Testament uit plm. 200 v.Chr.) wordt *masjal* veelal vertaald met parabele, (letterlijk: er naast plaatsen), dus een vergelijking of een gelijkenis. Een *masjal* appelleert echter aan de verbeeldingskracht en het creatieve denken terwijl een vergelijking meer op het vlak ligt van het logische denken. In het klassieke Grieks komt parabele in de betekenis van een *masjal* vrijwel niet voor. In de vertaling wordt parabele soms weergegeven als 'spreuk' (Lc. 4:23; Mt. 24:32) of 'les' (Mc. 13:28). Vrijwel overal waar bij Lucas over een gelijkenis wordt gesproken, heeft dit de betekenis van een Hebreeuwse *masjal*. Lucas gebruikt bij het vertellen van gelijkenissen soms formuleringen die de geest prikkelen. Die formuleringen zijn wezenlijk voor een *masjal* en zouden mijns inziens daarom in vertalingen moeten worden gerespecteerd. In de meeste wordt echter voorkeur gegeven aan algemene leesbaarheid van een tekst. Al direct in dit deel zal blijken dat dit kan leiden tot vervlakking van de tekst. Ieder kan ze lezen, maar zou iemand ze nog begrijpen als een gelijkenis?

Deel A bevat vier hoofdstukken met in het eerste hoofdstuk een uitleg van de openingswoorden waarmee de toespraak tot het volk begint. Het zal blijken dat Lucas, terwijl hij de verhalen van Jezus doorvertelt, aan lezers van zijn eigen tijd brandende kwesties voorlegt die de gemoederen hevig bezig houden.⁴ Verder vraagt de literaire vormgeving aandacht.

⁴ "...alles wat ons van en over Jezus is overgeleverd, is duidelijk ingebed in en dienstbaar gemaakt aan de prediking, het onderwijs en het samenleven in de verschillende christelijke gemeenten in de periode tussen 30 en 70. Dat bleef ook later zo, zoals de verschillen tussen de evangeliën van Markus, Matteüs, Lukas en Johannes bewijzen". Baarda. (red). M. de Jonge. Pag. 10.

Daarin komt een vertelstructuur aan het licht die de hele serie gelijkenissen betreft. Daarna volgt in hoofdstuk II een uitleg van de gelijkenis over het bouwen van een toren. Hierin zal blijken dat Lucas de vertelstructuur van Genesis 1 en die van het hele bijbelboek Genesis heeft gebruikt bij het samenstellen van de gelijkenissen. De vertelling over de twee koningen, in hoofdstuk III, geeft ons één van de sleutels in handen waarmee we toegang krijgen tot een gemeenschappelijke identiteit van de personages die in de serie gelijkenissen optreden. Hoofdstuk IV begint met enige ophelderingen over de raadselspreuk van het zout, waarna het wordt afgesloten met een korte terugblik op de rede tot het volk.

In de toespraak tot het volk worden de uitgangspunten voor een spirituele ontwikkeling van de mens geschetst. Het omspeelt een centraal thema, namelijk: afstand nemen tot het vele. Het thema wordt in de rede tot de Farizeeën gevolgd door: vinden van het ene.

I LIEFHEBBEN EN HATEN

Het begin of de openingswoorden

Jeruzalem en de tempel staan voor een wetsgetrouwe jood centraal. Na een korte inleiding brengt de auteur van het bijbelboek 'Lucas' de lezer in de tempel te Jeruzalem met de aankondiging van de geboorte van Johannes de Doper. In het middengedeelte, in 9:28-19:27, wordt de reis beschreven die Jezus maakte van Galilea naar Jeruzalem. De slothoofdstukken beschrijven Jezus' laatste week in Jeruzalem, zijn dood en opstanding.

In het 'verslag' van de reis naar Jeruzalem, in Lucas 9-19, vinden we veel gelijkenissen. Hiervan staan er acht aaneengesloten bij elkaar en ook inhoudelijk vormen deze een literaire eenheid. Zij staan in Lucas 14-16 en zijn de basistekst voor dit boek.

Lucas heeft die gelijkenissen *in drieën* gerangschikt: drie ervan zijn gericht tot het volk, drie tot de Farizeeën en de schriftgeleerden⁵ en twee tot de leerlingen van Jezus. In de bijbel wijst een drietal meestal op volledigheid. In de gelijkenissen zijn meer drietallen verwerkt, zoals de 'verloren zoon' die op drie niveaus in ere wordt hersteld: hij krijgt het eerste kleed aan, een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten. (Lc. 15:22) Het eerherstel is volledig. Lucas heeft de serie in drie hoofdgroepen ondergebracht. Dit is voor mij een aanwijzing dat er een volledig beeld van een bepaald onderwerp is te verwachten. In de rede tot het volk komt 'niet mijn leerling kunnen zijn' driemaal voor. (14:26, 27, 33) Hierdoor begint de serie met de belemmeringen die het leerlingchap volkomen in de weg staan. De rede tot het volk en die tot de Farizeeën monden echter uit in de redevoering, die is gericht tot de leerlingen. Kennelijk worden de blokkades overwonnen die in de rede tot het volk worden genoemd. Drietallen zijn dus belangrijke vertelelementen. Labuschagne legt een verband tussen vertellen en componeren: "Zoals een muziekstuk wordt gecomponeerd, zo werd in de bijbelse oudheid de tekst van een geschrift gecomponeerd, dat wil zeggen 'samengesteld' met gebruikmaking van een aantal getallen, die de 'toon' van het geschrift zetten. De bijbelse schrijvers beoefenden een schrijfkunst waarbij het tellen onlosmakelijk met het schrijven verbonden

⁵ De 'Farizeeën en schriftgeleerden' heb ik verder kortweg 'de Farizeeën' genoemd. Veel schriftgeleerden behoren immers tot de Farizeeën, een groepering van geestelijke leiders en leraren. Paulus verklaart dat hij naar de meest nauwgezette partij van zijn godsdienst, als Farizeër, heeft geleefd. Hand. 26:5. Na de nederlaag tegen de Romeinen in het jaar 70 waarbij Jeruzalem en de tempel worden verwoest, zijn de Farizeeën en schriftgeleerden de leidende groepering in het jodendom geworden. Later worden zij Rabbijnen genoemd, afgeleid van Rabbi = meester. Vgl. Mt. 23:8.

was”.⁶ Het heeft dus een reden dat ik de gelijkenissen soms ‘vertellingen’ heb genoemd.

Tot de serie gelijkenissen behoren ook de openingswoorden en de slotwoorden. Het betreft dus een tiental, dat is onderverdeeld in vier gedeelten tot het volk, drie tot de Farizeeën en drie tot de leerlingen. Kennelijk heeft Lucas met drietallen gespeeld; er loopt namelijk ook nog een andere indeling doorheen die in het volgende hoofdstuk aan de orde komt.

Niet meten met twee maten

Grote mensenmenigten reisden met Jezus mee. Hij keerde zich om en zei tot hen: Indien iemand tot Mij komt en niet haat zijn vader en moeder en vrouw en kinderen en broers en zusters, ja zelfs zijn eigen leven, die kan niet mijn leerling zijn. Verzen 25 en 26

Soms stelt men dat, wanneer de familie in de weg gaat staan om Jezus te volgen, men vóór Jezus en tégen de familie moet kiezen.⁷ Men zal de verwerping door de eigen familie dan aanvaarden om een hoger doel te dienen. De Nieuwe Bijbel Vertaling (NBV) zegt het nog scherper: ‘*Wie niet breekt met zijn vader en moeder en broers...*’, alsof Jezus zelf met Maria en zijn broers heeft gebroken! Hierover gaat de tekst mijns inziens in het geheel niet. Over de houding van de familie wordt door Lucas met geen woord gerept. Bovendien zou deze uitspraak lijnrecht staan tegenover andere uitspraken van Jezus, zoals ‘uw vijanden lief te hebben, wel te doen die u haten en te zegenen wie u vervloeken’, (Lc. 6:27) of ‘Mens, wie heeft mij als een verdeler aangesteld?’ (Lc. 12:14) Matteüs formuleert de uitspraak over het ‘haten’ veel duidelijker dan Lucas: wie familieleden liefheeft boven Mij, is Mij niet waardig. (10:37) Hier is het een kwestie van rangorde. Wanneer ik houd van mijn familieleden omdat ze tot mijn familie behoren, dan zijn mijn liefde en solidariteit afhankelijk van de relatie die ik met hen onderhoud. De aard van de relatie staat dan op de eerste plaats en het liefhebben komt op de tweede plaats. In het dagelijkse leven is dit de meest voorkomende gang van zaken. Jezus lijkt de gangbare volgorde te willen omkeren en dat in een tijd dat de Rechten van de Mens over de universele gelijkwaardigheid van alle mensen nog niet in zicht zijn!

Licht heeft de eigenschap naar iedereen uit te gaan. De zon stelt geen voorwaarden. Vriend en vijand, familie en vreemdeling genieten in gelijke mate van het licht. Volgens Matteüs zei Jezus tegen zijn leerlingen dat zij

⁶ Labuschagne. Pag. 11.

⁷ Bavinck. Pag. 98.

I Het Begin of de openingswoorden

het licht der wereld zijn. (5:14) Leerling van Jezus willen zijn houdt onder meer in: niet meten met twee maten. Licht en onvoorwaardelijke liefde zijn inclusief en sluiten dus niemand buiten. Iemand of iets op de tweede plaats zetten betekent niet, er minder van te gaan houden en ook niet dat iemand anders die eerste plaats dan inneemt. Er is geen sprake van een negatieve waardering van de familie. Integendeel. Op de eerste plaats komt dan de onvoorwaardelijke liefde die de relatie tot de familieleden ten goede komt. Wie Jezus volgen, vinden de reden van hun liefde niet in de omstandigheden, in warme familieverhoudingen of in een plichtsgevoel, maar in zichzelf. "Ziet dan toe dat niet het licht in u, duisternis zij". (Lc. 11:33-36) Het motief om de dierbaren op de tweede plaats te zetten, komt evenmin voort uit kille familieverhoudingen, gemakzucht of onverantwoordelijkheid. Jezus stelt een principiële grondhouding aan de orde die geldt ongeacht de houding van de familie. De leerling wordt voor de keuze gesteld om prioriteit te geven, óf aan de buitenwereld óf aan de liefde die komt uit het hart. Wie de familie en het eigen leven haat, leert deze op de tweede plaats te zetten ten gunste van de *onvoorwaardelijke* liefde voor God en mensen. Het begrip 'haten' roept dus een tegenbeeld op van de gebruikelijke betekenis. De psycholoog Nicoll heeft het menselijke leven vergeleken met dat van een vlinder. De ziel van een rups staat niet op het niveau van die van een vlinder. Door een rups te blijven, verliest zij de mogelijkheid tot transformatie en gaat zij voorbij aan alles wat behoort tot hetgeen zij kan worden. En aangezien de mens ook een mogelijkheid tot transformatie in zich heeft, is zijn zielenleven in dezelfde zin tweeledig. Hij kan het leven behouden en blijven zoals hij is, maar dan verliest hij het wat haar werkelijke bestemming betreft. Of hij kan het verliezen door niet te blijven zoals hij is, en dan zal hij het op een ander niveau van zijn innerlijke ontwikkeling hervinden.⁸

Waarvan zijn de *familieleden* en het *eigen leven* een beeld?

Eens was er rondom Jezus een grote drukte. Zijn moeder en broers die buiten stonden, wilden hem zien maar dat lukte niet vanwege de vele mensen. Zij worden van Jezus gescheiden door het vele in de buitenwereld. Zij laten Jezus weten dat zij buiten staan. Hij antwoordt: "Mijn moeder en mijn broers zijn dezen, die het woord van God horen en doen". (Lc. 8:19-21) Voor hem is het primair, dat men zich innerlijk met hem verbindt. Waar zij zich fysiek bevinden, de bloedverwantschap tussen zijn moeder, zijn broers en hemzelf en andere aardse zaken, komt op de tweede plaats. Dit vertegenwoordigt immers slechts de buitenkant. Een vrouw zei tegen Jezus: "Zalig de schoot die u heeft gedragen en de

⁸ Nicoll. Pag. 91 ev.

borsten die u hebt gezogen”. (Lc. 11:27-28, ook 3:8) Ook in deze uitspraak wordt de bloedverwantschap tussen Jezus en Maria op de eerste plaats gezet. Hij corrigeert die vrouw en zegt dat zij zalig zijn die leven uit het innerlijke waarheidswoord.

Evenals de afkomst dient *het eigen leven* ‘gehaat’ te worden. Wij worden uitgenodigd onze levensstijl, opvattingen en gevoelens, ons zelfbeeld en de zintuiglijke wereld, niet de hoogste prioriteit te geven. Maar het eigen leven kan eveneens geassocieerd worden met het leven tussen geboorte en dood. Volgens Johannes heeft Jezus zijn lijden en sterven in soortgelijke woorden aangekondigd: ‘Wie zijn leven (in deze wereld) liefheeft, maakt dat het verloren gaat. Maar wie zijn leven haat in deze wereld, zal het bewaren ten eeuwige leven’. (12:25)

In het aantal familieleden dat wordt genoemd en in het eigen leven kan een verwijzing worden onderkend naar de uiterlijke wereld. Er worden immers zes familierelaties genoemd en als zevende komt daar ‘het eigen leven’ nog bij. De zes komen overeen met de zes scheppingsdagen en als zevende komt daar de zevende dag nog bij, waarop God de schepping voltooid had en waarop hij rustte. Met elkaar staan zij voor ‘de wereld van de zeven’ of de geschapen werkelijkheid. Deze betekenis van ‘zeven’ is ontleend aan de schepping van hemel en aarde in zeven dagen.

De gelijkenissen worden omsloten door de openingswoorden en de slotwoorden. “Voor de juiste interpretatie van een tekst is het heel belangrijk om precies te weten waar zo’n tekst begint en waar hij ophoudt. In de bijbeltekst zelf zijn er allerlei aanwijzingen, die ons kunnen helpen om de grenzen van een samenhangende teksteenheid vast te stellen. Zulke aanduidingen ter afbakening van teksten worden helaas veelal door exegeten genegeerd of over het hoofd gezien”.⁹

In de openingswoorden komt de relatie tot vrouw, kinderen en andere familieleden aan de orde. De serie wordt afgesloten met beelden over de relatie tussen man en vrouw. (Lc. 16:18) Het begint en eindigt dus met beelden over de relatie tot wie ons het meest dierbaar zijn. Bovendien zal nog blijken dat met dit thema een centraal onderwerp van de hele serie wordt weergegeven.

De openingswoorden en de slotwoorden zijn op nog een bijzondere wijze met elkaar verbonden. Afgezet tegen de historische situatie rond de eerste eeuwwisseling krijgt vers 26, over de secundaire betekenis van afstamming en bloedverwantschap, nog een praktische toepassing. Het Christendom is begonnen binnen het joodse volk. Jezus en zijn eerste volgelingen zijn joden geweest. Vooral door de activiteiten van Paulus zijn veel heidenen in Christus gaan geloven en tot de christelijke gemeenten

⁹ Labuschagne. Pag. 97. Citaat uit het hoofdstuk: De bijbel als literair kunstwerk.

I Het Begin of de openingswoorden

toegetreden. Aanvankelijk was het algemene uitgangspunt dat de mannen onder hen zich lieten besnijden en dat zij allen gingen leven volgens de joodse voorschriften en gewoonten.

Al vóór het jaar vijftig lopen de meningen over de positie van bekeerde heidenen uiteen. Er ontstaat een bonte mengeling van meningen en praktijken waarin drie hoofdstromingen zijn te onderkennen. (Hand. 15, Galaten 3) De *eerste* vindt dat het christendom een stroming dient te blijven binnen het jodendom en wie volgeling van Jezus wil worden, dient dan ook toe te treden tot het joodse volk. Het op de tweede plaats willen zetten van de afstamming, in vers 26, stelt dit standpunt onder kritiek. De *tweede* stroming staat lijnrecht tegenover de eerste. Deze vindt dat heiden-christenen zonder besnijdenis en joodse leefwijze hun geloof kunnen praktiseren en dat dat ook voor joodse christenen mogelijk en zelfs wenselijk is. In deze stroming zijn de afstamming van Abraham en de joodse wet en leefwijze van weinig belang. In de slotwoorden vinden we een aanwijzing dat Lucas zich ook distantieert van de tweede stroming. Hij haalt daar immers het woord van Jezus aan dat 'hemel en aarde gemakkelijker vergaan, dan dat er van de wet zelfs maar één streepje zou vervallen'. (16:17) De *derde* stroming wil dat joodse volgelingen van Jezus hun joodse leefwijze handhaven en laat bekeerde heidenen de vrijheid om onbesneden en zonder joodse leefwijze hun geloof in Jezus gestalte te geven. Een combinatie van de openingswoorden en de slotwoorden geeft een indicatie voor het standpunt van Lucas, namelijk dat hij de derde stroming vertegenwoordigt waarin voor de joodse volgelingen van Jezus de joodse wet geldig blijft, terwijl geloofsgenoten uit de heidenen zich daaraan niet behoeven te houden. De kerkgeschiedenis toont aan dat de ideeën van de eerste en de derde stroming, waarin plaats is voor de joodse volgelingen van Jezus die hun jood-zijn niet willen verloochenen, door verschillende kerkvaders¹⁰ als ketterijen zijn veroordeeld en dat de tweede stroming gedurende meer dan vijftien eeuwen het gezicht van het christendom heeft bepaald.

¹⁰ - Irenetis, de eerste grote kerkvader (einde 2^e eeuw) en bisschop van Lyon, heeft een lijst met namen van ketteren opgesteld die in hun opvattingen afwijken van de rechte leer. "Opmerkelijk is dat op deze lijst van ketterijen ook de leer van de joden-christenen is geplaatst". ... "Vast staat wel, dat de weg naar een heiden-christelijke kerk in de loop van de vierde eeuw tot een zeker eindpunt is gekomen. De kerk, zoals wij die vandaag kennen, gaat in haar wezenlijke gestalte terug op die van de vierde eeuw. Wat daarvóór ligt, zouden we waarschijnlijk met niet dan grote moeite als een vertrouwd patroon herkennen".

Den Boer. (red). H. Vreekamp. Pag. 65, 67.

- Hiëronymus en Epifanus (einde 4^e eeuw) beschrijven de Nazoreeën voor het eerst als een ketterse sekte. Het enige heritische wat ze bij hen kunnen ontdekken is hun trouw aan de Wet van Mozes. "Het is een historisch curiosum dat de Nazoreeën door orthodoxe kerkvaders als heretici zijn veroordeeld op een punt waarop zij de continuïteit met het vroegste christendom hebben bewaard." Baarda. (red). Luttikhuizen. Pag. 175.

Eén worden

Grote mensenmenigten reisden met Jezus mee. Hij keerde zich om en zei tot hen: Indien iemand tot Mij komt, en niet haat zijn vader en moeder,... die kan niet mijn leerling zijn. Verzen 25-26

Wanneer Jezus 'mij' zegt, verwijst hij niet naar de man Jezus. Zou dit wel het geval zijn, dan zouden wij immers niet meer tot hem kunnen komen. Het onderscheid tussen de uiterlijke Jezus van vlees en bloed en de geest die door hem spreekt, wordt door hem als volgt onder woorden gebracht: "Wat jullie mij horen zeggen zijn mijn woorden niet, maar de woorden van de Vader die mij gezonden heeft".¹¹ Door Jezus heen spreekt de geest van zijn Vader waarmee hij één is. Deze roept de leerling op naar diezelfde geest in zichzelf te luisteren. Hij vertegenwoordigt in hen en in ons de meest verfijnde en de hoogst ontwikkelde inspiratie van geest en waarheid. Jezus vraagt zijn leerlingen, tot die geest van zijn hemelse vader – tot hem - te komen. Al in het eerste spirituele visioen worden we geconfronteerd met de eigen mogelijkheden en verantwoordelijkheid: verlaat de menigte, het vele, en kom tot mij, de ene. Word één. Zoek en creëer mij en mijn waarheid in jezelf.

Toen Jezus kleine kinderen zag die werden gezoogd, zei hij tegen zijn leerlingen dat deze kinderen lijken op hen die het koninkrijk binnengaan.¹² Zo'n kleine aan de borst drinkt met het hele wezen. Het heeft geen gedachten die het uit het hier en nu weghalen. Dit wordt de leerlingen ter navolging voorgehouden. Zo'n baby is één in zichzelf en één met de moeder. Het lijkt daarin op een spiritueel mens die het immers ook om eenheid is begonnen. Er zijn ook verschillen. De eenheid van een baby is onbewust en vanzelfsprekend. Voor volwassenen zijn de tegenstrijdigheden in henzelf en in de buitenwereld vanzelfsprekend. In hun situatie dient de eensgezindheid bewust te worden gezocht door de tegenstrijdigheden niet het eerste woord te geven. Een baby is één. Een spirituele zoeker maakt zich één.

'Leerling zijn' houdt een afdalen in zichzelf in met de vraag of men echt tevreden is met wat en wie men is en met hoe men leeft. Daarentegen wijst meereizen op een oppervlakkig leven; in afhankelijkheid van wat een ander, in dit geval de Meester, verlangt. Soms kan dat genoeg zijn. Uiterlijk meereizen kan zich bovendien verdiepen tot innerlijk volgen.

¹¹ *Bijbel. Groot Nieuws voor U.* Johannes 14:24. - Vgl. "Want jullie zijn het niet die spreken, maar het is de Geest van jullie Vader die in jullie spreekt". Mt. 10:20.

¹² Slavenburg/Glaudemans. Pag. 140. Evangelie van Thomas, logion 22.

- Vergelijk: Lc. 18:15-17.

- *Erchomai*. Komen. Kan zowel een ruimtelijke als een overdrachtelijke betekenis hebben. In het huis *komen* (Lc. 14:1), tot mij *komen* (14:26), achter mij *komen* (14:27), die met 20.000 tot hem *komt* (14:31), het koninkrijk *binnenkomen* (18:25), bidt dat jullie niet in verzoeking *komen* (22:46).

I Het Begin of de openingswoorden

De verteller maakt een subtiel onderscheid tussen enerzijds *meereizen* en anderzijds *tot Mij komen* en *leerling zijn*. We kunnen uiterlijk met iemand meelopen zonder innerlijk te volgen. Wie meereist, verplaatst zich in de buitenwereld. Om God te dienen, reist men naar tempels, kerken en moskeeën. Voor een reis in liefde en waarheid is zo'n verplaatsing niet nodig. Jezus zegt tegen de Samaritaanse vrouw dat we niet meer op gewijde plaatsen de Vader zullen aanbidden. (Joh. 4:23) Wie hem aanbidden, zullen dat doen in geest en in waarheid. De innerlijke gesteldheid en hoe we in het leven staan, vindt hij kennelijk belangrijker dan naar welke plaats in de uiterlijke wereld we gaan.

De strekking van de openingswoorden kan begrepen worden als "het geboren willen worden van de niet in zichzelf verdeelde mens." Een volwassene die tot zichzelf wil komen, maakt een proces door als van een nieuwe geboorte. Vers 27 kan gelezen worden als: wie de pijn die daar bij hoort niet vrijwillig op zich wil nemen, kan niet als een individu, als een ongedeelde mens, geboren worden.

En alwie niet zijn kruis draagt en achter Mij komt, kan niet mijn leerling zijn. Vers 27

Jezus heeft zijn kruis gedragen. Niet alleen het kruishout waaraan hij werd vastgespijkerd. Dat was er de gruwelijke consequentie van. Al in 9:18-27 vertelt Lucas dat Jezus zijn lijden heeft aangekondigd. Hij zegt bij die gelegenheid dat wie achter hem wil komen 'dagelijks zijn kruis opneme'. Vrijwillig de hoogste waarheid proberen te volgen, dus niet meten met twee maten, betekent een dagelijkse strijd. Gemakzucht en onze zwakke kanten zullen trachten ons ervan af te houden, temeer wanneer het voor ons een risico inhoudt. Enige tijd later komen enkele Farizeeën naar Jezus toe. (13:31-35) Ze waarschuwen hem voor Herodes die hem wil doden en ze advisereren hem te vluchten. Daar wil hij niet van horen; Hij zegt door te willen gaan met het helpen en genezen van mensen. Ondanks de risico's die hij loopt, vlucht hij niet. Wanneer zij Jeruzalem naderen, zegt hij tegen zijn leerlingen dat hij daar gevangen genomen, geselsd en gedood zal worden en na drie dagen zal opstaan. Zijn leerlingen begrijpen de betekenis van deze woorden niet. (18:31-34) Niet begrepen te worden en te verwachten op het kritieke moment alleen te staan, zal een dagelijks kruis zijn geweest. Wanneer het dan bijna zover is, worstelt hij met wat hem te wachten staat en bidt dat dit lijden aan hem voorbij zal mogen gaan, maar hij voegt daar direct aan toe "Maar niet mijn wil, maar de uwe geschiede". (22:42) In het conflict tussen zijn hogere en zijn aardse wil geeft hij de hogere voorrang. Dit zijn enkele perioden uit het leven van Jezus die ons laten inzien wat het kan inhouden, vrijwillig ons kruis te dragen.

Zich omkeren

'Jezus keerde zich om en zei tot de menigten...'. Inhoudelijk is dit is heel wat anders dan: Jezus keerde zich tot de menigten en zei...'. In het eerste geval spreekt hij tot de menigten en in het tweede keert hij zich tot hen. In de eerste zin wordt niet gezegd, tot wie of wat hij zich omkeerde. In het evangelie van Johannes vinden we het verhaal over Maria Magdalena die naar het graf van Jezus is gegaan. (20:15-16) Daar aangekomen, ziet ze dat het graf leeg is. In de buurt van het graf ziet zij Jezus staan maar zij herkent hem niet. Ze denkt dat hij een tuinman is. Zij vraagt hem of hij het lichaam van Jezus heeft weggehaald en waar hij het heeft neergelegd. Dan zegt Jezus: "Maria", waarop 'zij zich omkeerde en tegen hem zei...'. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat zij zich fysiek naar hem omkeerde want zij stonden al met elkaar te praten. In de uitdrukking 'zich omkeren' wordt - overdrachtelijk - een verandering van haar geestelijke gerichtheid aangeduid. Toen ze dacht dat hij een tuinman was, zag ze alleen met haar ogen. Nadat ze zich heeft omgekeerd, kijkt ze met het inzicht van wie er schuilgaat achter de verschijning die zij voor een tuinman heeft aangezien. Zij keert zich af van de zintuiglijke wereld en richt zich op de niet-zintuiglijke of verborgen wereld waarin Jezus aan haar verschijnt. Zij wordt één met zijn wereld. Zij stelt haar hart open voor hem en dan ziet zij een andere werkelijkheid dan toen zij slechts zintuiglijk keek.

Het Griekse woord *strepheo* dat hier is gebruikt, heeft verschillende betekenissen. Het kan zowel een verandering van een fysieke houding als van een gezindheid betekenen, zoals 'wanneer u zich niet *bekeert*' (Mt. 18:3) of, 'zij *wendden zich* in het hart naar Egypte'. (Hand. 7:39) Bij 'Hij keerde zich tot de menigte' (Lc. 7:9), ligt het daarentegen voor de hand om aan een fysieke beweging te denken.

In het openingswoord is eenzelfde formulering gebruikt als in het verhaal over Maria Magdalena bij het graf. Jezus '*keerde zich om en zei tot hen*'. (14:25) Oosterse meesters lopen niet voorop met de mensen keurig achter zich. Verschillende malen heb ik meegemaakt dat een meester zich te midden van de menigten bevond. Ik lees hierin dat Jezus van dorp naar dorp loopt en praat met de mensen in zijn nabijheid. Dan gebeurt er iets dat van buitenaf niet te zien is: hij keert zich naar binnen. Hij verbindt zich met de geestelijke wereld en van daaruit spreekt hij zijn gelijkenissen. Van een beweging op het horizontale vlak slaat hij mentaal een verticale richting in: hij 'gaat de berg op' of hij 'beklimt een toren' en vanuit die staat van bewustzijn richt hij zich tot zijn toehoorders.

De Statenvertaling en het N.B.G. (1951) hebben in vers 25 in het midden gelaten tot wie of wat Jezus zich omkeerde. Het geheim van de Griekse tekst is hierin bewaard gebleven, dit in tegenstelling tot '*Hij wendde zich tot hen en zei*', in de N.B.V. Waarom zou Lucas niet

I Het Begin of de openingswoorden

duidelijk hebben aangegeven, wat met 'zich omkeren' bedoeld is? Hij had hier toch ook een formulering kunnen gebruiken zoals in Lc. 7:9 dat Jezus zich tot de menigten keerde of zoals in Handelingen, waar wordt vermeld dat zij zich 'in hun hart keren naar'? Aan het begin van dit hoofdstuk zijn we iets dergelijks op het spoor gekomen. Daar wordt over 'haten van de familie' gesproken, terwijl feitelijk 'het onvoorwaardelijk liefhebben van ieder' bedoeld is. Vanwaar komt dit verhullende taalgebruik? Het tijdsbeeld rond de eerste eeuwwisseling geeft een mogelijk antwoord op deze vragen.

Horen en niet begrijpen

In de periode van de Tweede Tempel (515 voor Chr. - 70 na Chr.) ontstaat binnen het jodendom een traditie over de uitleg en toepassing van de Tora die 'de Mondelinge Tora' wordt genoemd. Het is niet toegestaan deze op te schrijven. Na de verwoesting van Jeruzalem en de Tweede Tempel in het jaar 70 begint men ermee deze traditie toch op schrift te stellen, "hoewel in theorie het verbod blijft gehandhaafd".¹³ Een voorkeur voor een mondelinge overdracht betreft ook mystieke en esoterische ideeën en ervaringen.

In het oude Griekenland is Plato (plm. 400 v. Chr.) terughoudend om bepaalde onderwerpen aan het papier toe te vertrouwen.¹⁴ Hij gebruikt 'bewimpelde bewoordingen' zodat anderen dan de geadresseerde de tekst 'niet kunnen begrijpen'. De grootste voorzorg bestaat erin 'niet te schrijven'. Daarom heeft hij nooit over 'bepaalde dingen' geschreven. Julius Ceasar schrijft in 53 v. Chr. over de Druïden in Gallië (Frankrijk): "Het is volgens de Druïden ongeoorloofd die verzen op schrift te stellen, hoewel men voor bijna alle andere dingen het Griekse alfabet gebruikt. Dit lijkt me om twee redenen zo bepaald: ze willen niet dat hun leer bij het volk bekend wordt en ook niet dat hun leerlingen hun geheugen minder trainen door te vertrouwen op geschreven teksten."¹⁵

¹³ Laenen. Pag. 9-12.

¹⁴ "Ik moet er dus een woord over zeggen, maar in bewimpelde bewoordingen: mocht er eens iets overkomen aan mijn brief tijdens de wedervaardigheden van een reis, dan mag men hem bij het lezen niet begrijpen". "Wees evenwel op uw hoede: nooit of nooit mag dit in handen van onontwikkelde vallen! Want volgens mij bestaan er wellicht geen leerstellingen die belachelijker klinken in de oren van de massa, maar anderzijds ook geen, die meer bewondering en meer bezieling opwekken bij hoogbegaafden. ... Zie toe die stellingen nooit te laten uitlekken op onpassende wijze. De grootste voorzorg bestaat erin niet te schrijven, maar van buiten te leren. Want het is uitgesloten dat iets wat geschreven staat, niet zou uitlekken. Dat is dan ook de reden waarom ik nooit iets geschreven heb over die dingen. ... En wat deze brief betreft, lees hem om te beginnen meermalen en verbrandt hem daarna..." Plato. Brieven II. Pag. 111 en 113. Doordat de ontvanger van deze brief dit verzoek niet heeft gevolgd, krijgen wij inzicht in de motieven om over bepaalde onderwerpen niet te schrijven.

¹⁵ Hunink. Boek VI. Pag. 186.

Van de vroege kabbalistische kringen in de Provence is weinig bekend.¹⁶ “De eerste persoon die ons bij name bekend is uit deze kring, is Abraham ben Isaac van Narbonne. (1116-1179) Om verspreiding van mystieke ideeën onder onwetenden te voorkomen, heeft hij geen enkel kabbalistisch werk geschreven; volgens latere getuigen bestond het enige dat hij over kabbalistische zaken op schrift had gesteld uit een lijst van trefwoorden, die uitsluitend begrijpelijk waren voor ingewijden”.¹⁷ De tweede persoon van deze groep is Rabad. (1125-1198) Deze zinspeelde in zijn werk slechts indirect op kabbalistische thema’s. “De passages in zijn werk die een mystieke inslag hebben, zijn met opzet vaag en indirect gehouden. Soms ook tracht Rabad de mystieke inhoud van zijn uitleg te verhullen in volstrekt exoterische taal, zodat ook in zijn geval alleen een ingewijde zijn werkelijke bedoelingen kon achterhalen”.¹⁸ Rabad heeft dezelfde techniek toegepast als Lucas ruim 1000 jaar voor hem. Lees bijvoorbeeld de gelijkenis over de toren vanaf Lc. 14:28 of de andere gelijkenissen van de serie. Het lijken exoterische teksten, zo uit het leven gegrepen. In dit boek wil ik proberen aan te tonen dat ze een verborgen, esoterische betekenis in zich hebben. Tegen deze achtergrond is de betekenis van het begrip ‘mystiek’ goed te plaatsen. Het hangt samen met het Griekse *muo*, sluiten (van de ogen, de oren, de mond) en met *mueo*, inwijden. Het wijst erop dat men zwijgt (*muo*) over de verborgenheden waarin men is ingewijd. (*mueo*).¹⁹ Ondanks grote verschillen tussen joodse mystieke stromingen is volgens Laenen “in alle stromingen sprake van het ontplooiën van spirituele activiteiten om te komen tot een directe gewaarwording van de goddelijke wereld”.²⁰ Dit vind ik een handzame en bruikbare omschrijving van het begrip ‘mystiek’.

Het historisch onderzoek naar de bronnen van de joodse en christelijke mystiek wordt dus belemmerd door de terughoudendheid om mystieke ervaringen en ideeën op schrift te stellen. Deze gereserveerde houding heeft tot voor kort²¹ voortgeduurd.

¹⁶ Aan het einde van de 12^e en het begin van de 13^e eeuw verschijnt ten noorden en ten zuiden van de oostelijke Pyreneeën schijnbaar plotseling een joodse mystieke stroming, die bekend zou worden als de Kabbala... In de joodse centra van de Provence en in Gerona vond de vorming van de vroegste Kabbala plaats. Laenen. Pag. 49.

¹⁷ Laenen. Pag. 100.

¹⁸ Laenen. Pag. 101.

¹⁹ Waaijman. Vgl. Pag. 353

²⁰ Laenen. Pag. 17 ev.

²¹ In 1997 publiceert Cooper een boek over joodse mystiek. Hij schrijft in het voorwoord: Tot vijftig jaar geleden zou iemand die de dingen besprak die in dit boek aan de orde komen, door de rabbijnse gemeenschap uitgestoten worden. Sommige lezers zouden razend worden bij het zien dat een esoterische leer openbaar gemaakt wordt die slechts voor een select publiek bestemd was. Cooper. Pag. 11.

I Het Begin of de openingswoorden

In een van zijn brieven vertelt Paulus in mystieke termen over zijn visioenen en openbaringen des Heren; dat hij werd weggevoerd tot in de derde hemel, naar het paradijs en dat hij daar onuitsprekelijke woorden heeft gehoord, die een mens niet mag uitspreken. (2 Cor.12:2-4)

In de tweede eeuw na Chr. functioneerde een bepaalde vorm van mystiek “in besloten rabbijnse kringen, die er angstvallig voor waakten dat de inhoudelijke aspecten van hun kennis en hun mystieke ervaringen niet onder het grote publiek bekend raakten. In deze vorm van mystiek maakte de mysticus een visionaire reis door de paleizen van de zeven hemelen”.²² De centrale ideeën en motieven die in deze vorm van mystiek naar voren komen, “hebben hun wortels in omvangrijke esoterische tradities die bewaard en onderwezen werden in besloten kringen van joodse geleerden aan het einde van de Tweede Tempelperiode (0-70 na Chr.), volgens sommigen zelfs eerder”.²³

In dit geestelijke klimaat, waarin het grote publiek anders wordt benaderd dan de kring van vertrouwelingen, heeft Jezus de gelijkenissen verteld en heeft Lucas ze tegen het einde van de eerste eeuw opgeschreven. Zij worden mijns inziens zo verteld dat een verborgen verhaal aan het oog kan worden onttrokken. Zowel de uitdrukking ‘zich omkerende’ als het begrip ‘haten’, zijn hier voorbeelden van en andere zullen nog volgen. Bij Lucas vinden we duidelijke uitspraken dat er verborgen boodschappen in de tekst schuilen, zoals in Lc. 8:10, waar Jezus tegen zijn leerlingen zei dat zij in staat zijn de geheimen van het koningschap van God te kennen, maar dat de anderen alles in gelijkenissen te horen krijgen, *opdat zij zien zonder inzicht en horen zonder begrip*”.²⁴ Deze woorden kunnen verstaan worden in het licht van de in die tijd gebruikelijke houding om de verborgen aspecten van het koninkrijk niet algemeen bekend te maken.²⁵ Bij voorkeur zal Lucas die kennis mondeling hebben overgebracht, terwijl hij er tijdens het schrijven kennelijk voor

²² Laenen. Pag. 19.

- Dit betreft de zogenaamde ‘troonwagen mystiek’, waarvoor men inspiratie vond in een visioen dat beschreven wordt in Ezechiël 1.

²³ Laenen. Pag. 20.

²⁴ Deze tekst doet denken aan Jesaja 6:9, 10. Het is geen citaat en ook de contexten komen niet overeen, zodat voor de uitleg van de tekst bij Lucas een beroep op Jesaja enigszins geforceerd aan zou doen.

²⁵ - “We zouden verwachten dat Jezus in gelijkenissen gaat spreken om alles juist beter begrijpelijk te maken. Dat gelijkenissen niet verhullen, maar juist openbaren. Toch is dit niet zonder meer het geval”.

Van de Linde. Pag. 191.

- “Jezus bezigt de gelijkenissen teneinde een brug te slaan tussen de mens op aarde en het koninkrijk der hemelen. ... Juist in dit licht bezien, lijkt wat Jezus toevoegt aan zijn antwoord op de vraag van de discipelen waarom hij toch zo in gelijkenissen spreekt, bitter moeilijk te begrijpen. Want wat zegt hij in zijn antwoord? Mattheus, Marcus en Lucas vermelden het. Met enige verschillen, maar de zachtste weergave is nog onthutsend genoeg”. Van der Hoeven. Pag. 17.

heeft gezorgd dat mystieke aspecten niet direct onder het grote publiek bekend zouden worden.

Gelijkenissen zijn volgens Lc. 8:10 dus niet verteld om de mysteriën van het koninkrijk direct algemeen toegankelijk te maken, maar om deze nog verborgen te houden voor hen die niet tot de leerlingen behoren. De terughoudendheid komt voort uit een verantwoordelijkheid ten opzichte van hen die met deze zaken nog niet vertrouwd zijn gemaakt. Hoewel de uitspraak in Lc. 8:10 aan voorbije tijden is gebonden, is hij zeer waardevol voor de benadering van gelijkenissen. Er blijkt immers uit dat zij geheimen bevatten die niet zonder meer uit de tekst zijn af te lezen. Er staat meer dan wat er lijkt te staan.

Literaire vormgeving

Het is gebruikelijk om de tekst van een bepaalde gelijkenis goed te bestuderen om tot begrip ervan te komen. Zo kan men de ene na de andere gelijkenis proberen te begrijpen. Ik heb een andere benadering gevonden door de tekst van een série gelijkenissen nauwkeurig te onderzoeken. Daarbij deed ik merkwaardige ontdekkingen. Zo vond ik een aantal tekstelementen die expliciet verbanden aangeven tussen de gelijkenissen onderling. De gelijkenis over het zout blijkt een zelfstandige positie in te nemen en deze ontbreekt in het onderstaande overzicht. De nummers tussen () geven de plaatsen van de betreffende gelijkenis aan in de tekst van Lucas en in *Afbeelding 1*.

- De openingswoorden (1) en het verhaal over de toren (2) zijn verbonden door het woord: *want*. "... kan mijn discipel niet zijn, *want* wie van u".

De parallele uitdrukking *kan mijn leerling niet zijn*, in de verzen 26, 27 en 33, verbindt de openingswoorden (1) met de vertelling over de koningen. (3)

De gelijkenissen over de toren (2) en over de koningen (3) zijn verbonden door het woord: *of*. "Want wie van u, *of* welke koning".

Dit betreft de verbanden tussen: openingswoorden (1), toren (2) en koningen. (3)

- Het beeld van *familierelaties* komt op drie plaatsen in de serie gelijkenissen voor. Ten eerste in de openingswoorden over het haten of op de tweede plaats stellen van vader, moeder en andere leden van de *familie*. Ten tweede in het beeld van de *vader met twee zonen* en als laatste in de slotwoorden over de relatie tussen *man en vrouw*.

Dit betreft verbanden tussen: openingswoorden (1), zonen (6) en slotwoorden. (10)

- De beelden van *kosten berekenen* en *geld* komen voor in de vertellingen over het willen bouwen van een toren, over de vrouw met tien *munten* en over 'geen slaaf', waar de macht van het geld verschijnt in het personage van *mammon*.

I Het Begin of de openingswoorden

Dit betreft verbanden tussen: toren (2), vrouw (5) en geen slaaf. (8)

- De gelijkenissen over de toren (2) en die over de zonen (6) zijn verbonden door de woorden 'bouwen' en 'zoon'. Dit vereist een toelichting die pas gegeven kan worden nadat andere onderwerpen zijn toegelicht. Nog even geduld alstublieft.

- Het begrip 'veraf' verbindt de vertellingen over de koningen (3) en die over de zonen. (6)

- Het beeld *honderd* komt als *tienduizend* (honderd maal honderd) voor in het verhaal over de koningen, in de vertelling over de *honderd* schapen en in de vertelling over de huismeester, die schuldenaars ontvangt die elk een schuld van '*honderd*' hebben.

Dit betreft verbanden tussen: koningen (3), honderd schapen (4) en huismeester. (7)

- Het woord *Of* in "Wie van u die honderd schapen heeft, *of* welke vrouw die tien munten heeft", verbindt de vertelling over de honderd schapen (4) en die over de vrouw. (5)

- Door de parallelle formulering *wie van u* zijn de gelijkenissen over de toren (2) en over de 100 schapen (4) met elkaar verbonden.

- Door de parallelle formulering *of welke* zijn de verhalen over de twee koningen (3) en over de vrouw (5) met elkaar verbonden.

- Het woord *verloren* verbindt de verhalen over de schapen (4), over de vrouw (5) en over de zonen. (6)

- Hoewel dit in de meeste Nederlandse vertalingen niet tot uitdrukking komt, zijn de verhalen over de zonen (6) en over de huismeester (7) in het Grieks verbonden door de uitdrukking *anthropos tis* (iemand) aan het begin.

- De verhalen over de zonen (6) en over 'geen slaaf' (8) zijn in het Grieks verbonden door het werkwoord *douleuo* = slaaf zijn of dienen. Dit woord komt bij Lucas alleen op deze plaatsen voor.

- De beelden van een huismeester/econoom (7), van mammon als de macht van het geld in 'geen slaaf' (8), en van de geldzucht van de Fari-zeeën in fundament (9)²⁶ vormen samen een *economische driehoek*.

De genoemde verbindingen tussen 1,2,3 en tussen 1,6,10; 2,5,8; 2,6; 3,6; 3,4,7; 4,5; 2,4; 3,5; 4,5,6; 6,7; 6,8 en 7,8,9 leveren de symmetrische figuur op die als figuur 1 is weergegeven. Het overzicht wordt gelezen van rechts naar links, overeenkomstig de schrijfwijze van het Hebreeuws. In het volgende hoofdstuk wordt het verder toegelicht.

Het is toch bijna ongelooflijk dat zo'n figuur in de tekst is geweven.

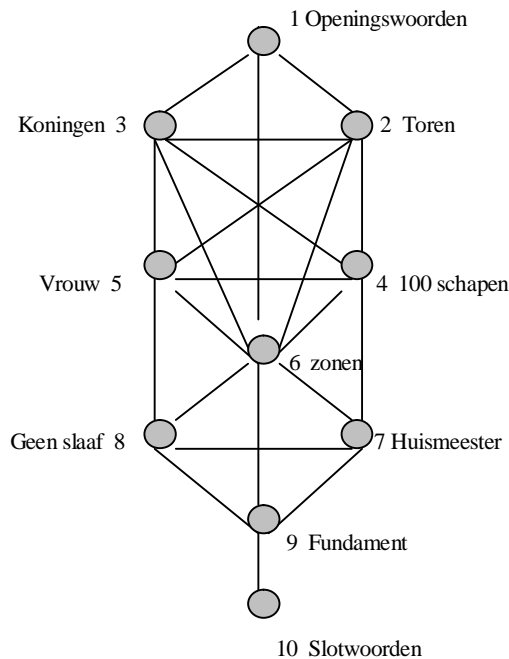
Schijnbaar eenvoudige verhalen over een toren bouwen en over een vrouw met tien munten, blijken deel uit te maken van een harmonische structuur. Met de uitspraak van Gooding dat 'het lijkt of Lucas de stof van zijn evangelie in een bijna meetkundige rangschikking heeft opgetekend',²⁷ kan ik van harte instemmen.

Het afsluitende woord in de rede tot het volk luidt: *Degene die oren heeft om te horen, die hore!* (Lc.14:35) Gelet op het voorgaande kan

²⁶ De benaming 'fundament' wordt in het volgende hoofdstuk toegelicht.

²⁷ Gooding, Pag. 7. Citaat van Harry Lacey.

deze uitspraak als volgt worden begrepen: Degene die oren heeft om de verborgenheden van het koninkrijk te horen, kan de betekenis van gelijkenissen verstaan. Die hoort met inzicht zoals Maria Magdalena met inzicht keek nadat zij zich had 'omgekeerd'.

Afbeelding 1 Symmetrische figuur op basis van tekstelementen

Deze figuur komt overeen met de zogenaamde 'Sefirotboom' die de kabbalisten in de middeleeuwen in een periode van ruim 100 jaar hebben ontwikkeld. (Voetnoot 16) De reeds genoemde Abraham ben Isaac van Narbonne en Rabad waren twee van hen. Tussen het einde van de eerste eeuw, waarin Lucas zijn boek heeft opgesteld, en de twaalfde en dertiende eeuw, waarin volgens de gangbare opvattingen de Sefirotboom is ontstaan, liggen ruim tien eeuwen.

Uit de periode tussen Lucas en de middeleeuwen zijn verschillende mystieke geschriften bewaard gebleven. Bijvoorbeeld het traktaat Sefer Yetsira, dat waarschijnlijk is geschreven tussen 300 en 600. Hierin is sprake van 10 sefirot die samen met de 22 letters van het Hebreeuwse alfabet de 32 paden van wijsheid vormen. Zij vormen als het ware de instrumenten waarvan God zich heeft bediend bij het scheppingsproces en waardoor de schepping heeft kunnen plaatsvinden.²⁸ Deze beschrijving komt overeen met belangrijke kenmerken van de Sefirotboom en verwijst onmiskenbaar naar het scheppingsproces zoals dit in Genesis 1 beschreven wordt. Hoewel dit geschrift een enorme invloed heeft gehad op

²⁸ Laenen. Pag. 25.

I Het Begin of de openingswoorden

de latere joodse mystici van de Kabbala, wordt het niet door ieder beschouwd als een voorloper van de middeleeuwse Kabbala. Van sommige begrippen die zowel door de kabbalisten als in Sefer Yet-sira worden gebruikt, is de inhoud namelijk geheel verschillend. Gezien de materie is het aannemelijk dat de schrijver(s) van Sefer Yetsira hun boodschap gecodeerd hebben opgeschreven. Hierbij kunnen we bedenken, dat tot nu toe ook niet verondersteld werd dat de figuur van de Sefiroboom in de serie gelijkenissen bij Lucas op een verborgen manier in de tekst aanwezig kon zijn.

We kunnen immers niet de ogen sluiten voor het feit, dat figuur 1 zich met gebruikmaking van tekstelementen bij Lucas laat samenstellen. Bovendien komen verschillende details van deze figuur in de afzonderlijke vertellingen precies overeen met bepaalde details uit de structuur van de Sefiroboom. In het volgende hoofdstuk over de toren zal ik twee van die details toelichten.

Het feit dat de middeleeuwse kabbalisten ruim honderd jaar nodig hebben gehad om deze figuur te ontwikkelen, is op zich geen bewijs voor de veronderstelling dat in de tijd van Lucas die kennis niet aanwezig geweest kan zijn. Een voorbeeld op een ander gebied kan dit verduidelijken. Copernicus en Galilei hebben het wat moeilijk gehad om aanvaard te krijgen dat de aarde om de zon draait, hoewel dit bij de Grieken omstreeks 350 v. Chr. al bekend was. Sommige ontwikkelingen verlopen niet lineair, onder meer omdat de overdracht van essentiële kennis in vroeger tijden gemakkelijk kon stagneren. Dit geldt des te meer voor de overdracht van mystieke leringen. De zware geheimhoudingsplicht, het verbod om de leringen 'ongecodeerd' op schrift te stellen en de regel dat een leraar mystieke inzichten niet aan twee of meer leerlingen tegelijk mocht onderwijzen, maakten dit overdrachtssysteem zeer kwetsbaar, zeker in tijden van vervolgingen en epidemieën.

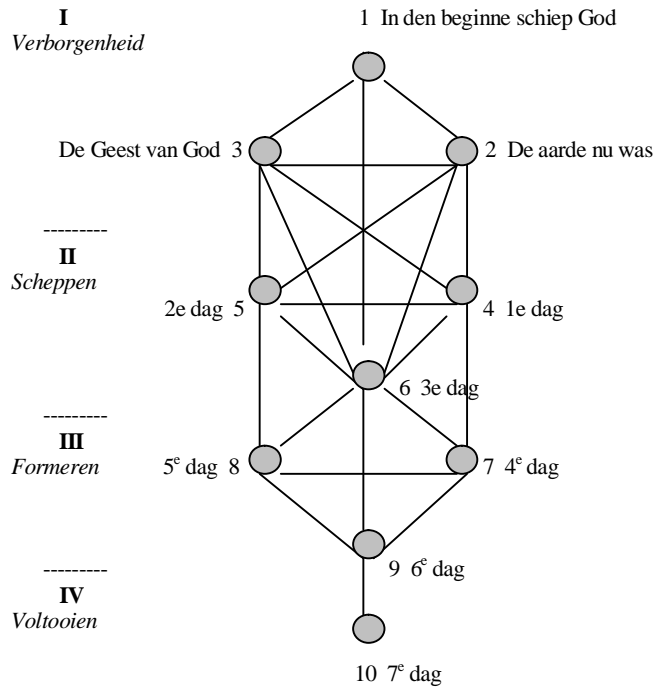
Op welke manier kan Lucas kennis hebben genomen van de Sefiroboom? Waarschijnlijk heeft hij zich laten inspireren door het scheppingsverhaal uit Genesis 1, dat volgens de structuur van de Sefiroboom is samengesteld. Dat wil ik in het volgende hoofdstuk laten zien. Het is tevens een onmisbaar uitgangspunt om de gelijkenis over de toren te kunnen verstaan.

II EEN VERBORGEN PERSPECTIEF

Iemand die een toren wil bouwen

De gelijkenissen en Genesis 1

Het scheppingsverhaal begint met drie inleidende zinnen. Zij vormen met de beschrijving van de zeven scheppingsdagen een tiental. Deze tien gedeelten zijn geordend volgens het model van de Sefirotboom. Het bestaat uit drie maal een drietal en één gedeelte aan het slot; dus tien gedeelten die ook wel “tien Lichten” worden genoemd. In onderstaande figuur zijn deze genummerd van 1 – 10, waarbij de scheppingsdagen zijn aangegeven. De structuur is onderverdeeld in vier niveaus of ‘De Vier Werelden’.

Afbeelding 2 De Sefirotboom met de tien Lichten en Genesis 1.

- In de mystieke traditie wordt met Genesis 1:1-2 de wereld van Verborgenheid aangeduid. Het is een werkelijkheid waarvan wij ons geen voorstelling kunnen maken.

I *Het eerste driel: verborgenheid.* Genesis 1:1-2

- 1 In den beginne schiep God de hemel en de aarde.
- 2 De aarde nu was woest en ledig en duisternis was op de afgrond.
- 3 En de Geest van God zweefde op de wateren.

- Uit het verborgene stroomt de hoogste goddelijke liefde en schiept drie lagere niveaus.

II *Het tweede driel: scheppen.* Gen. 1:3-13

- 4 1^e dag: God zei: er zij *licht*.
- 5 2^e dag: God zei: daar zij een uitspansel – de *lucht*.
- 6 3^e dag: God zei: dat de *wateren* zullen samenvloeien.
God zei: dat de *aarde* groen, planten en bomen zal voortbrengen.

- De elementen: licht, lucht, water en aarde, vormen de basis voor de volgende drie scheppingsdagen.

III *Het derde driel: formeren.* Gen. 1:14-31

- 7 4^e dag: 'Het licht' van dag 1 wordt tot concrete lichten op dag 4.
God zei: dat er *lichten* zijn aan het uitspansel: zon, maan en sterren.
- 8 5^e dag: In de lucht en in het water van de dagen 2 en 3, komen vissen en vogels op dag 5.
God zei: dat de zeeën wemelen van *vissen* en dat *vogels* vliegen door de lucht.
- 9 6^e dag: Op de aarde of het land van dag 3, komen de landdieren en de mens op dag 6.
God zei: dat de aarde wilde *dieren* en vee zal voortbrengen.
God zei: laat Ons *mensen* maken naar Ons beeld, als onze gelijkenis.
God zei tot hen: wees vruchtbaar... en vervult de aarde.
God zei: ziet, zaad en vruchten zullen u tot voedsel dienen.

- Volgens de traditie vertelt de zevende dag over de wereld van het Voltooiën en het Koninkrijk; het betreft het niveau van voltooid handelen en rust.

IV *De laatste fase: voltooiën.* Gen. 2:1-3.

- 10 7^e dag: Toen God het werk voltooid had... rustte Hij op de zevende dag.

De Sefirotboom uit Genesis 1 en de harmonische figuur bij Lucas zijn vrijwel identiek. Voor de lijnen tussen 2 en 6 en 3 en 6 vond ik bij Lucas (nog) geen verbindingswoorden, zodat die in *afbeelding 1* niet voorkomen.²⁹

De drie verticale lijnen worden wel ‘de drie pilaren’ of ‘de drie bomen’ genoemd, waarvan de middelste dan wordt gezien als ‘de levensboom’, de rechter met een mannelijke kwaliteit en de linker met een vrouwelijke. De enige gelijkenis met een vrouw als personage wordt geplaatst op de linker pilaar. (*Afbeelding 1*)

Wat kunnen we ons bij de sefirot voorstellen? “De tien sefirot, de geopenbaarde aspecten of lichten van de verborgen godheid, worden vaak beschouwd als de naar de wereld gerichte aangezichten van God. Zij delen niet iets mee over het diepste wezen van het verborgen leven van de godheid, maar vormen die kant van God die naar de wereld is toegewend en voor de mens kenbaar en te ervaren is. De godheid openbaart zich door zich te ontvouwen in de sefirot.”³⁰

De Sefirotboom is samengesteld uit 10 Lichten en 22 verbindingslijnen en wel drie horizontale, zeven verticale en twaalf diagonale.³¹ Drie geeft een totaliteit aan. Zeven is de totaliteit van de geschapen wereld en twaalf is het getal dat een harmonisch geheel uitdrukt. De verbindingen zijn dus vervlochten met betekenisvolle getallen.

In het schema lijken het wel verbindingslijnen, maar beter kunnen ze beschouwd worden als denkbeeldige kanalen waarlangs of waardoor de goddelijke liefde naar de aarde stroomt en, nadat deze door mensen is heengegaan, ook weer terug. Het geheel kan worden vergeleken met een lichaam waarin alle organen, zintuigen, weefsels en hun functies een dynamisch, levend organisme vormen. Geen deel kan op zichzelf bestaan en overleven. Voor de gelijkenissen houdt dit in dat, hoewel ze in een bepaalde volgorde worden verteld, de ene voortdurend communiceert met alle andere en de uitleg ervan als een momentopname kan worden gezien; als een gefixeerd beeld dat tijdens het overdenken en bespreken ervan voortdurend verandert in een levend en levendig geheel.

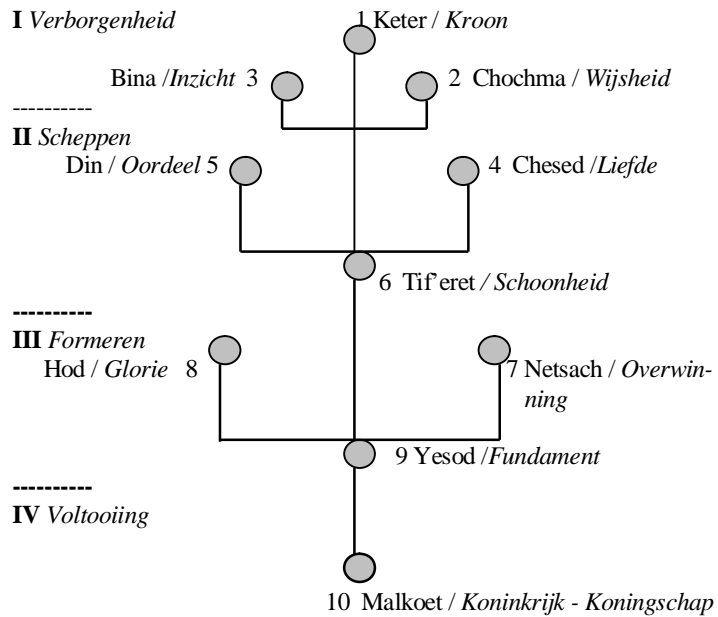
²⁹ De Sefirotboom uit Genesis 1 en die van de middeleeuwse kabbalisten verschillen ook op één punt. Bij de kabbalisten gaat aan de tien sefirot ‘En Sof’ vooraf. Het wordt gedacht boven het 1e Licht. ‘En Sof’ staat voor het Oneindige of de Oneindigheid. Het spreekt voor zich dat Lucas dit buitenbijbelse detail niet heeft kunnen gebruiken indien het waarschijnlijk pas vele eeuwen na zijn tijd aan de figuur werd toegevoegd.

³⁰ Laenen. Pag. 54, 55.

³¹ Met het doel enkele kernbegrippen uit de gelijkenis over de toren te kunnen toelichten, heb ik slechts een fractie van de inzichten die leven in de Kabbala naar voren gebracht. In latere hoofdstukken laat ik andere aspecten ervan naar voren komen, hoewel ook daar slechts voor zover het voor de gelijkenissen van direct belang is. Voor een vollediger beeld van de Kabbala verwijs ik naar de werken van Laenen, Halevi, Arav en Zuidema in de literatuurlijst.

Dit zal een belangrijke overweging zijn geweest om terughoudend te zijn met het openbaar maken van schema's zoals dat tegenwoordig gebeurt met bijvoorbeeld de Sefirotboom. Het zou kunnen suggereren dat een levend organisme in een schematische voorstelling te vatten is.

De Sefirotboom staat in de wereld van de joodse mystiek ook bekend als 'de Kandelaar met de tien Lichten'. Mij spreekt deze naam wel aan vanwege de associatie van de gelijkenissen met lichten. De naam 'Kandelaar' is ontleend aan de zevenarmige kandelaar of menorah, die vanouds in Israël wordt gebruikt. (Vgl. Exodus 25:31-40 en Lc. 8:16-18)

Afbeelding 3 Schematische voorstelling van de 'Kandelaar met de tien Lichten' met de Hebreeuwse en Nederlandse namen.

Op het snijpunt van de verticale lijn en de horizontale lijn met de lichten 2 en 3 wordt ook een licht gedacht. Het draagt de naam: Da'at (kennis). Het wordt niet tot het tiental gerekend. In hoofdstuk IV, over de gelijkenis van het zout, wil ik nader op Da'at in gaan.

Tijdens het schrijven van dit boek heb ik de eerste jaren gewerkt met tekstelementen of verbindingswoorden. Verschillende daarvan heb ik weergegeven in de laatste paragraaf van hoofdstuk I. Die elementen bleken een praktisch hulpmiddel bij de uitleg van de gelijkenissen. Pas later bleek mij dat ze zodanig verbonden kunnen worden dat een figuur ontstaat die overeenkomt met de Sefirotboom die ten grondslag ligt aan Genesis 1 en die in de Kabbala wordt gehanteerd. Ik kon mijn ogen niet geloven! Het heeft er alle schijn van dat Lucas met deze toen nog mondeling overgeleverde traditie vertrouwd is geweest.

Het is algemeen bekend dat de mondelinge overlevering veel ouder is dan de informatie die in oude geschriften wordt aangetroffen. "De joodse Kabbala,... vindt zijn oorsprong evenmin pas in de middeleeuwen. De joodse geleerde G. Scholem, kenner bij uitstek van de Kabbala, heeft onomstotelijk aangetoond dat de wortels van de Kabbala niet in de middeleeuwen liggen, zoals vroeger werd aangenomen, maar dat ze tenminste teruggaan tot de eerste eeuwen van onze jaartelling. In het licht van de tot dusver verkregen resultaten van wetenschappelijk onderzoek kunnen we nu met zekerheid stellen dat de Kabbala niet iets is, dat in de nabijbelse tijd verzonnen is, maar dat de wortels ervan in de bijbeltekst zelf liggen".³² In mijn boek vindt u veel materiaal dat deze uitspraak van Labuschagne illustreert.

In de Kandelaar of Sefirotboom zien we dus een vertelschema van drie inleidende gedeelten, dan drie gedeelten die de basis leggen voor de volgende drie en als laatste nog één gedeelte.

Deze opbouw van *drie maal drie plus één* vinden we terug in de serie gelijkenissen. Het eerste drietal betreft uit de rede tot het volk: de openingswoorden, de gelijkenis over een toren en die over de koningen. De spreuk over het zout behoort immers niet tot dit drietal, zoals ik reeds opmerkte.

Dan volgen er drie gelijkenissen in de rede tot de Farizeeën, namelijk die over de schapen, die over de munten en die over de verloren zoon. In de rede tot de leerlingen vinden we het derde drietal. Het zijn twee gelijkenissen: die over een onrechtvaardige huismeester en die over 'geen slaaf'. Als derde vinden we dan een 'intermezzo' in de verzen 14 en 15, waarin Jezus door de Farizeeën wordt onderbroken en waar hij reageert op hun gehoon. Dit is het negende Licht op de plaats van de zesde scheppingsdag; het wordt 'Fundament'

³² Labuschagne. Pag. 82-83.

genoemd. Dan volgen aan het einde nog de slotwoorden, als het tiende Licht. Het scheppingsverhaal en de serie gelijkenissen zijn dus opgebouwd volgens een gelijk vertelschema.

De achtergrond van de Kandelaar werpt een verhelderend licht op de serie gelijkenissen en dus ook op de gelijkenis over de toren. Voor de uitleg van die gelijkenis is het van belang dat de plaats van het 9^e Licht in de Kandelaar *Fundament* wordt genoemd. Dit fundament is dus bijzonder: het betekent de laatste fase van de ontwikkeling.

Van een gewone toren is het fundament de eerste fase van de bouw. In de Nieuwe Bijbel Vertaling gaat men uit van een gewone toren.

14:28 *Want wie van jullie die een toren wil bouwen, gaat niet eerst de kosten berekenen, om te zien of hij wel genoeg heeft voor de bouw?*
29 *Als hij het fundament gelegd heeft maar de bouw niet kan voltooien, zal iedereen die dat ziet hem uitlachen en zeggen:*
30 *die man begon te bouwen, maar het karwei afmaken kon hij niet.*

In deze voorstelling van zaken heeft de bouwer kennelijk zitten slapen toen hij vooraf de kosten berekende. Amper is het fundament gelegd of het blijkt al dat hij te weinig geld over heeft voor de rest van de toren. Bovendien toont dit een nogal pessimistisch beeld van de mens van goede wil, die al mislukt voor hij goed en wel begonnen is. Jezus zou in deze gelijkenis ieder die hem wil volgen, willen waarschuwen om eerst bij zichzelf na te gaan of hij de gevolgen daarvan wel kan dragen, want het is niet gemakkelijk om christen te zijn. Wanneer dit negatieve beeld eenmaal heeft postgevat in ons voorstellingsvermogen is het niet gemakkelijk om er afstand van te nemen. Toch lijkt dit onontkoombaar omdat de vertaling op belangrijk punten van de Griekse tekst blijkt af te wijken. Hierover gaat de volgende paragraaf.

Genesis en gelijkenis 1

Dit opschrift is een spiegelbeeld van het opschrift boven de vorige paragraaf. Daarin heb ik uitgelegd dat Lucas het *eerste* hoofdstuk van Genesis heeft gebruikt om de *hele* serie gelijkenissen samen te stellen. In deze paragraaf wil ik aantonen, dat Lucas de opbouw van het *hele* boek Genesis heeft gebruikt, om de *eerste* gelijkenis te construeren. Ook hiervoor is een korte inleiding nodig.

In het Hebreeuws heeft elke letter een cijferwaarde.³³ De J is de 10^e letter van het Hebreeuwse alfabet, de H de 5e en de W is de 6^e letter. De

³³ “Het Hebreeuwse alfabet, met hun namen en met hun betekenis als getal:

1 = aleph	6 = waw	20 = kaf	60 = samech	100 = kof
2 = beth	7 = zajin	30 = lamed	70 = ajin	200 = resh
3 = gimmel	8 = cheth	40 = mem	80 = peh of phe	300 = shin of sin
4 = daleth	9 = teth	50 = noen	90 = tsade	400 = taf
5 = hee	10 = jod			

De letters in het Hebreeuwse alfabet zijn medeklinkers. Slechts zij vormen de structuur van het woord. De klinkers worden er bij gedacht. Voor ons doel is het voldoende om ons te bepalen tot de structuur van het woord, zoals het *geschreven* wordt en zoals het in de bijbel voorkomt.

Bij het opschrijven van de woorden in getal verbind ik de letters door een horizontaal streepje. Dit geeft aan dat deze letters samen het woord vormen”. Weinreb. Pag. 33 ev.

godsnaam JHWH, in cijfers geschreven, is 10-5-6-5. De som van deze cijfers is 26. Dit getal wordt een godsnaamgetal genoemd. Men kent ook een 'kleine telling' van de godsnaam: het getal 17.³⁴ "Het getal tien geldt in de mystieke wereld als de volmaakte voltooiing van het getal één. Het verklaart waarom de heilige godsnaam in de traditie zowel aan het getal tien als aan het getal één kan worden verbonden." Het getal 17 wordt verkregen door de getallen 1+5+6+5 op te tellen.³⁵ Inzicht in de betekenis van de getallen 26 en 17 maakt de opbouw van het boek Genesis en die van de gelijkens over de toren begrijpelijk.

Labuschagne schrijft dat de Hebreeuwse tekstindeling van Genesis, 43 teksteenheden toont en dat dit getal de som is van de godsnaamgetallen 26 en 17. Deze indeling komt voor in het oudste volledige handschrift van de Hebreeuwse bijbel, de *Codex Leningradensis*. Hierin zijn op veel plaatsen onmiskenbare open spaties in de tekst die de cesuren aangeven. De grove tekststructuur van de 43 gedeelten is als volgt:

Gen. 1:1 – 2:3	de schepping	7	17	
Gen. 2:4 – 10:32	de vloed	10	17	
Gen. 11:1 – 25:18	grote Abram-cyclus	9	17	26
Gen. 25:19 – 36:43	Jakob-cyclus	7	17	
Gen. 37:1 – 50:26	Jozef-cyclus	10	17	26

Daarmee wordt de aanwezigheid van God JHWH bij datgene wat in Genesis beschreven wordt, ook in de structuur van het boek tot uitdrukking gebracht. Het hele boek Genesis wordt als het ware ingekaderd door de godsnaamgetallen, die aaneengekoppeld worden, een techniek die we verderop weer zullen tegenkomen.³⁶ 'Verderop' betreft voor mij niet alleen 'verderop in het O.T.' omdat we deze techniek ook in het N.T. tegenkomen, en wel bij Lucas. Uit de aantallen woorden in Lc. 14:28-30 blijkt immers, dat Lucas in de tekst van de vertelling over de toren de godsnaamgetallen 26 en 17 in

³⁴ Labuschagne. Pag. 71 ev.

"De aanwezigheid van JHWH komt ook tot uitdrukking in het leven van de aartsvaders Abraham, Isaäk en Jacob door middel van het godsnaamgetal 17. Dit blijkt namelijk telkens het uitgangspunt geweest te zijn van de berekening van hun leeftijden, en wel volgens het volgende schema:

Abraham	$175 = 7 \times 5 \times 5 // 7 + 5 + 5 = 17.$
Isaäk	$180 = 5 \times 6 \times 6 // 5 + 6 + 6 = 17.$
Jacob	$147 = 3 \times 7 \times 7 // 3 + 7 + 7 = 17.$

Op deze wijze verkondigen de getallen betreffende de leeftijden van deze aartsvaders – als uit het godsnaamgetal voortspruitende symbolische getallen – dat God JHWH in hun midden was." Labuschagne. Pag. 89.

³⁵ Arav. Pag. 59-60.

³⁶ Labuschagne. Pag. 96-100.

precies dezelfde samenstelling heeft toegepast. Het uitgangspunt daarvoor is de Griekse tekst uit *Codex Vaticanus*, in een Nederlandse woord voor woord vertaling. De met een streepje verbonden woorden vormen in het Grieks één woord. De aantallen woorden heb ik aangegeven. Het spreekt voor zich dat zo'n werkvertaling soms krom Nederlands oplevert, maar in dit geval kan dat niet anders.

Lc. 14:28			
Want wie uit jullie willende een-toren bouwen	7		26
niet eerst gaat-zitten berekent de kosten of hij-heeft tot voltooïing	10	17	
Lc. 14:29-30			
opdat niet gelegd-hebbende hij fundament en niet kan voltooïen	9		26
al de toeschouwers beginnen hem te-bespotten zeggende	7		
dat deze de mens begon te-bouwen en niet kon voltooïen	10	17	

Om de vertelling over de toren te componeren heeft Lucas dus dezelfde indeling toegepast als die van het boek Genesis.

In het driemaal herhaalde voltooien zijn beide godsnaamgetallen en de som ervan in deze gelijkenis geweven en wel in de plaatsen waar deze woorden in de zinnen voorkomen. *Voltooiing* is het 17^e woord, het eerste *voltooien* is het 26^e woord en het laatste *voltooien* is het 43^e woord. Dit getal is de som van 17 en 26.

De plaatsing van de woorden 'voltooiing' en 'voltooien' onderstreept de bijzondere betekenis die op grond van de Kandelaar aan deze woorden kan worden toegekend. Die ligt in de genoemde 'Vier Werelden': Verborgenschap, Scheppen, Formeren en Voltooiing. In de laatste fase, die van de *Voltooiing*, vinden we het tiende Licht, dat *Koninkrijk* of *Soevereiniteit* (*Cooper*) wordt genoemd. De enige keer dat het koninkrijk in de serie gelijkenissen wordt genoemd, is dan ook in de slotwoorden waar wordt gesproken over het *koninkrijk van God* dat sinds Johannes wordt gepredikt. (Lc. 16:16)

Vlak voor het tiende Licht wordt in de Kandelaar het negende Licht, het Fundament, gesitueerd. Het geeft de laatste en beslissende stap aan alvorens het koninkrijk binnen te kunnen gaan. Het niet gelegd hebben van het fundament leidt tot het niet kunnen voltooien.

De vertaling in het Nederlands zou als volgt kunnen luiden:

- 28 *Want wie van jullie, die een toren wil bouwen, gaat niet eerst zitten om de kosten te berekenen, of hij mogelijkheden heeft tot voltooiing?*
 29 *Opdat, als hij het fundament niet gelegd zou hebben en niet kan voltooien, allen die dat zien hem bespotten en zeggen:*
 30 *die mens begon te bouwen, maar hij kon niet voltooien.*

Het belangrijkste verschil is, dat bij Lucas het fundament *niet* gelegd wordt, terwijl in de Nieuwe Bijbel Vertaling het fundament gelegd is. Door het woord 'niet' weg te laten, staat er in de vertaling precies het tegenovergestelde dan bij Lucas. Het maakt namelijk heel wat uit of je je portemonnee hebt verloren of dat je hem *niet* hebt verloren. De reden om in de vertaling het woord 'niet' weg te laten, begrijp ik wel. De vertalers hebben de gelijkenis, zoals eeuwenlang gebruikelijk is, opgevat als een vergelijking, als een verhaal over een gewone toren in de buitenwereld. Hun probleem is dat de tekst van Lucas dan niet klopt. Om de veronderstelde visie op dit verhaal mogelijk te maken, moest men wel van de tekst van Lucas afwijken. Dat is nu niet meer nodig omdat de vertelling geplaatst wordt in de context van de Kandelaar. Het verhaal gaat niet over een toren in de buitenwereld, maar over een toren in onszelf. Ook de uitdrukking: *of hij wel genoeg heeft voor de bouw*,³⁷ wijst ten onrechte op een werk in de buitenwereld. De weergave, *of hij mogelijkheden heeft tot voltooiing*, doet recht aan de grondtekst van Lucas en laat de gedachte toe dat de vereiste mogelijkheden in de mens zelf liggen. De woorden 'wel genoeg' en 'mogelijkheden' komen in de Griekse tekst trouwens niet voor. Die zijn toegevoegd om er een goed lopende, Nederlandse zin van te maken.

Dit brengt mij naar het laatste onderwerp van deze inleiding, het fundament. Aan het einde van Genesis en van andere boeken van de Hebreeuwse bijbel wordt het midden van het betreffende boek vermeld. Soms wordt het middelste vers aangegeven en soms de middelste woorden. Kennelijk vond men het belangrijk het centrum van een tekst vast te stellen. Ook dit aspect heeft Lucas in deze gelijkenis toegepast. In de gelijkenis over de toren is het woord 'fundament' het middelste woord. Het staat op de 22^e plaats, met 21 woorden ervoor en 21 erna. Het begrip 'fundament' functioneert als centrum van de gelijkenis waar alles om draait.

Wanneer ik het goed zie, is de gelijkenis over de toren, door het drie-maal herhaalde 'voltooiën', geschreven in het perspectief van het koninkrijk of innerlijk koningschap, waarbij het fundament een centrale positie inneemt. Daarom volgt nu een beschouwing over 'innerlijk koningschap' en 'het fundament'.

³⁷ *Echei eis apartismon*. *Echei* = Hij/zij/het heeft; *eis* = voor/tot. Het zelfstandig naamwoord '*apartismon*' = voltooiing. Dus: Hij heeft tot voltooiing. In Lc. 14:29 en 30 betekent *ek-teleo*: voltooiën-uit.

Koningschap en Fundament

In het O.T. betreft de heerschappij van God de gehele wereld (Ps. 47) en het visioen van Jesaja 2:4 dat God recht zal spreken over machtige naties die hun zwaarden tot ploegscharen zullen omsmeden, betreft geen geografisch koninkrijk maar Gods onbetwist gezag.

Het Griekse *basileia*³⁸ kent geen onderscheid tussen een koninkrijk als grondgebied en het koningschap dat een koning uitoefent. De bijbelteksten over *basileia* zijn niet eenduidig. Een aspect dat doorgaans onderbelicht blijft, wil ik hier accentueren.

Voor een goed begrip van *basileia* is Lc. 17:20, 21 een belangrijke tekst. Jezus wordt door de Farizeeën gevraagd wanneer *he basileia tou theou*, het koninkrijk van God, komt. Hij antwoordt dat Gods *basileia* niet is te berekenen, letterlijk: “niet is waar te nemen”. “Ook zal men niet zeggen: zie hier is het of daar”.³⁹ Een koninkrijk betreft een grondgebied, een stuk land met grenzen en dus is het altijd ‘of hier of daar’ en waarneembaar voor vriend en vijand. Het antwoord van Jezus sluit hier de gedachte aan zo’n koninkrijk uit. Dat blijkt wel uit het verdere antwoord waarin hij zegt waar het wel is, namelijk: “het is binnen u.”⁴⁰ (SV.) Het is duidelijk dat bij *basileia* door Jezus wordt gedacht aan innerlijk koningschap. De uitdrukking ‘*tou theou – van God*’, geeft aan dat het niet uit deze wereld voortkomt maar dat het uitgaat van God, die de eeuwige liefde is. Jezus geeft dit antwoord aan de Farizeeën. Hieruit kunnen we

³⁸ Bij uitzondering wordt in de evangeliën *basileia* anders vertaald dan met ‘Koninkrijk’, en wel als: ‘zijn koningschap’, Lc. 1:33, en als: ‘koninklijke waardigheid’, Lc. 19:12, 15 en Mt. 16:28.

- Matteüs hanteert veelal de uitdrukking *basileia toon oeranoon*, dat in het Nederlands wordt vertaald als *het Koninkrijk der hemelen*. Het is opmerkelijk dat Lucas deze term heeft vermeden en evenals Marcus *basileia tou theou* gebruikt, (meestal vertaald als *het Koninkrijk van God*)

³⁹ Lc. 17:21. ‘En men zal niet zeggen: *ziet* hier of *ziet* daar. (zien = zintuiglijk zien)

‘Want *ziet*, het Koninkrijk van God is binnen u lieden’. (zien = beschouwen) *Bijbel*. Statenvertaling.

- In het Evangelie volgens Maria (Magdalena), 2^e helft 2^e eeuw, wordt de uitdrukking ‘zie hier of zie daar’ in verband gebracht met ‘de Zoon des mensen die in jullie binnenste verblijft. Volg Hem’. Slavenburg / Glaudemans. Pag. 381. (Vgl. Lc. 17:22-23)

⁴⁰ - *Entos* betekent ‘(binnen)in’. In Mt. 23:26 betreft *entos* de binnenkant of de inhoud van de beker.

- Augustinus: God is dieper in mij, dan ik in mijzelf. In de vertaling door Wijdeveld: “Gij echter waart innerlijker dan mijn diepste innerlijk en hoger dan mijn hoogste hoogte”. Augustinus. Pag. 70. Boek III, IV, 11.

- Vgl. Lc. 10:9 ‘Het Koninkrijk Gods is nabij u gekomen’, letterlijk ‘het is *over* u gekomen’. Vgl. Lc. 1:35 waar de engel tot Maria zegt dat de heilige Geest *over u* zal komen en dat de kracht van de Allerhoogste u zal *overschaduwen* en dat daarom het heilige dat verwekt wordt, Zoon Gods genoemd wordt. ‘Over u’ geeft een raakvlak aan; het is niet los van u maar u wordt er innerlijk door geraakt en het heilige wordt erdoor verwekt. Lc. 10:9 lijkt te willen zeggen dat het goddelijk koningschap in ons wordt verwekt.

opmaken dat het koningschap van God niet selectief wordt toebedeeld maar in ieder wil werken, zowel in zijn leerlingen als in zijn opposenten, terwijl hij de laatste verwijt dat ze het niet willen realiseren. Zij schermen het licht van Gods koningschap in henzelf af door hun ego en zelfrechtvaardiging.

Volgens de Nieuwe Bijbelvertaling zou Jezus gezegd hebben dat het Koninkrijk van God *binnen jullie bereik ligt*. De Griekse tekst zegt echter dat het goddelijke koningschap in de mens is, dat het niet hier is of daar maar dat het *binnenin jullie is*. Anders gezegd: jullie hebben het in je. Dat riekt naar mystiek, zal men tijdens het vertalen misschien gedacht hebben: laten we het woord 'bereik' toevoegen. De Griekse tekst geeft hiervoor geen enkele aanleiding. De reden om in de vertaling 'bereik' toe te voegen, ligt dus buiten de tekst. Het effect is wel dat de esoterische strekking van de Griekse tekst in de vertaling van Lc.17:21 onherkenbaar is geworden. Het is nu: wél hier of daar en búiten jullie. Dus precies het tegenovergestelde van de uitspraak van Jezus die we bij Lucas vinden.

De angst dat de kwaliteit van de liefde gekoesterd kan worden als uitsluitend iets innerlijks is niet helemaal ongegrond, want de verleiding om verantwoordelijkheid te ontlopen, ligt altijd op de loer. Maar angst is een slechte raadgever en het kan niet de bedoeling zijn, dat we door angst en hang naar uiterlijke zekerheid in het andere uiterste verzeild raken en het helemaal niet als iets innerlijks beschouwen. Want dan zou *basileia* worden gedegradeerd tot een omgevingsfactor, waarbij de innerlijke mens de oude kan blijven. Dan worden 'het haten van exclusiviteit' (Lc. 14:26), 'het zoeken van het ene' (15:4,8) en 'tot zichzelf komen', (15:17) ontdaan van het element van bekering of omkering (15:7, 10,20) en plaatst men zich in de rij van de 99 die menen geen bekering nodig te hebben. (15:7)

Ondanks de woorden van Jezus over innerlijke soevereiniteit wordt Lc. 17:21 tot op de huidige dag veelal opgevat als zou deze betrekking hebben op een toestand buiten ons. *Basileia* betreft echter het koningschap van en over onszelf. Het verwijst niet naar welke plaats of tijd dan ook en is niet zintuiglijk waarneembaar. Het kan worden beschouwd als een aanduiding voor het hart als krachtcentrum van liefde en voor een geestelijke inspiratie van waaruit men kan leren leven.

In het evangelie van Johannes (18:36) vinden we een verhelderende uitspraak van Jezus die verwant is aan de gedachtewereld bij Lucas, name

lijk dat Zijn koningschap niet van deze wereld is. De Neerlandicus Boerwinkel constateert dat de Griekse tekst luidt: 'niet út deze wereld'. Dat wil zeggen: "dat zijn koninkrijk *niet voortkomt uit* aardse denkpatronen met alle aardse methoden en middelen die daarbij behoren. Zijn koninkrijk komt wel niet *uit* de aarde voort, maar is zeer zeker wel *voor* de aarde bestemd. Het komt wat zijn hele wezen en werkwijze betreft voort uit de hemel, uit de sfeer van God. Dus uit de sfeer van de liefde. Maar die liefde moet gerealiseerd worden in aardse verhoudingen".⁴¹ Het koningschap dat van God uitgaat naar het hart van de mens, dient door mensen gerealiseerd te worden.

Voor het woord voltooiën is de laatste tweemaal 'voltooiën uit' (*ek-teleo*) gebruikt. De torenbouwer gaat dus zitten om te bezien of hij voldoende mogelijkheden heeft om te voltooiën. Hij plaatst zich voor een fundamentele vraag: zal ik de toren proberen te voltooiën uit eigen denkbeelden en met aardse middelen of met krachten die van Gods soevereiniteit, van ieders innerlijke vrijheid uitgaan? Hierbij kunnen we ons realiseren, dat Jezus in Lc. 17:21 niet zegt dat de soevereiniteit in ons kómt of dat wij het in de toekomst zullen bereiken maar dat het reeds in ons ís en dat wij er dus nu al uit zouden kunnen leven.

Over de innerlijke, soevereine staat wordt in beelden gesproken. Bepaalde kenmerken ervan komen in verschillende gelijkenissen terug. Het wordt vergeleken met *een klein mosterdzaad* dat in de tuin wordt gezaaid, ontkiemt en uitgroeit tot een grote struik of boom. Het wordt vergeleken met *een weinig desem* (gegist meel) dat wordt 'verborgen' in het meel en het laat rijzen. Het functioneert als een potentie ín de tuinaarde en ín het meel, (Lc. 13:18-21; Mt. 13:31-33; Mc. 4:30-32) zoals een kunstenaar tegen zijn leerling kan zeggen 'Je hebt het in je om een groot schilder te worden'. Van den Berk: "De Christelijke boodschap die aan de mensen aangeboden moet worden, is niet het aanbod van iets vreemds of iets van buitenaf, maar het opwekken en interpreteren van het binnenste in de mens, van de meest diepe dimensie van zijn existentie".⁴²

Wij kennen het mosterdzaad niet in het dagelijks leven; wel graszaad. Wanneer ergens een stukje grond leeg is, verschijnt er vaak spontaan gras. Niemand heeft het gezaaid, niemand heeft het zaad gezien, maar waar ruimte is, verschijnt gras. Het verspreidt zich *vrij*.⁴³ Ook Gods liefde verspreidt zich ongecontroleerd. De mens kan een belangrijke bij

⁴¹ Boerwinkel. Pag. 42.

⁴² Van den Berk. Pag. 55. Citaat van Rahner.

⁴³ "Mosterdzaad: *hardelā* in het Aramees dat Jezus gesproken zal hebben. Van de stam AR en D: iets wat zich vrijelijk verspreidt, zoals een bosbrand". Douglas Klotz. Pag. 163.

drage leveren aan het laten groeien van innerlijk koningschap door er ruimte voor te maken. We kunnen ruimte maken door afstand te nemen van wat de liefde in de weg staat.

Het zaad en de dessem verwijzen naar soevereiniteit, naar het laten groeien van hoge geestelijke waarden als liefde, trouw en rechtvaardigheid. Deze komen soms als nauwelijks op te merken ingevingen of gevoelens in ons bewustzijn; of snel en onverwacht als een bliksemschicht in een donkere nacht. Wanneer we niet alert zijn en ze niet de ruimte geven om zich te manifesteren, zijn ze zo weer weg. Het allerkleinste begin van liefde en vergevingsgezindheid is het waard, gezaaid en verzorgd te worden. Desem dat in het meel is verborgen, is maar een klein beetje vergeleken met 'de drie maten meel'. Het kleine zaad is vrijwel niets vergeleken met de tuin waarin het gezaaid wordt.

Het weinige en het kleine, als typering van het spirituele domein, worden gemakkelijk over het hoofd gezien of terzijde geschoven - zoals kinderen: de kleine onder de grote mensen.

Later wordt van dessem en zaad slechts de uitwerking van hun *werkzaamheid* teruggevonden. De boom en het gerezen brood zijn immers zichtbaar en bruikbaar in de uiterlijke wereld. Evenzo is het Vrederijk een werkzaam element, weliswaar in de mens maar met een grote uitwerking naar buiten.

De aard van innerlijke onafhankelijkheid van Godswege of *basileia* brengt met zich mee dat het niet kan worden waargenomen met de gewone zintuigen. Het kan beschouwd worden als een mogelijkheid tot innerlijk koningschap die naar buiten gerealiseerd wordt. Jezus heeft het begrip *basileia* dus een praktische inhoud gegeven.

De achtste dag

De zevende dag heeft kenmerken die haar anders maken dan alleen maar de dag die volgt op de zesde dag. Het buitengewone ervan kan worden verbonden met beelden van het koningschap en van *de achtste dag*.

Van de eerste tot en met de zevende dag is een volle week. In het weekritme is geen plaats voor een achtste dag. Deze valt buiten het ritme van de wekdagen en dus buiten de kringloop van de schepping, waarvoor zeven dagen nodig waren. Voorbij de zevende dag begint - niet zozeer in tijd als wel in intensiteit - het beloofde land van de achtste dag. Op die dag zijn we de dualiteit van het denken voorbij en overstijgen we de beperkingen van de alledaagse werkelijkheid. In de loop van de gelijkenissen zal de notie van de achtste dag een steeds belangrijker rol gaan spelen.

In Lucas 14-16 is het achttal aanwezig in het aantal gelijkenissen en de achtste is die over 'geen huisslaaf'. Deze plaats in de rij geeft een indicatie voor de uitleg.

Jezus blijkt in staat het verengde bewustzijn van zijn leerlingen ingrijpend te verruimen. Dan worden beelden gebruikt van de berg opgaan en de ogen openen. Lucas doet hiervan verslag. (9:23-36) Eens zei Jezus in een toespraak dat sommigen van zijn toehoorders nog tijdens dit leven het koninkrijk van God zouden zien. Daar zal ieder wel van opgekeken hebben! Ongeveer na acht dagen gaat hij met drie leerlingen, waaronder Petrus, de berg op om te bidden. Terwijl hij in gebed is, verandert zijn gezicht en zijn hele gestalte wordt stralend licht. '... en hij sprak met Mozes en Elia', grote mannen uit de geschiedenis van Israël die 'de wet en de profeten' representeren. Petrus stelt dan voor drie tenten op te slaan maar terwijl hij nog sprak, kwam er een wolk en zij werden bang. Een vreemd verhaal, deze 'verheerlijking op de berg'. De term 'de berg opgaan' wil zeggen dat zij zich verheffen tot in de geestelijke wereld. De uitdrukking kan ook thuis worden gebruikt wanneer iemand zich op een hoger niveau instelt en afstand schept tot de werkelijkheid van tijd en ruimte. Er hoeft geen berg aan te pas te komen. Terwijl hij bidt, geeft Jezus drie van zijn leerlingen inzicht in de geestelijke wereld. Ze zien Mozes, Elia en Jezus in een stralende gedaante. Voor de leerlingen wordt dit een fantastische ervaring. Petrus wil kennelijk de levende ervaring fixeren en praktisch als hij is, wil hij voor hen drie tenten bouwen. Hij wil de toekomst veilig stellen door de drie gedaantes te institutionaliseren en stapt daarmee uit het hier en nu van de ervaring. Het directe gevolg blijkt te zijn dat zij worden opgenomen in een wolk en de leerlingen worden bang. Hun bewustzijn gaat weer terug naar deze wereld. Kennelijk hebben zij onvoldoende afstand genomen tot de gewone wereld om in de getoonde wereld te kunnen functioneren.

In het verlengde van dit verhaal kan de toren worden opgevat als een zich leren openstellen voor een levende ervaring die niet geïnstitutionaliseerd en geobjectiveerd kan worden.

Uit dit verhaal blijkt eveneens dat door Jezus het koninkrijk wordt gezien als een innerlijke ervaring die men in dit leven kan hebben, in dit geval 'tijdens het gebed'. Lucas vertelt erbij, dat de drie leerlingen 'door slaap werden overmand' en toen zij ontwaakten, 'zagen zij zijn heerlijkheid'. Het ontwaken in een geestelijke dimensie manifesteert zich in de zintuiglijke wereld als slapen. Tijdens hun verblijf op de berg waren ze getuigen van een andere dimensie. Even waren ze verlost van deze wereld en van hun beperkingen. Even waren ze innerlijk getransformeerd en week de wolk van hun kortzichtigheid.

De leerlingen hebben deze ervaring ongeveer acht dagen na de toezegging. Zij komen dan in een staat van bewustzijn die de grenzen van het gewone overschrijdt en hun verwachtingen overtreft. Het valt op dat Lucas hier 'ongeveer acht dagen' vermeldt, terwijl de evangeliën van Matteüs (16:28-17:13) en Marcus (9:1-13) allebei zes dagen noemen.

Deze verandering kan Lucas nodig hebben gevonden om aan te duiden, voor degene die oren heeft om te horen, dat die ervaring buiten de gewone werkelijkheid heeft plaats gevonden als op de achtste dag. Van Jezus stel ik me voor dat hij zich tijdens het gewone dagelijkse leven op het niveau van 'de achtste dag' kon instellen. Wordt dat niet geïllustreerd met de mededeling dat, terwijl hij met een grote menigte onderweg was, hij 'zich omkeerde' en deze serie gelijkenissen uitsprak?

Innerlijk koningschap of voltooiing en fundament liggen heel dicht bij elkaar. Een indicatie hiervoor is dat het Fundament in Lc. 16:14-15 direct aansluit op Lc. 16:16 over het koninkrijk van God.

Fundament veronderstelt actie. Het valt in het scheppingsverhaal samen met de 6^e dag, de dag van de menswording. Voltooiing valt samen met de 7^e dag waarop God rustte nadat hij de schepping voltooid had. Voltooiing veronderstelt innerlijke rust.

Wanneer de mens erin slaagt het fundament te leggen, verdwijnt de innerlijke dualiteit. Zodra de dualiteit weer terugkomt – men er dus niet in slaagt het fundament blijvend te leggen – treedt men weer buiten de staat van rust, zoals de leerlingen overkwam tijdens hun verblijf 'op de berg'. Wie de tweeslachtigheid tussen wij en zij, tussen familie en de anderen, overwint, legt het fundament en treedt de wereld van eenheid binnen. In het begin zal het een heen en weer beweging zijn. Het is de kunst van het leven om in de wereld van de heelheid te blijven terwijl men deelneemt aan het dagelijkse leven. Dan blijft het hart gerust temidden van de onrust van de wereld.

Dit is voor mij het perspectief dat oplicht uit de vertelling over de torenbouwer. Het is echter pas de eerste gelijkenis. Aan het begin van de weg kunnen nog niet alle details overzien worden. Daartoe bieden de volgende gelijkenissen nog voldoende aanleiding.

Zowel in de Kandelaar als in de gelijkenissen hangen het tweede en derde Licht en het tweede en derde gedeelte samen. De Hebreeuwse naam van het tweede Licht is Chochma en die van het derde Bina. Het zijn "de twee aspecten Chochma of Wijsheid en Bina of Inzicht, die staan voor de openbarende en zelfreflecterende kant van de goddelijke geest".⁴⁴

Lucas heeft het verband tussen het tweede en derde gedeelten van de serie gelijkenissen tot uitdrukking gebracht in het woord 'of': "Wie van u die een toren wil bouwen... *of* welke koning..." In het verhaal over de toren wordt het soevereine koningschap op het niveau van de mens geopenbaard. In dat over de koningen zal in de personages van 'welke

⁴⁴ Halevi. Pag. 25.

koning', de andere koning en de gezant, de werking van de goddelijke geest worden gereflecteerd op het menselijke vlak.

In het voorgaande zijn belangrijke gezichtspunten aan het licht gekomen betreffende de samenhang van de rede tot het volk en van de serie gelijkenissen als geheel. Eén en ander blijkt op een bijzondere manier te zijn vormgegeven. Het is een boeiende speurtocht gebleken om vorm en inhoud aan het licht te brengen. Tijdens het werken aan dit boek ben ik diep geraakt door de ingenieuze en subtiële manier waarop Lucas dit bijbelgedeelte heeft samengesteld.

Deze uitleg heeft diepgang gekregen dankzij de Kandelaar en de details van de tekst van Lucas; meer dan in de gebruikelijke visie op deze en de volgende gelijkenis die zich laat samenvatten in het gezegde: 'bezint eer je begint'. Aan deze volkswijsheid, die iedereen in de gelijkenis kan herkennen, hebben de mensen buiten de kring van Jezus' leerlingen genoeg gehad. Lucas is er dus uitstekend in geslaagd om de mystieke betekenis voor buitenstaanders verborgen te houden. De gelijkenissen werden immers verteld om een diepere wijsheid voor de menigten te verbergen. (zie: de inleiding op deel A)

Inmiddels zijn we bijna 2000 jaar verder. Nu de mystieke betekenis van deze en andere gelijkenissen met een overmacht aan onweerlegbare argumenten aan het licht is gekomen, zou men verwachten dat deze met groot enthousiasme ontvangen en doorverteld zou worden. Eindelijk kan het oppervlakkige geloof doorgroeien naar volwassenheid! Hoe anders is de praktijk. Zoals de adolescent terug kan schrikken voor de eigen verantwoordelijkheid, zo deinsde het Bijbelgenootschap, de theologische beroepsgroep en de redacties van theologische tijdschriften en andere media geschrokken terug. Doodzwijgen, geen aandacht aan schenken, was het parool na het verschijnen van de eerste druk van het boek *Voor ogen verborgen*. Gelukkig waait de geest waarheen zij wil zodat ondanks of misschien wel dankzij tegenwerking, algemeen bekend wordt wat eertijds verborgen was. 'Want niets dat verborgen is, blijft geheim; alles wat verborgen is zal bekend worden en aan het licht komen. Let dus goed op hoe jullie luisteren...'. (Lc. 8:17) Profetische woorden die in vervulling gaan.

Het onderricht over innerlijk koningschap wordt voortgezet in de volgende gelijkenis over iemand die intens verlangt naar één zijn. Het behandelt verschillende kwaliteiten van het koningschap.

III DRIE PERSONAGES

Iemand die verlangt naar één zijn

Lucas 14:31-32. *Of welke koning die tegen een andere koning wil optrekken om met hem tot een treffen te komen, gaat niet eerst zitten om te beraadslagen of hij in staat is met tienduizend man iemand te ontmoeten die met twintigduizend tegen hem optrekt? En zo niet, dan zendt hij, als de ander nog veraf is, een gezantschap en vraagt naar de vredesvoorwaarden.*

In de Nieuwe Bijbel Vertaling:

31-32 En welke koning die erop uittrekt om met een andere koning oorlog te voeren, zal niet eerst bij zichzelf te raden gaan of hij wel met tienduizend man kan optrekken tegen iemand die met twintigduizend man tegen hem oprukt?

Als hij dat niet kan, stuurt hij eerst, wanneer de troepen nog ver van elkaar verwijderd zijn, een gezant om naar de voorwaarden voor vrede te vragen.

33 Zo geldt ook voor jullie: wie geen afstand doet van al zijn bezittingen, kan mijn leerling niet zijn.

Het is duidelijk dat vers 33 betrekking heeft op het voorgaande. Wie in het verhaal over de koningen wordt gevraagd van wat afstand te doen? Wanneer 'welke koning' afstand zou doen van de 10.000 man, verspeelt hij zeker zijn kans op een overwinning. Wanneer de andere afstand zou doen van de 20.000 man, wordt de veronderstelling dat de ene niet zou kunnen winnen onbegrijpelijk en is het niet nodig om een gezant uit te sturen. Wat zou dit verhaal kunnen betekenen?

Voor de vertaling is men ervan uitgegaan dat deze spreuk handelt over koningen die bijna met elkaar in oorlog zijn. De gangbare uitlegingen op basis van deze vertaling zijn soms tegenstrijdig en komen bij mij als vrij willekeurig over. In het ene geval, waarin Jezus wordt gezien als de koning met 10.000 man, is het de minderheid die overwint. (Van Bruggen) In het andere geval is God de machtige koning met 20.000 man waarmee de mens met slechts 10.000 man liever vrede sluit omdat de strijd tegen God volkomen hopeloos is. (Bavinck) De sterkte van de legers lijkt bepalend voor de uitleg terwijl de grondtekst een geheel andere benadering mogelijk maakt.

Van de uitdrukking 'tienduizend *man*' komt de toevoeging 'man' voort uit de hierboven reeds genoemde vooronderstelling. De Griekse tekst spreekt over 'tienduizend' zonder er een invulling aan te geven. Ook de uitdrukking '*optrekken tegen* iemand' komt voort uit de veronderstelde uitleg en staat veraf van de letterlijke vertaling: 'iemand *ontmoeten*'. De hele serie gelijkenissen betreft innerlijke processen en dat geldt ook voor deze gelijkenis. Met een andere weergave van de Nederlandse tekst komt dit goed tot uitdrukking. Die volgt in de tweede paragraaf. Eerst wil ik 'welke koning' en nog enkele personages voorstellen. Hun identiteit is immers bepalend voor de uitleg.

Wie, welke en iemand

In de openingswoorden staat de innerlijke kwaliteit van de mens centraal: voor de leerling komt de liefde op de eerste plaats en er wordt niet met twee maten gemeten. In het verhaal over de toren wordt het innerlijk gekwalificeerd als innerlijk koningschap. Deze kwaliteit wordt in de vertelling over de koningen gepersonifieerd in 'welke koning'. Omdat zo'n inspirerende soevereiniteit in de mens soms ver te zoeken is, worden een andere koning en een gezant geïntroduceerd.

In de Griekse tekst van de serie gelijkenissen wordt tienmaal⁴⁵ naar de hoofdpersoon verwezen door het woord *tis*. Dit tiental behoort naar mijn mening tot de verborgen sleutels die toegang verschaffen tot deze gelijkenissen. In het Nederlands kan 'tis' niet met één woord worden weergegeven en worden er drie onbepaalde woorden voor gebruikt, namelijk *wie*, *welke* en *iemand*.

Op grond van de gelijke aanduiding met 'tis'⁴⁶ kan een gemeenschap-

⁴⁵ - Van de tien gedeelten in Lc. 14-16 zijn vier gedeelten samengebracht in de rede tot het volk, drie in de rede tot de Farizeeën en drie in de rede tot de leerlingen. In de vier gedeelten tot het volk komt *tis* viermaal voor, in de drie gedeelten tot de Farizeeën driemaal en in de drie gedeelten tot de leerlingen eveneens drie maal. In de tekst is dus tweemaal het ritme van 4-3-3 aanwezig en tweemaal een tiental.

- In de Kandelaar betreft het een tiental dat is onderverdeeld in drie gedeelten in de rede tot het volk, drie in die tot de Farizeeën en vier gedeelten in de rede tot de leerlingen. Het mystieke tiental 3-3-4 toont een verrassend spiegelbeeld van het tekstuele dubbele tiental 4-3-3.

⁴⁶ - Om iets van de Griekse compositie in de Nederlandse tekst tot uitdrukking te brengen, heb ik twee uitgangspunten gehanteerd. Het eerste is dat 'tis' in de vertaling wordt weergegeven met *wie*, *welke* of *iemand*. Het tweede is dat deze woorden in de overige teksten worden vermeden.

- Tien maal *tis* in de serie gelijkenissen.

14:26 Indien *iemand* tot Mij komt - ei *tis* erchetai pros me. 14:27 En alwie niet draagt - kai *hostis* ou bastazei

14:28 Want *wie* van u - *tis* gar ex humon. 14:31 Of *welke* koning - e *tis* basileus

15:4 *Wie* van u - *tis* anthropos ex humon. 15:8 Of *welke* vrouw - e *tis* gunē

15:11 *Iemand* had twee zonen - anthropos *tis* eichen duo huious.

16:1 *Iemand* die rijk was - anthropos *tis* en plousios.

16:11 *Wie* zal u toevertrouwen - *tis* humin pisteusei.

16:12 *Wie* zal u geven - *tis* humin dosei

- De teksten waarin *iemand* en *wie* door mij zijn vervangen:

pelijke identiteit worden verondersteld tussen bijvoorbeeld *alwie* niet zijn kruis draagt, *welke* koning, (14:31) *wie* van u die honderd schapen heeft (15:4), *iemand* - de vader - die twee zonen had (15:11) en *iemand* die rijk was en een huismeester had. (16:1) Welke verborgen identiteit representeren zij? Het meest verborgen en mysterieuze in de mens is wel dat we, zoals Genesis vertelt, naar Gods beeld en gelijkenis zijn geschapen. Met het woord 'God' wordt iets geestelijks aangeduid, zonder bepaalde gestalte. Gods gelijkenis kan mijns inziens op menselijk vlak worden aangeduid met wat we tegenwoordig 'bewustzijn' noemen, een aandachtsgerichtheid vanuit het Zelf dat zich benoemt als: 'ik'.

Bewustzijn kent verschillende kwaliteiten. Wanneer we onderscheid maken tussen hoger en lager bewustzijn, dan zal het hogere bereid zijn tot hem te komen en daartoe de familie en het eigen leven op de tweede plaats te zetten. Lager bewustzijn, in vers 27, dat 'niet zijn kruis draagt',⁴⁷ zal wellicht eerst denken aan de geborgenheid die de familieband biedt en aan het veiligstellen van het eigen leven. In de verzen 28 en 31, betreffende de torenbouwer en de koning, verwijst *tis* weer naar hoger bewustzijn. De verschillende bewustzijnsniveaus worden in de serie gelijkenissen door zeer uiteenlopende personages voorgesteld. Om te voorkomen dat bij elk personage een min of meer uitgebreide toelichting nodig zou zijn, heb ik het goddelijke in de mens 'Spiritueel Zelf' en het door en door aardse 'Uiterlijk Zelf' genoemd. De tussenvorm of de mix van beide heb ik 'Persoonlijk Zelf' genoemd. De personages worden in de volgende hoofdstukken verder voorgesteld, zodat ik me in dit hoofdstuk wil beperken tot de beide koningen en de gezant.

Volgens Genesis 2:7 wordt de mens een levend wezen door de levensadem die God bij de stoffelijke mens in de neus blaast. Enerzijds wordt de levensadem gezien als de adem die het stoffelijke lichaam leven doet vanaf de geboorte totdat de laatste adem wordt uitgeblazen. Anderzijds wordt het in verband gebracht met het goddelijke van het leven. Het begrip 'blazen in' komt overeen met het woord 'inspireren' dat is afgeleid van het Latijnse 'spiritus' – voor adem, leven, geestkracht – waarvan het begrip 'spiritualiteit' is afgeleid. Het uit zich in allerlei graden van liefde, creativiteit en enthousiasme (letterlijk: 'in God') Het kan worden opgevat als een niet substantieel beeld van God en geeft uitdrukking

14:31 *Degene die* (iemand die) met 20.000 tegen hem optrekt

14:35 *Degene, die* (wie) oren heeft om te horen, hore!

16:10 *De getrouwe* (wie) in zeer weinig

16:10 *De onrechtvaardige* (wie) in zeer weinig

16:18 en *ieder, die* (wie) een door een man weggezondene trouwt...

⁴⁷ In vers 27 bestaat het Griekse woord voor *wie* uit twee woorddelen, namelijk *hostis*, dat wel vertaald wordt met 'alwie'. Het is de tweede keer dat *tis* in de serie gelijkenissen voorkomt. Het verwijst hier naar een geestgesteldheid, die in hoge mate bepaald wordt door de wereld van de twee. In de tweede plaats en in de twee woorddelen van 'hostis' lijkt de wereld van de twee in een taalvorm te worden uitgedrukt.

Vgl. Tienmaal gebruikt Lucas de samenvoeging *anthropos* en *tis*. Alleen de tweede keer betreft het twee personen, waar Jezus vraagt: '*Anthropo tis* of *Mens, wie* heeft mij tot een *verdelers* over jullie aangesteld? (12:14)

III Iemand die verlangt naar één zijn

aan het geschapen zijn naar het beeld van God. De met 'iemand, wie en welke' aangeduide personages betreffen een werkelijkheid waarover alleen in beelden kan worden gesproken. Zij vertegenwoordigen een *onbepaalbaar en onbenoembaar* aspect van of in de mens. Met de identificatie van 'welke koning' als een beeld van Gods verborgen koningschap in ons doemt er wel een probleem op. Hoe is het dan mogelijk dat hij in de gelijkenis als een oorlogszuchtige krijgshoofd wordt voorgesteld? Deze tegenstrijdigheid bracht me ertoe eens goed naar de vertaling te kijken en daarbij viel ik van de ene verbazing in de andere.

De twee koningen

Om de tekst zo min mogelijk te belasten met de betekenis van de Griekse woorden, heb ik die zoveel mogelijk opgenomen in de voetnoten, met vermelding van andere bijbelteksten waar hetzelfde Griekse woord wordt gebruikt als in de gelijkenis. Eerst komt de toelichting bij vers 31 aan de orde.

31 Of welke koning die *op weg gaat*⁴⁸ om *zich te voegen bij*⁴⁹ een andere koning die *in*⁵⁰ *tweestrijd*⁵¹ is, gaat niet eerst zitten om te overwegen of hij in staat is *in*⁵² *tienduizend*⁵³ degene te *ontmoeten*⁵⁴ die met twintigduizend *tot hem komt*?⁵⁵

32 En zo niet, dan zendt hij, als de ander nog veraf is, een *gezant* en vraagt hij de *twintigduizend tot vrede*.

33 Ieder van u die, zoals de koningen, geen afstand doet van al wat hem *eronder houdt*⁵⁶, kan niet mijn leerling zijn.

⁴⁸ Grieks *poreuo*. Gaan, reizen. Vgl. *Zij gingen op reis* om zich te laten inschrijven, (Lc. 2:3); het verlorene *gaan* zoeken, (15:4); *Ik zal* opstaan en naar mijn vader *gaan*, (15:18).

⁴⁹ *Sum-ballo*. Samen-brengen, zich voegen bij. Vgl. Maria bewaarde al deze woorden, die *overwegende* in haar hart. (letterlijk: die woorden *samenbrengend* in haar hart) (Lc. 2:19); Toen *hij zich bij* ons *voegde*, namen we hem aan boord. (Hand. 20:14) Herkomst van *sum-ballo* (symbool): Twee diplomaten die een geheime opdracht hebben te vervullen en die elkaar niet kennen, krijgen elk de helft van een voorwerp of een wachtwoord mee. Wanneer ze elkaar ontmoeten en de helften *bij elkaar brengen* die blijken te passen dan is dat voor hen een *symbool* dat ze elkaar kunnen vertrouwen om de opdracht samen uit te voeren.

⁵⁰ *Eis*: in, naar, tot. Vgl. Geloven *in* de Here Jezus (Hand. 20:21); Ik ben *naar* bed. (S.V.) '*in*' (Lc. 11:7); *Tot één vlees* zijn. (Mt. 19:5)

⁵¹ *Polemon*: polemiek, oorlog, strijd. Overdrachtelijk: innerlijke strijd of tweestrijd. Vgl. Jac. 4:1-10 waar innerlijk strijd wordt gevoerd tussen wereldliefde en liefde voor God. Vgl. Openb. 2:16-17, strijden met het woord.

⁵² Grieks: *en* betekent 'in'. De 99 schapen *in* de wildernis achterlaten. (Lc. 15:4) Het is wonderlijk *in* onze ogen. (Mt. 21:42). *In* het vlees zichtbaar worden, (1 Tim. 3:16) In een context van geweld en oorlog kan het worden vertaald met: *door* het zwaard omkomen, (Mt. 26:52) of: *met* het zwaard erop slaan. (Lc. 22:49). NB. Grieks: *meta* betekent 'met', zoals: *met* 20.000.

In mijn vertaling en uitleg wordt het verschil tussen *en* en *meta* zinvol tot uitdrukking gebracht, omdat ik meen dat Lucas hier niet zonder reden verschillende woorden heeft gekozen.

⁵³ De Griekse tekst spreekt over 10.000 en 20.000. Er wordt geen invulling aan gegeven.

⁵⁴ *Ap-antao*. Ontmoeten, tegemoet komen. Vgl. Iemand *ontmoeten*. (Lc.14:31, NBG 1951) En Jezus *kwam* haar *tegenmoet* en zei (Mt. 28:9)

⁵⁵ *Ep*'. Naar, tot. Vgl. Zoeken *naar* het verlorene. (Lc. 15:4) Het woord Gods kwam *tot* Johannes. (3:2) *Erchomai*. Komen. Indien iemand tot Mij *komt*. (14:26)

⁵⁶ *hup-archousin* heeft verschillende betekenissen. *Archo*: heersen, ter beschikking staan, bezit(ten). *hupo/hup* betekent 'onder'. Overdrachtelijk: 'onder invloed van'; aan iemand gehecht zijn; door iets of iemand over-

Dit ziet er wel heel anders uit. Het Griekse *sum-ballo* biedt als vertaal-mogelijkheid onder meer ‘zich voegen bij’. Gezien de vredelievende houding van *welke koning* heb ik hiervoor gekozen. Er klinkt in mee: op eenheid uitzijn, heel willen maken en geen verdeeldheid willen. De herkomst van het woord ‘sum-ballo’ geeft aan dat de twee koningen in wezen bij elkaar horen, zoals ook de twee delen van een wachtwoord oorspronkelijk één geheel vormen. (voetnoot 42) Wanneer de ene koning zich bij de andere wil voegen en wanneer de andere tot de ene wil komen, zijn zij beiden uit op het herstellen van een verbroken eenheid. De ene koning wil zich dus *voegen bij*, *overwegen*, de andere *ontmoeten* en hij *verzoekt* deze zich *voor vrede* in te spannen. Van de andere wordt gezegd dat hij *in zichzelf verdeeld is* en *tot hem komt*. Deze wil wel afstand nemen tot zijn 20.000 maar kan het niet. De uitdrukking *nog veraf*⁵⁷ lees ik dan ook als: mentaal nog ver verwijderd van de eenheid en de inzichten van de eerste koning. In deze koningen is volgens deze weergave weinig agressie te ontdekken en van een oorlogstoestand is geen sprake.

Aan de volgorde waarin beide personages worden genoemd, heb ik een betekenis toegekend. De eerstgenoemde koning komt als *koning één* in het verhaal. De *één* is bijzonder. Het is het enige getal dat in zichzelf een totaliteit uitdrukt. Alle andere getallen geven een veelvoud aan. Wanneer aan de één iets wordt toegevoegd dan is het niet alles meer. Wanneer er iets afgaat dan is het niet heel, geen geheel meer. Van de één kan niets af en er kan niets bij, zonder het unieke karakter ervan aan te tasten. Van God, de Ene, wordt gezegd dat hij alles is, onverdeeld in zichzelf en uniek. In Deuteronomium 6:4 klinkt het kort en bondig: “Hoor, Israël, de Heer is onze God; JHWH is één”. Volgens het scheppingsverhaal in Genesis 1 wordt de mens geschapen ‘naar Gods beeld, als Gods gelijkenis’. (vs. 26) We kunnen dit zo verstaan dat de mens is geschapen naar God toe, met de bestemming iemand te zijn uit één stuk, integer en onverdeeld in zichzelf en in sociaal opzicht. Dat is precies zijn probleem. Hij zou graag als een solide en betrouwbaar iemand de ander ontmoeten. Maar hoe zou die ander in hem zijn goddelijke afkomst nog kunnen herkennen indien hij verdeeld zou zijn *in* tienduizend? Hij is zo gehecht aan zijn verheven identiteit, dat hij zich wel driemaal bedenkt voor hij die op het spel wil zetten. Je kunt toch je diepste zelf niet verloochenen? Hij kan nog niet het dilemma oplossen van *in* de wereld en toch niet *van* de wereld te zijn. De formulering ‘in tienduizend’ maakt overigens wel duidelijk dat deze gelijkenis handelt over innerlijke processen; over het dilemma van innerlijke eenheid en verdeeldheid. Omdat de ene koning zichzelf wel kenbaar wil maken aan de andere stuurt hij een gezant uit, waarover straks meer.

heerst of beheerst worden. Vgl. Een Romeinse officier: Ik sta *onder* andermans gezag met soldaten *onder* mij. (Lc. 7:8) *Onder* de wet zijn (Rom.6:14). Vgl. hup-archos = *onderbevelhebber*

⁵⁷ Vgl. Dit volk eert Mij met de lippen, maar hun hart is *verre* van Mij. (Mc. 7:6)

III Iemand die verlangt naar één zijn

Hoe leeft de andere koning in mij? Hoe zou ik me voelen wanneer ik bereid zou zijn, afstand te nemen tot alles wat mij dierbaar is? Die gedachte komt wel eens bij me op wanneer ik zie dat anderen niets hebben. Op zulke momenten denk ik dat dit misschien wel te doen zou zijn, maar tegelijk weet ik dat ik zo afhankelijk ben van en gehecht aan wat ik heb dat er toch niets van terecht zou komen. Degene in mij, in ons, die geen afstand kan nemen, is gelijk aan de andere koning. Deze gelijkenis vertelt in personages wie we in ons innerlijk zoal tegen komen. Zo deed men dat vroeger toen psychologische abstracties nog niet waren uitgevonden.

De andere koning verschijnt als *twéede*. Het getal *twee* is het tegenbeeld van één en verwijst naar dualiteit en veelheid. Het typeert de ruimtelijke werkelijkheid die in de gelijkenissen in verschillende beelden voorkomt, zoals de familieleden en het eigen leven in Lucas 14:26; de tienduizend en de twintigduizend in 14:31; al wat u heeft in 14:33; de negennegentig schapen in 15:4; Mammon in 16:9, 11, 13 en geldzucht in 16:14.

De ontwikkeling gaat van één naar twee en dit herhaalt zich op het vlak van de duizendtallen. In het inleidend woord bij het boek van Weinreb schrijft Hoogewerff dat de schepping, de wereld van de tweeheid, kan worden gezien als een impuls van de Ene. Deze maakt zich kenbaar in de ontelbare vormen van de waarneembare wereld. Dat kan in het kort worden aangeduid met 'van één naar twee' of 1-2.⁵⁸ De schepper wordt aangeduid met 'Eén', de schepping met 'twéé'. Zowel de getallen twee als zeven kunnen worden genoemd als symbolen voor de schepping. *Zeven* omdat de schepping in zeven dagen wordt voltooid. De *twee*, als symbool van de schepping, wordt onderscheiden van de *Eén*, waarmee de schepper wordt aangeduid. In de schepping veronderstelt elk deel een completerend ander deel. Het mannelijke functioneert onvolkomen zonder het vrouwelijke, evengoed als het vrouwelijke onvolkomen is zonder het mannelijke, bij licht hoort het duister, enz. In deze gelijkenis horen de ene koning en de andere bij elkaar als twee aspecten van menselijk bewustzijn die geen kans zien bij elkaar te komen.

Eén staat dus voor eenheid en heelheid. Twéé en de getallen die een veelvoud aangeven, verwijzen naar de wereld van dualiteit en ontwikkeling.

'Welke koning' die gelijk op de in de mens verborgen godsgelijkenis waarnaar vragenderwijs wordt verwezen, heb ik dus *Spiritueel Zelf* genoemd. Deze vertegenwoordigt het wezen of het spirituele centrum van de mens en 'vrede maken' is zijn kenmerk. Hij vertegenwoordigt het ideaalbeeld van de koning op aarde.

⁵⁸ - Weinreb. Pag. IV. Hoogewerff. *Inleidend woord*.

- Het horizontale streepje tussen de 1 en de 2 geeft hier een ontwikkeling aan: van 1 náár 2.

Het is echter niet vanzelfsprekend de mens als koning, als vertegenwoordiger van de Ene, voor te stellen. In het oude Israël en omliggende landen werd niet de gewone mens, maar de koning voorgesteld als vertegenwoordiger van God op aarde. Waaijman: “Deze representatieverhouding komt in Israël tot gestalte in de Messiaanse koning, die Gods kracht uitstraalt. In de ballingschap werd deze representatieverhouding gedemocratiseerd: ieder mens is als koning aangesteld in Gods schepping”.⁵⁹ “In de ballingschap stromen meerdere spirituele tradities als in een smeltkroes samen. Eén van die samensmeltingen is die tussen de Messiaanse koning en de wijze mens. Dat zien we gebeuren in psalm 8. De kwetsbare, vragende mens (vs. 5) wordt hier bekleed met koninklijke attributen (vs. 6-9)”.⁶⁰ “Staande onder de nachtelijke hemel stelt de balling de aloude wijsheidsvraag: ‘Wat is de mens?’ Het antwoord van psalm 8 bekleedt hem met attributen die vóór de ballingschap slechts aan een koningszoon ten deel vielen: hij wordt ‘gekroond met wichtigheid en pracht’ (vs. 6), hij krijgt het ‘beheer’ over de schepping (vs. 7) en weet zich ‘gesteld’ boven alle schepselen: tamme dieren, wilde dieren, vogels in de lucht, vissen in de zee en al wat de wateren doorkruist. (vs. 7-9) Wat de Davidszoon vóór 587 in Jeruzalem was, dat is de leergerige balling in de leerkring”.⁶¹

Tegen deze achtergrond kan de eerste koning uit de gelijkenis geduid worden als een beeld van de wijze, spirituele mens in ons. Jezus’ prediking dat het koningschap van God *over u* gekomen is (Lc. 10:9) en dat het *binnen u* is (17:21), ligt in de lijn van genoemde democratisering van Gods koningschap.

Lucas spreekt in termen van een koningschap dat van God uitgaat en hij sluit hiermee onder meer bij de psalmen aan. (47, 99, 103:19) Gangbare opvattingen worden getransformeerd tot innerlijk koningschap. Hoewel zeer nabij, blijft het voor de zintuigen verborgen. Volgens Ridderbos staan in verschillende centrale uitspraken in de evangeliën voorstellingen betreffende koningschap, heerschappij en soevereiniteit op de voorgrond en ‘is het ruimtelijk element van een *koninkrijk* secundair’. Lucas gebruikt soms wel ruimtelijke beelden, maar ‘voor alles is Gods basilea een dynamisch gebeuren’ waarin de goddelijke kracht op de voorgrond staat, alsmede het komen en doorbreken ervan.⁶² Zoals in vele gelijkenissen over basilea tou theou verwijzen ook in de serie gelijkenissen in Lc. 14-16 de personages niet exclusief naar God of Jezus. Alwie niet zijn kruis draagt, *wie van u* die een toren wil bouwen en *wie van u* die honderd schapen heeft, kunnen bijna niet misverstaan worden,

⁵⁹ Waaijman. Pag. 446.

⁶⁰ Waaijman. Pag. 448.

⁶¹ Waaijman. Pag. 262.

⁶² Ridderbos. Pag. 41-43.

III Iemand die verlangt naar één zijn

temeer niet daar ze bij Lucas door de aanduiding 'tis' met elkaar en met personages in andere gelijkenissen zijn verbonden.

De andere⁶³ koning vereenzelvigd zich met het tijdelijke en het ruimtelijke. Het betreft dat aspect van de mens dat gehecht is aan bezit en uiterlijkheden en ik heb het *Uiterlijk Zelf* genoemd. Dit egocentrische lagere Zelf ontleent zijn eigenwaarde aan het vele wat het hééft en wijkt dus wezenlijk af van 'welke koning'. Zijn *tweestrijd* blijkt hieruit, dat hij wel tot de eerste koning wil komen maar dan mét 20.000, dus met alles wat hij heeft.

De 10.000 en de 20.000

De Babyloniërs en Egyptenaren, de Israëlieten, Grieken en Romeinen kenden een getallensymboliek of gematria. Zij speelden met getallen om de geschreven tekst te verrijken met andere elementen dan letters, woorden en zinnen.

Over het gebruik van het getal duizend in de bijbel zegt de theoloog Snijders: "Wie bekent dat hij duizend angsten uitstond of duizend doden stierf, zegt iets 'bij wijze van spreken'. De uitdrukking wordt niet begrepen in zijn letterlijkheid, door te tellen van één tot honderd en nog verder. Ze wordt alleen verstaan door ons hart en verbeelding. Ik zeg duizend en ik bedoel veel".⁶⁴ Hoewel met de 10.000 en de 20.000 in de vertelling over de koningen 'heel veel' wordt bedoeld, kunnen deze toch niet worden vervangen door woorden als veel of heel veel. Dan zouden de één en de twee buiten beeld raken en die zijn hier essentieel.

In de serie gelijkenissen functioneren getallen primair als vertelcodes en zij hebben vrijwel geen rekenkundige betekenis. Hier onderscheiden de duizendtallen zich van één of eenheid. Elders wordt het getal 'honderd' ingevoerd om drie gelijkenissen met elkaar in verband te brengen: 10.000 (honderd maal honderd), de honderd schapen en de schuld van honderd in de gelijkenis over de huismeester. Op weer andere plaatsen functioneert de reeks 10.000-100-10-1 als code om een reductie uit te drukken. Het betreft hier dan ook geen afweging tussen een minderheid van 10.000 en een meerderheid van 20.000. De schroom van de eerste om zich in een veelheid te manifesteren en de innerlijke verdeeldheid van de andere bemoeilijken een ontmoeting. De ene vraagt zich af of hij zich wel kan verdelen en de andere lijkt niet in staat zich als eenheid te manifesteren. De koningen keren zich dus niet tégen elkaar maar zij wenden zich tót elkaar. Uit ervaring weet ik dat het niet gemakkelijk is om

⁶³ Het Griekse woord *heteros* drukt een principieel verschil uit. De *andere* koning wijkt dus wezenlijk af van 'welke koning'. Verderop, in de rede tot de leerlingen, wordt een zelfde onderscheid gemaakt tussen God en mammon als: 'de ene' en 'de andere'. (16:13) Ook: de *andere* (vrouw) (16:18)

Vgl. *heterodox* = *afwijkend* in de leer.

⁶⁴ Snijders. Pag. 10, 11.

getallen niet als hoeveelheden op te vatten. Voor we het weten, draait de naald weer in een oude groef. Maar het went wel wanneer we bedenken dat vrijwel geen van de getallen in deze serie met hoeveelheden van doen heeft.

Van de getallen 10.000, 100 (schapen) en 10 (munten) is in de tekst geen directe duiding gegeven. Kennelijk veronderstelt Lucas dit als bekend of gaat hij ervan uit dat Theofilus er wel achter kan komen vanwege enige indirecte aanknopingspunten. Enkele ervan wil ik hier noemen. Daar de hoofdpersonages in deze gelijkenissen eenzelfde identiteit verbeelden, is het aannemelijk dat in hun bezit eveneens een zekere continuïteit wordt uitgedrukt. Verder is 'afstand nemen' een centraal thema in de rede tot het volk en wordt er afstand genomen door iemand met 100 schapen, de vrouw en de jongste zoon, die zelfs zelf verloren gaat. Hieruit blijkt dat met de reeks getallen een reductie wordt aangeduid die leidt tot bevrijding van het vele en tot éénwording, en wel met de vader. Vervolgens zijn het verliezen van het ene schaap en de ene munt en het verloren gaan van de jongste zoon geen zonden die bestraft worden, maar ervaringen die op (h)erkenning wachten. Dat wil zeggen dat het verlorene gevonden wil worden. Het vinden van het ene schaap, de ene munt en de jongste zoon leidt immers tot grote vreugde en tenslotte tot een feestmaal.

De eerste koning als een beeld van God op aarde kan in mijn visie ook aangeduid worden als liefde, goedheid, gerechtigheid en trouw, die op spiritueel niveau één zijn en niet van elkaar te onderscheiden. Deze hoge waarden participeren echter in het menselijke bestaan. Door de beperktheid en verstoring van dat bestaan kunnen zij soms in gematigde vorm worden herkend in bepaalde gedachten, opvattingen, gevoelens en impulsen van de wil. De ene koning wordt uitgedaagd door de wereldse werkelijkheid, waarin liefde van goedheid en goedheid van waarheid en rechtvaardigheid worden onderscheiden en soms ook gescheiden. 'Welke koning' is in wezen één en ondeelbaar en vraagt zich af of het zich wel *in tienduizend* kenbaar kan maken. Wellicht niet ten onrechte vreest het zijn wezen van éénheid dan te verliezen. Hoe zou de ander in 10.000 de ene kunnen herkennen?

Om de 10.000 toe te lichten heb ik formuleringen gebruikt uit onze tijd. De bijbelse taal drukt zich geheel anders uit, door psychologische categorieën als personages voor te stellen. Zo spreekt het boek Numeri van 'het volgen van uw hart en uw ogen' (15:39), zodat Job als volgt zijn onschuld bepleit: "Ik had met mijn ogen een verbond gesloten, hoe zou ik dan een maagd hebben aangezien? Indien mijn tred van de weg is afgeweken, mijn hart mijn ogen heeft gevolgd en een smet aan mijn handen kleeft, dan moge ik zaaien en een ander het eten". (31:1,7) Hij zegt

III Iemand die verlangt naar één zijn

hier dat hij zijn zintuigen, gedachten en begeerten onder controle heeft gehouden en er op zijn gedrag niets valt aan te merken.

Samenvattend beschouwt *welke* koning zichzelf als 'één' en vertegenwoordigt hij die kant van de mens die naar het beeld van God is geschapen en ook daarnaar leven wil. De tienduizend staan mijns inziens voor het verdeelde denken, voelen en willen. In feite heeft hij echter de grootste moeite om de eenheid ook waar te maken omdat hij de beletselen om de ander te ontmoeten niet lijkt te kunnen overwinnen.

De twintigduizend zullen eveneens een beeld zijn van tegenstrijdige gedachten en gevoelens, die uitgaan van de wereld van de twee en die gebonden zijn aan materie en geld. Dit laatste heb ik afgeleid uit het gegeven, dat wanneer de 10.000 tot eenheid zijn gebracht in de rede tot de Farizeeën, in de rede tot de leerlingen de metafoor 'geld' een belangrijke rol gaat spelen. Ook in de Kandelaar drukt het derde niveau van Formeren, dat parallel loopt met de rede tot de leerlingen, een meer gematerialiseerde werkelijkheid uit dan het tweede niveau van Scheppen, dat parallel loopt met de rede tot de Farizeeën.

De koningen lijken geen van beide afstand te kunnen doen van wat hen dierbaar is. Hun zelfopvatting en ideeën blokkeren een ontmoeting die zij beiden wel willen.

De mens die in deze gelijkenis wordt voorgesteld, heeft het verlangen de twee koningen in zichzelf met elkaar in contact te brengen. De hele serie betreft immers leerlingenschap waarin de ene *zich wil voegen bij* de ander en de ander *wil komen tot* de eerste. Deze leerling kan echter nog niet realiseren wat hij graag wil. Hij durft kennelijk geen vuile handen te maken door zich in de wereld van de veelheid kwetsbaar op te stellen; ook kan hij geen afstand nemen tot zijn bezit. Dan zendt – uiteraard zinnebeeldig – de eerste koning een gezant naar de andere zodat de mens inspiratie ontvangt om wel te kunnen realiseren wat hij graag wil. In de redevoeringen tot de Farizeeën en de leerlingen zal deze figuur zich inzetten om de mens tot eenheid en heelheid te brengen.

De gezant

In de Kandelaar staat het verhaal over de koningen op de plaats van het derde Licht. Dit Licht wordt 'Inzicht' genoemd. "Inzicht, *Heilige Geest* en vrouwelijkheid bepalen het karakter van het Derde Beginsel. ... Het manifest worden van wat verborgen was..."⁶⁵

De vertegenwoordiger van het koningschap van God treedt in het personage van de gezant de wereld van de dualiteit binnen met het doel deze tot eenheid te brengen.

⁶⁵ Arav. Pag. 108.

En zo niet, dan zendt hij, als de ander nog ver af is, een gezant⁶⁶ en vraagt hij de 20.000 tot⁶⁷ vrede. Vers 32

Verwijderd:

De gezant vraagt de andere koning naar 'wat tot vrede dient'. (SV.) Zij probeert hem te laten nadenken over vrede en wil hem een alternatief bieden voor zijn tweestrijd. Zij is dus geen neutrale bemiddelaar tussen de hoogste spirituele ambities en de lagere egoïstische en materialistische belangen, maar zij vertegenwoordigt de eerste. Evenals Spiritueel Zelf en Uiterlijk Zelf verbeeldt de gezant mijns inziens een aspect van de innerlijke mens, dat ik me heb voorgesteld als Persoonlijk Zelf.

Verwijderd: ¶

Lucas heeft opengelaten welke middelen tot vrede dienen. Zijn tekst: 'vraagt hij de... tot vrede', dient te worden aangevuld. Nu de veronderstelling is verlaten dat het hier strijdende koningen betreft, is de mogelijkheid van vredesvoorwaarden komen te vervallen en ligt het mijns inziens voor de hand dat de andere koning wordt gevraagd om alles wat hij heeft, de 20.000, voor vrede aan te wenden. Het betreft dus een transformatie van zijn dualistische en materialistische mentaliteit.

Bijna twintig eeuwen nadat deze wijsheidsspreuk werd verteld, kan de lezer of hoorder ervan zich in de positie van de gezant proberen in te leven met het doel, in zichzelf de ene koning en de andere te herkennen en een inspirerende functie te vervullen in het bij elkaar brengen van die twee.

Verwijderd: ¶

De gezant nodigt de andere koning uit, tot vrede te komen. Zij probeert hem te laten nadenken over vrede en wil hem een alternatief bieden voor zijn tweestrijd. De gezant is dus geen neutrale bemiddelaar tussen Spiritueel Zelf en Uiterlijk Zelf, tussen de hoogste spirituele ambities en de lagere egoïstische en materialistische belangen, maar zij vertegenwoordigt de eerste. Evenals Spiritueel Zelf en Uiterlijk Zelf verbeeldt de gezant een aspect van de innerlijke mens, dat ik me heb voorgesteld als Persoonlijk Zelf.

In de gelijkenissen hebben we te maken met drie typen subjecten of personages, die ik heb benoemd als Spiritueel Zelf, Persoonlijk Zelf en Uiterlijk Zelf. De drie personages samen geven een beeld van de gehele innerlijke mens.

- De aanduiding 'welke koning' of 'Spiritueel Zelf' verwijst naar een leven in geest en waarheid. Het wil wel naar het aardse toe maar vraagt zich tegelijk af of het zich wel in een veelheid kan manifesteren. We zullen Spiritueel Zelf later nog tegenkomen, onder meer als iemand die twee zonen had en als iemand die een huismeester had.
- De gezant of Persoonlijk Zelf vertegenwoordigt het spirituele op het materiële vlak. Aanvankelijk heeft het 10.000, later 100 en 10. Het

Verwijderd: ¶

In de Griekse tekst wordt niet over 'voorwaarden' gesproken; er komt slechts het woord 'vrede' voor. Hiermee lijkt een relatie gelegd te worden tussen het begin en het einde van dit dieluk in de rede tot het volk. De eerste woorden van Jezus zijn daar: 'Indien iemand tot Mij komt' en aan het einde horen we de uitnodiging: tot vrede te komen. ¶

⁶⁶ *Presbian* betekent ook: 'eerbiedwaardig zijn' en 'de oudste zijn'. Vgl. de functie van 'presbuteros', *ouderling* of *presbyter*, aan wie de *geestelijke leiding* van een gemeente was toevertrouwd. '... de overpriesters en schriftgeleerden met de *oudsten* kwamen daarbij staan'. (Lc. 20:1 Vgl. 22:52) De *oudsten* vormden een aparte categorie binnen een joodse gemeenschap.

⁶⁷ *Pros* = *Tot*. Vgl. Indien iemand komt tot Mij. (14:25); of hij de mogelijkheden heeft voor/tot voltooiing. (14:28); keerde hij naar/tot zijn vader terug. (15:20)

Verwijderd: In de Griekse tekst komt de term 'voorwaarden' niet voor. Letterlijk: nodigt hij de (ander) t

III Iemand die verlangt naar één zijn

probeert de vereenzelviging met wat het heeft te voorkomen. We zullen Persoonlijk Zelf nog tegenkomen, onder meer als iemand met 100 schapen en als vrouw met 10 munten, als jongste zoon en als huismeester.

- De andere koning of Uiterlijk Zelf identificeert zich met bezit, de verinnerlijkte context waarin het leeft. Het figureert als het in zichzelf verdeelde en aan de materie gebonden leven. In onder meer de negennegentig rechtvaardigen en in de oudste zoon komen we Uiterlijk Zelf nog tegen.

Bij deze introductie van de personages wil ik het nu laten. In de gelijkenissen volgen nog de ontwikkelingen die zij doormaken.

Ieder van u die, zoals de koningen, geen afstand doet van al wat hem eronder houdt, kan niet mijn leerling zijn. Vers 33.

Beide koningen zijn onvrij om afstand te doen van wat hen dierbaar is. Wanneer de mens, zoals welke koning, eigen rechtvaardigheid, goede naam en integriteit niet kan relativiseren en in de waagschaal durft stellen, kan hij Jezus' leerling niet zijn. Deze was daar immers wél vrij van. Wanneer de mens, zoals de andere koning, niet vrij met zijn 20.000 kan omgaan, kan hij Jezus' leerling niet zijn. Die kon dat immers wél. De 20.000, *al wat hem of haar eronder houdt*, staat voor het vele van deze wereld, bijvoorbeeld geld, huis, baan, maar vooral ook de gevoelens daarbij en de opvattingen daarover en de afhankelijkheid daarvan. In de woorden die Lucas heeft gekozen, wordt aan 'al wat hij heeft' een bijzondere eigenschap toegekend. Het betreft namelijk niet alle bezit. Het betreft alles wat de mens overheerst, waardoor hij onvrij wordt omdat hij, figuurlijk gesproken, zich *eronder* bevindt. Wanneer iemand tegen onrecht zou willen protesteren, maar daarvan afziet omdat hij bang is zijn baan te verliezen of dat de ruiten van zijn huis dan worden ingegooid, dan is hij niet vrij om te doen wat hij ten diepste zou willen doen. Zijn baan en zijn huis houden hem er onder. Hij hoeft geen afstand te doen van zijn baan of

huis, maar hij wordt opgeroepen om het onvrijmakende karakter ervan te overwinnen. Hem wordt gevraagd *erboven* te gaan staan, er vrij van te worden. Deze uitleg, die in de woordkeuze van Lucas ligt besloten, maakt deze oproep voor mij - hoe moeilijk ook uit te voeren - begrijpelijk en praktisch. Het houdt geen pleidooi in voor een praktisch onhaalbare bezitloosheid.

Afstand doén heeft een te absoluut karakter. Waar het hier innerlijke processen betreft, lijken uitdrukkingen als 'afstand nemen' en 'kritisch reflecteren' meer op z'n plaats.

Om een gevoel van eigenwaarde te ontwikkelen, is het wenselijk dat in de beginfase van het aardeleven de bescherming door de familie en de veiligheid van een eigen plek als het belangrijkste worden ervaren. Voor een spirituele ontwikkeling is het evenzo wenselijk dat in een latere fase daarvan afstand wordt genomen zodat we er niet afhankelijk van blijven.

In de gelijkenissen over de toren, de koningen en de gezant wordt een beeld neergezet van de mens zoals die is en niet zoals die behoort te zijn. Iemand die aan het begin staat van de spirituele weg, bevindt zich in de positie van de torenbouwer, die zich het levensperspectief eigen wil maken en in die van de koningen, namelijk zeer verdeeld in zichzelf. Tot aan de slotwoorden komen de drie bewustzijnstoestanden voor. Tot het einde van de weg blijft het dus wikken, wegen en keuzes maken en achteraf zien hoe het uitpakt. Wie vooraf zeker wil weten wat de resultaten van een bepaalde keuze zijn, verlamt zichzelf. De personages in de serie gelijkenissen laten zien dat de levensweg er een is van vallen en opstaan. Wie dat niet durft of mag, kan zelfs niet leren fietsen of schaatsen, laat staan leven. Vallen en opstaan, slagen en falen, zijn als in- en uitademen. Ze wisselen elkaar af. Op het spirituele pad hoeft niemand zich groot te houden of zich slechter of beter voor te doen dat hij of zij is. Dat zou zelfs vooruitgang blokkeren, omdat de waarheid dan geweld wordt aangedaan.

De gelijkenissen en Deuteronomium

In het vorige hoofdstuk heb ik elementen uit de vertelstructuur van Genesis 1 belicht, waardoor verschillende thema's naar voren zijn gekomen die richtinggevend zijn voor de uitleg van het verhaal over de toren. Nu komt een andere parallel aan de orde en wel die tussen de gelijkenissen en Deuteronomium, het vijfde boek van het O.T.

Barnard en Van 't Riet hebben over de relatie tussen het evangelie van Lucas en Deuteronomium veel materiaal verzameld. "Het eerste deel van het reisverhaal (Lc. 9:51-17:10) is geheel geschreven tegen de achtergrond van Deuteronomium. Dit wordt duidelijk uit de thematische vergelijking van opeenvolgende verhalen. Zonder volledigheid te pretenderen, hebben we zevenentwintig thematische overeenkomsten van Lukas- en Deuteronomium-verhalen bijeengebracht".⁶⁸

De gelijkenissen in Lucas 14-16 behoren tot het eerste deel van het reisverhaal. In vijf gelijkenissen en in de slotwoorden is bij Lucas een thema uit Deuteronomium overgenomen en is de strekking er-

⁶⁸ Barnard/Van 't Riet. (1984) Pag. 109-111.

III Iemand die verlangt naar één zijn

van veranderd.

Op het verhaal over de koningen en de parallele thema's in Deut. ga ik zodadelijk in.

Bij Lucas betreft het verhaal over iemand met 100 schapen een verdwaald eigen schaap, terwijl het in Deuteronomium gaat over het verdwaalde vee van anderen. Ook in de gelijkenis over de vrouw betreft het een verloren eigen munt, in Deut. verloren voorwerpen van anderen. De jongste zoon wordt in ere hersteld, terwijl de zoon uit Deut. zal worden gestenigd. De laatste gelijkenis bij Lucas betreft het niet kunnen dienen van twee heren door één slaaf, terwijl in Deut. geen tweërlei zaad, trekdiër of stof samengaan. In de slotwoorden worden beelden gebruikt van trouwen en echtbreuk, in Deut. betreft het voorschriften over huwelijk en echtscheiding.

In de betreffende hoofdstukken zal ik hier nog op ingaan.

De verschillen tussen de oorlogswetgeving in Deut. 20:1-11 en het verhaal over de twee koningen in Lucas 14:31-33 zijn opvallend. Ik noem er enkele en wel die over de context, over de visie op de hulp van God en die over afstand nemen.

In Deut. is dit gedeelte in de context geplaatst van oorlogswetgeving over vrijsteden, landroof en de tactiek van de verschroeiende aarde. Bij Lucas wordt de context gevormd door de gelijkenissen over het bouwen van een toren en die over het zout. In geen van beide is sprake van oorlogstoestanden. Mede vanwege deze context heb ik het verhaal over 'welke koning' niet in termen van een oorlog kunnen uitleggen. In Deut. 'strijdt God voor u en geeft u de overwinning'. Lucas heeft deze bemoeiding niet zo overgenomen. Impliciet is in de gelijkenis het goddelijke in de mens aanwezig als *welke koning*. Deze is niet uit op een nederlaag van de ander, maar op samenbrengen, ontmoeten, eenheid en vrede.

Bovendien heeft Lucas in de numerieke compositie van deze gelijkenis en van de teksten die eraan voorafgaan, een andere manier gevonden om de nabijheid van God bij alles wat in deze gelijkenis gebeurt, tot uitdrukking te brengen. (zie pag.)

Het derde verschil betreft afstand nemen. In de toespraak van Mozes mogen verschillende categorieën manschappen, onder meer zij die bang zijn, naar huis gaan. In de gelijkenis bij Lucas wordt gevraagd, je angst te overwinnen van wat de baas over je speelt en waardoor je dus onvrij wordt gemaakt.

Een belangrijke verandering is wel dat Deuteronomium handelt over een oorlogssituatie in de buitenwereld, terwijl in de gelijkenis innerlijke groeiprocessen worden geschetst. De veldtocht van Jozua wordt dan ook gekenmerkt door veel geweld, terwijl de ontwikkelingsweg die door Jezus wordt getekend zich in hoofd en hart afspeelt. De uitwerking naar buiten is overwegend heel makend, vreedzaam en geweldloos.

De vertelmethodes waarbij een nieuwtestamenteisch verhaal voortbouwt op een thema in het O.T. wordt de midrasj-traditie genoemd.⁶⁹ Dit is een Hebreeuws - Aramese verteltrant die kenmerkend is voor het O.T. en voor de joodse leef- en denkwereld in de eerste eeuwen voor en na het begin van onze jaartelling. Verder kan in een midrasj een overeenkomstige opbouw van een verhaal of van een serie verhalen zijn toegepast; zoals dit het geval is in het scheppingsverhaal en in de serie gelijkenissen. (hoofdstukken II en IV)

⁶⁹ Barnard/Van 't Riet. (1984) Pag. 40 ev.

Een midrasj heeft als doel, de hoorder of lezer te onderwijzen in een bepaalde geloofs- of levenshouding en het is lang niet altijd nodig om tot een eensluidend standpunt te komen. “Verschillen in opinie kunnen een joods verteller ertoe brengen de verhalen van voorgangers opnieuw, maar aan eigen visie aangepast te vertellen. Dit gebeurt in de rabbinale midrasjiem (meervoud van midrasj) veelvuldig. Tal van verhalen komen in verschillende vormen met soms wezenlijk gewijzigde inhoud voor”.⁷⁰ In volgende hoofdstukken wil ik nog enkele principieel van elkaar afwijkende formuleringen tussen onder meer Matteüs en Lucas aan de orde stellen. “Met name de verschillen moeten als uitermate belangrijk worden gezien, daar zij ons inzicht kunnen verschaffen in de eigen conceptie waarmee Lucas zijn evangelie geschreven heeft”.⁷¹

In het gedeelte over de gelijkenissen heeft Lucas, op één uitzondering na, de volgorde van Deuteronomium aangehouden. De gelijkenis over de zonen is namelijk verplaatst. Interessant is de vraag waarom hij hier van de gegeven volgorde is afgeweken. Zou het de bedoeling van Lucas zijn geweest om de gelijkenissen als *afzonderlijke* vertellingen op te vatten, *dan zou de volgorde niet van belang zijn*. De afwijking houdt in dat de volgorde voor Lucas inhoudelijk *wel belangrijk* is.

Deuteronomium		Lucas	
a 20:1-11	strijd tegen de vijand	a vrede nastreven	14:31-32
b 21:18-21	de weerspannige zoon		
c 22:1-3a	zorg voor verloren dieren	c honderd schapen	15:1-7
d 22:3b	zorg voor verloren dingen	d tien munten	15:8-10
		b twee zonen	15:11-32
e 22:10-12	geen tweërlei trekdier of stof	e niet God en Mammon	16:10-13
f 22:13-30	huwelijk en echtscheiding	f vrouw wegzenden	16:18

Lucas kan de verplaatsing van de gelijkenis over de zonen nodig hebben gevonden, om in de getallen een aflopende reeks tot stand te brengen: honderd, tien, twee, als onderdeel van de grotere reeks. Verder is het logisch om eerst de voorbereidingen voor eenwording aan de orde te stellen, (schapen/munten, c en d) en pas daarna de eenwording zelf. (tussen vader en jongste zoon, b)

Ook uit de verplaatsing van de gelijkenis over de zonen blijkt dat Lucas zelf deze reeks vertellingen als een samenhangend geheel heeft samengesteld. Mijn bijdrage is slechts geweest, dat ik dit aan het licht heb gebracht.

⁷⁰ Barnard/Van 't Riet. idem. Pag. 56.

⁷¹ Barnard/Van 't Riet. idem. Pag. 56.

IV DRIE WERELDEN

Goed is het zout

Het zout is wel goed. Maar wanneer zelfs het zout zijn kracht verliest, waarmee zal het smakelijk gemaakt worden? Noch voor het land, noch voor de mesthoop is het geschikt. Men werpt het weg.

Lucas 14:34-35^a

Meegaande met de metafoor van het zout, wordt de spreuk in die termen vertaald, terwijl de kernwoorden betekenissen hebben die de spirituele kracht van mensen belicht. Om de betekenis te achterhalen dienen we de metafoor te verlaten. Wat vertaald is met 'zijn kracht verliezen' betekent letterlijk: 'dwaas worden' en 'smakelijk maken' betekent letterlijk: 'geschikt maken'.⁷² "Door te spreken over de 'verdwazing' van het zout maakt Jezus duidelijk dat hij het heeft over *mensen*." ⁷³ 'Het' kan dan ook heel goed met *hij* en *hem* weergegeven worden. Het is kennelijk een gelijkenis over dwaas en ongeschikt worden van de mens die in wezen wijs, geschikt en goed is. Een mogelijk andere weergave is:

Goed is het zout. Maar wanneer zelfs het zout dwaas wordt, waarmee zal hij geschikt gemaakt worden? Noch voor het land, noch voor de mesthoop is hij geschikt. Men werpt hem buiten.

Geen van beide vertalingen voldoet omdat het beeld 'zout' ons vreemd is. Met enkele nogal uiteenlopende duidingen van deze gelijkenis wil ik beginnen. "Het volk van God is toch het zout der aarde... Velen in het volk (inbegrepen de leiders) zijn dwaas doordat zij de Christus van God niet aanvaardden en Hem willen doden."⁷⁴ Met het volk wordt het volk Israël bedoeld. "De Here Jezus vergeleek een discipel, die Hem vol geestdrift is gaan volgen maar die later ontrouw wordt, met het zout dat zijn smaak heeft verloren."⁷⁵ In de Nieuwe Vertaling lees ik in de verklarende voetnoten dat *het zout dat goed is*, kan worden gezien als 'een beeld van de bederfwerende werking van de gemeente in een zondige samenleving'.⁷⁶ Ik vroeg mij af of de kerk deze pretentie kan waarmaken. De

⁷² *Bijbel. Studiebijbel. Lucas. Pag. 647.*

⁷³ - 'Hoewel veel vertalingen hier spreken over het *smakeloos* worden van het zout, dwingt het Grieks juist door opvallend woordgebruik tot een vertaling die het *dwaas worden (mooreinein)* van het zout aanduidt. (Marshall) Van Bruggen. Pag. 288.

- Vgl. *Bewerende wijs te zijn, zijn zij dwaas geworden.* (Rom. 1:22)

- Vgl. *mooroos = dwaas.* En vijf van hen waren *dwaas* en vijf waren *wijs*. (Mt. 25:22)

⁷⁴ Van Bruggen. Pag. 288.

⁷⁵ *Bijbel. Studiebijbel Lucas. Pag. 649*

⁷⁶ *Bijbel. Nieuwe Vertaling. Pag. 235.*

De toelichting bij de paralleltekst in Mt. 5:13 vermeldt dat 'het zout niet zozeer werd gebruikt als bederfwerend middel, als wel om iets te maken wat het zijn moest. *Bijbel.Idem. Pag. 20.*

IV Goed is het zout

volgende voetnoot geeft antwoord op deze vraag. “Wanneer de gemeente in geloof en leven zich met de wereld gelijkschakelt, is het gelijk het zout dat zijn kracht verliest.”⁷⁷

Deze verschillende visies zijn voor mij weinig verhelderend en nogal willekeurig.

In dit hoofdstuk doe ik een poging een uitleg van deze gelijkenis te geven die past in de context van de omliggende gelijkenissen

Goed is het zout. Lucas heeft het ‘goed zijn’ benadrukt door daarmee de gelijkenis te beginnen; als een proclamatie.

In navolging van enkele Griekse handschriften is soms vertaald: ‘het zout is *wel* goed, maar...’. Dit verzwakt het eerste deel van de spreuk en mijns inziens is deze relativering hier overbodig. Die wordt immers in het tweede gedeelte weergegeven. De openingszin van deze gelijkenis in Matteüs 5:13 luidt: “*Jullie zijn het zout der aarde*” en even verderop: “*Jullie zijn het licht der wereld*”. Met ‘het zout’ en ‘het licht’ heeft Jezus zijn leerlingen aangesproken op hun spirituele mogelijkheden. Ook in Marcus 9 betreft het zout niet de mensen zonder meer, maar hun geestelijke kwaliteit. “*Hebt zout in uzelf en houdt vrede onder elkaar*”. ‘Zout’ heeft hier betrekking op innerlijke kracht en inspiratie die nodig zijn om iemand tot haar of zijn recht te laten komen.

De schepping is een voortgaand proces van wording, zo ook de mens. In Genesis 1:31 wordt de schepping, inclusief de mens, zeer goed genoemd. Die mens was nog lang niet af. Te denken is aan de juichkreet direct na de geboorte van een gezonde baby: ‘gefeliciteerd, het kind is helemaal goed’. De baby is nog niet af, maar toch wordt het goed genoemd. Ook zoals wij nu zijn, zijn we wel goed maar nog niet af. Het kan niet zo zijn dat we iemand meten naar wat die worden kan en hem of haar veroordelen wanneer nog niet aan die maatstaf wordt voldaan. Hoewel we nog wel kunnen groeien en ons ontwikkelen, betekent dat niet dat we niet goed zouden zijn.

De vorige gelijkenis eindigde met de uitzending van de gezant. Dit personage komt nu terug in de metafoor van het zout en kan aanvankelijk worden beschouwd als een getrouwe vertegenwoordiger van de eerste koning. Namens deze treedt zij de wereld van de dualiteit binnen met alle risico’s die daarbij horen. In het dagelijks leven is de mens immers niet altijd – sommigen zeggen zelfs: bijna nooit – een wijze afgevaardigde, maar een eigenwijze dwaas die aan eenheid niet toekomt. De gezant is dan als het ware ingepalmd door de andere koning. Wanneer dit gebeurt en het zout dus dwaas wordt, waarmee zal de geest dan weer gaaf en integer gemaakt worden?

⁷⁷ *Bijbel. Nieuwe Vertaling*. Pag. 235.

IV Goed is het zout

De associaties van zout met waarheid en dwaasheid verwijzen naar zuivere en onzuivere gedachten en opvattingen. Het zout dat goed is, zie ik als een beeld van het hogere denken en van intuïtieve wijsheid. Zout dat zijn kracht verliest en tot dwaasheid leidt, verwijst dan naar het lagere denken, naar opvattingen die voortkomen uit eigenbelang en egoïsme. ‘Maar wanneer zelfs de hoogste spiritualiteit tot materialistisch denken verwordt, waarmee zal het weer tot een levende waarheid gemaakt worden?’ Dit is een waarheid die leeft in de diepste lagen van onze existentie.

Van Haeften schrijft in een paragraaf over goed en kwaad dat “de mens zich kan openen voor de zelfonthulling van het goede als een *levende waarheid*. Een spirituele waarheid die zijn waarde in zichzelf vindt, die echt, gerechtig en waarachtig is, die van binnenuit verlicht. Een waarheid die nooit iets oplegt of afdwingt; die niet kan worden verworven, slechts in ootmoed ontvangen. Deze waarheid kan wel gezocht worden, maar niet onderzocht; een hoger spiritueel inzicht. Levende waarheid, een transrationeel inzicht, behoort tot de categorie van de piekervaringen. Zulk een bovenzinnelijk inzicht kan doorzichtig maken, niet verklaren, hoe de onvolkomenheden en bittere tegenstellingen van de wereld waar wij in bestaan, te rijmen zijn met de heelheid van het spirituele domein van onvergankelijke waarden. Zelfs bij het ergste leed kan soms het licht doorbreken en het besef postvatten dat het toch goed is”.⁷⁸ In de gelijkenis gaat het over wijsheid die tot dwaasheid wordt. Nicoll geeft hierop een toelichting aan de hand van de gelijkenis over tien vrouwen die de bruidegom, het Vrederijk, tegemoet gaan.⁷⁹ De bruidegom laat op zich wachten en ze besluiten wat te rusten. Midden in de nacht wordt er geroepen dat de bruidegom er aan komt! Dan kunnen vijf hun lampen niet aansteken. Zij hebben geen olie bij zich. Deze hebben dwaas gehandeld door alleen een lamp mee te nemen. Zij hebben slechts voor de buitenkant gezorgd. Zij lijken op lampen zonder olie en op ogen die zien zonder inzicht: er brandt van binnen geen spiritueel vuur.

Noch voor het land, noch voor de mesthoop is hij geschikt: men werpt hem buiten. Vers 35^a.

Doorgaans is *het land* een beeld voor de aarde; de wereld waarin we leven. Om spirituele teksten te verstaan, mogen we echter niet in automatismen vervallen. Want hier worden ‘het land’, ‘de mesthoop’ en ‘buiten’ onderscheiden. Dit biedt de mogelijkheid het land te zien als een beeld voor het koninkrijk. Waarmee kan iemand die tot dwaasheid vervalt en zich voor

⁷⁸ Van Haeften. Pag. 164, 165.

⁷⁹ Nicoll. Pag. 95. Naar aanleiding van Matteüs 25:1-13.

het koningschap ongeschikt maakt, daarvoor nog geschikt worden gemaakt? *De mesthoop* is de plaats van transformatie bij uitstek. De wereld is zo'n plaats, maar wanneer die niet wordt benut om zich voor te bereiden op en zich te oefenen in het innerlijk koningschap, stelt men zich *buiten* het transformatieproces. Dan komt men in een situatie van willen houden wat men heeft en willen blijven zoals men is. Hier valt te denken aan de leefwereld van de oudste zoon die 'niet binnen wilde gaan'. Hij wilde liever buiten blijven. (15:28) In de Griekse tekst van Lucas wordt een dwaas niet *weg* geworpen maar 'naar *buiten (exo)* werpt men *hem*'. *Hem* is de vertaling van *autos*, een persoonlijk vornaamwoord! Ook hierin vinden we een aanwijzing dat deze gelijkenis mensen betreft. Wie buiten is, kan door inkeer weer binnen komen, zoals het woord 'inkeer' ook aangeeft.

Op bewustzijnsniveau corresponderen 'het land' met Spiritueel Zelf, 'de mesthoop' met Persoonlijk Zelf en 'buiten' met Uiterlijk Zelf.

De verhouding van Gods *basileia* tot de wereld kan enigszins worden vergeleken met de positie van een onafhankelijke staat in een bezet land. Met de proclamatie van de onafhankelijkheid is die nog geen uiterlijke realiteit. De heersers van buitenaf zijn nog aanwezig. Door de onafhankelijkheidsverklaring toch uit te spreken, trekt men de toekomst naar zich toe. Hoewel de bezetter nog uiterlijke macht uitoefent, is in de harten van de mensen die macht al gebroken. Althans bij hen die de proclamatie van harte ondersteunen. De anderen geven er blijk van liever afhankelijk en buitenstaander te willen blijven.

Buiten de gelijkenis over het zout komt 'geschikt zijn' bij Lucas slechts eenmaal voor, en wel in 9:62. 'Jezus nu zei tot hem: niet één mens die ziet naar hetgeen achter ligt, is *geschikt* voor het koningschap van God.' Het ligt niet achter ons, noch naar plaats, noch naar tijd. Het is niet mogelijk om het koningschap binnen de tijd te plaatsen. (Zie: hoofdstuk II, Lc. 17:21, niet hier en niet daar, maar in u.) Het heeft geen duur omdat het steeds opnieuw gerealiseerd dient te worden, zoals ook de achtste dag en het vijftigste jaar buiten het ritme van dagen en jaren liggen. Wordt het koningschap op aarde gerealiseerd tussen verleden en toekomst? In het eeuwige 'nu'?

De leerlingen van Jezus, tegen wie hij zegt dat zij het zout der aarde zijn, kunnen 'goed' worden genoemd vanwege hun spirituele kracht. Deze komt voort uit de levende waarheid, waarvan water een beeld is. Eigenbelang en eigen wijsheid kunnen oplossen in hogere belangen en spirituele ervaring zoals zout kan oplossen in water. Het zout kan ook zijn kracht verliezen. Dan zijn eigen waarheden en visies te vast om te kunnen oplossen in hogere waarden zoals liefde en vergevingsgezindheid.

IV Goed is het zout

Nu kan de raadselspreuk van het zout polair worden gelezen. De ene pool (1a) verbeeldt een besef van geest en waarheid en de andere (2b, c, d) een zintuiglijk besef, en wel van dezelfde mens.

1 a Het goddelijke in de mens is geschikt en wijs.

2 b Maar wanneer zelfs het goddelijke ongeschikt en dwaas wordt, waarmee kan het dan nog voor het koningschap bruikbaar worden gemaakt?

2 c Noch voor het spirituele rijk, noch voor transformatie is het geschikt:

2 d men houdt wat men heeft en men blijft zoals men is: een buitenstaander.

Deze vertelling is met recht een masjal of een raadselspreuk. Een spirituele waarheid, in één zin weergegeven, is het uitgangspunt. Dan volgt in drie delen de aardse werkelijkheid. Het één (1a) en het andere (2b, c en d) zijn de twee polen van een paradox die samen de hele werkelijkheid vormen.

In elk van de delen van de rede tot het volk is deze opbouw door Lucas toegepast. De spirituele werkelijkheid staat consequent voorop: iemand die tot Mij komt; wie een toren wil bouwen; welke koning die een andere wil ontmoeten en goed is het zout. Op de tweede plaats volgt dan de alledaagse werkelijkheid: kan mijn leerling niet zijn; kan het werk niet voltooid; kan de eerste niet ontmoeten en ten slotte is het zout ongeschikt. De vorm van de vertellingen blijkt overeen te komen met de inhoud die de verteller wil overbrengen. Viermaal is in de rede tot het volk de basisvorm van een wijsheidsspreuk te onderkennen. Waaijman zegt over deze vertelstructuur: "De spreuk (masjal) was een belangrijk leer-middel in de wijsheidsscholen. Iedere leraar voegde nieuwe spreuken toe aan het oude bestand... De spreuk bestaat uit twee harmoniserende of contrasterende delen, waarin twee ervaringsgegevens tegen elkaar in worden beluisterd. Tussen de vershelften gebeurt het: in de leerling die tussen beide instaat en ze beide gelijktijdig bij zich binnenlaat en in zich rond laat spelen. ... In gelijkenissen gaan twee ervaringen tegen elkaar in, in de leerling die ertussenin staat".⁸⁰

Degene die (wie) oren heeft om te horen, die hore! Vers 35^b.

Degene die, betreft hier gewone mensen waarvoor Lucas het begrip 'tis' dan ook niet heeft gebruikt. Om deze reden heb ik 'wie' vervangen door *degene die*. Zoals reeds gezegd kan deze uitspraak ter verduidelijking met enkele woorden worden aangevuld: 'degene die oren heeft om de geheimen van het koninkrijk te horen, die kan horen wat wordt gezegd'.

⁸⁰ Waaijman. Pag. 500, 501.

Symbolische taal wordt soms ervaren als een overbodige omweg. Waarom niet gewoon gezegd waarover het gaat? Het motief om niet algemeen bekend te maken wat voor een beperkte groep bestemd was, noemde ik reeds in hoofdstuk I. Van den Berk noemt nog als reden, dat de symbolen zelf zijn verankerd in diepere lagen van ons innerlijk. De toelichting op de symboolwoorden kan dus maar in geringe mate informatie geven over de betekenis ervan. Primair beoogt de verteller dat er in de mens zelf iets gebeurt. “Het gaat er niet om een léér over te dragen maar een ervaring op te roepen”.⁸¹ Bovendien nodigt symbolische taal uit tot gesprek over de betekenis ervan.

Verwijderd: ¶

Da'at: een vrijstaand Licht

De Kandelaar met de tien Lichten heb ik in hoofdstuk II geïntroduceerd. Nu wil ik wat verder ingaan op de zelfstandige positie van de vertelling over het zout daarin.

Nadat ik bij Arav over het eerste drietal Lichten wat betreft de Verborgenheid had gelezen, verwachtte ik een toelichting op het vierde Licht. Maar ik moest nog even geduld hebben. Want na het derde Licht vervolgt hij met: “Hier aangekomen dient men attent te zijn op een afwijkende vorm van de structuur. Wij westerse mensen houden daar niet van. Het is te onoverzichtelijk. Allemaal gelijke potjes en pannetjes... Etiketje erop en ziedaar: systematische theologie. Zo zouden we het graag willen hebben. Maar dit gaat helaas niet altijd op. In de traditie wordt uitgegaan van een Elfde Beginsel dat vaak niet wordt weergegeven in de structuur, maar er soms aan toegevoegd wordt en geplaatst dient te worden op de verticale lijn tussen het Eerste Beginsel ‘Kroon’ en het Zesde Beginsel.”⁸² Arav noemt het ook “een vrijwel ‘losstaand’ Beginsel”. Het Hebreeuwse woord voor dit toegevoegde Beginsel is ‘Da’at’ = kennis of het kennen van de samenhang. “De plaats waar de wil van de Absolute van bovenaf naar binnen kan komen om te spreken of te handelen in een van de lager gelegen Werelden”.⁸³ Het kan worden beschouwd als een bruggenhoofd tussen ‘de Verborgenheid’ en ‘de Schepping’, dat de eerste drie scheppingsdagen omvat.

Zowel in de structuur die is ontstaan met gebruikmaking van de bijzondere tekstelementen (hoofdstuk I) als in de structuur van de Kandelaar (hoofdstuk II) blijkt de spreuk over het zout een zelfstandige positie in te nemen. Verder komen er geen getallen en personen in voor en in de andere gelijkenissen wel. Vers 33 is duidelijk een samenvattende afsluiting van de gedeelten die eraan vooraf gaan, terwijl ‘het zout’ na die afsluiting komt. Ten slotte zijn de voorgaande teksten samengesteld met de godsnaamgetallen 26 en 17. In de spreuk over het zout is dat niet het geval. Dit wil ik toelichten.

⁸¹ Van den Berk. Pag. 63.

⁸² Arav. Pag. 114 ev. Deze inleiding op Da’at betreft bij Arav niet de gelijkenis over het zout, maar Lc. 1:59-65, waar de naam Johannes geen enkele relatie heeft met de namen van andere leden van de familie.

⁸³ Halevi. Pag. 26.

IV Goed is het zout

De godsnaamgetallen 17 en 26 zijn als volgt in Lucas 14:26-33 verborgen:

25	Grote mensenmenigten...	10 woorden
26-27	Wie mij volgt...en niet haat zijn vader en moeder en eigen leven.	(2 x 26) 52 woorden
28	Want wie van u die een toren wil bouwen...	17 woorden
29-30	opdat, als hij het fundament niet gelegd zou hebben...	26 woorden
31-32	Of welke koning, die...	(26-13) 39 woorden
33	Samenvattende afsluiting van de verzen 25-32	17 woorden
	Totaal	161 woorden

Vers 25 bestaat uit tien woorden van Lucas. De verzen 26-33 zijn woorden van Jezus. Dit is een belangrijk onderscheid, omdat in de aantallen van de woorden van Jezus de godsnamen zijn verwerkt. Om het getal 161 te begrijpen is het sleutelbegrip: 'de *Heerlijkheid* van God', *kabood* in het Hebreeuws,⁸⁴ van belang. Het getal 161 is gelijk aan 7×23 . Bij Lucas verwijst de *Verborgenheid* van de Eerste Wereld in de Kandelaar duidelijk naar de *Heerlijkheid* van God.

In het Oude Testament is er een onmiskenbare samenhang tussen de *Naam* en de *Heerlijkheid* van God, zoals glashelder blijkt uit het verhaal in Exodus 33:17-23, waar Mozes aan God vraagt om hem zijn *Heerlijkheid* te tonen. JHWH antwoordt dat hij zijn *Naam* bekend wil maken.

Het voorgaande wil ik nu samenvatten: In de aantallen woorden van Jezus zijn de numerieke *Namen* van God (17 en 26) verborgen. De woorden van Lucas en van Jezus samen stellen de *Heerlijkheid* van God ($7 \times 23 = 161$) numeriek present. Bij Lucas vormen de verzen 25-33 als geheel de Eerste Wereld van de Sefirotboom, die *Verborgenheid* wordt genoemd. Hoe wonderschoon zijn deze verzen numeriek gecomponeerd door er de *Naam*, de *Heerlijkheid* en de *Verborgenheid* van God in te verwerken.

Wellicht om de lezer de zekerheid te geven dat het getal 23 hier correct is, heeft Lucas dit getal laten terugkomen in Lucas 15:4-32, waarin het aantal woorden van Jezus 529 is. (23×23)

De aantallen *woorden van Jezus*, in Lucas 14:26-33 brengen de godsnaamgetallen 26 en 17 tot uitdrukking. Het aantal van 529 *woorden van Jezus* in Lucas 15:4-32 brengt de *Heerlijkheid* van God tot uitdrukking.

Dit zijn verschillende redenen die de gelijkenis over het zout aan aparte plaats in de rij geven.

De zelfstandige en vrije positie zal wijzen op het vreemdelingschap van de geest in de wereld van de schepping. Dat we bij Lucas zelfs de uitzondering op de regel tegenkomen en bovendien precies op de plaats die daarvoor in de Kandelaar met de tien lichten wordt aangegeven, toont des te meer aan dat in de serie gelijkenissen de structuur van de Kandelaar ook op dit punt tot in detail is toegepast.

⁸⁴ Soms wordt van een Hebreeuwse letter niet de letterwaarde gehanteerd, maar de plaats van die letter in het alfabet. De letterwaarde van de 'k' (kaf) is 20, terwijl deze letter op de elfde plaats staat in het alfabet. (zie voetnoot 33) De letter 'k' wordt meestal geteld als 20 en soms als 11.

Een voorbeeld hiervan is het Hebreeuwse woord voor heerlijkheid: *k-b-d* of voluit geschreven *k-b-w-d*. (uitspraak: kabood). De *plaatswaarde* van de letters k-b-d is: $11 + 2 + 4 = 17$, terwijl de *letterwaarde* van de letters k-b-d is: $20 + 2 + 4 = 26$.

Krachtens dezelfde principes heeft het woord volgens de 'volle' spelling ook twee waarden: De *plaatswaarde* van de letters is dan: $11 + 2 + 6 + 4 = 23$, terwijl de *letterwaarde* dan is: $20 + 2 + 6 + 4 = 32$.

De rede tot het volk en Genesis 2-3

Bij het doordenken van mijn bevindingen ben ik op het spoor gekomen van enkele treffende overeenkomsten tussen de rede tot het volk en het tweede scheppingsverhaal in Genesis 2-3. Daar wordt eerst de mens gevormd uit *stof uit de aardboden*, direct gevolgd door *de levensadem* die de mens wordt ingeblazen. (Gen. 2:7) De stoffelijke kant of het fysieke komt overeen met het beeld van de familieleden dat verwijst naar de bloedverwantschap en de fysieke afstamming, terwijl de levensadem doet denken aan 'het eigen leven'; aspecten die in de openingswoorden door de leerling op de tweede plaats gezet dienen te worden. Aan de levensadem wordt nog een ander aspect onderkent, en wel het goddelijke van het leven. Rabbijn Soetendorp: "Ook de gedachte van de levensadem, die een goddelijk element is, wordt veelvuldig, zowel in de literatuur der volkeren als op andere bijbelplaatsen, gebruikt."⁸⁵ Dit tweede aspect is bij Lucas getransformeerd tot het innerlijk koningschap, zoals het naar voren is gekomen in het verhaal over het bouwen van een toren. Na stof en levensadem vertelt het tweede scheppingsverhaal dat een boom in het paradijs 'een *lust* was voor het *oog*, dat de mens (de vrouw) de vruchten *begeerde* om *verstandig* te worden. (Gen. 3:6-7) De overeenkomst met het verhaal over de koningen met de 10.000, als beeld voor 'gedachten en begeerten die zintuiglijk gevoed worden', is onmiskenbaar.

In het tweede scheppingsverhaal en in de rede tot het volk is het vierde gedeelte van een geheel andere orde. Gen. 3:10 meldt "*ik* hoorde, *ik* werd bang, *ik* ben naakt daarom verborg *ik mij*". Het betreft hier zelfbewustzijn, evenals in de gelijkenis over het zout.

In deze parallellen kan mijns inziens een midrasj worden herkend. Ik meen er een bevestiging in te mogen zien van de geboden uitleg van de vier gedeelten in de rede tot het volk.

Dit deel over de rede tot het volk wil ik afsluiten met een korte terug- en vooruitblik.

Eens raakte ik met iemand in gesprek over de aard van de gelijkenissen. Hij was van mening dat een gelijkenis één hoofdgedachte onder de aandacht wil brengen waarbij de details van het verhaal weinig betekenen. Daarop bood ik hem aan het manuscript van de rede tot het volk te lezen. Later vertelde hij dat hij er sceptisch aan begonnen was maar al

⁸⁵ De Boer (red). *Paradijs*. J. Soetendorp. Pag. 49.

IV Goed is het zout

lezend geboeid was geraakt; vooral door de subtiële functie van de details. Ook de symmetrische figuur die ontstaat doordat ik een aantal tekstelementen met elkaar heb verbonden, verbaasde hem en mijn vertaling en uitleg van het verhaal over de koningen hadden hem nieuwsgierig gemaakt naar de andere gelijkenissen.

In de rede tot het volk blijken de beelden en de werkelijkheid onlosmakelijke in elkaar te zijn geweven. Bijna elk woord is van belang om de betekenis van het verhaal op het spoor te komen. Juist de details blijken van doorslaggevende betekenis. Dit komt ook tot uitdrukking in de nog volgende gelijkenissen, in de rede tot de Farizeeën, en in die tot de leerlingen.

DEEL B

DE REDE TOT DE FARIZEEËN

Deze redevoering in Lucas 15 omvat drie gelijkenissen over het verlorene. De gebruikelijke uitleg kan als volgt worden samengevat: zoals de herder, de vrouw en de vader op zoek gaan naar het verlorene, zo gaan God en Jezus op zoek naar een verloren mens. Zo'n uitleg is gebaseerd op louter een vergelijking, een algemene indruk, waarbij de details in de tekst er niet veel toe doen. Wanneer ze identiek uitgelegd dienen te worden, zou één gelijkenis toch voldoende zijn? Soms wordt verondersteld dat het verhaal over de schapen vooral tot mannen zou zijn gericht en het verhaal over de vrouw vooral vrouwen zou aanspreken. (Van Bruggen, Servotte) Zou Lucas die zijn woorden als op een goudschaaltje weegt en geen woord teveel gebruikt, hier zonder diepere reden twee op het eerste gezicht gelijke verhalen vertellen? Volgens mij doen we deze verhalen meer recht indien we ze benaderen als wijsheidsspreuken waarvan de tekst belangrijk is en waarbij niet kan worden afgegaan op een algemene indruk. Maar laat ik bij het begin beginnen.

De inleidende woorden voor de aanvang van de gelijkenissen luiden: Lucas 15:1 *Al de tollenaars en de zondaars kwamen tot Hem om Hem te horen.* 2. *En de Farizeeën en schriftgeleerden morden en spraken: deze ontvangt zondaars en eet met hen.* 3. *En Jezus sprak deze gelijkenis tot hen en zei:*

In “zij kwamen tot hem om hem te horen”, komt prachtig de relatie naar voren met het begin van de rede tot het volk: “Indien iemand tot mij komt” en met de slotzin van diezelfde rede: “Degene die oren heeft om te horen die hore.” In de openingszin van de rede tot de Farizeeën wordt de rede tot het volk literair samengevat en ik beluister erin dat nu de weg tot leerlingenschap wordt ingeslagen.

Lucas zegt niet expliciet dat dualiteit het uitgangspunt is van deze rede. Naar mijn mening duidt hij dat aan door in de inleidende zinnen tweemaal twee, dus vier groeperingen te noemen. Het getal ‘vier’ staat voor ‘uitgebreidheid’. Hier wordt de ontwikkeling van één naar twee tot in het extreme doorgevoerd. Dualiteit wordt met dualiteit vermenigvuldigd, waardoor de eenheid echt en voorgoed verloren lijkt. Iemand met 100 schapen, de vrouw en de verloren zoon staan voor de immense taak de verloren eenheid te hervinden die wordt gesymboliseerd in het ene verloren schaap, in de ene munt en in de jongste zoon die zelf verloren gaat.

Tollenaars innen belasting voor de Romeinen. Zij verrijken zichzelf door de belastingen nog te verhogen. Zij worden als landverraders beschouwd. Tenminste één van Jezus' leerlingen is een tollenaar. (Lc. 5:27-32) Veelal worden diegenen als *zondaars* aangemerkt die de wet of de gangbare norm overtreden. In de gelijkenissen worden diegene tot de zondaars gerekend, die de uiterlijke werkelijkheid op de eerste plaats zetten en de niet zintuiglijke wereld van minder belang achten. Iemand met 100 schapen, de vrouw en de jongste zoon, die deze volgorde omkeren, brengen onbegrensde blijdschap teweeg en de jongste zoon krijgt zelfs een uitbundig feestmaal aangeboden.

De *Farizeeën en schriftgeleerden* nemen Jezus kwalijk dat hij met tollenaars en zondaren eet. Op verschillende plaatsen vermeldt Lucas dat Jezus ook bij de Farizeeën over de vloer komt en met hén eet. (5:29, 7:36, 11:37, 14:1) Jezus toont zich solidair met beide partijen.

Door de Farizeeën worden heidenen als zondaars beschouwd. (Gal. 2:15) Ten tijde van Lucas dreigen joodse christenen die met onbesneden christenen uit de heidenen eten, zoals dat gebeurt tijdens het Heilig Avondmaal, uit de synagoge te worden gezet. Vers 2 bemoedigt de joodse christenen om met deze praktijk door te gaan. Jezus zelf at immers ook met zondaars!

Ter inleiding van de gelijkenissen die in de volgende hoofdstukken aan de orde komen, wil ik opmerken dat daarin een bepaalde ontwikkeling wordt geschetst. Reeds is naar voren gekomen dat in het scheppingsverhaal in Genesis 1 sprake is van een scheppingsproces dat is onderverdeeld in dagen (hoofdstuk II) en dat in Genesis 2-3 het scheppingsproces van de mens wordt onderverdeeld in fasen. (hoofdstuk IV)

In Gen. 1 legt het eerste drietal 'dagen' de basis voor verdere ontwikkelingen in het tweede drietal dagen. Het heeft er alle schijn van dat Lucas de scheppingsverhalen als referentiekader heeft gebruikt om aan te geven dat het in de serie gelijkenissen ook om bepaalde processen gaat. Het ontwikkelingsproces in de rede tot de Farizeeën loopt parallel aan het eerste drietal scheppingsdagen en dat tot de leerlingen loopt parallel aan het tweede drietal. De gelijkenissen in de rede tot de Farizeeën, over het verloren schaap, de verloren munt en de verloren zoon, vertellen dus niet driemaal hetzelfde in verschillende bewoordingen. Er wordt een ontwikkelingsgang mee aangeduid die in de rede tot de leerlingen zijn vervolg zal krijgen.

Uitgangspunt voor de ontwikkeling is de mens die enerzijds aarzelt om de wereld van de dualiteit binnen te gaan (welke koning) en anderzijds de wereld van de eenheid niet kan binnengaan. (de andere koning) Een verdeeld zelfbeeld en de gehechtheid aan tienduizenden verhinderen dat. Zowel de tienduizenden in de vertelling over de koningen als de 100

schapen in de volgende vertelling betreffen het verdeelde denken, voelen en willen. In bijbelse termen kunnen we dan denken aan uitdrukkingen als: 'het volgen van de ogen en het hart', (Job 15:39) en 'het oog, begeerte en verstandig worden'. (Gen. 3:6-7) Andere uitdrukkingen lijken een dieper niveau aan te geven, zoals 'mijn nieren en mijn binnenste versmachten', (Job 19:27) 'de rechter die nieren en hart toetst' (Jer. 11:20) en van de psalmist 'wiens hart peinst en wiens geest navorst'. (77:7) Uiteraard zijn de woorden niet het belangrijkste maar wel het ervaringsfeit dat zich in de mens nu eenmaal oppervlakkige en diepere ervaringen, gemoedstoestanden en gedachten afspelen. Dat is bekend sinds de mens over zichzelf is gaan nadenken. In de gelijkenissen die aan de Farizeeën worden verteld, zijn dan ook verschillende 'lagen' te onderkennen.

In de toespraak tot het volk ligt een accent op *afstand nemen tot het vele*. In de rede tot de Farizeeën vinden we twee gelijkenissen waarin iemand veel *heeft*: honderd schapen en tien munten. Kennelijk slagen zij erin afstand te nemen, want in de daaropvolgende twee gelijkenissen *had* iemand twee zonen of een huismeester.

Met de overstap naar de vertellingen tot de Farizeeën verandert de sfeer volkomen. De personages treden handelend en sprekend op en ze groeien in bewustzijn. In de rede tot het volk wordt door de personages niet gesproken. In het volgende hoofdstuk roept iemand met 100 schapen echter zelf zijn vrienden en burens bijeen wanneer hij het schaap heeft gevonden dat verloren was. Hij is in deze acht gelijkenissen de eerste die spreekt en hij duidt zichzelf aan met 'mij' en 'ik'. Sprekend treedt hij het gebied binnen van de taal en van het denken over zichzelf. De wereld van de Verborgenheid is in een volgend stadium overgegaan. In het voorgaande meen ik te hebben aangetoond dat de gelijkenissen in deze serie een literaire eenheid vormen. In de rede tot het volk worden de uitgangspunten weergegeven van de spirituele ontwikkeling. Met respect voor en geïnspireerd door de tekst van Lucas wil ik in de nu volgende delen B en C trachten tot een begin van een integrale uitleg te komen voor wat betreft die spirituele ontwikkeling.

V ZELFONTDEKKING

Iemand die honderd schapen heeft

In de schepping zijn twee tegengestelde en elkaar aanvullende bewegingen te onderkennen; materialisatie van de geest en vergeestelijking van de materie. De eerste gaat gepaard met de splitsing van eenheid die tot uitdrukking komt in de rede tot het volk. Daar wordt een weg bewandeld van eenheid naar veelheid en die weg leidt verder van veelheid naar eenheid in de rede tot de Farizeeën. De oplopende reeks getallen van 1 (toren) naar 2 (koningen), van 10000 naar 20000, toont het eerste deel van die weg, terwijl het tweede gedeelte tot uitdrukking komt in de aflopende reeks van 100 (schapen), 10 (munten), 2 (zonen) en 1 (huismees-ter). De ontwikkeling van éénheid naar tweeheid heb ik samengevat als 1-2 en die van veelheid naar eenheid als 2-1. (Vgl. bij voetnoot 57)

Een keerpunt in de ontwikkeling

Veel begrippen in de gelijkenissen krijgen meer diepgang tegen de achtergrond van het Oude Testament en het joodse denken. De beelden van *voltooien*, het *fundament*, de *gezant* en de positie van de gelijkenis over het *zout* hebben in die context betekenis gekregen. Deze inzichten werden in de eeuwen rond het begin van de jaartelling bestudeerd in besloten kringen van joodse geleerden. Vanwege de zware geheimhouding ervan is het is onwaarschijnlijk, dat een pas bekeerde Griek over deze kennis heeft kunnen beschikken en dat hij deze bovendien zo subtiel en consequent heeft kunnen toepassen. Dit maakt een joodse achtergrond van Lucas waarschijnlijk.⁸⁶ Bovendien maakt dit aannemelijk dat hij toegang gehad zal hebben tot de genoemde kringen van joodse geleerden. Hij zal meer dan gemiddeld zijn geschoold in de achtergronden van de Hebreeuwse taal, inclusief de gematria, de betekenis van de getallen en de afzonderlijke letters.

⁸⁶ Barnard/Van 't Riet. *Lukas de Jood*. De titel van hun boek verwijst naar hun conclusie dat Lucas waarschijnlijk 'een ontwikkelde diaspora-jood is geweest'. Pag. 28, 30.

Af en toe zal ik in dit boek de getalswaarde van de letters gebruiken. Vertellen is immers tellen en getallen spreken een eigen taal, zoals hiervoor bij verschillende getallen en aantallen al gebleken is. Met gebruikmaking van de getalswaarde van de letters krijgt de ontwikkeling van 2 naar 1 een bijzondere betekenis. Ik nodig u uit de wereld van de getallen weer met mij binnen te gaan.

Volgens Weinreb geeft een ontwikkeling van 2 naar 1 in essentie aan wat het scheppingsproces inhoudt. Want in het Hebreeuws begint het woord 'scheppen' met een 2 en heeft het op het einde een 1. "Dat wil zeggen dat de schepping pas voltooid is als uit die veelheid weer de 1 is gekomen".⁸⁷

Hoogewerff schrijft, in het Inleidend woord bij *De bijbel als schepping* van Weinreb: "Alle openbaring, levensuiting, groei, kan worden aangeduid als een impuls uit de Eenheid naar een in ontelbare vormen waarneembare tweeheid. In het kort aangeduid als 1-2. Hieruit komt ten lange leste, na veel 'zwerven en dolen' voort de terugkeer naar de Eenheid, aangeduid als 2-1." ... "Het geheel kan worden weergegeven door de korte formule 1-2-2-1 = uit de Eenheid naar de tweeheid en terugkeer naar de Eenheid". Wanneer de cijfers in letters worden omgezet, is dit ABBA. De betekenis van dit woord is 'Vader'. "Voor wie dit verstaat is daarmee alles gezegd, wat van een mensenleven kan worden gezegd".⁸⁸ In de naam ABBA komt dus het proces van de schepping aan het licht. Heeft Jezus, door tot 'ABBA' te bidden, willen aangeven dat hij binnen dit proces wilde staan? Dat hij de wereld van de twee tot eenheid wilde brengen?

De wordingsgeschiedenis van mens en mensheid kan worden weergegeven door de 1-2 uit de toespraak tot het volk samen te voegen met de 2-1 uit de vertellingen tot de Farizeeën en de leerlingen. Het maakt 1-2-2-1. Dit vind ik wel de kortste en meest indrukwekkende samenvatting van wat zich in deze gelijkenissen afspeelt. De één aan het begin wordt wel 'het begin zonder begin' of Het Paradijs genoemd en die aan het einde 'het einde zonder einde' of Het Koninkrijk. De tijdruimtelijke wereld lijkt geplaatst tussen Paradijs en Koninkrijk, maar schijn bedriegt. Want in de wereld van de twee blijft de wereld van de één als een onzicht-

⁸⁷ "Het woord 'scheppen' is in het Hebreeuws 'bara', geschreven 2-200-1. Het woord scheppen begint dus met een 2. ... Dit beginsel van de '2' dringt door tot andere vlakken, wordt er gedifferentieerd tot veelheid. Het hoogste in de materie uitdrukbare vlak van de 2 is de 2 in het vlak van de honderdtallen, dus de 200. ... Maar daarmee is het woord 'scheppen' niet klaar. Er volgt op die 200 in dat woord de 1. Dat wil zeggen dat de schepping pas voltooid is, als uit die veelheid weer de 1 is gekomen". Weinreb. Pag. 62.

⁸⁸ - Weinreb. Pag. V.

- Marcus 14:36, Romeinen 8:15, Galaten 4:6. Waar in uitspraken van Jezus God met het Griekse 'pater' (vader) wordt aangesproken, zal hij wellicht het Aramese ABBA gebruikt hebben. (Vgl. Lc. 11:2 en 22:42)

bare en onhoorbare onderstroom aanwezig en wacht erop om door de mens gerealiseerd te worden. Daarom kan Jezus zeggen, als hem gevraagd wordt wanneer het koninkrijk zal komen 'dat we het wel niet kunnen waarnemen, maar dat het in ons is'.

De fase van de één is niet belangrijker of meer waardevol dan die van de twee. Men dient zich eerst de aardse existentie eigen te maken alvorens deze kan worden getransformeerd. Aan de wereld van de eenheid op het einde gaat immers in de formule 1-2-2-1 die van de tweeheid vooraf.

Wanneer de gewone beslomeringen op de tweede plaats komen, voor wie dit zelf wil, houdt dit nog niet een onderwaardering in van het aardse. Het aardse komt dan op *een goede tweede* plaats. De spirituele ontwikkeling wordt gediend door een eraan voorafgaande wereldlijke ontwikkeling.

Wie van u, die honderd schapen heeft en er één van verliest, laat niet de negen en negentig in de wildernis achter en gaat het verlorene zoeken totdat hij het vindt? Vers 4

In 'wie van u'⁸⁹ of 'welke mens uit u' en in 'welke koning' is het Griekse woord *tis* gebruikt. (voetnoot 46) Het verwijst naar de goddelijke inspiratie van en in de mens. De spirituele mens in hen zal van het vele willen afzien om zich op het ene te richten. Daarentegen zal de wereldse mens in hen spontaan kiezen voor de negenennegentig, zoals de andere koning kiest voor de 20.000.

De beeldspraak van een herder met schapen stoelt op teksten in het O.T.

⁹⁰ Het is een rijke symboliek om in een midrasj verder te bewerken. Jezus noemt zich in Johannes 10 'De goede Herder' die bij gevaar zijn leven waagt voor zijn schapen. Johannes gebruikt het beeld van een echte herder met echte schapen. Voor de toepassing wordt een beeld door een ander beeld vervangen. In plaats van 'herder' lezen we 'Jezus' en in plaats van 'schapen' lezen we 'mensen'. Met deze analyse is de vergelijking glashelder. Veelal wordt de gelijkenis over de honderd schapen op zo'n manier uitgelegd.

Lucas heeft echter andere accenten gelegd. Ten eerste komt het woord 'herder' in de gelijkenis bij hem niet voor. Ten tweede wordt in deze gelijkenis het woord 'tis', de goddelijke liefde in de mens, verbonden met 'anthropos': de zoekende liefde van God naar de mens wordt zodoende

⁸⁹ *Wie van jullie/u. Tis anthropos ex humon, welke mens uit jullie/u.*

⁹⁰ Ezechiël 34:31. Gij toch zijt mijn schapen, de schapen die Ik weid; gij zijt mensen en Ik ben uw God, luidt het woord van God. Verder onder meer: 1 Kon. 22:17, Psalm 79:13, 119:176 en Jesaja 40:11.

voorgesteld als een werkzame kracht in de mens. Verder constateert de vertelling in Matteüs 18, die door Lucas enigszins is aangepast, dat een méns honderd schapen bezit. In de beeldspraak van Matteüs en Lucas *zijn* we geen schapen, we *hebben* ze. Door het verhaal van Lucas op dezelfde manier uit te leggen als de beeldspraak in het O.T. en die bij Johannes gaat men eraan voorbij dat Lucas een andere tekst heeft geschreven die om een andere uitleg vraagt.

Het ene eerst

Een herder met echte schapen zou onverantwoord bezig zijn indien hij de kudde aan haar lot zou overlaten om één schaap te gaan zoeken. Tijdens zijn afwezigheid zouden er nog meer afdwalen en wilde dieren zouden vrij spel hebben. Wie te dicht bij de uiterlijke betekenis van schapen blijft en het verhaal opvat alsof het in de buitenwereld gebeurt, zal geneigd zijn de kudde niet onbewaakt in de wildernis achter te laten. Dan worden *eerst de vele* schapen veilig gesteld om *daarna het ene* te gaan zoeken.⁹¹ Zo'n voorstelling van zaken ontkracht toch de gelijkenis? Is de strekking van de rede tot het volk niet, dat de Ene of Mij volgen op de eerste plaats wordt gezet en het vele op de tweede plaats? Redenen te meer om de gedachte aan een echte herder en een echte kudde van ons af te zetten en ons te richten op een verborgen betekenis van de gelijkenis. Om die te vinden zijn voldoende aanknopingspunten gegeven zowel in de tekst van de gelijkenis als in de context.

In het verhaal over de koningen wordt de mens, in de figuur van welke koning, geconfronteerd met belemmerende opvattingen betreffende eenheid en integriteit om tot de andere te komen; terwijl de andere koning in zijn vrijheid wordt gehinderd door de gehechtheid aan zijn bezit, de 20.000. In de rol van iemand die honderd schapen heeft, van de vrouw in het volgende verhaal en zo verder, zal op beide fronten worden gewerkt. In dit verhaal heeft de mens honderd schapen en laat 99 daarvan achter in de wildernis. Door afstand te nemen tot het vele kan het ene, de vrede, worden gevonden.

In hoofdstuk III, over de koningen, heb ik toegelicht dat de tienduizenden kunnen worden beschouwd als een beeld voor onze verdeelde gedachten, gevoelens en verlangens. De aflopende reeks 10.000, 100 en 10 verwijst

⁹¹ - "De negen en negentig worden overgelaten aan de bewaking door de herdershond en het jongetje dat de herder assisteerde." Drewermann. Pag. 154.

- "Voor hem was het verlies van één schaap zo'n groot verlies, dat hij voor het opzoeken daarvan zijn 99 schapen achterliet, naar we mogen aannemen veilig in een schaapskooi". Vonk. Pag. 444.

- "... laat de eigenaar de 99 andere schapen onder de hoede van een knecht of helper achter in de steppe, waar ze voldoende voedsel vinden..." Bavinck. Pag. 100.

V iemand die honderd schapen heeft

naar een afname van die verdeeldheid. Met andere woorden: wie van u heeft genoeg onderscheidingsvermogen om te vermoeden dat wat je hébt aan gedachten, gevoelens en begeerten, dat dat niet je 'zelf' is? De hamvraag is natuurlijk wie je zelf dan wel bent. Wanneer je daarover denkt of er over praat, zul je merken dat gedachten en woorden te kort schieten; het blijft ondefinieerbaar. Naar dat onbegrijpelijke en onzegbare 'zelf' verwijst "wie van u". Wie daarnaar zoekt, is op zoek naar het verloren schaap. Al zoekend vloeien die twee - degene die zoekt en het ene dat wordt gezocht - ineen en wordt het zonneklaar dat hier een analytische uitleg volledig tekort schiet. In het Taoïsme kent men een diepzinnige spreuk waarmee dit dilemma onder woorden wordt gebracht: 'wie het zegt, weet het niet – wie het weet, zegt het niet'. Koning David zong: 'ieders binnenste en hart zijn ondoorgrondelijk'. (Psalm 64:7) De vraag 'wie ben ik', is maar een halve vraag. Veel interessanter en zinvoller is de vraag 'wie ben ik in deze situatie en welke keuzes maak ik?' Kies ik het ene of het vele; het cadeau of alleen de verpakking? Zolang we de 99 schapen niet hebben achter gelaten en we met gedachten en woorden het ene willen begrijpen of verwoorden, zolang laat het zich niet vinden. Het laat zich vinden door afstand te nemen en zich niet op sleeptouw te laten nemen door gedachten, gevoelens en verlangens. Zoals Job met zijn zintuigen een overeenkomst sluit om niet van de weg die hij wenst te gaan, te worden afgeleid en op dwaalwegen terecht te komen. (Hoofdstuk III)

Het vinden van het ene (schaap), van de liefde en de kracht van Spiritueel Zelf, is de kern van de spirituele weg. Dit blijkt ook uit het aantal woorden dat Lucas heeft gebruikt om deze en de volgende gelijkenis te vertellen. In combinatie met het getal 26 is nu het getal 13 van belang. De geloofsbelijdenis van Israël uit Deut. 6:4 luidt: “Hoor Israël, JHWH onze God, *JHWH is één*”. ‘JHWH is één’ is de vertaling van het Hebreeuwse *JHWH èchad*.

Èchad wordt in cijfers geschreven als: 1-8-4. De som ervan is 13. ‘*JHWH is één*’ kan in cijfers worden geschreven als: **26-13**. Uit de aantallen woorden in Lc. 15:1-10 blijkt dat Lucas, evenals in de gelijkenis over de toren, een techniek van de Hebreeuwse taal heeft toegepast in de Griekse teksten.

Een predikant die zich ook in de getallencompositie van het boek Lucas heeft verdiept, heeft de Griekse⁹² woorden geteld in Lucas 15:1-10. Ik ben hem dankbaar dat hij mij toestemming heeft gegeven om deze resultaten van zijn onderzoek te gebruiken.

Lc. 15:1-7, over het zoeken en vinden van het éne (schaap), telt 117 woorden. Dit is: 9 x **13**.

Lc. 15:8-10, over het zoeken en vinden van de éne (munt), telt 52 woorden: 2 x **26** of 4 x **13**.

Lc. 15:1-10, over het éne (schaap) en de éne (munt), telt dus 169 woorden; dit is: **13 x 13**.

In de gelijkenissen over zoeken en vinden van het ene is in het aantal woorden dat wordt gebruikt het getal **26** aanwezig en het getal **13** lijkt zelfs bepalend voor het aantal woorden. Het is een indicatie dat Lucas in de aantallen woorden de geloofsbelijdenis uit Deut. 6:4 heeft verwerkt, die in getallen immers geschreven kan worden als: 26-13. Het geeft aan dat de mens, door het vele achter te laten en het ene te zoeken, tot eenheid kan komen als afschaduwing van de eenheid van JHWH.

Inherent aan het vinden van het ene (schaap) is het als leidraad accepteren van naastenliefde en heelheid als de hoogste waarden.

Zuivering

Wanneer het ene of Spiritueel Zelf wordt gevonden, zal de neiging tot zelfhandhaving, zelfrechtvaardiging en bezitsdrang langzaamaan worden omgebogen. Het vinden van het ene brengt innerlijke eenheid met zich mee. Voor Jezus zijn eenheid en heelheid direct verbonden met de Tora en met Gods *basileia* in ons.

Wanneer hem gevraagd wordt hoe in bepaalde situaties te handelen, verwijst hij naar de woorden van Mozes. Ik wil daarvan twee voorbeelden geven. In Lc. 18 vraagt een rijke hoe hij het eeuwige leven of het leven in eenheid kan verwerven. Hij vraagt in feite wat voor hem het ene schaap inhoudt. Jezus houdt die man dan de tien Woorden van Mozes voor. De rijke antwoordt dat hij die vanaf zijn jeugd heeft nageleefd. Dan zegt Jezus dat hem slechts één (schaap) ontbreekt: ‘geef al wat je bezit aan de armen’. De rijke leert dat afstand doen de essentie is van de wet, die samenvalt met de essentie in hemzelf. Jezus heeft hem - op eigen verzoek - geconfronteerd met zijn hogere Zelf dat van het

⁹² Bron: Codex B of *Codex Vaticanus*, uit de vierde eeuw.

vele kan afzien. Hij onthult hem zijn wezenlijke geschiktheid voor de nieuwe wereld en het is aan die man of hij hieraan al dan niet prioriteit wil geven. En hij ging bedroefd heen, want hij had veel. (De 99!) Dit verhaal behoeft niet zodanig geïnterpreteerd te worden dat van een ieder wordt geëist alles weg te geven. Deze man had zich van jongs af geoeffend om alle geboden in acht te nemen. Voor hem is dit de ultieme uitdaging om aan te werken. Al werkende hieraan beweegt hij zich in de richting van de naaste en daardoor in de richting van God en het goddelijke in zichzelf. Tolstoj schreef in 1893 over dit onderwerp de nog steeds actuele woorden: "Maatschappelijke voorschriften eisen dat de mensen zich zonder meer houden aan regels en wetten. De leer van Christus wijst de mensen op de oneindige volmaaktheid van de hemelse vader, en het staat elk mens vrij daarnaar te streven. Het misverstand bestaat uit de

veronderstelling dat de door Christus aangeduide volmaaktheid bereikt kan worden. Die veronderstelling is verkeerd, want de door Christus voorgespiegelde volmaaktheid zal nimmer bereikt worden, want ze is oneindig. Maar het streven ernaar zal het geluk van mensen verhogen en dit geluk oneindig doen toenemen."⁹³

Eenzelfde vraag als hierboven door een rijke werd gesteld, wordt in Lc. 10 aan Jezus voorgelegd door een wetgeleerde. "Meester, wat moet ik doen om het eeuwige leven te beërven?" Jezus vraagt hem wat Mozes hierover heeft gezegd. Dan zegt hij de wet op: 'heb God lief bovenal en je naaste als jezelf'. Jezus zegt daarop: je hebt goed geantwoord. Doe dit en je zult leven. De wetgeleerde vraagt verder: wie is mijn naaste? Jezus antwoordt hem met een gelijkenis over een reiziger die wordt neergeslagen en beroofd. Twee priesters die langskomen, laten de man liggen. Een Samaritaan - voor onze tijd lees ik hier: een Palestijn die geacht wordt de Joodse wet niet te kennen - komt langs en hij ontfermt zich wel over het slachtoffer. Jezus vraagt wie de naaste is geweest van de beroofde man. De wetgeleerde: 'de man die hem geholpen heeft'. Jezus: 'Ga heen en doe als hij'. Voor de geleerde die de wetsvoorschriften uit zijn hoofd kent, blijkt praktische naastenliefde de essentie van de wet, of wel het ene schaap dat hij zoekt. Zoals de rijke werd gevraagd zich één te maken met de armen en met het beste in zichzelf, zo wordt nu van de wetgeleerde gevraagd zich solidair te maken met slachtoffers en het beste in zichzelf naar buiten te brengen. Jezus confronteert deze mensen met de essentie en de consequenties van hun opvattingen.

Er zijn wel negenenegentig redenen te vinden waarom de mens niet goed zou zijn. Maar verscholen in alle eventuele afkeurenswaardige praktijken is er één reden om te vinden dat de mens wel goed is. Zolang we die ene niet kunnen vinden, staren we ons blind op de negen en negentig. Wanneer die ene gevonden is, komt het vele in een ander en juist ter licht te staan.

⁹³ Tolstoj. Pag. 10.

De symbolische betekenis van schapen heeft raakvlakken met gewone schapen. Zij kunnen worden gehoed en zij staan bekend om hun volgzzaamheid. Wanneer een herder ze heeft leren kennen, zullen ze zich steeds gemakkelijker aan zijn leiding onderwerpen, want dat ligt in hun aard. Evenals schapen dienen gedachten en opvattingen gehoed en geleid te worden en kunnen ze door de mens op volgzzaamheid worden getraind.

In het parallelverhaal in Deuteronomium wijst Mozes op de verantwoordelijkheid voor de dieren van een ander. (22:1-2) Wanneer je ziet dat een rund, een ezel of ander kleinvee van iemand is verdwaald, ben je verplicht het aan de eigenaar terug te geven. Het betreft goed nabuurschap. Wie dit doet, overstijgt de egoïstische neiging om zich toe te eigenen wat een ander heeft verloren. Hij houdt er afstand van, ook wanneer hij het tijdelijk onder zijn hoede neemt; op termijn zal hij het weer afstaan. Bij Lucas zullen we eveneens afstand houden van onze innerlijke bagage wanneer we het tijdelijk, tijdens dit leven, onder onze hoede nemen. Het betreft bij Lucas immers eigen schapen en niet het vee van een ander. Het is Jezus kennelijk niet om ethiek te doen, maar om het koningschap in ons.

Concentratie is ten diepste het vele achterlaten en het vinden van het ene.

In deze gelijkenis wordt met het zoeken van het ene, het belang van concentratie onder de aandacht gebracht. In alle grote religies is het ontwikkelen van concentratievermogen een onderwerp van voortdurende aandacht. Het is dus niet verwonderlijk dat bij Lucas de trainingsweg begint met het richten van de aandacht op één. Men houdt dan de gedachten bij één onderwerp (bijv. 'tis ben ik') of bij één voorwerp (bijv. een bloem of de vlam van een brandende kaars). Men beëindigt de concentratie wanneer men dat zelf wil. De gedachten gaan dan niet hun eigen weg maar worden door geestkracht gehoed. Wanneer dit vermogen tot op zekere hoogte is ontwikkeld, wordt het als vanouds ingezet voor specifieke spirituele oefeningen. Eén daarvan is het leren doorgronden van de eigen gedachten. "Deze gedachten omvatten alle zielenroerselen: voorstellingen, gevoelens, stemmingen, invallen, bedoelingen, plannen, motieven en redeneringen. Het is de kunst eerst met de gedachte vertrouwd te raken, ze vervolgens tot bewustzijn te brengen, om ze tenslotte tot het einde toe te doordenken".⁹⁴

Elke gedachte die afdwaalt leent zich ertoe. Naast zinnige gedachten lopen er massa's onzinnigheden door het gedachteleven; als grazende schapen lopen deze door elkaar. Men dient zijn zogenaamde positieve gedachten en opvattingen evengoed kritisch te onderzoeken als de negatieve. Beide kunnen immers tot dwaasheid en verstoorde relaties leiden. Consequent en regelmatig de gedachten toetsen aan de zuiverste criteria zal leiden tot het gemakkelijker aanvaarden van ons hogere zelf. Dit komt dan immers in een gedachteklimaat dat er meer en meer aan verwant is.

⁹⁴ Waaijman. Pag. 265.

Men kan ook een onderwerp kiezen. Jezus heeft bij het verkondigen van innerlijk koningschap veel onderwerpen ter sprake gebracht, zoals de interpretatie van godsdienstige voorschriften, de relaties van mensen onderling, van de mens tot het verborgene en hoe mensen zichzelf zien. Vanaf het begin staat de verhouding tot onze idealen, tot elkaar en tot ons bezit ter discussie. Alledaagse kwesties zoals het helpen van slachtoffers, het besteden van wat je bezit en dat zijn moeder en broers hem niet kunnen bereiken, benadert hij spiritueel. In deze gelijkenis zal het zeker gaan om het bewustmaken van opvattingen waaraan we veel waarde hechten. Hoe vrij staan we er tegenover wanneer een centrale geloofswaarheid of omgangsnorm ter discussie wordt gesteld? Voelen we ons dan aangevallen? Hoe verdraagzaam zijn we op wezenlijke punten?

Het bewust maken van gedachten en het onbevooroordeeld doorlichten van opvattingen is van groot belang om het leven in een spirituele richting te kunnen buigen. Het houdt een omslag in zowel van onze houding als van ons gedrag. De aanvankelijk verdeelde gedachtestromen en gevoelens worden doortrokken met liefde, het ene.

De gelijkenis over de honderd schapen staat in de Kandelaar op de plaats van het vierde Licht. Dit Licht loopt over van grenzeloze liefde, die echter in evenwicht wordt gehouden door het vijfde Licht, genaamd Oordeel of Gestrengheid. Dit is de plaats van de vertelling over de vrouw met tien munten. Het vierde en vijfde Licht werken op een vergelijkbare manier op elkaar in als het tweede Licht 'Wijsheid' en het derde Licht 'Inzicht'. Beide duo's zijn met het woord 'of' met elkaar verbonden. "Bij oordeel zonder liefde is sprake van machtswellust en willekeur. Daarom zal Liefde of genade verzachtend op Oordeel inwerken en ieder mens in barmhartigheid aanzien. Omgekeerd geldt dat Liefde zonder Oordeel tot chaotische verhoudingen leidt. Waar Oordeel inwerkt op Liefde voorkomt een mens dat hij misleid wordt door zijn gevoelens of slachtoffer wordt van mensen die het doen voorkomen alsof zij uit liefde handelen. De Harmonie tussen Oordeel en Liefde is één van de peilers waarop Gods Koninkrijk rust."⁹⁵

En als hij het vindt, tilt hij het met blijdschap op zijn schouders, en thuisgekomen, roept hij zijn vrienden en buren bijeen en zegt tot hen: Verblijdt u met mij, want ik heb mijn schaap gevonden, dat verloren was. Verzen 5 en 6

Van vinden worden drie aspecten belicht. Het aantal van drie is voor mij een indicatie dat het volkomen en effectief is. Ten eerste zijn *blijdschap*; het wordt ervaren als iets feestelijks. Het leven lijkt lichter geworden. We zullen allemaal wel de ervaring van opluchting kennen als een innerlijke knoop kon worden ontward en uitzichtloosheid veranderde in inzicht. Ten tweede *tilt hij het op zijn schouders* en vervolgens *brengt hij het naar huis*. Dat wil zeggen dat hij het accepteert en het verder

⁹⁵ Arav. Pag. 120 en 125.

meedraagt door het leven.

Het gevondene wordt dus niét teruggebracht naar de kudde in de wildernis. De gelijkenis werk toe naar reductie en niet naar het volmaken van de honderd. In het Evangelie van de Waarheid, waarschijnlijk ontstaan in het midden van de tweede eeuw en in de vorige eeuw gevonden bij Nag Hammadi, staat het volmaken van het honderdtal wel centraal.

⁹⁶ Die versie van de gelijkenis begint met negennegentig schapen. Wanneer het ene wordt gevonden en aan het vele wordt toegevoegd, wordt daardoor het honderdtal bereikt als beeld van het volmaakte. Bij Lucas begint het verhaal echter met honderd en het eindigt met negennegentig. Van een honderdtal aan het einde is geen sprake. Bij Lucas toont de afnemende reeks van 10.000 – 100 – 10 – 1 immers een reductie van veelheid tot eenheid. Deze gelijkenis maakt bij Lucas deel uit van de spirituele ontwikkelingsweg, waarvan de vervulling plaats heeft wanneer de jongste zoon met de vader wordt verenigd. Pas in deze vierde gelijkenis klinkt, althans in de Nederlandse vertaling, voor het eerst in de serie gelijkenissen de woorden *ik* en *mij*.⁹⁷ Hij slaakt een jubelkreet naar vrienden en burenen: verblijdt u met *mij*, want *ik* heb mijn schaap gevonden. Zijn zelfbewustzijn is ontwaakt. Het betekent een belangrijke stap op de weg naar zijn algehele ontwaken in de geestelijke wereld.

Ik zeg u, zo zal er in de hemel meer blijdschap zijn over één zondaar die tot inkeer komt, dan over negen en negentig rechtvaardigen die geen inkeer nodig hebben. Vers 7

*Een zondaar die zich bekeert,*⁹⁸ d.w.z. tot inkeer komt, kan niet het schaap zijn dat is afgedwaald. Het wordt verloren; het wordt gezocht; het wordt gevonden en het wordt thuisgebracht. Déze zondaar heeft zich afgewend van de zintuiglijke, tijdruimtelijke wereld door de 99 achter te laten en heeft zich toegewend naar het ene. Zich richten op de tijdruimtelijke wereld als de enige of belangrijkste wereld is zonde omdat hierdoor de essentie wordt gemist. De omkering van deze zondaar heeft een vergelijkbare betekenis als het zich omkeren van Jezus (openingswoorden) en van Maria Magdalena toen zij bij het graf

⁹⁶ - Van den Broek. Pag. 125 en 140.

- Slavenburg/Glaudemans. Pag. 63, en 78 aantekening 59.

⁹⁷ In de Griekse tekst komt het woord 'ego' (ik) niet voor. Het aparte voornaamwoord is hier in het Grieks overbodig omdat in de verbuiging van het werkwoord de persoonsvorm impliciet aanwezig is. Wanneer het nadrukkelijk wordt onderscheiden van anderen kan het woord 'ego' wel worden gebruikt, zoals in Lucas 15:17, waar de jongste zoon zegt: "zij hebben overvloed en ik ga hier door honger verloren".

⁹⁸ *Meta-noeo*. Anders-denken, d.w.z. van gedachten veranderen.

met Jezus sprak zonder te weten dat hij het was. (Hoofdstuk I)
Het Griekse woord dat hier voor *bekeren* wordt gebruikt, betekent dus 'anders denken' of 'van gedachten en inzichten veranderen'. Gemakkelijk zijn hierin de tienduizenden te herkennen van de ene en de andere koning. Het betreft een verandering van de totale levenshouding. Omstreeks 1000 v. Chr. roept Samuël het volk op tot bekering: "Indien u zich met geheel uw hart tot JHWH bekeert, doet dan de vreemde goden weg uit uw midden". (1 Sam. 7:3) De innerlijke omkering heeft tot gevolg dat in de uiterlijke wereld de godenbeelden worden weggedaan. Beide aspecten horen bijeen zoals de twee zijden van een munt. Samen hebben ze waarde. Enkele eeuwen later evolueert de collectieve inkeer tot die van de enkeling (Ezechiël), zodat Jezus de gelijkenis in persoonlijke termen kan vertellen. De bekering omvat de totale mens, zoals de drie elkaar aanvullende gelijkenissen in de rede tot de Farizeeën laten zien.

De zegswijze *in de hemel* verwijst primair naar oneindigheid en onbegrensdsheid. De blijdschap over één (zondaar) die zich in het hart wendt tot het éne (schaap) roept onbegrensde blijdschap op. De 99 die de bloedverwantschap of de eigen godsdienstige overtuiging of andere aardse zaken op de eerste plaats zetten, zoals de Farizeeën, zullen eveneens worden bemind. Maar voor meer dan aardse vreugde, beperkt naar plaats en tijd, geven zij kennelijk geen aanleiding.

Eerst verwijst het ene schaap naar het verborgen goddelijke in onszelf en in de ander. Daarna verwijst het naar gedachten en gevoelens, waarvan gepoogd wordt deze te doorwasemen met hoge waarden als liefde en mededogen. Als laatste wordt nu nog een andere laag van bewustzijn beschouwd. De 99 betreffen nu niet het gedachtegoed van iemand, maar degenen die zich niet bewust zijn van het onderscheid tussen wie zij *zijn* en de gedachten en gevoelens die zij *hebben*.

Deze gelijkenis wordt verteld aan de Farizeeën die zich als *rechtvaardig* beschouwen. Het houdt mijns inziens in dat men denkt dat het niet nodig is zich te veranderen wanneer men zich aan de wet van Mozes houdt. Vóór Paulus' bekering probeert hij zich ook te rechtvaardigen door de wet te houden; na zijn bekering probeert hij zich te rechtvaardigen door in Jezus als de Christus te geloven. (Rom. 3:28, 5:11, Gal. 2:16, 3:24) Lucas stelt hier het woord van Jezus tegenover: 'Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te zoeken, maar zondaars'. (Lc. 5:32; Mt. 9:13 en Mc. 2:17) Door Paulus en zijn volgelingen wordt de rechtvaardiging door de wet vervangen door de rechtvaardiging door het geloof – zij vervangen slechts het middel –, terwijl in de uitspraak van Jezus juist het streven naar rechtvaardiging zelf onder kritiek wordt gesteld. De zondaar die zich van Spiritueel Zelf, van het ene, bewust is

geworden, onderscheidt zich van de 99 zogenaamde rechtvaardigen die zich daarvan nog niet bewust zijn. Door zich niet bewust te zijn van hun spirituele mogelijkheden en de wenselijkheid om zich wezenlijk te veranderen, worden ze met hetzelfde getal benoemd als de 99 schapen. Omdat zij hun spirituele mogelijkheden en die van anderen niet kennen, gaan zij af op hoe mensen zich voordoen. Zij stellen de uiterlijke werkelijkheid voorop en willen 'voor rechtvaardig doorgaan voor de mensen', zoals van de Farizeeën wordt gezegd in Lc. 16:15. De 99 rechtvaardigen vertegenwoordigen daardoor Uiterlijk Zelf. Vanuit spiritueel oogpunt is het kennelijk geen compliment om tot de rechtvaardigen te worden gerekend. We kunnen dit in gedachten houden tot we verderop, in de rede tot de leerlingen, een onrechtvaardige huismeester zullen ontmoeten die een compliment van zijn heer in ontvangst kan nemen. (Lc. 16:8) Zal ook deze een tot inkeer gekomen zondaar blijken te zijn die onbegrensde blijdschap teweegbrengt?

Het Paulinische christendom aan het einde van de eerste eeuw lijkt weinig accent te leggen op de persoonlijke ontwikkeling. Dit ondanks de aansporingen aan de gemeente in Rome om zichzelf om te vormen door de vernieuwing van hun denken en geen hogere gedachten te koesteren dan die bij hen horen. (Rom. 12:2-3) De discussie over de ontwikkeling van de mens lijkt ondergeschikt aan die over de verschillende aspecten van God. Dit komt tot uitdrukking in de vraag naar de goddelijkheid van Jezus. Volgens Pagels heeft de evangelist Johannes deze vraagstelling zelfs tot onderwerp gemaakt van zijn evangelie.⁹⁹ Later komt het antwoord van deze discussies terug in de belijdenissen over de drievoudige eenheid van God de Vader, de Zoon en de Heilige Geest.¹⁰⁰ Lucas besteedt aan deze discussie nauwelijks aandacht terwijl er in zijn teksten veel aandacht is voor 'de weg van de mens'. De door mij gegeven uitleg sluit hierbij aan. Het is in dit verband interessant dat Lucas ons laat weten dat het onderricht door Jezus onder meer tot doel heeft om de leerlingen gelijk te maken aan hun meester: Jezus zei "ieder die volleerd is, zal zijn als zijn meester." (6:40) Leerling zijn houdt dus een leerproces in. Om volleerd te worden, dient de leerling aan zich zelf te werken en zijn tekortkomingen en onhebbelijkheden te overwinnen: de balk uit eigen oog te verwijderen. (6:41-42. Vgl. 8:18 "Ziet dan toe, hoe u hoort.") En passant tekent Lucas hier een menselijk beeld van Jezus en diens visie op de menselijke ontwikkeling.

⁹⁹ - Pagels. Pag. 31 ev., 97 ev.

- Vgl. Joh. 20:28 waar Thomas uitroept tot Jezus: 'Mijn heer en mijn God'.

¹⁰⁰ Geloofsbelijdenis van Nicea (325) en de Apostolische geloofsbelijdenis. (plm. 450) In deze belijdenissen wordt met geen woord gerept over het leven van Jezus of worden uitspraken van hem vermeld. In beide belijdenissen stapt men in één zin over van zijn geboorte op zijn lijden en sterven.

Toch blijft de vraag, waarom er relatief weinig literatuur over de scholingsweg uit die jaren bewaard is gebleven. De terughoudendheid om hierover te schrijven, noemde ik reeds in hoofdstuk I. Een andere verklaring kan zijn, dat in de visie van het Paulinische christendom zulke literatuur als ketters of heretisch werd beschouwd en veroordeeld, verboden en vernietigd. Een parallel “is het merkwaardige feit dat we praktisch in het geheel geen gegevens hebben over de beginfase van het christendom in Egypte tot ongeveer 180. ... Toch ligt het voor de hand dat de christelijke boodschap al vroeg naar Egypte is gebracht, in het bijzonder naar Alexandrië, de grootste stad van de joodse Diaspora. ... waarom zwijgen de kerkelijke bronnen hierover? Het antwoord op die vraag kan slechts zijn dat vanuit de optiek van het latere orthodoxe christendom het vroegste christendom in Egypte heretisch was. Dit wordt bevestigd door wat de auteur van Handelingen over de uit Alexandrië afkomstige christelijke jood Apollos schrijft (18:25-26: zijn leer week af van wat Paulus verkondigde)...”.¹⁰¹ Het voorval met Apollos wordt vermeld in het boek Handelingen waaruit blijkt dat het zich heeft voorgedaan in het midden van de eerste eeuw!

Intussen is over de beginfase van het christendom in Egypte het een en ander aan het licht gekomen door de vondst van meer dan vijftig Nag Hammadi-geschriften. Deze werden in de eerste twee eeuwen geschreven en na het jaar 365 in de woestijn van Egypte verstoppt. De aanleiding is ongetwijfeld de Paasbrief van bisschop Athanasius geweest uit het jaar 365. Daarin geeft hij een opsomming van die geschriften waarvan de kerk gelooft dat ze goddelijk geïnspireerd zijn. Zijn opsomming komt overeen met de geschriften die nu het Nieuwe Testament vormen. Evangelien en andere geschriften die niet op de lijst voorkomen, mogen niet meer gelezen worden op straffe van excommunicatie. Kennelijk hebben de monniken van het klooster dicht bij de vindplaats Nag Hammadi eieren voor hun geld gekozen en de verboden boeken in een kruik begraven in afwachting van betere tijden, die zij echter geen van allen hebben meegemaakt. In 1945 zijn ze pas gevonden. In die boeken wordt nadruk gelegd op de innerlijke ervaring van een Christen en op de eenwording met het goddelijke. Enkele voorbeelden uit het Evangelie van Thomas kunnen verduidelijken dat het gedachtegoed dat we in de serie gelijkenissen bij Lucas tegenkomen, de christenen in Egypte bekend in de oren zal hebben geklonken. Algemeen wordt aangenomen dat deze ‘woorden van Jezus’ teruggaan tot de tijd vóór het ontstaan van het evangelie volgens Marcus, het oudste evangelie dat in de bijbel is opgenomen; dus vóór het jaar 70. De citaten betreffen het komen tot zelfkennis en het verwerven van eenheid door onze innerlijke verdeeldheid te overwinnen.

¹⁰¹ Baarda. (red) Luttikhuizen. Pag. 185.

Over het belang van zelfkennis schrijft Thomas onder meer:

“Als jullie jezelf kennen zullen jullie ook gekend worden en zullen jullie weten dat jullie zonen van de levende Vader zijn. Maar als jullie jezelf niet kennen dan zullen jullie in armoede zijn; dan zijn jullie de armoede”.¹⁰² Of neem nu de tekst over het Alomvattende en het Allesdoordringende die aan Jezus wordt toegeschreven: *“Wie het Al denkt te kennen maar niet zichzelf, blijft volkomen in gebreke”*.¹⁰³ Tot zelfkennis komen is bij Thomas geen introvert navelstaren, maar een weg om met die kennis iets te doen. *“Jezus zei: ‘Als u voortbrengt wat zich in u bevindt, zal dat wat u voortbrengt u verlossen. Als u niet voortbrengt wat zich in u bevindt, zal dat wat u niet voortbrengt u vernietigen’*. De kracht van deze uitspraak is dat hij ons niet zegt wat we moeten geloven, maar ons uitdaagt te ontdekken wat in onszelf verborgen ligt; en met een schok van herkenning beseft ik dat dit perspectief mij een vanzelfsprekende waarheid toescheen.”¹⁰⁴

Over het nastreven en verwerven van eenheid geef ik ook drie ‘woorden’. *“Jezus zei: ‘Ik zal jullie uitkiezen, één uit duizend, en twee uit tienduizend. En zij zullen als één iemand zijn’*.”¹⁰⁵ Zij zullen dus iemand zijn die één is, die de dualiteit heeft overwonnen. Deze betekenis heeft waarschijnlijk ook het woord ‘eenlingen’ in de volgende teksten. In de eerstvolgende kan de ‘formule’ 1-2-2-1 worden herkend: *“Jezus zei: ‘Gelukkig zijn jullie, eenlingen en uitverkorenen, want jullie zullen het Koninkrijk vinden. Omdat jullie daar vandaan komen, zullen jullie daar ook weer terugkeren’*.”¹⁰⁶ Tenslotte nog één citaat waarin ‘veel’ tegenover ‘één’ wordt neergezet, zoals we dat ook bij Lucas tegenkomen: *“Jezus zei: ‘Velen staan bij de deur, maar het zijn de eenlingen die het bruidsvertrek zullen binnengaan’*.”¹⁰⁷ Wie zou deze ‘eenlingen’ niet associëren met de bekeerde zondaar in de gelijkenis die de negenennegentig schapen, het vele, achterliet en het ene vond?

Al kort na de periode waarin Jezus leefde, werden door zijn volgelingen dus teksten bestudeerd waarin de persoonlijke transformatie veel aandacht krijgt. De strekking van de gelijkenissen bij Lucas als verwijzing naar een innerlijk proces past dan ook goed daarbij.

Wanneer de mens, zoals in de gelijkenis over de honderd schapen wordt verteld, intensief aan de inhoud van gedachten en opvattingen heeft gewerkt en met zijn emoties zo goed mogelijk heeft leren omgaan, zal hij opmerken dat er diepere lagen aan ten grondslag liggen. Onbevooroordeelde liefde blijkt minder gemakkelijk toe te passen dan aanvankelijk werd gedacht. Een diepere laag dient zich dan aan. Hieraan te werken, betekent dat andere accenten worden gelegd en dat wordt verbeeld in een andere gelijkenis - die over een vrouw met tien munten.

¹⁰² Slavenburg/Glaudemans. Pag. 135.

¹⁰³ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 149.

¹⁰⁴ Pagels. Pag. 33. De aangehaalde woorden van Jezus zijn ontleend aan het Thomasevangelie, logion 70 in een eigen weergave van de auteur.

¹⁰⁵ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 140.

¹⁰⁶ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 145.

¹⁰⁷ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 150.

VI ZELF-INTEGRATIE

Iemand die tien munten heeft

Lucas 15:8

Of welke vrouw die tien munten heeft en er één verliest, steekt niet een lamp aan en veegt het huis en zoekt zorgvuldig totdat zij hem vindt? 9 En als zij hem gevonden heeft, roept zij haar vriendinnen en buren bijeen en zegt: “Verblijdt u met mij, want ik heb de munt gevonden die ik verloren had”.

10 Zo is er, zeg Ik u, blijdschap bij de engelen van God over één zondaar die tot inkeer komt.

Hieronder wil ik een voorbeeld geven van een benadering van de gelijkenissen over de schapen en over de munten waarbij de details van de tekst nauwelijks aandacht krijgen en de uitleg wordt toegespitst op hoofdzakelijk één gedachte. Vooraf wordt betreffende Lucas' godsbeeld opgemerkt dat “God de barmhartige Vader is die koortsachtig op zoek is naar al wie verloren is. Hij schenkt graag vergiffenis aan zijn kinderen die van hem zijn afgedwaald. (Lc.15)”¹⁰⁸

“Tweelinggelijkenis over het verloren schaap en de verloren drachme – 15:1-10”.

“De gelijkenis over een man en zijn verloren schaap wordt afgewisseld door een zeer gelijkaardig verhaal over een vrouw en een verloren muntstuk: God wordt zowel met een herder als met een huisvrouw vergeleken. Beide verhalen vertonen onmiskenbaar een Palestijnse kleur en waren voor Jezus' luisteraars gemakkelijk herkenbaar. Opvallend is de grote inzet van de man en de vrouw om het verlorene terug te vinden. Laat iemand een kudde van negenennegentig schapen achter om één schaap te zoeken? Een dergelijke bekommernis is bij een herder niet onmogelijk, maar toch uitzonderlijk. De waarde van een drachme valt moeilijk in te schatten, maar kan toch niet onaanzienlijk geweest zijn in het huishouden. Gezien de duisternis in de toenmalige huisjes zonder venster is de vrouw verplicht een lamp aan te steken om het muntje terug te vinden.

De pointe in beide gelijkenissen is de grote vreugde omwille van het terugvinden van het verlorene, dat uiteraard slechts een passieve rol vervult. En Jezus beklemtoont tweemaal: zo'n vreugde vervult de hemel (een omschrijving voor God) over één zondaar die zich bekeert. In tegenstelling tot de passiviteit van schaap en munt wordt de bekeringsbereidheid van de zondaar geaccentueerd ten opzichte van de zelfgenoegzaamheid van de 'rechtvaardigen'. De inhoud van de bekeringsbereidheid krijgt een duidelijke illustratie in de volgende parabel van *de verloren zoon*.”¹⁰⁹

¹⁰⁸ Eynikel. Pag. 1593.

¹⁰⁹ Eynikel. Pag. 1640.

Hier wordt zonder toelichting God met de 'herder' en de vrouw vergeleken. De tekst van Lucas geeft hiertoe geen duidelijke aanleiding, zoals ik in het vorige hoofdstuk beargumenteerd heb. Over het schaap en de munt, waarvan hierboven wordt gezegd dat zij de bekeerde zondaars zijn, wordt naar voren gebracht dat zij 'naar hun aard een passieve rol vervullen'. Hoe zou 'zich bekeren' met passiviteit geassocieerd kunnen worden? Het betreft immers 'de algehele omkeer van de hele mens over de hele lengte en breedte van zijn leven'.¹¹⁰ Die leert meer en meer de onvoorwaardelijke liefde voor vriend en vijand in het dagelijkse leven tot uitdrukking te brengen; die leert anders om te gaan met zijn of haar bezit, hetgeen kan inhouden dat men het inkomen op een andere manier gaat verdienen en de uitgaven anders gaat besteden. Zou dit alles ons komen aanwaaien terwijl we ons passief op de golven van de ontwikkelingen laten meedrijven?

Kortom: vanwege hun passiviteit kunnen mijns inziens het schaap en de munt de bekeerde zondaars niet zijn. Mijn vroegere leermeester Pop vat *zich bekeren* als volgt samen: 'zich ergens naar toe wenden' en 'zich ergens vanaf wenden'.¹¹¹ De enige die zich in deze gelijkenissen toewenden en afwenden zijn de 'herder' en de vrouw. Zij wenden zich tot het ene, en van het vele wenden zij zich af. Dan zijn zij toch degene die zich bekeren?

De ongerijmdheid in de geciteerde uitleg komt mijns inziens voort uit een eenzijdig godsbeeld, waarbij God wordt voorgesteld als in de hemel en buiten de mens. Leest men in het citaat in de plaats van 'God': het goddelijke in de mens of Spiritueel Zelf, dan komt die uitleg dichter bij de tekst van de gelijkenissen. Dan wordt 'God' gelezen als een levende, innerlijke kracht die de mens inspireert om tot andere gedachten of tot inkeer te komen waardoor het roer van het leven kan worden omgegooid. Dan bepaalt niet langer het vele in de buitenwereld maar die ene innerlijke kracht het doen en laten. De mens leert dan bij zichzelf te blijven; bij haar of zijn hogere Zelf.

De vertelling over de munten en de vorige over de schapen vertonen dus veel overeenkomsten.

Evenals iemand met 100 schapen zoekt ook de vrouw haar verloren Godsgelijkenis of Spiritueel Zelf als inspiratiebron om uit te leven. *Wie* van u en *welke* vrouw zijn personages die in het Grieks worden aangeduid met *tis*. Dit woord kan gebruikt worden zoals 'Dát' in Oosterse religies. Wanneer men mediteert over 'Dát ben ik', dan concentreert men

¹¹⁰ Pop. Pag. 93.

¹¹¹ Pop. Pag. 74.

zich op het Ene; een niet substantieel, niet benoembaar middelpunt in zichzelf en in de schepping. Deze vrouw is dus geen gewone vrouw. Zij verwijst naar een aspect van bewustzijn van zowel vrouwen als mannen, zoals alle personages die met het begrip *tis* worden voorgesteld.

In het vorige verhaal werd gezegd betreffende de voorschriften van Mozes over het gevonden vee van een ander: men zal het teruggeven.

(Deut. 22:3) Dat geldt voor elk gevonden voorwerp van een ander. De neiging om zich toe te eigenen wat niet van jezelf is, dient overwonnen te worden. Houdt afstand van waarover je tijdelijk kunt beschikken, zoals bijvoorbeeld tien munten. Ze behoren immers niet tot het wezen van de mens. Zowel de 10.000 als de schapen en de munten behoren tot de innerlijke bagage.

Er zijn ook belangrijke verschillen tussen deze en de vorige vertelling. Het kan vreemd aandoen dat de vrouw lijkt te zoeken naar wat iemand met 100 schapen reeds heeft gevonden. Toch is dit niet het geval. Elke gelijkenis van deze serie betreft een ander aspect van de spirituele ontwikkeling. De serie draait immers om groeien en transformeren. Zo verschillen de twee verhalen op het punt van zoeken en vinden. In de gelijkenis over de honderd schapen worden drie aspecten genoemd van *vinden* terwijl bij de vrouw drie aspecten van *zoeken* voorkomen: zij steekt een lamp aan, veegt het huis en zoekt zorgvuldig. Haar grondig zoeken laat niets te wensen over.

Verder brengen de retorische vraag en de uitdrukking 'of welke vrouw' dit verhaal in verband met het vorige. Die vorige gelijkenis staat voor grenzeloze liefde. Wanneer men bij voorbeeld geen maat kan houden bij acties voor goede doelen en men impulsief meer geeft dan men zou willen. Of men kan moeilijk nee zeggen wanneer men ergens voor gevraagd wordt. Wanneer men uiteindelijk door omstandigheden wordt gedwongen om 'nee' te zeggen of om minder te geven en dan schuldgevoelens ontwikkelt of aan zichzelf gaat twijfelen, dan ontbreekt het aan inzicht zowel in de eigen mogelijkheden als in de effecten van wat men geeft en doet. Om meer inzicht te ontwikkelen wordt nu de gelijkenis verteld over de vrouw met de munten. Zoals ik reeds bij voetnoot 96 heb opgemerkt, komt er in tot uitdrukking dat de grenzeloze liefde, door een heldere kijk op zichzelf, op mensen en situaties, in min of meer geordende banen wordt geleid. Het omgekeerde kan zich ook voordoen. Dat men door egoïsme of pessimisme niet aan geven en aan onbaatzuchtige inspanningen toekomt. Door dan het ene, de zichzelf wegcijferende liefde, met passie te zoeken, kan men verzachtend op zichzelf inwerken zodat Oordeel en Liefde beter in evenwicht geraken. De verbinding van beide gelijkenissen door de formulering 'wie van u of welke vrouw', heeft dus een praktische achtergrond.

Gewoontevorming

De vertelelementen 'kosten berekenen' en 'munten' verbinden het verhaal over de toren met dat over de vrouw. Inzicht willen krijgen in het koninkrijk, het willen leven uit de wijsheid van innerlijk koningschap of spiritueel bewustzijn, staat centraal in het verhaal over de toren. Daarop is ook het zoeken door de vrouw gericht. Evenals het vinden van het ene schaap met zich mee brengt dat men alles op alles wil zetten om een mentaliteitsverandering bij zichzelf tot stand te brengen, is dat ook voor de vrouw de consequentie. Zoals een sportvrouw bereid is grote offers te brengen om de top te kunnen bereiken, zo is ook de vrouw uit de gelijkennis bereid om van veel af te zien om de berg te kunnen beklimmen. Hoewel zij dit wellicht niet op eigen kracht zal kunnen volbrengen, kan zij er wel aan werken om belemmeringen uit de weg te ruimen die haar van haar doel weghouden. Zij kan werken aan het scheppen van de meest gunstige condities om de verloren eenheid te kunnen vinden. Vanuit traditioneel standpunt is hierbij te denken aan het gewoontegedrag volbrengen van religieuze voorschriften en rituelen en aan het meedoen met feesten en gedenkdagen, teneinde wat lijn te brengen in de spirituele training tijdens het dagelijks leven. Nu in onze tijd de deelname aan religieuze activiteiten minder vanzelfsprekend is geworden, lijkt het me zinvol ook meer seculiere mogelijkheden te noemen.

Evenals de tienduizenden zijn de honderd schapen een beeld van de stroom gedachten, opvattingen en gevoelens. Het komt mij voor dat de tien munten verwijzen naar het niveau daaronder dat in de diepte gefundeerd kan worden door gewoontevorming; bijvoorbeeld het zich gewennen aan inclusief denken zoals men zich ook kan aanleren exclusief en discriminatoir te denken en te handelen. Breken met een gewoonte lijkt op een innerlijke verhuizing. Een zelfgekozen gewoonte is als een psychische woning waarin men zich thuis voelt. Het zich eigen maken van een nieuwe manier van denken en voelen, is als een gewenning aan een nieuw huis. Deze gewoontevorming heeft dus weinig van doen met automatismen en dressuur van buitenaf, maar wel met bewust ordenen en innerlijk aanbrengen van structuur. Het is wezenlijk voor disciplineschap. Want verwijst dit woord al niet naar disciplineren?

Een gewoonte kan worden aangeleerd. Dit opent dus de mogelijkheid om gewenste gewoonten bewust aan te leren. Dit kan bij de geestelijke scholing worden benut. Wij kunnen ons bijvoorbeeld de gewoonte aanleren om 's avonds terug te kijken op enkele ervaringen van de dag. De onbewuste vereenzelviging met ons gedrag van overdag wordt dan achteraf bewust gemaakt. Door de afstand tot de gebeurtenissen kunnen keuzemogelijkheden bewust worden die overdag niet zijn gezien. Kommen

VI Iemand die tien munten heeft

we daarna in een vergelijkbare situatie dan zullen we ons de keuzemogelijkheden herinneren en de nieuwe situatie meer bewust ervaren. Na enige tijd zal deze gewoonte het bewustzijn versterken tijdens onze bezigheden overdag. De inzichten die we opdoen tijdens de terugblik kunnen we immers meenemen naar toekomstige ervaringen. De terugblik functioneert niet slechts om ideeën en voorstellingen voor toekomstig gebruik aan te dragen. Tevens houdt het een inkeren in zichzelf in. Het bewustzijn is tijdens de terugblik namelijk niet gevuld met actuele indrukken die via de zintuigen aan de uiterlijke wereld worden ontleend, maar met wat men zich herinnert. Het draagt daardoor bij aan een reorganisatie van het innerlijk; dat resulteert in een wijs hart. Lucas en Theofilus zullen ongetwijfeld de masjal hebben gekend dat 'het hart van de wijze zijn mond verstandig maakt'. (Spreuken 16:23)

In *Mystiek en verzet* zegt de theologe en activiste Dorothee Sölle: "Het doel van de reflexie is echter niet het gezochte te vinden, maar het verlangen om zelf te veranderen".¹¹² Wie bijvoorbeeld zoekt naar de bron van ongewenst consumeren, probeert een relatie te vinden tussen zichzelf en dit verschijnsel teneinde innerlijk sterker te worden en te kunnen beëindigen wat men niet wil. Daartoe kan men bewust en doelgericht die beelden voor de geest halen en in het centrum van de aandacht plaatsen die zullen helpen te bereiken waarnaar het hart uitgaat. De vrouw zoekt met hart en ziel de eenheid in spirituele waarden zoals liefde, toewijding, integriteit, tederheid, zielenwarmte en schoonheid. Omdat zij daarin diep wil komen, staat zij voor de opgave een vasthoudende, stabiele wijsheid te ontwikkelen.

De filosoof en theoloog Moody, die onderzoek doet naar de relatie tussen ouder worden en spirituele ontwikkeling, zegt dat vrijwel ieder van ons innerlijk littekenweefsel heeft van de wonden uit onze kindertijd. Tijdens de volwassenheid wordt dit weefsel een soort psychische kluiten die onze ontvankelijkheid voor spirituele invloeden blokkeert. Maar zoals de zon achter de wolken blijft schijnen totdat zij erdoor kan breken, zo liggen er hogere invloeden te wachten om door de wolken van onze ziel te breken. Christelijke mystici hebben er altijd op gewezen dat voor het spirituele proces geen wonderbaarlijke krachten of vaardigheden nodig zijn maar alleen het verzwakken van de belemmeringen die het binnendringen van de Heilige Geest tegengaan. Ze noemen dit proces van ziften *de weg van de zuivering*. "De schijnbare oorzaak van psychospirituele moeilijkheden verandert met de omstandigheden. Maar onder de oppervlakte ligt een kernverzameling van automatische reacties en gedragingen die alles bepalen, zoals een poppenspeler achter de scher-

¹¹² Sölle. Pag. 301.

men aan de touwtjes trekt”.¹¹³ Zonder het bij deze namen te noemen, duidt Moody de diepe laag van de tien munten aan als ‘een kernverzameling van automatische reacties en gedragingen onder de oppervlakte’. Het kan tot de taak van de vrouw worden gerekend om zich deze automatismen bewust te maken en ze om te vormen tot gewilde gewoonten die het beste uit haarzelf naar boven brengen.

De Griekse bisschop Gregorius van Nyssa (plm. 375), aangehaald door Donders, zegt over die verloren munt dat ze ‘onze verloren menselijkheid’ voorstelt. “Gregorius meent dat het verloren zilverstuk het hart en de ziel van de vrouw zelf is, en dat de lamp die ze aansteekt ‘zonder de minste twijfel ons bewustzijn is dat haar licht werpt op verborgen diepten’. Het verloren geraakte zilverstuk kan alleen maar “in ons eigen huis teruggevonden worden, dat is in onszelf.” Donders vervolgt: “De vrouw ... is zichzelf niet meer, omdat er een gedeelte van haar in het donker van haar bestaan verdwenen is. Ze steekt een lamp aan om dat verloren deel van haarzelf terug te vinden. ... In iedereen is de schat die het rijk van God is”.¹¹⁴

Recht doende aan het voortgaande proces in deze gelijkenissen, lijkt iemand met 100 schapen zijn persoonlijke heelheid bewust te worden op het niveau van gedachten, opvattingen en emoties, terwijl de vrouw probeert de duurzame onderstroom ervan te veranderen. Zij werkt meer op de lange termijn en zij tracht heen te kijken door wat zich aan de oppervlakte afspeelt. Zij probeert haar diepere existentie te interpreteren en op orde te brengen. Dit kan leiden tot zelfintegratie of vereniging met Spiritueel Zelf.

Steekt een lamp aan

Steekt niet een lamp aan en veegt het huis en zoekt zorgvuldig, totdat zij hem vindt? Vers 8^b

De veronderstelling dat zij gebruik maakt van een lamp ‘omdat zij maar een eenvoudig huis bewoont zonder grote ramen’¹¹⁵ gaat uit van een uiterlijke betekenis van de gelijkenis. Dit is niet de benadering waarin ik in dit boek ben uitgegaan. Het beeld van de brandende lamp voert ons naar de hoogste sferen. In de bijbel komt het op verschillende plaatsen voor. Mozes ontvangt de opdracht tijdens de tocht door de woestijn voor de Onzichtbare een heiligdom te maken waarin voortdurend een lamp brandt van de avond tot de morgen. De tekst uit het boek Leviticus luidt: “De Heer sprak tot Mozes: gebied de Israëlieten dat zij tot u brengen

¹¹³ Moody. Pag. 225.

¹¹⁴ Donders. Pag. 122.

¹¹⁵ Vonk. Pag. 445.

zuivere olie, uit gestoten olijven, voor de kandelaar, om voortdurend een lamp te laten branden.... Op de kandelaar van louter goud zal hij (de hogepriester Aäron) voortdurend de lampen verzorgen voor het aangezicht van de Heer". (24:1-4) Het goud van de zevenarmige kandelaar zal verwijzen naar de zuiverheid van de Eeuwige. Deze kandelaar in de uiterlijke wereld functioneert als drager van het beeld van de Kandelaar met de tien Lichten. Volgens Halevi symboliseert de kandelaar één van de verborgen bronnen van geestelijke voeding en ondersteuning. Niet iedereen kan hierover bewust beschikken. Volgens hem zijn daarvoor onder meer nodig 'een stevig psychologisch organisme of een stabiele fysieke discipline, die deze geestelijke principes in vorm en materie zouden kunnen manifesteren'.¹¹⁶ De benodigdheden die door Halevi worden genoemd, zullen in de gelijkenissen de revue passeren. Mijns inziens mogen we het aansteken van de lamp, het vegen van het huis en het zoeken naar de verloren munt, in verband brengen met een diepgaand zelfonderzoek en met haar streven om een stevig psychisch organisme te realiseren.

De brandstof van de lamp is 'zuivere olijfolie'. In de gelijkenis wordt niet over olie gesproken terwijl wel het beeld van een olielamp wordt gebruikt. Daarom wil ik enkele associaties noemen wat betreft de geestelijke betekenis van olie. Het geeft meer diepte aan deze gelijkenis. In hoofdstuk IV, over het zout, heb ik 'de gelijkenis over de tien vrouwen' ter sprake gebracht. Alle tien waren ze de bruidegom, het koninkrijk, tegemoet gegaan. Vijf van hen hadden wel lampen bij zich maar geen olie. Toen er tegenslag kwam, doofde hun verlangen. Zij hadden geen innerlijke kracht om deze tegenvaller te overwinnen. Zoals het zout dat zijn kracht verliest, hadden zij hun spankracht verloren. Zij durfden de sprong van de zekerheid in de uiterlijke wereld naar de innerlijke zekerheid niet te wagen. Daarvoor hadden ze te weinig vertrouwen in zichzelf en in de belofte dat de bruidegom werkelijk zou komen. Het verlangen van de vijf wijze vrouwen was springlevend; zij waren wijs en verstandig omdat ze wel olie bij zich hadden.

Het Hebreeuwse woord voor olie is 'shemen' = 300-40-50.¹¹⁷ De 300 en de 40 hebben de structuur van de 3 en de 4 in zich die samen zeven maakt, het getal van de schepping. Na de 300 en de 40 komt in het woord 'olie' nog de 50 als beeld van het vijftigste jaar. De betekenis van dat jaar wordt afgeleid van de zeven scheppingsdagen. In zeven dagen wordt de schepping voltooid. Zeven maal zeven, de met zichzelf voltooide zeven, geeft 49. Na de zevende dag en ook na het negenenvijftigste jaar komt er, wat de schepping betreft, niets meer. Wat daarna komt heeft - niet

¹¹⁶ Halevi. Pag. 162.

¹¹⁷ Weinreb. Pag. 145-147.

zozeer in tijd als wel in intensiteit - een verwijzing in zich naar Gods *basilēia*. De 50 aan het einde van het woord 'olie' houdt een belofte in: de wereld van het vijftigste jaar, ook wel het Jubeljaar genoemd, zal zeker komen. Slaven zullen vrij zijn en schulden zullen worden kwijtgescholden. Zo bieden de beelden rond het aansteken van de lamp een verheugende boodschap van bevrijding. Eigen beperktheden en tekortkomingen zullen niet het laatste woord hebben. Wie voortdurend dit licht van gepassioneerde verlangen verzorgt en brandende houdt, helpt er aan mee de wereld niet te laten vastlopen én loopt er ook zelf niet in vast.

De vrouw steekt de innerlijke lamp aan. *Zij* heeft, bij wijze van spreken, *wél* olie bij zich. In deze gelijkenis is het haar oprechte hartenwens om het beeld van de Onzichtbare in zichzelf, zichtbaar te maken in de wereld.

Zou het beeld van de lamp ook een knipoog van Lucas kunnen zijn naar de Kandelaar met de Tien Lichten en naar de gelijkenis over de lamp in Lc. 8 en 11? "Indien uw oog zuiver is, is ook uw gehele lichaam verlicht, maar wanneer het slecht is, is ook uw lichaam duister. Ziet dan toe, dat wat licht in u is geen duisternis wordt".

De ontwikkeling die in deze vertelling wordt geschetst, is van groot praktisch belang. Een leerling heeft leermeesters nodig. Dat maakt hem, in welke mate dan ook, afhankelijk; terwijl het doel juist onafhankelijkheid is. Hier neemt nu het innerlijk licht de taak over van de 'leermeesters van buitenaf'. De leerling wordt in toenemende mate zelfstandig en kan op een innerlijke kompas gaan varen. Het Thomas-evangelie vermeldt een gebeurtenis waarin Jezus zich terugtrekt als uiterlijke leraar van Thomas. Hij vraagt zijn leerlingen hem te zeggen op wie hij gelijkt. De één vindt hem gelijken op een rechtvaardige engel en de ander op een wijze filosoof. "Thomas zei tegen hem: 'meester, mijn mond zal mij volstrekt niet toelaten te zeggen op wie u lijkt'. Jezus zei: 'jouw meester ben ik niet, omdat jij gedronken hebt; jij bent bedwelmd door de sprankelende bron van het levende water, dat ik opgedolven heb'." ¹¹⁸ Het beeld van het water in dit verhaal en van het licht in de gelijkenis verwijzen naar een spirituele kwaliteit.

Het antwoord van Jezus aan Thomas ligt in dezelfde lijn als zijn korte spreuk in Lc. 6:40 "Een leerling staat niet boven zijn meester, maar al wie volleerd is, zal zijn als zijn meester". Zover is het hier nog niet, maar de vrouw met de munten is al wel ver gevorderd.

Zij veegt het huis, haar woning. Het saneren van oude gewoonten lijkt op een grondige schoonmaak van een huis. Gregorius noemt de lamp ons

¹¹⁸ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 137. Evangelie van Thomas, logion 13.

VI Iemand die tien munten heeft

bewustzijn dat haar licht werpt op verborgen diepten in onszelf; dit is het huis dat geveegd wordt.

Rabbin Soetendorp legt, naar aanleiding van Gen. 1:26-27, het geschapen zijn 'naar onze gestalte en gelijkenis' uit als 'de mens krijgt inzicht en begrip' en 'naar zijn beeld' als 'de mens draagt Gods stempel, als een munt'.¹¹⁹ Die munt had lange tijd in het stof gelegen als een schat in een akker. Het 'zijn als beeld van God' was daardoor onherkenbaar geworden. Nu de vrouw het stof weg veegt, begint haar Godsgelijkenis weer aan het licht te komen.

Zij zoekt zorgvuldig. Lucas gebruikt hier voor 'zoeken' hetzelfde woord als in "zoek het koningschap van God". (12:31) Dat wil zeggen dat zij zich er gedurende langere tijd voor open stelt; dat ze er innerlijk geheel op gericht blijft zoals geliefden er voortdurend op uit zijn om elkaar op te zoeken en zelfs wanneer ze niet bij elkaar kunnen zijn, ze toch in het diepst van hun besef wel bij elkaar zijn. Prachtig heeft de dichter van het *Hooglied* dit diepe, waakzame verlangen verwoord: "Ik sliep, maar mijn hart was wakker; hoor, mijn geliefde klopt aan". (5:2) De vrouw in de gelijkenis bij Lucas zoekt dus met een immer aanwezig diep verlangen naar vereniging met het ene. Dit wordt nog benadrukt door 'zorgvuldig', waarin meeklinkt het met liefdevolle aandacht verzorgen van bijvoorbeeld een zieke, zoals in het verhaal over de barmhartige Samaritaan die het beroofde en mishandelde slachtoffer naar een herberg bracht en hem 'verzorgde'. (Lc. 10:34, 35)

De uitleg van de verzen 9 en 10 over *de blijdschap over één zondaar die zich bekeert*, is gelijk aan die van de betreffende passage in de verzen 5-7 in de vertelling over de honderd schapen. Deze zondaar heeft zich eveneens toegewend naar het ene en daarbij geen aandacht geschonken aan de *hoeveelheid* die zij nog bezat. Ook zij brengt onbegrensde blijdschap teweeg.

¹¹⁹ Boer. (red). *Schepping*. J. Soetendorp. Pag. 35.

De eenheid verdiept

De gelijkenissen over het zoeken en vinden van het ene schaap en van de ene munt krijgen er een dimensie bij wanneer we tellend lezen.

Bijbelse teksten in het O.T. zijn samengesteld met gebruikmaking van bepaalde modellen waarbij woorden, zinnen en teksteenheden werden geteld; soms werden zelfs de letters geteld. Zo vermeldt het boek Genesis in het Hebreeuws op de laatste bladzijde dat het 1534 verzen telt.

Dit getal is 59×26 terwijl **13** de som is van de cijfers $1+5+3+4$. In heel Genesis wordt met elk vers verkondigd dat "De Heer één is".

Hoe men met getallen werkte, heb ik laten zien in hoofdstuk II over de toren en in het vorige hoofdstuk over één schaap.

Ik meldde daar dat Lucas voor de vertelling in Lc. 15:8-10, over het zoeken en vinden van de éne (munt), 52 woorden heeft gebruikt. Nu wil ik dit getal verder inzichtelijk maken.

De gelijkenis over de munt bestaat uit twee delen. De verzen 8-9 bieden de gelijkenis en vers 10 biedt de toepassing.

De verzen 8-9 tellen 39 woorden, de som van **26** en **13** en vers 10 telt **13** woorden. Het is alsof Lucas wil zeggen: JHWH is één, ÉÉN! Laat dit toch a.u.b. tot jullie doordringen en handel er maar.

Deze getallencomposities wijzen onmiskenbaar op een mystieke strekking van deze teksten. Deze hebben immers niet slechts een exegetische of een literaire waarde, maar nodigen uit tot activiteiten die beogen eenheid daadwerkelijk te realiseren. Daar eenheid trouwens geen enkele scheiding veronderstelt, duiden de verborgen getallen op eenwording in zichzelf en met het goddelijke of met de godheid.

In de tekst wordt niet met woorden naar de geloofsbelijdenis uit Deut. 6:4 verwezen, terwijl we slechts de woorden behoeven te tellen om ons van deze belijdenis bewust te worden.

In Lc. 15:11-32, over de twee zonen in de volgende gelijkenis en in de gehele serie gelijkenissen, klinken deze en nog andere typerende getallen eveneens mee, maar daarop wil ik nog niet vooruitlopen.

VII ZELFTRANSCENDENTIE

Iemand die twee zonen had

En Hij zei: iemand had twee zonen. Lucas 15:11

Dit zal wel het meest bekende verhaal van deze serie zijn. Zo schrijft Van Bruggen dat het breed uitgewerkte verhaal over de vader en de twee zonen overbekend is en weinig toelichting behoeft. “Slechts op een enkel punt is niet direct duidelijk welk gewicht een detail heeft”.¹²⁰ Door mij wordt het verhaal gezien als een deel van een groter geheel dat acht elkaar aanvullende vertellingen omvat. Dit heeft vérstrekkende gevolgen voor de uitleg. Die zijn zo ingrijpend dat voor mij van de overbekendheid weinig overblijft. Ik wil beginnen met het verhaal in te leiden. Daarna zal ik voor de uitleg de bijbeltekst volgen.

Aanvankelijk wordt de identiteit van het personage dat *iemand* genoemd wordt, niet benoemd. In de Griekse grondtekst wordt voor de goddelijk gerelateerde persoonsvorm het woord *tis* gebruikt dat is vertaald met *wie, welke* en *iemand*. Het gemeenschappelijke kenmerk van deze personages is, dat hun identiteit niet wordt meegedeeld én niet mee te delen is.

In de loop van het verhaal zal blijken dat deze *iemand* kan worden geduid als goddelijke inspiratie die ik vervolgens heb gepersonifieerd als Spiritueel Zelf.

De twee zonen wil ik voorstellen via een ander stel broers. Het zijn Esau en Jacob, twee kleinkinderen van Abraham. (Genesis 25:19 ev.) Esau is de oudste. Hij is zwaar behaard, een jager en een man van het veld. Een buitenmens. Deze kenmerken verwijzen naar die kant van het menszijn die het dichtst bij de aarde en het dierenrijk ligt. Van Jacob wordt het tegenovergestelde gezegd. Hij woont in tenten, is huiselijk en onbehaard. De tenten wijzen op de losse relatie met de aarde, het huiselijke op het innerlijk en in het onbehaard zijn, onderscheidt hij zich van de dieren. Deze kenmerken verwijzen naar het zielenleven.

Verder wordt dan verteld hoe Jacob het eerstgeboorterecht aan Esau weet te ontfutselen. Hij ruilt dit recht tegen een linzenschotel, die hij klaar heeft als Esau terugkomt van de jacht. Wat kan Esau zo'n recht schelen, hij gaat toch dood en zolang hij leeft, geniet hij liever van een lekkere maaltijd. Die kan hij proeven en er zijn honger mee stillen. Een typische afweging van iemand die het aardse in de mens vertegenwoordigt. Later raakt Esau ook nog de zegen die zijn vader aan hem had willen geven, aan Jakob kwijt. Opdat zijn bijna blinde vader zal denken

¹²⁰ Van Bruggen. Pag. 292.

dat hij Esau is, omwikkelt Jacob zijn armen en handen met geitenvellen; hij is immers onbehaard. In de ruige beharing van Esau wordt een kenmerk van zijn wezen uitgedrukt. Wat wezenlijk is voor Esau, is voor Jacob weliswaar wezensvreemd, maar hij kan zich er wel tijdelijk mee kleden. Wanneer de geitenvellen niet meer nodig zijn, legt hij ze af, hetgeen ook een kenmerk is van de ziel. De list gelukt. In de zegen die Jacob ontvangt, wordt hem welvaart toegezegd en hij zal heersen over zijn broer en familie. De wezenlijke verhouding wordt daardoor hersteld: *de ziel zal heersen over het lichaam* en niet andersom. Het aardse laat zich echter niet zo maar van de eerste plaats verdringen. Esau wordt woedend wanneer het bedrog uitkomt, waarna Jacob vlucht naar het buitenland. Later gaat hij terug en sluiten de broers vrede met elkaar.

Jacob en Esau treden in de buitenwereld op als zelfstandige personen. Zij personifiëren echter ook het hemelse of de spirituele traditie en het aardse, de ziel en het lichaam. Zij vertegenwoordigen twee aspecten van de mens in alle tijden. In het verhaal over 'de verloren zoon' zien we eenzelfde wisseling van plaats als bij Jacob en Esau. De jongste, de eerstgenoemde, vertegenwoordigt het aspect van het zielenleven, de wereld van de één, terwijl de oudste, de als tweede genoemde, verwijst naar de materiële en fysieke wereld, de wereld van de twee.

Andere jongste zonen in het O.T. die de spirituele traditie vertegenwoordigen zijn bijvoorbeeld Abel, de tweede zoon van Adam, en ook Izaäk, de tweede zoon van Abraham, en David, de achtste zoon van Isai. Het is dan ook merkwaardig dat in de joodse lezing de jongste zoon uit de gelijkenis niet wordt opgenomen in de lijn van Abel, Izaäk, Jacob en David, maar juist de rol krijgt toebedeeld van de volkeren als de verlaters van de spirituele traditie, terwijl de oudste zoon als beeld van Israël wordt gezien. Voor dit laatste wordt dan verwezen naar Exodus 4:22, waar Mozes de opdracht krijgt tot Farao te zeggen: 'Zo zegt de Here: Israël is mijn eerstgeboren zoon...'.¹²¹ Deze joodse uitleg past niet binnen de integrale benadering die ik in dit boek heb gevolgd omdat hiervoor deze gelijkenis van de andere van de serie geïsoleerd zou moeten worden. Mijn integrale uitleg sluit wel aan bij de verhaaltraditie die in het O.T. wordt gevolgd. Na wat zwerven en dolen vindt de jongste immers zijn bestemming.

Deze vertelling sluit aan op de reeks over 10.000, 100 en 10. Het zal betekenen dat in deze gelijkenis de 1 of de éénheid aan het licht zal

¹²¹ Barnard & Van 't Riet. (1986). Pag. 162/163.

- Nergens wordt met zoveel woorden gezegd dat de vader en zijn zoons vertegenwoordigers zijn van God, de zondaar en de Jood. Toch heeft men de parabel altijd zo gelezen. Terecht... De zonen worden dan resp. de zondaar en de plichtsgetrouwe, en de vader wordt Gods vertegenwoordiger. Servotte, Pag. 97 ev.

- 'De twee zonen zijn een beeld van de tollenaar en de Farizeeër /15:1,2/' *Bijbel. Nieuwe Vertaling*. Pag. 236

komen. In de loop van het verhaal mogen we dus op enigerlei wijze de eenwording of de spirituele zelfverwerkelijking van de mens verwachten. Het zal erom spannen of de ene mens kan geraken tot een aanvaardbaar levensconcept voor elk van de drie gestalten van zijn Zelf.

De jongste zoon

De jongste van hen zei tot de vader: vader, geef mij het deel van ons vermogen, dat mij toekomt. En hij verdeelde het bezit onder hen. En enkele dagen later pakte de jongste zoon alles bij elkaar en ging op reis naar een ver land, waar hij zijn vermogen verkwistte in een heilloos leven. Verzen 12 en 13

De jongste zoon vraagt en de vader geeft. Het lijkt me zinvol het verhaal niet in het ethische vlak van goed- of afkeuring te trekken. De vader oefent geen kritiek op zijn zoon en diens vraag. Laten wij het maar niet beter willen weten dan de vader.

De zoon vraagt zijn deel van het vermogen. Omdat hij wil hebben en later verkwist wat hij heeft, vertegenwoordigt hij Persoonlijk Zelf.

Langzamerhand zullen we er aan gewend zijn geraakt dat veel woorden in deze vertellingen een andere betekenis hebben dan normaal. Dat is met *verkwisten* ook het geval. Het staat namelijk niet op zichzelf, zoals blijkt uit de afsluitende tekst na de gelijkenis over de koningen: 'iemand die geen afstand doet van al wat hij heeft, kan Mij niet volgen'. In het verhaal over de schapen worden de 99 achtergelaten. Nu verkwist de zoon zijn bezit. Komen de beelden: afstand doen, achterlaten en verkwisten niet op hetzelfde neer? In de spirituele context van het verhaal zal blijken dat het leidt tot éénvoud en heelheid.

De jongste zoon heeft zijn plannen kennelijk goed voorbereid. Eerst *vraagt* hij zijn deel van het vermogen; dan *pakt* hij alles bij elkaar en *vertrekt* naar een ver land waar hij alles verkwist in een *heilloos leven*.¹²² Hij leidt daar een leven zonder heil, zonder heelheid. Hij gaat helemaal op in die verre wereld van de tweehed. Daarvoor wordt hij later niet ter verantwoording geroepen, want voor hij toekomt aan heelheid, gesymboliseerd in de laatste 1 van de formule 1-2-2-1, dient kennelijk de wereld van de tweehed doorleefd te zijn.

Toen hij alles had uitgegeven, kwam er een zware hongersnood over dat land en hij begon gebrek te lijden. En hij trok er op uit en drong zich op aan een van de burgers van dat land en die zond hem naar het veld om zijn varkens te hoeden. Hij had graag zijn buik willen vullen met de schillen, die de varkens aten, maar niemand gaf ze hem. Verzen 14-16.

¹²² Bijbel. Studiebijbel. Lucas. Pag. 661.

Al het vertrouwde dat hem tot nu zekerheid had verschaft, heeft hij achter gelaten. Hij komt in een diepe crisis, hier getypeerd als 'een zware hongersnood' en 'gebrek lijden'. Wanneer hij zich ten einde raad tot de buitenwereld wendt om hulp blijkt ook die weg afgesneden. De *hondersnood in dat land* is voor mij een indicatie dat hij buiten zichzelf niet hoeft te zoeken.

Hij trekt erop uit en wordt *varkenshoeder*.

Daar de gelijkenis gaat over innerlijke processen verwijst het beeld 'varkens' mijns inziens naar de laagste innerlijke regionen. Hoewel hij zijn vermogen heeft verkwist, is er nog iets overgebleven waarmee hij aan het werk kan. De zoon wordt geen hoeder van schapen maar van varkens; voor de Joden onreine beesten. Precies dat onreine zal hij gaan hoeden. Hij wordt erop uit gestuurd om de meest donkere kanten van zichzelf op te zoeken; zijn schaduwzijde die in het licht van de bewuste normen en waarden niet mag bestaan. Deze schaduw wordt dan verwezen naar de donkere kruipruimten van de persoonlijkheid. Naar die neerslag van zijn onverwerkte verleden wordt hij gezonden, want tijdens zijn transformatieproces kan dat niet blijven zitten waar het zit. Het zou immers zijn gevoelsleven, zijn denken en gedrag kunnen beïnvloeden. In de drukte van alledag kan het veelal wel verdrongen worden. Zo'n afweersysteem vergt echter energie die door iemand die spiritueel vooruit wil komen, wel beter besteed kan worden. Hierbij wil ik voor de duidelijkheid wel zeggen dat het gaan van de spirituele weg vrijwillig is en geen enkele dwang kent. Er kunnen respectabele redenen voor zijn om in een bepaalde situatie of levensfase zich juist niet met voorbij ervaringen bezig te houden. Voor mij toont deze gelijkenis echter aan dat de verteller de jongste zoon niet in zo'n situatie of levensfase heeft geplaatst. Zijn zelfonderzoek leidt er immers toe dat hij tot zichzelf komt en met de vader verenigd kan worden. Misschien komt een mogelijk misverstaan voort uit de gewoonte om een gelijkenis als op zichzelf staand te beschouwen. Dan zou mijn uitleg over die zoon misschien wel wat ver gaan. Maar deze gelijkenis is door Lucas niet aan het begin van de weg geplaatst. Er ging veel aan vooraf, zoals de oriëntatie op het levensdoel en het onder ogen zien van de innerlijke verdeeldheid in de rede tot het volk. Daarna volgde de vertelling over het leren omgaan met opkomende emoties en gedachten en daarop volgde nog de gelijkenis over het aanleren van gewenste en het afleren van ongewenste gewoonten. En pas dan bevindt de zoekende mens zich in de positie van de jongste zoon, die bereid is de varkens te gaan hoeden.

Die burger geeft hem dus het beste advies dat hij kan verlangen om tot zichzelf te komen: zie je situatie onder ogen. Kijk onbevooroordeeld naar jezelf, naar je weggestopte angsten en verlangens. Meer dan in de vorige

VII Iemand die twee zonen had

gelijkenissen wordt nu het accent gelegd op de basis van zijn bestaan, wat tot uitdrukking komt in een zeer materialistische woordkeus. Er wordt niet gesproken over eten of voedsel of over een gezamenlijke maaltijd maar *hij had graag zijn buik willen vullen met de schillen, die de varkens aten, maar niemand gaf ze hem.*

De scène bij de varkens wordt door dominee Poort in felle kleuren geschilderd: “Wie de zwijnen hoedt, staat er tenminste, hoe gering ook, nog boven. Maar nu zakt hij in ellende op zijn knieën en tracht zijn hoofd tussen de zwijnenkoppen te steken en zijn mond te brengen tot de trog, dezelfde trog waar links en rechts de zwijnenbekken uit slurpen. Hij wordt één met hen. ... Dit is het uur van de eenheid met het zwijn”.¹²³ Jazeker, maar niet met zwijnen buiten zichzelf. Hij ziet volstrekt eerlijk zijn situatie onder ogen en gaat de confrontatie met zichzelf aan. Noch vriend noch vijand zijn in de buurt. Gelukkig heeft hij heel wat ervaring opgedaan als iemand met honderd schapen en met tien munten. Nu staat hij voor een grotere uitdaging. Zal hij er door komen?

Toen kwam hij tot zichzelf en zei: hoeveel dagloners van mijn vader hebben brood in overvloed en ik ga hier door honger verloren. Ik zal opstaan en naar mijn vader gaan en tot hem zeggen: vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden; stel mij gelijk met één van uw dagloners. En hij stond op en keerde naar zijn vader terug. Verzen 17-20^a

Hij kwam tot zichzelf. Raakte hij aan een geheim in zichzelf dat tot dan toe voor hem verborgen is gebleven? Bereiken hem de eerste lichtstralen van het goddelijke dat in hem werkzaam is? Er komen allerlei herinneringen bij hem boven. Hij vergelijkt het leven van een knecht van zijn vader met het leven dat hij zelf leidt: daar ‘brood in overvloed’ en hier ‘verloren gaan van de honger’. Het lijkt een egoïstische redenering maar de verteller heeft het verhaal zo ingericht dat deze schijn wordt vermeden. Want de zoon begint de vergelijking bij zijn vader en niet bij zichzelf. Na een periode van egocentrisme stelt hij nu zijn vader vóórop. Kan dit een vingerwijzing zijn voor zijn spirituele ontwaken? Hij denkt aan de overvloed thuis. Brood in overvloed betekent leven; het tegenovergestelde van honger, armoede en dood. Heeft de verteller een

¹²³ Poort. Pag. 32.

associatie met een beeld uit het boek Deuteronomium 8:7-9 bij zijn hoorders willen oproepen? Brood wordt gemaakt van graan, van tarwe. Voor ons is het niet meer dan dat. In de bijbelse taal stelt het veel meer voor. Na de tocht door de woestijn, voordat de Israëlieten het beloofde land zullen intrekken, houdt Mozes een toespraak waarin hij een beschrijving geeft van dat land: “Het is een land van beken, bronnen en wateren, die in de dalen en op de bergen ontspringen; een land van tarwe en gerst, van wijnstokken, vijgenbomen en granaatappelen; een land van olierijke olijfbomen en honing; een land, waarin u niet in armoede uw brood zult eten, waarin u aan niets gebrek zult hebben”.

Er worden zeven veldproducten opgesomd waarvan tarwe de eerste is. Na de zevende wordt als achtste het brood genoemd. Tarwe (het eerste) is de grondstof voor brood (het achtste). Door zich zijn vader (de Ene, de eerste) te herinneren, kan ik me voorstellen dat de beelden van brood en de overvloed van de achtste dag weer bij hem opkomen. Deze herinnering staat in schril contrast met zijn onbevredigend bestaan waar hij zijn buik van vol heeft.

In *ik kom hier om van de honger* kan het verband met het verloren schaap en de verloren munt moeilijk worden herkend. Een vrijwel letterlijke vertaling luidt: ‘ik nu ga door honger verloren’. Uit het vervolg kan worden opgemaakt dat zijn honger niet alleen zijn lege maag betreft. Bovendien blijft in de vertaling dan herkenbaar, dat Lucas in dit verhaal driemaal het woord ‘verloren’ laat klinken. Hij lijkt reddeloos verloren.

Ik zal opstaan... en hij stond op. Tot zichzelf komen en naar zijn vader gaan wordt verteld in één doorgaande beweging. Woord en daad zijn één geworden.

Vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u. Vader, ABBA, 1-2-2-1, ik heb gezondigd. Ik was mijn afkomst en mijn bestemming, de wereld van de 1, vergeten. In plaats van mij te oriënteren op de wereld van de één was ik blijven steken in de wereld van de twee. Hij voelt zich schuldig dat hij in het buitenland de innerlijke stem, die hij af en toe wel gehoord zal hebben, heeft genegeerd. Het siert hem dat hij zo eerlijk wil zijn tegenover zichzelf. Hij kan zich echter niet schuldig hebben gevoeld over het verwerken en verkwisten van zijn frustraties en angsten. Daarover kan hij alleen maar zielsblij zijn geweest, evenals iemand met 100 schapen en de vrouw met tien munten, die hun blijdschap niet voor zichzelf konden houden.

Door zijn vader ‘vader’ te noemen realiseert hij zich ‘zoon’ te zijn. Maar die naam past hem niet meer: *ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden.* Hier is de letterwaarde van het hebreeuwse woord voor zoon van belang. ‘Zoon’ is in het Hebreeuws ‘ben’, geschreven beth-noen, of in

getal 2-50.¹²⁴ In de letterwaarde komt tot uitdrukking dat de schepping, de 2, door de zoon omgebouwd wordt naar de kwaliteit van het vijftigste jaar. Het versterkt de betekenis van ABBA want de laatste 2-1 van ABBA heeft dezelfde strekking als 2-50. 'Zoon' is hier geen aanduiding voor een man. Lucas noemt Adam: de zoon van God. (3:38) Adam vertegenwoordigt zowel de mensheid als de mens. Van zowel elke mens als van de mensheid als geheel kan worden gevraagd mee te helpen, de bestaande toestand naar een hoger plan te tillen. Wie meehelpt deze wereld en zichzelf naar hun bestemming te voeren, wordt 'zoon' genoemd, ongeacht of diegene een vrouw of een man is en ongeacht of het alleen of met anderen wordt gerealiseerd. In het buitenland was die nieuwe wereld geheel buiten beeld geraakt: 'op dit zoonschap kan ik geen aanspraak meer maken. Daarvoor heb ik te zeer gedwaald. Laat mij maar één van uw knechten zijn'. Deze wens zal niet nu gehonoreerd worden en toch, op een geheel andere manier dan hij zich had voorgesteld, zal hij later als een knecht door het leven gaan. Het verloren gaan is hier tot een climax gekomen. Nadat de schapen en de munten zijn verloren, gaat nu 'zijn eigen leven' verloren. (Vgl. de openingswoorden, 14:26) Hij verliest alles wat hij heeft. Is dit niet een kernthema in de toespraken tot het volk en tot de Farizeeën? Er staat wel zoeken naar en vinden van het ene tegenover!

En hij keerde naar zijn vader terug. Het is misschien wel goed er hier nogmaals op te wijzen dat de personages geen personen zijn. Hij *keerde terug* roept associaties op met degenen die het ene schaap en de ene munt zochten en vonden: de *tot inkeer gekomen* zondaar. Hij wendde zich af van de dualistische wereld en in zijn hart wendde hij zich tot de spirituele wereld. Wanneer hij afstand heeft gedaan van het zoonschap gaat het heel snel. Ik zal opstaan... en hij stond op... en daar is zijn vader al en valt hem kussend om de hals.

Bij Lucas wordt het verhaal uit Deuteronomium 21:18-21 radicaal omgedraaid. Daar wil de zoon niet luisteren naar zijn ouders. Ten einde raad leggen die ouders hun probleem voor aan de oudsten van de stad. Deze spreken het doodvonnis over de zoon uit. Hij zal worden gestenigd! Bij Lucas heeft de midrasj wel een heel andere wending gekregen.

¹²⁴ Weinreb. Pag. 130.

"Het woord voor bouwen is *boneh*, geschreven beth-noen-hee, dus 2-50-5. De laatste 'hee', de 5, is een uitgangsvorm en behoort niet tot de stam van het woord. Ook dat woord heeft de 2-50 en dus dezelfde structuur als het woord voor zoon. En het bouwen in wezen is het brengen van de wereld van de schepping, van de tweeheid naar de nieuwe, komende wereld van de 50, van de achtste dag". Weinreb. Pag. 131. De parallele betekenis van bouwen en zoon (2-50) geeft een extra dimensie aan 'het bouwen van de toren', het onderwerp van hoofdstuk II. Daarin wordt immers door de sleutelwoorden 'fundament' en het driemaal herhaalde 'voltoeien' de eindfase van de geestelijke toren centraal gesteld. Naast de letterwaarde van het woord 'bouwen' verwijzen ook de plaatsen van het woord 'bouwen' in de gelijkenis over de toren naar de eindfase, waarin de eenwording bereikt zal worden. *Bouwen* komt in die gelijkenis namelijk voor op de 7^e en op de 39^e plaats. De zevende plaats verwijst naar het bereiken van de *voltooiing* van de schepping op de zevende dag en de 39^e plaats verwijst naar de *eenheid* van godswege: het getal 39 is immers de som van 26-13, dat staat voor JHWH is EEN.

De vader en de jongste zoon

Toen hij nog veraf was, zag zijn vader hem en werd met ontferming bewogen. En hij snelde hem tegemoet, viel hem om de hals en kuste hem. De zoon zei tot hem: vader, ik heb gezondigd tegen de hemel en tegen u, ik ben niet meer waard uw zoon genoemd te worden. Maar de vader zei tot zijn slaven: brengt vlug het eerste kleed hier en trekt het hem aan en doet hem een ring aan zijn hand en schoenen aan zijn voeten. En haalt het gemeste kalf en slacht het, en laten we een feestmaal hebben, want mijn zoon hier was dood en is weer levend geworden, hij was verloren en is gevonden. En zij begonnen feest te vieren. Lucas 15:20^b-24

De vader ziet de zoon al komen wanneer deze *nog veraf* is. Bij eenwording past geen afwachtende houding, zoals ook de eerste koning zich haast om, als de andere nog veraf is, een gezant naar hem uit te zenden. Ik heb hieraan de betekenis gegeven dat de zoon nog veraf is van de spirituele wereld. De vader, Spiritueel Zelf, begeeft zich al naar Persoonlijk Zelf wanneer deze nog in het verre land is, dat is in deze wereld.

De zoon is nauwelijks naar Spiritueel Zelf onderweg of de vader is al bij hem. *Hij snelde hem tegemoet*. In deze ontmoeting klinkt door hoe de terugkerende Jacob door Esau wordt ontmoet: “Maar Esau snelde hem tegemoet, omarmde hem, viel hem om de hals en kuste hem”. (Gen. 33:4) Op het unieke moment van verlangen naar eenheid en verzoening geraakt de ontwikkeling in een stroomversnelling. Spiritueel Zelf haast zich om Persoonlijk Zelf te ontmoeten.

Zijn vader *valt hem om de hals en kust hem*. In het kussen vindt deze ontmoeting een climax. Een diepe betekenis van kussen vinden we onder meer in het boek Spreuken. De auteur van dit bijbelboek gaat ervan uit dat de vraag die gesteld wordt en het antwoord dat wordt gegeven een eenheid vormen. De vraag in het hart van de één wordt door de ander goed gehoord en wezenlijk beantwoord. “Wie juiste antwoorden geeft, kust de lippen”. (24:26) Het kussen geeft de diepte aan van het één worden. Na het schaap en de munt te hebben thuisgebracht, is nu de zoon zelf thuis gekomen. De joodse bijbelgeleerde Martin Buber schrijft over het één worden van de ziel: “Dit is niet iets dat zich tussen mens en God, maar dat zich in de mens afspeelt. De krachten concentreren zich, al wat hen wil reduceren wordt overmeesterd, het wezen staat alleen in zichzelf en juicht, gelijk Paracelsus zegt, in zijn exaltatie. Dit is het beslissende ogenblik voor een mens. Zonder dit ogenblik is hij onbruikbaar voor het werk van de Geest”.¹²⁵ Het voltooit de reductie van 10.000 tot 1, een centraal proces in de serie gelijkenissen.

¹²⁵ Buber. Pag. 90-91.

VII Iemand die twee zonen had

In de eenwording van vader en zoon komen de eerste koning en de door hem uitgezonden gezant weer in het verhaal samen, zodat deze gelijkens de afronding vormt van de reeks 10.000, 100 en 10. De één aan het einde wordt niet met een getal weergegeven, net zo min trouwens als de één aan het begin. Zij zijn als een vertelde werkelijkheid zorgvuldig in het verhaal verborgen, zoals steeds de essentie verborgen wordt.

De zoon, het lagere bewustzijn, verenigt zich niet met zijn vader, het hogere bewustzijn. Het gaat andersom. Wanneer de zoon bereid is naar zijn vader te gaan, opstaat en terugkeert, snelt zijn vader op hem toe. Tijdens de ontmoeting ligt het initiatief ook niet aan de kant van de zoon: de vader valt de zoon om de hals en kust hem. Wanneer de zoon bereid is, overkomt hem wat daarop volgt. Zegt dit iets over de onwaarschijnlijkheid om de relatie van beneden naar boven te kunnen herstellen? In het O.T. is daarover een verhaal. Toen de mensen van Babel een toren wilden bouwen met *door henzelf* gebakken tichelen konden zij hun bouwwerk, dat tot in de hemel zou reiken, niet voltooien. (Gen. 11) Is het hogere onbereikbaar met middelen van een lager niveau? Wordt om die reden gevraagd, afstand te nemen tot het lagere en het achter te laten in de wildernis? Reikt tot zover het aandeel van de mens? Is deze ongelijke wederkerigheid kenmerkend voor een mystieke ervaring?

Na hun intieme eenwording begint de zoon aan zijn schuldbekentenis, waarop de vader met een grandioos eerherstel de verzoening tot uitdrukking brengt. Uit alles blijkt dat hij erop uit is om zijn zoon te verhogen en niet om hem te vernederen. De zoon wil zijn status terugbrengen tot het niveau van een knecht van zijn vader, (vs. 19) maar de vader wil hem kennelijk als zoon. Zijn levensweg staat niet in het perspectief van knechtschap uit noodzaak, maar van vrijwillige dienstbaarheid in onafhankelijkheid. De vader wil kennelijk dat hij zich niet aan hem zal hechten: hij zet hem op eigen benen. Wordt het hoge niveau van Spiritueel Zelf niet gekenmerkt door vrijheid en liefde?

Zoals gezegd zal de zoon zich niet schuldig hebben gevoeld over het verkwisten van zijn frustraties en angsten. Dat kan de feestvreugde alleen maar verhogen. Noch hij, noch zijn vader maken zich dan ook druk over het bezit dat hij verloren heeft.

Vanaf het begin is de ontwikkeling gericht op het vinden van de essentie of het reduceren van de tienduizend tot één. Nu is de transcendentie éénheid van bewustzijn weer terug en zijn alle nullen weggewerkt.

De vader schenkt hem op de *drie* niveaus van lichaam, ziel en geest, de tekenen van het zoonschap. De drie niveaus wijzen op een volledig eerherstel.

Trekt hem het 'beste' kleeed aan. De predikant Elderenbosch zegt over het beste kleeed: "Opvallend is dat de vader, zoals letterlijk in vers 22 staat, 'het eerste kleeed' liet komen. Dat is in de Joodse traditie de 'mantel van het licht' die de mens in het paradijs heeft gedragen en waarvoor na de zonde de vijgenbladeren en 'schorten van huiden' in de plaats kwamen. De vergeving herstelt de zondaar in het paradijs".¹²⁶ De jongste zoon wordt bekleed met zuiver bewustzijn en paradijselijke onschuld.

Doet hem een ring aan zijn hand. Hierdoor wordt hij een gemachtigde van zijn vader. Het geeft uitdrukking aan de idee dat de mens onafhankelijk en zelfstandig kan handelen. Naar het voorbeeld van zijn vader zullen (ver)geven en dienen voortaan zijn leven inhoud en richting geven. (Ver)geven zal verder worden uitgewerkt in de volgende gelijkenis over een huismeester met beelden over het verlagen van schulden en het dienen in het daarop volgende verhaal met beelden over iemand die niet tot de slaven behoort en twee heren kan dienen.

Doet hem schoenen aan zijn voeten. Slaven lopen op blote voeten. Schoenen zijn het teken dat hij is verlost van zijn vroegere beperkingen en duisternis. De uitdrukking 'schoenen aan uw voeten' komt voor in het jaarlijks Paasritueel wanneer de uittocht uit het slavenhuis Egypte wordt gevierd. Het drukt uit dat de bevrijding zo overhaast zal komen dat er geen tijd zal zijn om dan nog je schoenen aan te doen. Sta klaar, wees gereed om bevrijd te worden. De zoon wordt gereed gemaakt voor het feest van zijn bevrijding!

De zoon in het verre land leeft met z'n geld en z'n vrienden een werelds leven en daar blijft het bij. Hij kijkt niet verder dan zijn materiële neus lang is. Hij heeft er geen relatie met de geest van zijn vader die hem tot leven wekte. Hij is er geestelijk *dood en verloren*. Wanneer de verhouding met zijn vader is hersteld, noemt zijn vader hem: *weer levend gevonden en gevonden*. Weinreb zegt over het woord 'verloren' of 'verliezen': "Dit is in het Hebreeuws 'abed', geschreven 1-2-4. Het houdt in de structuur dus in de ontwikkeling van de één naar de twee, doch dan niet terug tot de één weer, doch het verder ontwikkelen van de twee tot de hoogste perfectie, tot de vier dus. Deze ontwikkeling nu is identiek met 'verloren gaan'."¹²⁷ Ook in de cijferwaarden van de woorden *abed* = verloren = 1-2-4 en *ABBA* = vader = 1-2-2-1, wordt de beëindiging van het verloren zijn uitgedrukt.

Het tweede scheppingsverhaal doet over het sterven opmerkelijke mededelingen. (Gen. 2:17 en 3:6-7) De mens in het Paradijs krijgt het gebod om niet te eten van de boom der kennis van goed en kwaad. Als zij daar-

¹²⁶ Elderenbosch. Pag. 173.

¹²⁷ Weinreb. Pag. 100.

van eten, zullen zij zeker sterven. “En zij at, en hij at. Toen werden hun beider ogen geopend”. Dit kan wel een bijzondere manier van sterven worden genoemd.

Het gebod werd aangezegd aan de mens die ‘zeer goed’ was; dat wil zeggen: geschikt voor het paradijs en het koninkrijk. Zij leefden ‘uit hun hart’ - uit liefde – in eenheid met zichzelf, met elkaar en met God. Wanneer zij hebben gegeten – zich één hebben gemaakt met de zintuiglijke wereld – sterven zij in de geestelijke wereld van liefde en eenheid. ‘Sterven’ wil hier dus niet zeggen dat zij de laatste adem uitblazen maar dat zij, door in de wereld van de zintuigen te gaan leven, zich plaatsen buiten de eenheidsbeleving met God, met elkaar en met zichzelf. Dit betreft een ontwikkeling van 1 naar 2; van de eenheidswereld naar de zintuiglijke wereld. Tijdens de spirituele ontwikkeling legt men de weg terug af van 2 naar 1: van de zintuiglijke wereld naar de wereld van eenheid. Dan ontwikkelt men oren die horen en ogen die zien wat aan de gewone zintuigen voorbij gaat. Dan laat men de zintuiglijke wereld achter of verkwist deze. Deze geestelijke opstanding vindt plaats tijdens dit aardeleven. In deze gelijkenis wordt door de vader tweemaal uitgesproken dat de zoon in het verre land dood was. (vs. 24 en 32) Hij wordt dood genoemd toen hij zich in het verre land niet van zijn spirituele aard en mogelijkheden bewust was. Hij wordt weer levend door tot de vader te komen. De zoon is naar het verre land gereisd en heeft daar afstand gedaan van wat hij had; hij heeft het gehaat. Hij heeft de wereld gezocht en daar de reiniging doorgemaakt die hij nodig had. Nu hij het oude leven heeft losgelaten, komt hij in een feestelijke, extatische toestand, geymboliseerd in zijn vader die hem met goede gaven overstelpt en een feest aanricht.

Het slachten van het gemeste kalf verwijst mijns inziens, evenals de schoenen die hem worden aangetrokken, naar de uittocht uit de slavernij. Per gezin zal een stuk kleinvee worden genomen; een gaaf, mannelijk, eenjarig stuk kleinvee. (Ex. 12:3-5) Dit zal gegeten worden in de nacht vóór de bevrijding. Het feestmaal luidt als het ware de bevrijding in! Zal deze zich voltrekken in de toespraak tot de leerlingen, die immers direct volgt op het verhaal over de zonen?

De vader en de oudste zoon

Lc. 15:25 Zijn oudste zoon was op het land, en toen hij dicht bij huis kwam, hoorde hij muziek en dans.

26 En hij riep een van de knechten tot zich en vroeg, wat er te doen was.

27 De knecht zei tegen hem: Uw broer is gekomen en uw vader heeft het gemeste kalf laten slachten, omdat hij hem gezond en wel terug heeft.

28 Maar hij werd woedend en wilde niet binnengaan. Toen kwam zijn vader buiten en drong bij hem aan.

29 Maar hij antwoordde en zei tot zijn vader: zie, zoveel jaren sloof ik me

uit voor u en nooit heb ik uw gebod overtreden, maar u hebt mij zelfs nooit een geitenbokje gegeven om met mijn vrienden feest te vieren.

30 Maar nu die zoon van u gekomen is, die uw bezit heeft opgemaakt met slechte vrouwen, hebt u voor hem het gemeste kalf laten slachten.

31 Maar hij (zijn vader) zei tot hem: kind, jij bent altijd bij mij en al het mijne is het jouwe.

32 Wij moesten feest vieren en vrolijk zijn, want je broer hier was dood en is levend geworden, hij was verloren en is gevonden.

*In het veld of op het land verwijst naar 'man van het veld' of 'aardemens'. Dit wordt bevestigd in de woorden *hij wilde niet binnen gaan* in vers 28: een man van de buitenkant. Hij staat in de lijn van de man van het veld en jager Esau. Zijn aandeel in het verhaal komt nádat we de levensgang van de jongste zoon hebben gehoord. Hij vertegenwoordigt de relatie tot de aarde, tot de tijdruimtelijke wereld. Dit blijkt ook uit de letterwaarde van het hebreeuwse woord voor eerstgeborene, *bechor*, dat gekenmerkt wordt door drie tweeën op een rij, en wel 2-20-200.¹²⁸ Deze getallen laten zien dat de eerstgeborene op alle niveaus van de tweeheid de schepping vertegenwoordigt, evenals de twééde koning met 20.000. Met de oudste zoon komt dus de tweede koning weer in het verhaal. Deze kon ook niet tot de eerste koning komen. In die gelijkenis durfde de eerste koning het nog niet aan om de andere, met 20.000, buiten te ontmoeten en zond hij een gezant. Nu komt hij zelf buiten.¹²⁹ Direct nadat de jongste zoon, de '2', is verenigd met de vader, de '1', gaat de vader, de '1', de wereld van de twéé binnen. Dus: 2-1-1-2. Is eenwording de springplank voor het opnieuw binnen gaan in de wereld van de twéé? Ziet Lucas de ontwikkelingen als een alsmáar doorgaand proces? Dan zou de laatste één van ABBA niet het eindpunt betekenen. Wordt de ontwikkeling van 1-2 gevolgd door die van 2-1 en die weer door 1-2, die dan opnieuw tot eenheid wordt gebracht: 2-1, enzovoort? Hier denk ik aan de verheerlijking op de berg, die ik in hoofdstuk II ter sprake heb gebracht. Op de berg waren zij getuige van de wereld van de 1. Toen ze de volgende dag de berg afdaalden, wachtte hen een grote menigte op en werden zij geconfronteerd met een geesteszieke. De menigte en de geesteszieke kunnen gezien worden als representanten van de wereld van de 2. De leerlingen en Jezus kunnen niet op de berg, in de wereld van de één, blijven. Na die ervaring wacht hen weer de wereld van de twéé.*

Dicht bij huis staat tegenover het vérré land waarheen zijn jongere broer was gegaan. Die heeft verkwist en kwam tot zichzelf, wat tot éénwording

¹²⁸ Weinreb. Pag. 253.

¹²⁹ *Ex-erchomai*. Vgl. *Erchomai* – tot Mij komen. (Lc.14:26) en tot hem komen. (14:31)

leidde. Bij de oudste is van afstand geen sprake. Dat wordt duidelijk aan de manier waarop hij met zijn woede omgaat of beter: hoe hij er niet mee om kan gaan.

Hij wil de vader niet als zijn vader aanspreken; het woord 'ABBA' krijgt hij niet over zijn lippen. De één aan het begin en die aan het einde van zijn ontwikkeling liggen buiten zijn belevingswereld. Ook zijn broer erkent hij niet als zodanig; hij heeft het over 'die zoon van u'. We kunnen eruit opmaken dat hij met geen van beide een innerlijke relatie heeft. Ook aan zichzelf komt hij niet toe, want zijn herinneringsbeeld wordt vertroebeld door emoties. Daardoor richt hij zijn ongenoegen op de vader, namelijk door hem verwijten te maken en op zijn broer door kwaad van hem te spreken. Hij komt niet zelf in beweging, maar hij vraagt van anderen dat zij zich zullen veranderen. Hij vindt dat op zijn houding en gedrag niets valt aan te merken: hij is rechtvaardig in eigen ogen.

Ik heb nooit uw gebod overtreden. Altijd ben ik gehoorzaam geweest. Hij heeft 'op het land' gewerkt en zich tot de uiterlijke wereld beperkt. Hij deed waartoe hij zich verplicht voelde. Het doet me denken aan de 99 'rechtvaardigen'. (Lc. 15:7) Hij bleef steken in de wereld van de twee en wilde niet binnengaan in de spirituele wereld. Hij zegt *al zoveel jaren in uw dienst te zijn*. In het Grieks is deze uitspraak met negatieve emoties beladen: al zoveel jaren *sloof ik me uit voor u*. (letterlijk: slaaf ik voor u) Het drukt onvrijwilligheid uit en het maakt zijn woede begrijpelijk. Het verleden blijkt dominant aanwezig in zijn bewustzijn: 'jaren heb ik gesloofd, nooit uw gebod overtreden'. Anders dan bij zijn broer overheersen bij hem geboden en slaafsheid. In een kinderlijke fase zijn geboden en de eis tot naleving ervan noodzakelijk. Wanneer de oudste zoon zich tot deze fase bekennt, spreekt de vader hem dan ook aan met 'kind'. Hij mag fysiek de oudste zijn in jaren, in zijn ontwikkeling is hij nog een kind. Zijn ontwikkelingsfase brengt hem kennelijk in een sfeer van Wet en Gehoorzaamheid.

Rembrandt heeft de thuiskomst van de jongste zoon vele malen getekend en geschilderd. Op een tekening uit 1642 komt een jongen voor die vanachter een muurtje argwanend het weerzien van de vader en de jongste zoon gadeslaat. Wat leeftijd betreft kan het de oudste zoon niet zijn.¹³⁰ Rembrandt zal hem echter hebben getekend overeenkomstig vers 31: als kind. De oudste zoon vertegenwoordigt dat aspect in de mens dat zich in de wereld tot een bepaald niveau heeft ontwikkeld en zich daarop heeft gefixeerd. De vader doet moeite hem uit zijn fixaties te bevrijden.

Het zesde Licht en de godsnaamgetallen

Het zesde licht is de plaats van de schriftelijke Tora. Deze heeft een uiter-

¹³⁰ Tromp. Pag. 124.

lijk, de geschreven tekst, en een innerlijk, de diepere betekenis. Deze worden ook wel het lichaam en de ziel van de Tora genoemd.¹³¹ De ziel van de Tora wordt gesitueerd op de plaats van het tiende licht. Tegen deze achtergrond zijn de lichten 6 en 10 met elkaar verbonden

Zoals gezegd kan de godsnaam JHWH met de getallen 26 en 17 worden weergegeven. Deze zijn bepalend voor de formulering van de gelijkenis over de toren. Daarin heeft Lucas de woorden 'voltooiing' en 'voltooiën' gesitueerd op de 17^e, de 26^e en de 43^e plaats. Het getal 43 is de som van 17 en 26.

De wijsheidsspreuk over iemand die twee zonen had, staat op de plaats van het zesde Licht in de Kandelaar. (*Afbeelding 1*) Deze plaats wordt wel 'Het Kleine Gelaat' genoemd, een afspiegeling van 'Kroon', 'Het Grote Gelaat' of het eerste Licht. De eenwording van de vader en de jongste zoon kan met andere woorden worden uitgedrukt als: het Grote Gelaat (1) en het Kleine Gelaat (6) worden tot één Gezicht. Zoals gezegd, zijn de openingswoorden (1), de gelijkenis over de zonen (6) en de slotwoorden, (10) met elkaar verbonden, en wel door het beeld van familierelaties. Ze zijn bovendien met elkaar verbonden door getallen. De som of de gezamenlijkheid van de plaatsen 1, 6 en 10 is 17, en dit getal is samengesteld uit $1+6 = 7+10 = 17$. De verhouding $7+10$, in verschillende variaties, komt veel voor zoals we nog zullen zien. Bij deze getallen is de uitkomst bepalend voor de berekening zoals men bijvoorbeeld voor het vaststellen van de leeftijden van de aartsvaders het getal 17 en de berekening ervan als uitgangspunt heeft genomen. Het zijn hun 'theologische' leeftijden.

De serie gelijkenissen is samengesteld uit acht gelijkenissen en de openingswoorden en de slotwoorden. Samen zijn dit tien gedeelten waarin zeven retorische vragen voorkomen. Ook hier vinden we dus de aantallen van 10 en 7 met als som de kleine telling van het godsnaamgetal, 17.

De gedeelten op de middenpilaar van de Kandelaar betreffen de Lichten 1, 6, 9 en 10. De som hiervan is 26, het godsnaamgetal van de Eeuwige, JHWH.

In de gelijkenis over de honderd schapen (4), die over de zonen (6) en die over de huismeester (7) wordt de aanduiding van de verborgen, goddelijke kracht in de mens, *tis*, gecombineerd met het woord *anthropos*. (mens) (zie voetnoot 46) De som van $4+6+7$ is eveneens 17. Ook hier is de verhouding $4+6 = 10+7 = 17$. De combinatie van 'tis', 'anthropos' en 'zeventien' is eveneens merkwaardig. In mystieke stromingen ten tijde van Lucas kende men namelijk de verschijning van de heerlijkheid van God in de gedaante van een Mensenzoon. Deze werd *Anthropos* genoemd, een kosmische Lichtmens, geïnspireerd door Ezechiël 1 en Daniël 7. Zou de combinatie van 'tis anthropos' met het getal 17 hiermee

¹³¹ Arav. Pag. 131 ev., 84 en 59 ev.

van doen hebben? Hoe verhoudt het zich tot de ‘Zoon van mensen’, gedacht als een zelfaanduiding van Jezus in de evangeliën? Deze komt in de vroegere geschriften van het N.T. nauwelijks voor maar wel daar buiten. Hoe zouden de monniken die de geschriften lazen die bij Nag Hammadi zijn gevonden, zijn omgegaan met teksten over ‘de zonen van mensen’? “Jezus zei: ‘wanneer jullie de twee tot één maken, zullen jullie zonen van mensen worden’.”¹³² Na een gesprek met enkele leerlingen nam Jezus afscheid met de woorden: “Vrede zij met jullie. Breng mijn vrede voort. Let erop dat jullie niemand misleiden door te zeggen: ‘Zie hier’ of ‘zie daar’, want de Zoon van mensen verblijft in jullie binnenste. Volg hem...”¹³³ Zulke teksten lijken wel te passen bij de sfeer die in de serie gelijkenissen door Lucas wordt opgeroepen.

Nadat ik dit hoofdstuk had geschreven, vroegen andere onderwerpen mijn aandacht. Tot ik in de bibliotheek een boek zocht dat ik niet kon vinden. Opeens viel mijn oog op het boek van Labuschagne over getallen, dat ik lang geleden had bestudeerd. Ik nam het mee.

Deze literatuur stimuleerde me om bij Lucas verder te zoeken naar typerende getallen die in het Oude Testament vaak worden gebruikt. Niet wetend waar te beginnen, las ik voor de zoveelste maal Genesis 1. Tienmaal hoorde ik de overbekende woorden: “En God zei...”. Ik sloot de ogen en probeerde geen gedachten te hebben, leeg te worden. ... Tot de suggestie zich opdrong te gaan tellen hoe vaak het Griekse woord *eipen*, ‘hij zei’, in de serie gelijkenissen voorkomt... en dat blijkt zeventien maal te zijn! In de redevoering tot het volk 1 x en in die tot de Farizeeën 9 x. In deze redes samen komt het dus tien maal voor en in die tot de leerlingen zeven maal. Niet slechts het aantal van 17, maar ook de onderverdeling ervan in 10 + 7 komt bij Lucas dus nog een keer terug. Wonderbaarlijk. De plaatsen waar Lucas *eipen* in de tekst heeft toegepast, zijn eveneens interessant. Tweemaal is de vader de spreker, en wel op de 7^e en 10^e plaats.¹³⁴ Samen dus weer 17 in een verhouding van 7+10. De eerste en de zeventiende maal is Jezus de spreker, waardoor hij de sprekers ertussen omvat: met elkaar ‘zeggen’ ze dus de verborgen godsnaam JHWH.

Hierboven heb ik verschillende malen het godsnaamgetal 17 gemeld en steeds in de samenstelling van 10+7.¹³⁵ Gelet op de betekenis van deze getallen mag dit wel bijzonder worden genoemd. De Kandelaar bestaat uit tien lichten en God spreekt zich uit in tien woorden. (geboden)

¹³² Slavenburg/Glaudemans. Pag. 156. Evangelie van Thomas.

¹³³ Slavenburg/Glaudemans. Pag. 381. Evangelie volgens Maria (Magdalena) (Vgl. voetnoot 38)

¹³⁴ De plaatsen zijn: **14:25**, 15:3, 11, 12, 17, 21, **22**, 27, 29, **31**, 16:2, 3, 6, 6, 7, 7 en **16:15**.

In vertalingen is dit aantal vaak anders, maar dat is niet bepalend. In de bijbeltekst na de inleiding heb ik de tekst aan dit nieuwe inzicht aangepast, zodat deze verborgen godsnaam uit de grondtekst nu ook in een Nederlandse tekst herkenbaar is.

¹³⁵ Labuschagne heeft nog andere voorbeelden gegeven van het gebruik van het getal 7 in het N.T., waaronder ook enkele uit het bijbelboek Lucas. Pag. 40.

Tien is het getal waarin God zich aan mensen bekend maakt. Het getal zeven staat voor voltooiën en totaliteit. Het is de som van drie en vier. Het getal drie verwijst naar de volheid in de onzichtbare wereld en het getal vier staat voor de maximale uitgebreidheid in de zichtbare wereld.

Evenals in Genesis zijn bij Lucas dus de basisgetallen 26 en 17 in de tekst verborgen. Het geeft er een diepe spirituele betekenis aan. Daarmee wordt de aanwezigheid van God JHWH bij datgene wat in de serie gelijkenissen geschreven wordt, ook in de structuur ervan tot uitdrukking gebracht.

Na deze geheime getallen in de gelijkenissen te hebben gevonden, werd ik benieuwd naar de positie die deze serie inneemt in het hele boek Lucas. Zou het woord 'vader' ook buiten de serie als een structurerend woord zijn gebruikt?

Uit de telling van het woord 'vader', met en zonder hoofdletter geschreven, blijkt dat het bij Lucas *vóór* de serie gelijkenissen, dus tot Lc. 14:25, **26** maal voorkomt.

Het woord 'Vader' als een aanduiding voor God, blijkt in het gedeelte *vóór* de serie gelijkenissen twaalf maal in de tekst te zijn verwerkt. Het aantal van twaalf deed mij direct denken aan de twaalf zonen van Jacob, de stamvaders van het volk Israël. De onderlinge verhoudingen van deze aantallen geven aanleiding voor de veronderstelling dat Lucas ook daaraan kan hebben gedacht bij het componeren van dit aspect van zijn boek. Daarop wijst namelijk de volgende opsomming van de 26 plaatsen waar het woord 'vader' voorkomt. De plaatsen van 'Vader', als een aanduiding voor God, zijn vet en onderstreept gedrukt. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, **8**, 9, **10**, 11, **12**, 13, 14, **15**, **16**, **17**, **18**, **19**, **20**, 21, **22**, **23**, **24**, 25, 26. De som van deze 26 getallen is 351. Dit is $9 \times (26+13)$ en ook 27×13 . In deze reeks getallen blijkt 13 een sleutelrol te vervullen, evenals de getalcombinatie 26-13, in cijfers de 'geloofsbelijdenis': "De Heer is één". Dit is nog niet alles: de som van de vet gedrukte getallen is 204, dat wil zeggen: **12** maal **17**. De som van de gewoon gedrukte getallen is 147, hetgeen overeenkomt met de leeftijd van Jacob, waarin eveneens het godsnaamgetal **17** is verborgen. (Vgl. voetnoot 33 en Gen. 47:28) De som van $1+4+7$ is trouwens ook twaalf. Zo zoemen deze getallen rond waarbij het ene het andere op een wonderlijke manier bevestigt en completeert.

Uit de telling van het woord 'vader', met en zonder hoofdletter geschreven, blijkt dus dat het bij Lucas *vóór* de serie gelijkenissen **26** maal voorkomt. *In* de serie gelijkenissen, in Lc. 14:25-16:18, komt het **13** maal voor, waarvan 12 maal in de gelijkenis over de zonen.

Vanaf het begin, Lc. 1:1, tot en met de gelijkenissen in Lc. 16:18, komt het woord 'vader' dus **39** maal voor. Dit getal betreft Israëls geloof dat *JHWH één* is. *JHWH èchad* wordt kort en bondig geformuleerd in Deut. 6:4 "Hoor Israël, JHWH, onze God, *JHWH is één*". De getalwaarden van de naam *JHWH* is: **26** en van *èchad*: **13**. De som ervan is **39**.

Wat kan dit betekenen? Mijns inziens heeft Lucas in zijn compositie van de tekst eerst de telling van de godsnaam JHWH ingeweven: 26; daarna heeft hij dit uitgebreid tot de kortste formulering van Israëls geloof: JHWH is één: 39. Het getal 13 als aanduiding voor 'één zijn' en als kengetal van de serie gelijkenissen, geeft eens te meer aan, dat éénheid een centraal thema is in die gelijkenissen. Het wil zeggen dat daarin een weg van de mens wordt getekend die tot éénwording leidt: éénwording in zichzelf en in de goddelijke wereld. Hierdoor kunnen de gelijkenissen inhoudelijk gekwalificeerd worden als een mystiek programma.

Tegelijk heeft Lucas de geloofsbelijdenis van zijn volk en die van hemzelf op een verborgen manier tot uitdrukking gebracht in zijn tekst. Fantastisch en indrukwekkend. Welk een literair vakmanschap spreekt hieruit. "De naam representeerde in die tijd de drager van die naam en symboliseerde diens reële aanwezigheid. Waar JHWH's Naam gevestigd is, daar is Hij tegenwoordig. ... "Het 'geweefd' zijn van Gods Naam in de bijbeltekst dient er verder toe om de aanwezigheid van God daarin *doorlopend* te verkondigen."... "Deze techniek (met JHWH èchad) treffen we niet alleen in Deuteronomium aan. Ze komt ook elders in de bijbel voor. Trouwens ze strekt zich over de hele oudtestamentische Schrift uit".¹³⁶ Vanaf heden kan worden gezegd dat de kern van de geloofsbelijdenis uit Deut. 6:4: *JHWH is één*, ook door Lucas, in de nieuwtestamentische Schrift, doorlopend wordt verkondigd.

Het tellen van woorden kan verrassende gevolgen hebben, zoals mij overkwam tijdens het tellen van het woord 'Mensenzoon' (Zoon van mensen) in de Nieuwe Bijbel Vertaling. Dit blijkt er **25** maal in voor te komen. Direct rees bij mij het vermoeden dat het éénmaal uit de tekst was weggefallen. Dit lijkt inderdaad het geval te zijn, want de hierna cursief gedrukte zinnen komen wél in de Statenvertaling voor maar níét in de Nieuwe Bijbel Vertaling. De situatie die aan deze zinnen voorafgaat, is deze: Jezus en zijn leerlingen reisden naar Jeruzalem. Onderweg wilden zij een Samaritaans dorp aandoen, maar de dorpelingen wilden hen niet ontvangen. Daarop vroegen enkele leerlingen hem: "Heer, wilt u dat wij om vuur uit de hemel bidden dat hen zal verteren?" "Maar hij draaide zich naar hen om en wees hen streng terecht *en zei: 'Jullie zijn je er niet van bewust uit welke geest jullie dit zeggen! Want de Zoon van mensen is niet gekomen om mensen te vernietigen, maar om ze te behouden.'* En zij gingen naar een ander dorp". Lc. 9:55-56. Indien de cursieve zinnen aan de tekst in de Nieuwe Bijbel Vertaling worden toegevoegd dan komt het woord 'Mensenzoon' daarin maal voor.

Wanneer het door Lucas zelf geschreven boek nog beschikbaar zou zijn, zouden we daarin precies kunnen nakijken wat hij heeft geschreven.

¹³⁶ Labuschagne. Pag. 87-90

Maar de originele tekst is er niet meer. Er zijn nog wel handschriften uit latere eeuwen, maar die hebben verschillende versies van de verzen 55, 56. Anders dan de Nieuwe Bijbel Vertaling gaat de Statenvertaling kennelijk terug op handschriften met een vollediger tekst. Uit het inzicht betreffende de godsnaamgetallen kan nu worden afgeleid, dat de handschriften met een uitgebreide tekst van de verzen 55 en 56 op dit punt overeen zullen komen met de originele tekst van Lucas. Hieruit blijkt dat het opsporen van in de tekst verborgen getallen kan helpen bij het vaststellen van de meest waarschijnlijke tekst van Lucas.¹³⁷

Hierbij komt dat juist in de ontbrekende tekst Jezus oproept tot bezinning op de herkomst van het standpunt van zijn leerlingen. Met andere woorden: 'neem de verantwoordelijkheid voor je éigen denkbeelden. Gezien de aard van jullie uitlating is dat harder nodig dan je om de houding van de Samaritanen te bekommeren'. In het verlengde daarvan bevat die tekst bovendien een pleidooi voor tolerantie en verdraagzaamheid jegens politieke en theologische tegenstanders. Een geluid dat in tijden van onverdraagzaamheid en 'eigen gelijk eerst', niet vaak genoeg kan klinken.

Wanneer de uitdrukking 'Zoon van mensen' in 9:56 wordt meegeteld, komt die uitdrukking 13 x voor in het gedeelte vóór de serie gelijkenissen en ook 13 x ná die serie, terwijl in het gedeelte van die gelijkenissen het woord 'vader' eveneens 13 maal voorkomt. Dit houdt in dat elk van de drie gedeeltes als een verborgen kenmerk het getal 13 in zich draagt. De reeds geconstateerde gevolgtrekking wordt hierdoor bevestigd, namelijk dat Israëls geloofsbelijdenis uit Deut. 6:4, JHWH is één, in de tekst van Lucas doorlopend wordt verkondigd. Bovendien is driemaal 13 het reeds bekende getal 39; de som van 26+13, in cijfers het getal van diezelfde geloofsbelijdenis: *JHWH is één*.

Steeds wanneer ik zo met deze diepe dimensies van de teksten bezig ben, ontroert me de schoonheid en de kunstzinnige compositie ervan. Het doet me denken aan de sprakeloze verwondering die mij overviel toen ik voor het eerst de kathedraal van Chartres binnenging. Wat een ruimte en hoe onafzienbaar hoog en mooi.

De auteur van het bijbelboek Lucas en de latere kathedralenbouwers hebben de naam van God willen eren met indrukwekkende literaire composities en architectonische constructies. Ik voel me bevoorrecht en geïnspireerd dat ik kan helpen bij de herontdekking van de numerieke geheimen die Lucas in zijn tekst heeft verborgen.

¹³⁷ "Tenslotte, en dat is pas kortgeleden ontdekt, werden in Rome de teksten van alle gecanoniseerde geschriften van het Nieuwe Testament behalve de Openbaring van Johannes, door ervaren letterkundigen (*grammatici*) aan een grondige herziening onderworpen. Dit kwam neer op een tweede uitgave. Hier en daar werden lezingen uit de evangelietraditie van de joodse christenen ingevoegd. Deze dusgenaamde Westelijke Tekst moet voor 180 voltooid zijn, want Irenaeus (ca.180) en Tertullianus (ca.200) bieden haar al". Quispel. Pag. 30.

DEEL C

DE REDE TOT DE LEERLINGEN

In hoofdstuk V heb ik de reeks getallen 1-2-10.000-20.000-100-10-2-1 samengevat als 1-2-2-1, de naam ABBA in cijfers. In de gelijkenissen kan een verdere ontwikkeling worden ontwaard, wanneer ook de gedeelten ná de ene huismeester, dus na de laatste 1, erbij worden betrokken.

Naar de getallen uitwijzen betekent 2-1, het bereiken van eenheid, niet het einde van de ontwikkeling. Na de laatste één, die van de huismeester, verschijnt immers nog 'geen slaaf', althans in de vertaling. De Griekse tekst heeft in een letterlijke vertaling een telwoord: *niet één* slaaf. Na de ontwikkeling tot één, komt bij Lucas dus nog een ontwikkeling tot 'niet één', hetgeen wil zeggen, dat de eenheid wordt geïntensiveerd. Deze verdiepte geestesgesteldheid van eenheid is niet van deze wereld - komt er niet uit voort - maar is wel bestemd om in deze wereld gerealiseerd te worden. De gelijkenis over 'niet één slaaf' is immers de achtste van de serie. Deze plaats verwijst naar de achtste dag. Ook in de Kandelaar staat deze gelijkenis op de plaats van het achtste Licht. Wanneer de ontwikkeling in zeven voorgaande fasen is voltooid - de zeven van het aantal scheppingsdagen - dan volgt nog de achtste, waarvoor binnen het ritme van de zintuiglijke schepping geen plaats is. Als een subjectieve werkelijkheid is het niet hier en niet en daar en het blijft voor de zintuigen verborgen.

In de slotwoorden is eveneens de door de mens te realiseren eenheid verborgen. Dit is niet zo duidelijk met een telwoord in de tekst vermeld, zodat ik dat hier nog niet kan toelichten.

"Hij sprak ook tot zijn leerlingen". Lucas 16:1

Het is veelzeggend dat hier tot de leérlingen wordt gesproken, omdat in de rede tot het volk *driemaal* wordt herhaald: 'kan mijn leerling niet zijn'. Uit de aanhef kan worden afgeleid dat het kennelijk wel mogelijk is voor degene, die voorgaande fasen met passie en gedisciplineerd heeft doorleefd. Dit is een indicatie voor het hoge niveau, waarop de rede tot de leerlingen zich afspeelt.

De rede tot het volk wordt immers, op een hoger ontwikkelingsniveau, gespiegeld in de rede tot de leerlingen. De voorwaarde van het *haten* van vrouw, kind en verdere familie, dat in de openingswoorden prominent aan de orde wordt gesteld, komt in de slotwoorden terug als gerealiseerd gedrag in het *hebben weggezonden* van een vrouw. *Alle spottende omstanders* uit het tweede verhaal komen terug in het negende met de *honende Farizeeën*. Het zijn dus niet meer álle omstanders. *Welke koning* komt terug in de soevereine geestesgesteldheid, die in de achtste

gelijkenis schuilgaat achter *niet één slaaf*. De *andere koning* die tot *vrede* wordt uitgenodigd zullen we ontmoeten in de *twee schuldenaars* die hun leven in het perspectief van *vrede* zetten. Tenslotte is het *dwaas worden* uit het gedeelte over het zout, in positieve zin veranderd in de gelijkenis over de huismeester die *verstandig* heeft gehandeld.

Hoofdstuk VIII is gewijd aan de gelijkenis over iemand die een huismeester had. Met dit verhaal zijn we ver verwijderd van het lage niveau van een lepe oplichter die zijn positie ten koste van alles wil veiligstellen. Eerder is te denken aan onderricht van Jezus betreffende het overwinnen van de trekkracht van geld en goed, in relatie tot de spirituele ontwikkeling en het welzijn van anderen.

Dan volgt hoofdstuk IX, over iemand die oprijst achter het beeld van ‘niet één slaaf’. Deze gelijkenis wordt doorgaans, en mijns inziens ten onrechte, op eenzelfde manier uitgelegd als “niemand kan twee heren dienen”, een uitspraak van Jezus die in het evangelie van Matteüs te vinden is. Aan de slotwoorden is het tiende en laatste hoofdstuk van dit boek gewijd. Het betreft het koningschap van God en de woorden van Mozes die niet ver weg zijn, in de hemel of aan de overzijde van de zee, maar dichtbij, in je hart.

VIII EXTASE

Iemand die een huismeester had

Deze vertelling staat erom bekend dat hij niet gemakkelijk te begrijpen is. Mulder constateert dat “in de loop van de tijd duidelijk gebleken is, dat de strekking van deze parabel moeilijk is vast te stellen”.¹³⁸ In de literatuur vond ik echter een uitleg die - in grote lijnen - door meerdere auteurs wordt gevolgd.

“Volgens de experts schijnt het in die tijd de gewoonte te zijn geweest, dat de rentmeester voor zijn heer besliste over leningen. Hij was ook degene die zijn commissie bepaalde. In sommige gevallen was dat de manier om een soort van rente te berekenen hoewel dat tegen de joodse wet was. Om iedere moeilijkheid te voorkomen, werd bij het schrijven van de schuldbrieven het uitgeleende geld of goed te hoog berekend. Met andere woorden: de te betalen commissie werd meegerekend... De rentmeester trekt de commissies, die toch voor hem bestemd zijn, van de schuldbrieven aan zijn heer af. Hij is daarin – als deze uitleg inderdaad juist is – niet zonder meer oneerlijk. Jezus zegt niets van zijn manier van boekhouden. De tekst is daarover duidelijk: ‘De heer prees het in de onrechtvaardige rentmeester dat hij met overleg gehandeld had.’ Waarschijnlijk houdt dit zelfs in dat hij de reducties door zijn rentmeester goedkeurde. Het ging immers bij die kortingen niet om het bezit van de heer maar van zijn rentmeester. De ‘onrechtvaardige rentmeester’ wordt zo een voorbeeld voor de volgelingen van Jezus, niet vanwege zijn oneerlijkheid maar vanwege zijn voorzichtigheid.”¹³⁹

Hoewel voor deze uitleg de experts te hulp worden geroepen, zitten er enkele adders onder het gras. Zou Jezus zijn leerlingen een verhaal ter navolging hebben voorgehouden waarin de betrokkenen vanuit egoïstische motieven handelen? In deze uitleg keurt de heer immers de handelwijze van de rentmeester goed, omdat ‘zijn bezit er toch niet mee gemoeid is’. De rentmeester komt in een goed blaadje bij de schuldenaars die op hun beurt profiteren van een schuldvermindering terwijl zij wellicht ook nog de slimme huismeester als huisvriend mogen begroeten. Naast de egoïstische motieven wordt bovendien de wet van Mozes op een corrupte manier ontdoken. De gedachte dat de huismeester afstand doet van zijn commissies mist elke grond. Hij doet er immers geen afstand van maar hij handelt ermee om - in deze visie althans - huisvesting te kopen. Dat wil zeggen dat Jezus zijn toehoorders zou hebben voorgehouden om op slinkse wijze de joodse wet te ontduiken en egoïstische doeleinden na te streven. Dit lijkt mij nogal onvoorstelbaar.

¹³⁸ Mulder. (1988) Pag. 81.

¹³⁹ Donders. Pag. 123 ev.

Evenals Mulder vindt de theoloog en psychoanalyticus Drewermann de problemen waarvoor deze vertelling ons stelt 'bijna onoplosbaar'. "De gelijkenis van Jezus over de onrechtvaardige rentmeester is een van de lastigste uit het Nieuwe Testament. ... Waar we ook zoeken in de exegetische literatuur, men verstrikt zich in uitvluchten".¹⁴⁰ Deze moeilijkheid wordt nog vergroot, wanneer dit verhaal als geheel op zichzelf staand wordt beschouwd.¹⁴¹

Mijns inziens dienen we de vooronderstellingen achter ons te laten die aan de geciteerde en soortgelijke uitleggingen ten grondslag liggen. Enkele wil ik noemen die ik later in dit hoofdstuk wil toelichten. De rijke, de huismeester en de schuldenaars zijn personen in de buitenwereld. De huismeester scheldt schulden kwijt en wil zodoende voorzien in zijn onderdak. De schulden van de schuldenaars worden ten dele kwijtgescholden. Tijdens het schrijven heb ik gemerkt dat deze aannamen zo diep in mijn bewustzijn zijn gebrand dat het niet mee is gevallen om ze op afstand te houden. Sommige lezers zullen dat ook wel ervaren. Daarom wil ik er af en toe aan herinneren.

Zoals bij voorgaande vertellingen kunnen ook in dit geval de tekst van de gelijkenis, de plaats van dit verhaal in de Kandelaar en de samenhang van de serie leiden tot een begin van een integrale uitleg. In de gelijkenis over de huismeester die *verstandig* heeft gehandeld, komt een hoger geestelijk ontwikkelingsniveau tot uitdrukking dan in het gedeelte over het zout dat *dwaas wordt*. In de benamingen *een rentmeester* in dit verhaal en *geen slaaf* in het volgende komt op taalniveau de relatie tussen beide gelijkenissen niet tot uitdrukking. Lucas gebruikt hier het woord 'oikonomos' en in het volgende verhaal 'oiketes' (oikos = huis). In de benamingen *huismeester* en *huisslaaf* komt wel tot uitdrukking dat deze gelijkenissen bij elkaar horen. Hierop kom ik later nog terug.

Van inhoudelijk belang is verder de zevende plaats van deze vertelling in de Kandelaar. Over het zevende Licht wordt in de joodse mystieke traditie gezegd, dat hier "alle waarden van de wijsheidstraditie in een schitterende straling voor het geestesoog verschijnen".¹⁴² Het is de plaats van geestvervoering en extase. Dit Licht, 'Netzach' genaamd, wordt in vertaling aangeduid met begrippen als 'Overwinning'

¹⁴⁰ Drewermann. Pag. 161 ev.

¹⁴¹ "Deze gelijkenis kan op geen enkele manier met het onmiddellijk voorgaande worden verbonden".

Servotte. Pag. 102.

¹⁴² "Traditionele betekenis: het Zevende Pad wordt verborgen wijsheid genoemd omdat alle waarden der wijsheidstraditie in een schitterende straling voor het geestesoog verschijnen en door geestesvervoering in geloof worden aanschouwd. Vanaf dit Pad ontvangen deugden der wijsheid hun kracht en uitstraling. Het gebeurt wanneer de in het geloof gesterkte mens inzicht krijgt. ... Het Zevende Pad kan niet misverstaan worden wanneer wij de evangelieteksten ernaast leggen. Het 'geestesoog' komt ogen tekort...". Arav. Pag. 138.

VIII Iemand die een huismeester had

en 'Eeuwig'. Zulke gedachten zetten dus hoog in.
Nu wil ik verder de tekst van de gelijkenis volgen.

Er was een rijk man, die een rentmeester had. Van deze werd hem aangebracht dat hij zijn bezit verkwistte. Lucas 16:1.

Het Griekse woord *dia-ballo*, dat vertaald is met 'werd hem aangebracht',¹⁴³ houdt in dat er een scheidslijn door hen heen gaat; dat ze uit elkaar groeien; dat ze niet meer op één lijn zitten. Het is vergelijkbaar met het uit elkaar gaan van de jongste zoon en de vader. Het is een beweging van eenheid naar dualiteit, die tijdens de ontwikkelingsgang steeds terugkeert. De vader legt de jongste zoon niets in de weg wanneer deze weg wil gaan en ook de huismeester krijgt aanvankelijk de gelegenheid zijn bezit te verkwisten. In beide verhalen loopt het uit op het herstel van eenheid.

Het woord 'innerlijk' dat in de Griekse tekst niet voorkomt, heb ik in mijn weergave van deze tekst toegevoegd om te accentueren dat deze gelijkenis, evenals alle andere van deze serie, innerlijke processen betreft.

Iemand was rijk en had een huismeester en juist deze¹⁴⁴ werd innerlijk verdeeld. In overeenstemming daarmee¹⁴⁵ verkwistte¹⁴⁶ hij zijn bezit. (Letterlijk: 'de hem toevertrouwde.') Lucas 16:1.

Zoals het vorige verhaal over de twee zonen begint met *anthropos tis*, dat vertaald wordt met *iemand*, begint ook dit verhaal met die woorden. Deze gelijkenis begint dan ook met 'iemand'.

De mens die de vader en de jongste zoon in zichzelf tot eenheid heeft gebracht, is dezelfde als degene die de rijke en de huismeester als hoger en lager bewustzijn in zich heeft. In 16:1 verliest deze de eerder bereikte eenheid. Van deze gelijkenis zijn dus niet de rijke en de huismeester het vertrekpunt, maar de mens die één is. De verdeeldheid betreft het verloren gaan van de eenheid van de

¹⁴³ *Dia-ballo*: uiteen-werpen, verdelen, waar *sum-ballo*: samen voegen tegenover staat. Vgl. voetnoot 49, waar de ene koning zich wil voegen bij de andere koning. Hun verdeeldheid staat daar 'bij elkaar komen' in de weg. In 16:1 beëindigt het 'uit elkaar gaan' hun één zijn. Vgl. *diabolos* (duivel) – scheiding maker, de tegenspeler van *JHWH* die één is. 'Beschuldigen, aanbrengen' is een afgeleide van scheiding teweegbrengen, namelijk: scheiding aanbrengen met woorden, verdacht maken waardoor tweedracht ontstaat.

¹⁴⁴ *Houtos* betekent hier *deze*. In onderscheid met *ekeinos*, dat iemand betreft die verder weg is, wijst *houtos* op iemand die dichtbij is en die juist daarvoor reeds genoemd is. Zoals in 16:1, waar *houtos* is verbonden met *autos* (zelf), kunnen beide woorden samen vertaald worden met: *juist deze*. Vgl. Wat *juist deze* ervaring u gebracht heeft. (2 Cor. 7:11)

¹⁴⁵ *Hoos* wordt veelal gebruikt bij overeenstemming of vergelijking: *als, in overeenstemming met*. Vgl. Uw naaste liefhebben *als* uzelf. (Lc. 10:27)

¹⁴⁶ *Dia-skorpizo* betekent: *uiteen-drijven van wat één behoort te zijn, verstrooien*, en vandaar *verkwisten*. Lucas heeft hier kennelijk gespeeld met de klankverwantschap van *dia-ballo* dat leidt tot *dia-skorpizo*.

rijke en de huismeester en als gevolg daarvan wordt de huismeester ook in zichzelf verdeeld. Deze mens is dus op alle niveaus in disharmonie. Dit wordt nog onderstreept door het optreden van de *twee* schuldenaars in de verzen 5-7. De rijke en de verkwistende huismeester verbeelden de innerlijk verdeelde mens. Het vergt een voortdurende geestelijke zelf-waarneming om de beelden te verbinden met de (eigen) geestelijke werkelijkheid waarnaar ze verwijzen.

Verwijderd: Zoals alle voorgaande gelijkenissen, speelt deze zich eveneens voor een belangrijk deel af in ons binnenste.

‘Deze’ drukt nabijheid, intimiteit en éénheid uit van de personages die ervoor worden genoemd. Dit verhaal veronderstelt dat de mens aanvankelijk één is. Je hoort het contrast in de stem van de verteller: dat nu juist deze mens innerlijk verdeeld raakt en in overeenstemming daarmee zijn bezit niet effectief kan benutten. Het is mijns inziens een verschraling van de tekst dat de relatie tussen innerlijke disharmonie en ineffectief gedrag niet tot uitdrukking komt in de vertaling door het N.B.G.

Bij *het bezit* dat wordt verkwist, kunnen we aan meer denken dan aan materieel bezit. Lucas heeft een open formulering gebruikt, namelijk ‘de hem toevertrouwde...’. Naast geld en goederen is hem ook één zijn toevertrouwd; één zijn met de rijke en één zijn in zichzelf. Dit blijkt bij hem niet in goede handen zodat hij ook geld en goederen verkwist. Deze werden aan de huismeester ter beschikking gesteld om ze te beheren en er verantwoord mee om te gaan. In plaats daarvan zijn ze voor hem gaan functioneren als iets waarop hij is gaan bouwen en dat hem zekerheid geeft. Dit houdt in dat hij niet meer vrij kan omgaan met zijn bezit, maar dat zijn bezit greep op hem heeft gekregen.

Van de jongste zoon was het positief dat hij zijn bezit verkwistte. Hij hoefde daarvoor dan ook geen verantwoording af te leggen. De huismeester wordt wel ter verantwoording geroepen omdat hij in een andere ontwikkelingsfase verkeert. De huismeester ontleent immers zijn gezag aan de volmacht die de rijke hem heeft verleend. Dit zie ik als een aanwijzing dat deze functionaris kan worden beschouwd als de voortzetting van de jongste zoon. Vanwege de ring aan zijn hand wordt deze gevolmachtigde van zijn vader. De jongste zoon/huismeester kan als plaatsvervanger van de rijke optreden. Kennelijk doet hij dat niet en stelt hij zijn eigen belangen hoger dan die van zijn heer. Hij lijkt dus wel in dienst van de rijke, maar in feite heeft hij zijn hart verpand aan een andere heer en wel de heer van het geld, die in vers 9 *mammon* wordt genoemd. Hiermee wordt duidelijk wat er met de huismeester is gebeurd. In plaats van als een goede vertegenwoordiger (huismeester/gezant) op te treden, heeft hij zich laten inpalmen door de trekkracht van het geld en uiterlijke zekerheid. (*mammon/de 20.000*) Nu wordt hij voor de keuze gesteld: óf doorgaan met het dienen van *mammon*, óf kiezen voor Spiritueel Zelf. Hij kan geen twee heren dienen.

In tweestrijd

- 2 *De rijke liet hem roepen en zei tegen hem: wat hoor ik daar van u? Doe verantwoording van uw beheer, want u kunt niet langer huismeester blijven.*
- 3 *De huismeester zei bij zichzelf: wat moet ik doen? Want mijn heer ontnemt mij mijn huismeesterschap. Spitten kan ik niet, voor bedelen schaam ik mij.*
- 4 *Ik ben te weten gekomen (weet) wat ik doen zal, opdat zij mij, wanneer ik uit mijn huismeesterschap ontzet ben, in hun huizen zullen ontvangen (in huis zullen nemen).*

De dialogen tussen de rijke en de huismeester en tussen de huismeester en de schuldenaars heb ik opgevat als innerlijke communicatie van de mens. Vanaf het begin is Spiritueel Zelf erop gericht geweest, Uiterlijk Zelf en Persoonlijk Zelf te verhogen en te versterken met kwaliteiten van een hogere orde; ook nu is dit volgens mij de inzet. De mens wordt uitgedaagd om op een hoger niveau te gaan functioneren. *Doe verantwoording* kan gelezen worden als: leg ten overstaan van de hoogste spirituele normen verantwoording af over de besteding van het geld en de goederen. De invulling van zijn functie tot dan toe komt onder kritiek te staan. De rijke wil hem niet degraderen, maar tot bezinning of tot inkeer brengen. Nu de mens zich voor deze fundamentele uitdaging heeft gesteld, weet en voelt hij dat al of niet marchanderen, beslissend zal zijn voor zijn verdere spirituele ontwikkeling. Zou hij nu onverantwoord handelen dan zou hij zijn hoogste ambities verloochenen. Hij zou zichzelf ontslaan van de gevolgen van een hoog spiritueel inzicht dat in hem is gaan leven. Hij zou zich daarmee veroordelen tot een leven onder het niveau dat hij inmiddels heeft bereikt.

Dat hij zijn bezit *verkwist*, zal betekenen dat hij het besteedt op een manier die door Spiritueel Zelf niet kan worden goedgekeurd. Innerlijk kan hij niet meer de hoogste winst najagen. Daar kan hij niet meer achter staan. Niet langer wil hij de schijn ophouden van de ene te dienen terwijl hij feitelijk de ander dient. De ene en de andere zijn hier kwalificaties van respectievelijk Spiritueel Zelf en mammon.

De huismeester is radeloos wanneer tot hem doordringt wat hij van zichzelf vraagt. De wetten van het economisch verkeer kent hij door en door. Die routine wordt hem ontnomen. Op grond van hogere principes wil hij het roer omgooien. Hoe dat zou kunnen, weet hij echter nog niet. *Spitten* is een fysieke activiteit en hij voelt wel aan dat fysiek activisme op het spirituele vlak niet werkt. Kan hij dan niets doen? Zal hij als een *bedelaar* afwachten totdat hem het nodige wordt toegeworpen? Daar schaamt hij zich voor. De uitersten van doenerschap en passiviteit wijst hij af; onderwijl blijft hij wel zoeken naar een oplossing. In zekere zin verkeert

hij in de positie die in de openingswoorden aan de leerlingen werd voorgehouden. Hij heeft afstand genomen tot 'zijn vader en moeder', tot zijn oude normen en beroepscode. Hij heeft ontdekt dat niet maximale winst maar menselijk welzijn de maatstaf dient te zijn voor zijn denken en handelen. Evenals voor velen in onze tijd is zijn probleem, hoe je spiritueel kunt leven in een materiële wereld.

Wellicht is het even wennen aan een uitleg die de vertelling plaatst binnen het kader van de spirituele gang die de mens doormaakt. Zich een andere visie eigen maken dan die waaraan men gewend is, gaat niet vanzelf. Toch vind ik deze oefening de moeite waard, omdat de uitleg past binnen de ontwikkelingslijnen die in de serie gelijkenissen worden geschetst. Bovendien wordt ons een niet veroordelende spiegel voorgehouden.

Dan, ineens *is hij te weten gekomen*¹⁴⁷ wat hem te doen staat. Op slag heeft hij zijn zelfvertrouwen terug. Hier zal iets belangrijks gebeurd zijn. Gezien de voortgang die is te verwachten na de innerlijke transformatie van de jongste zoon zal het een bijzonder inzicht zijn. Zijn de waarden van de wijsheidstraditie in een schitterend visioen voor zijn geestesoog verschenen, zoals ik citeerde in verband met het zevende Licht van de Kandelaar?

Met begrippen als *het zout, welke koning en iemand*, wordt het verborgene aangeduid met symbolische woorden. Dat kan niet worden gezegd van de uitdrukkingen *is te weten gekomen*. In de taal is het verborgene hier nog verder teruggetrokken. De bron wordt hier slechts verondersteld en niet benoemd, zelfs niet met symbolische woorden, waardoor het nog minder communiceerbaar is.

In onze geseculariseerde tijd zijn we vaak trots op een goed idee dat we kregen, alsof we het zelf bedacht hadden. In de gelijkenis wordt hiermee wat subtieler omgegaan en wordt bij het krijgen van een goed idee een gever verondersteld. Hoewel niet wordt meegedeeld wie of wat die gever is, wordt er wel ruimte voor gelaten in de formulering.

In de literatuur zijn diverse pogingen ondernomen om zulke verborgen bronnen te omschrijven. Assagioli noemt de verborgen wegen van oplichtende inzichten 'verticale telepathie' in onderscheiding van de horizontale telepathie die uit de omgeving en van buiten de ontvanger komt. Onder verticale telepathie verstaat hij verschijnselen als inspiratie, intuïties, verschillende soorten 'hogere' voor gevoelens en mystieke verlichting.¹⁴⁸ De verteller van het

¹⁴⁷ 'De werkwoordsvorm waarmee dit vers in het Grieks begint (egnoon), betekent in dit verband zoveel als 'ik ben te weten gekomen'. *Bijbel. Studiebijbel. Lucas*. Pag. 681.

¹⁴⁸ Assagioli. Pag. 79.

verhaal over de huismeester zegt niets over intuïtie en mystieke verlichting. Hij volstaat met de abrupte overgang van ‘niets kunnen doen’ naar ‘ik ben te weten gekomen, wat ik doen zal’. Om die verandering enigszins bewust te kunnen meemaken, heb ik nog gedacht aan het onderscheid tussen denken en intuïtie. Hoe bijzonder het denkvermogen ook is, het plotseling zien van een uitweg uit een moeilijke situatie lijkt toch van een andere orde. Het denken heeft tijd nodig om een gedachtegang te voltooien. In het geval van levensvragen is het bijna onbegonnen werk om louter op grond van het denken tot oplossingen te komen. Intuïtie staat voor een te weten komen waarbij de tijd geen rol speelt. Het komt dan ook niet voort uit het gevoel of het denken en dringt bovendien direct door tot de kern van de zaak. In dit kader begrijp ik de belofte van Jezus: wanneer zij u gevangen nemen en verhoren, maakt u dan niet bezorgd over wat u ter verdediging zult spreken. “Want de Heilige Geest zal u op het eigen ogenblik leren, wat u zeggen moet”. (Lc. 12:11-12) ‘Op het eigen ogenblik’ wil zeggen: op het moment zelf. Wie zo’n ogenblik verslaapt en het voorbij laat gaan, is weer op het denken aangewezen.

De gebruikelijke uitleg van de oplossing die de huismeester vindt, klinkt nogal egoïstisch. Men denkt dan dat hij de schuldenaren van zijn heer omkoopt door hen hun schulden gedeeltelijk kwijt te schelden. Hij zou dan kunnen hopen op een tegenprestatie wanneer hij op straat zou komen te staan. Wordt met deze interpretatie niet een vorm van bedelen om huisvesting binnen het verhaal gebracht? Hij had toch vastgesteld dat hij niet wilde bedelen? Zo’n egoïstische uitleg wordt in de hand gewerkt door de vertaling waarbij men kennelijk ook een egoïstische handelwijze heeft verondersteld. Bij *opdat zij mij 'in huis zullen nemen'*, denk ik immers direct aan de schuldenaars die hem bij hen thuis voor langere tijd onderdak zullen geven. Ligt zo’n verklaring niet ver beneden het niveau dat we in deze gelijkenis kunnen verwachten? Een meer letterlijke vertaling van de Griekse tekst luidt: opdat zij mij in hun huizen ontvangen. Bij ‘huizen’ is te denken aan het innerlijk. Wanneer de mens het gevonden schaap op zijn schouders neemt en ermee thuis komt, neemt hij het op in zijn leven. De vrouw zoekt in haar huis, dat zijn de verborgen diepten in haarzelf. Wanneer de oudste zoon dichtbij huis komt en niet binnen wil gaan, bekent hij zich als een oppervlakkig mens die met de buitenkant van zichzelf genoegen neemt. De huismeester wil tot het leven van de schuldenaars worden toegelaten.

Bovendien wordt hij niet uit zijn functie ontzet¹⁴⁹ maar in de rangschikking van de verschillende bewustzijnsniveaus krijgt de huismeester *een andere plaats*. Een innerlijk aspect kan geen ontslag krijgen; het kan

¹⁴⁹ *met-histemi* – anders-plaatsen. Vgl. meta-noeo – anders denken of tot inkeer komen.

wel anders gaan functioneren. Hij overwint zijn liefde voor en zijn gehechtheid aan de onbetrouwbare materiële wereld. Dit biedt hem de mogelijkheid om een nieuw leven te beginnen op een hoger niveau in dienst van de betrouwbare rijke die immers een beeld is van Spiritueel Zelf of goddelijke inspiratie. Mijns inziens kan dit zo worden opgevat dat hij er naar verlangt, zijn verantwoordelijkheden in de wereld van geld en goederen te verbinden met zijn spirituele ervaringen en ambities. Uit het vervolg van het verhaal zal blijken dat hij mogelijkheden heeft gezien om aan dat verlangen tegemoet te komen. Hij staat op het punt *een innerlijke omkering of een transformatie* door te maken.

De schuldenaars

En hij ontbood de schuldenaars van zijn heer één voor één¹⁵⁰ bij zich. Hij vroeg aan de eerste: hoeveel bent u mijn heer schuldig? Hij zei: honderd vaten olie. De huismeester zei tegen hem: hier is uw schuldbekentenis, ga vlug zitten en schrijf vijftig. Verzen 5-6

De schuldenaars zijn mijns inziens geen personen in de buitenwereld, maar die kanten van de mens waarmee deze is vastgelopen. Vermogens die maximaal zijn ontwikkeld in de uiterlijke wereld en daar nu tegen een muur oplopen en geen verdere mogelijkheden zien. Iedere schuldenaar vertegenwoordigt Uiterlijk Zelf; het wereldse bewustzijn dat zich schuldig voelt tegenover Spiritueel Zelf. De huismeester bemiddelt tussen twee prioriteiten, tussen de rijke als Spiritueel Zelf en elke schuldenaar als Uiterlijk Zelf. Zoals in het verhaal over de koningen de gezant erop uit wordt gestuurd om vrede te bewerkstelligen, zo wordt nu de huismeester uitgezonden om vrede aan iedere schuldenaar te brengen.

Deze passage lijkt een gebeurtenis te beschrijven in het kantoor van de huismeester. Maar dit kan niet het geval zijn. De schuldbekentenis is als een vertelde werkelijkheid in het verhaal aanwezig. In mystieke taal verwijzen de verzen 5 en 6 naar een innerlijke dialoog waarin de schuldenaar zegt (belijdt) een schuld van honderd te hebben. Zoals de honderd in de vertelling over de schapen, zo verwijst ook de schuld van honderd naar zijn dualistische en tegenstrijdige gedachten, opvattingen en gevoelens. Wie onwetend is, kent geen schuldgevoelens; inzicht maakt schuldig. De huismeester is door het functioneringsgesprek met de rijke heer tot zelfkennis gekomen en dit heeft hem zijn onrechtvaardigheid en tekortschieten onthuld. Hij bekent zichzelf als een zondaar die zijn zekerheid en vertrouwen had ontleend aan geld en andere uiterlijkheden.

¹⁵⁰ *hena hekaston* – één ieder. Hekastos benadrukt individualiteit. Vgl. zij gingen... *ieder* naar de eigen stad (Lc. 2:3), *elke* boom wordt aan zijn eigen vrucht herkend (6:44). De uitdrukking beklemtoont het persoonlijke karakter van de schuldbekentenis en de afhandeling ervan.

Hij begint te onderhandelen met zijn schuld die is gepersonifieerd in de schuldenaars.

Hier wil ik eraan herinneren, “dat het Hebreeuws en het Aramees niet over getallen beschikten, maar dat het alfabet tegelijk aanduiding was voor bepaalde getalswaarden, zodat een woord ook een getalswaarde kan hebben”.¹⁵¹ Wanneer we dan ook nog bedenken, dat het Griekse woord *gramma* dat hier terecht met ‘schuldbekentenis’ is vertaald, feitelijk ‘letter’ betekent, dan is het oppassen wanneer met getallen wordt gewerkt zoals in de gesprekken tussen de huismeester en elk van de schuldenaars.

Bij de schuldenaar is de *twéé* van zijn uiterlijke toestand in een gecamoufleerde vorm in het verhaal aanwezig, want wat vertaald is met ‘vaten’ duidt een inhoudsmaat aan van honderd bath. De letters van het woord ‘bath’ zijn in getallen te lezen als 2-400. Deze vertegenwoordigen de uiterlijke wereld in de meest ver doorgevoerde staat. Het is de 2 die zich ontwikkeld heeft tot het eigen veelvoud: 2×2 en dan bovendien tot in het honderdtal: 400. Het proces dat deze mens heeft doorgemaakt kan worden uitgedrukt in ‘100’ en in ‘vaten’. Het getal betreft zijn egocentrische gedachten, een groot zich schuldig voelen, terwijl ‘vaten’ zijn relatie tot de materiële wereld betreft. Honderd bath, in cijfers geschreven 100 2-400, heeft de structuur in zich van 1-2-4, de getalswaarden van het Hebreeuwse ‘abed’, dat ‘verloren’ betekent. (zie bij: voetnoot 128)

Het getal 400 is door Weinreb veelzijdig becommentarieerd. Ik beperk me tot één facet dat zeer verhelderend is voor de toestand van de schuldenaar. “...het verste punt, de 400, de laatste letter van het alfabet, uitdrukking de uiterste ontwikkeling in het materiële” en “De veelheid van de 2... komt echter niet tot de mens om ontwikkeld te worden tot de 4 en de 400, doch om terug gebracht te worden tot de 1”.¹⁵²

De schuldenaar wordt uitgenodigd om *vijftig te schrijven*. Er staat niet dat hij de 100 moet doorhalen om daarvoor in de plaats 50 te schrijven. Zijn ontwikkeling heeft plaats gevonden en wordt niet ontkend. Wie zich in deze wereld maximaal heeft ontwikkeld, de tweeheid naar vierhonderd heeft gebracht, kan hier niet verder. Die staat aan de grens van wat op deze wereld mogelijk is. Met andere woorden: de $7 \times 7 = 49$ jaren van deze wereld zijn vol gemaakt. De cyclus komt aan het eind en wat daarna gebeurt, ligt buiten de gewone wereld: het vijftigste jaar. Daarmee verandert het plaatje. De twee van de uiterlijke wereld is in de honderdtallen maximaal ontwikkeld, waarna de nieuwe wereld van een

¹⁵¹ Zuidema. Pag. 10.

¹⁵² Weinreb. Pag. 65.

heid, overvloed, vrede en liefde binnen zijn gezichtsveld wordt gebracht. Het schrijven van 'vijftig' achter zijn profane ontwikkeling heb ik de betekenis gegeven van een transformatie van die ontwikkeling tot spiritueel bewustzijn. Zoals de schulderkenning door de jongste zoon bij zijn vader explodeert in een grandioos eerherstel, zo breekt na de schuldbelijdenis door de schuldenaar het licht van het jubeljaar door als in een donkere nacht: het vijftigste jaar waarin alle schulden worden kwijtgescholden.

Door de rijping van het innerlijke geestesleven krijgt het schuldige bestaan op aarde een vervulling tot heerlijkheid. Honderd bath waarachter vijftig is geschreven, kan in cijfers worden weergegeven als: 100 2-400 50. De schuldenaar was verloren (1-2-4) en is gevonden. (50)

Ga vlug zitten. Vanwaar die haast? Deze verwijst ongetwijfeld naar het gehaaste vertrek uit Egypte. Vlak voor de Uittocht introduceert Mozes een rituele maaltijd om het moment van bevrijding uit het slavenhuis tot een inwijding voor allen te maken. De bevrijding van slavernij zal zo gevierd worden, dat het elk jaar op indrukwekkende wijze herhaald kan worden. Bij die maaltijd eet men brood zonder desem om uit te drukken dat er geen tijd is om het brood te laten rijzen. Bevrijding duldt geen uitstel. Het Exodusverhaal zegt dat u overhaast zult eten: uw lendenen omgord, uw schoenen aan uw voeten en uw staf in uw hand. (12:11) De schuldenaar staat op het punt zijn bevrijding neer te schrijven. Overhaast zult u gaan zitten en vijftig schrijven. De haast betekent een opmaat voor de vijftig die erop volgt. Na 'schoenen aan zijn voeten' en 'het gemeste kalf' in het verhaal over de zonen vinden we hier dus weer een verwijzing naar de Paasmaaltijd. In het verhaal over de huismeester staan we nu vlak voor onze bevrijding. Geen wonder dat deze vertelling wordt gevolgd door die over een vrije mens die oprijst achter het beeld van 'geen slaaf'.

Honderd vaten *olie*. De olie staat symbool voor betere tijden. Dit werd uitgelegd in de vertelling over de vrouw aan de hand van het verhaal over de vijf wijze en de vijf dwaze maagden. De dwaze hebben de proclamatie van het beloofde land niet levend gehouden; zij hebben immers niet voor olie gezorgd. Zo verbindt ook de schuldenaar de olie niet met betere tijden maar met innerlijke uitzichtloosheid, gesymboliseerd in zijn grote schuld.

De huismeester laat hem zijn schuld zetten in het perspectief van het Jubeljaar. Hij brengt het uitzicht op het vijftigste jaar weer terug in het leven. Vijftig, het symbolische getal van het Jubeljaar waarin schulden worden kwijtgescholden en slaven in vrijheid worden gesteld.

Hier komt nog bij dat de woorden ‘olie’ en ‘acht’, in het Hebreeuws geschreven, dezelfde stam hebben.¹⁵³ Dit slaat een brug naar de tweede schuldenaar.

Daarna zei hij tegen de tweede schuldenaar: en u, hoeveel bent u schuldig? Hij zei: honderd zakken tarwe. De huismeester sprak tot hem: hier is uw schuldbekentenis, schrijf tachtig. Vers 7

Het herhaalde ‘u ‘ in: ‘en u, hoeveel bent u schuldig’, benadrukt ook hier het individuele karakter van de schulderkenning. De afhandeling ervan of de weg tot verzoening is ook niet gelijk: de eerste schreef vijftig en de tweede wordt gevraagd tachtig te schrijven.

Deze schuldenaar gaat eveneens gebukt onder een schuld van ‘honderd’. Het betreft bij hem *tarwe*, het eerste onder de producten van het veld. De symboolwaarde van tarwe en brood heb ik uitgelegd in het verhaal over de jongste zoon, toen deze zich de overvloed aan brood bij zijn vader herinnerde. Wanneer Mozes de zeven producten heeft opgesomd, wordt als achtste het brood genoemd. ‘Tarwe’ houdt de belofte in dat u niet in armoede uw brood zult eten. Hier kan nog een gezichtspunt aan deze symboliek worden toegevoegd.

De weg van tarwe (één) tot brood (acht) is er een van transformatie. Het begint met ‘afstand nemen’. De rijpe tarwe wordt eerst gemaaid, losgesneden van de aarde. Dan wordt het gedorst waarbij de korrel van het stro en van de buitenkant, het kaf, wordt gescheiden. Dan volgt het malen, het toevoegen van water, desem en zout en wordt het gekneed. Daarna krijgt het rust om te rijzen, waarop tenslotte volgt het vuur in de oven waarin het wordt gebakken. De weg van tarwe tot brood laat iets zien van de spirituele weg die de mens gaat.

De schuldenaar heeft ‘de honderd zakken tarwe’ echter verbonden met schuld en een uitzichtloze toekomst, waarna de huismeester hem zijn schuld toont in het licht van de achtste dag: “Hier, schrijf tachtig”. Mozes was tachtig jaren oud toen de verlossing uit het slavenhuis Egypte begon. Na het juk der Midianieten leefde het volk tachtig jaar in vrede. (Richt. 3:30) De getallen ‘tachtig’ en ‘acht’ verwijzen naar bevrijding en vrede. Wanneer achter de schuld van honderd, het getal *tachtig* wordt geschreven, houdt dit de belofte in dat het hem goed zál gaan én het houdt de proclamatie in dat het hem goed gáát!

¹⁵³ “Het woord voor olie ... is ‘shemen’, geschreven shin-mem-noen. En het woord voor ‘acht’ heeft precies dezelfde stam, ook de shin-mem-noen; dat woord voor acht is ‘shmona’, geschreven shin-mem-noen-hee, dus met de vrouwelijke hee-uitgang. Beide woorden hebben dus in getal de stam 300-40-50”. (vgl. voetnoot 118) Weinreb. Pag. 145.

Zo'n voorstelling van zaken kan worden vergeleken met een bezet land waar de vrijheidsstrijders een onafhankelijkheidsverklaring proclameren. Hoewel op zo'n moment de bezetter nog de uiterlijke macht uitoefent, wordt in de harten van de onderdrukten die macht gebroken. Wanneer het vuur van de vrijheid in de harten brandende kan worden gehouden, zal op zekere dag de bezetter ook zijn uiterlijke macht opgeven. De proclamatie van de nieuwe tijd heeft dus een toekomstig karakter én het betekent de actualiteit van de bevrijding. In deze gelijkenis wordt die soevereine staat in de harten van de mensen, ook wel 'Gods *basileia*' genoemd, benadrukt.

Marcus brengt beide elementen in één zin samen: de tijd is vervuld en het koninkrijk is nabij gekomen: 'is vervuld' en 'is nabij'. (1:15) Deze manier van denken is verwant aan een uitspraak van Jezus die bij Lucas wordt vermeld. Jezus heeft in de synagoge voorgelezen uit de profeet Jesaja, die het Rijk van Vrede heeft aangekondigd. Na de voorlezing zegt Jezus: "Heden is dit schriftwoord voor uw oren vervuld". (4:21) 'Heden is vervuld' is voluit tegenwoordige tijd. 'Voor uw oren' toont het karakter van een proclamatie.

Voor de schuldenaars wordt de verwachting van het *vijftigste* jaar en van de *achtste* dag tot een levende realiteit. Na hun schulderkenning wordt niet de grote schuld maar het secundaire karakter ervan benadrukt. Hun ontwikkeling komt in het perspectief van de vervulling van hun leven te staan.

Geven de *honderd*, de *vijftig* en de *tachtig* dan geen hoeveelheden aan?¹⁵⁴ Niet in mijn visie. De honderd wordt immers niet doorgehaald of kwijtgescholden maar wordt erkend als een doorgemaakte ontwikkeling om een nieuwe fase te beginnen. De profane ontwikkeling van de schuldenaars wordt in z'n geheel in het perspectief van het koninkrijk gezet. De 50 en de 80 duiden geen restschuld aan! De getallen hebben niets van doen met hoeveelheden. Net zo min als de 10.000, de 100 en de 10 hoeveelheden aangeven. Er wordt een reductie mee uitgedrukt. Van de 99 rechtvaardigen (15:7) werd ook niet langs de weg van tellen vastgesteld dat het er 99 waren. Het getal associeert hen met de 99 schapen in de wildernis.

In het overleg van de huismeester met iedere schuldenaar zijn we getuige van de ontmoeting tussen de gezant en de tweede koning. Zijn

¹⁵⁴ In de *Groot Nieuwsbijbel* is de betekenis van 100 en 80 verloren gegaan, omdat deze getallen hier zijn omgerekend in 'mudden'. Zo heeft hij dan een schuld van 'vierhonderd mud' graan. Hij krijgt het verzoek om 'driehonderdtwintig' te schrijven. De verhouding 100:80 is correct omgerekend. In de getallen 400 en 320, ontleend aan hoeveelheden in de uiterlijke werkelijkheid, is de geestelijke betekenis van de oorspronkelijke getallen echter 'weg gerekend'. Pag. 198.

onvermogen om tot Spiritueel Zelf te komen, is veranderd in een besef van schuldig te staan tegenover het hogere. In de gedaanten van de twee schuldenaars heeft de wereldse koning zich maximaal ontplooid en de bereidheid ontwikkeld om naar het hogere in zichzelf te willen luisteren. Door 50 en 80 te schrijven worden de gezant en de schuldenaars in eenheid met elkaar verbonden.

Deze verbanden leg ik niet alleen als een mogelijke uitleg van de gelijkenis, maar ook als mogelijke onderwerpen voor zelfreflectie of meditatie over het verhaal van de huismeester en de schuldenaars als een verhaal over onszelf.

De onrechtvaardige geprezen

En de heer preeste de onrechtvaardige huismeester, omdat hij verstandig gehandeld had, want de zonen van deze wereld zijn onder elkaar verstandiger dan de zonen van het licht. Vers 8

Aan het begin van het verhaal, toen de huismeester nog onrechtvaardig bezig was door het bezit van zijn heer te verkwisten, werd hij gewoon een huismeester genoemd. Nadat hij zijn leven in een spiritueel perspectief heeft geplaatst, wordt hij 'onrechtvaardig' genoemd.

Vraagt dit niet om een herwaardering van het begrip 'onrechtvaardig'? In de vertelling over de honderd schapen geven de negenenennegentig rechtvaardigen immers ook geen reden tot extra blijdschap. Zij worden niet geprezen. De zondaar echter die het ene schaap heeft gevonden, roept wel oneindige, hemelse blijdschap op. Die blijdschap ontstaat niet omdat die zondaar een zondaar is, maar omdat hij in het licht van de hoogste waarheid de eigen situatie onder ogen kan zien. De huismeester heeft zijn leven eveneens in spiritueel perspectief geplaatst. Daardoor heeft hij oog gekregen voor eigen onrechtvaardigheid en direct wordt hij geprezen; niet door zichzelf maar door zijn heer. Het is een compliment aan de huismeester dat de verteller hem juist hier onrechtvaardig noemt.

De rijke prijst zijn financiële adviseur om zijn spirituele inzicht. Als vader en zoon val je elkaar om de hals en kus je elkaar. In de omgang tussen werkgever en werknemer doe je dat niet; dan deel je eerder een compliment uit. Het zijn verschillende beelden maar ze komen op hetzelfde neer. De rijke verenigt zich met de huismeester, die zich hiervoor al met de twee schuldenaars had verenigd. Zij worden één, hetgeen wil zeggen dat deze méns één wordt. De innerlijke verdeeldheid die in de gelijkenis over de twee koningen zijn intrede deed en waarmee de gelijkenis over de huismeester begint, is overwonnen! De missie van de gezant is geslaagd: de twee koningen zijn tot elkaar gekomen.

De Griekse tekst heeft in vers 8: “de zonen van deze wereld(tijd)” en “de zonen van het licht”. Het zijn aan het Hebreeuws ontleende zegswijzen waarmee de mens wordt getypeerd als ‘iemand van deze tijd’ en als ‘iemand van de nieuwe tijd’. De uitdrukking ‘de zoon van’ wordt overdrachtelijk gebruikt om iemand in verband te brengen met iets of iemand, zoals: de zoon van God, (Lc. 3:38) zoon van mensen of mensenzoon (9:44), zoon van vrede (10:6), zonen van de opstanding. (10:36)

De zonen van deze tijd ‘zijn verstandiger dan... De huismeester heeft *wijs* en *verstandig* gehandeld. De tegenstelling van zijn praktische intelligentie is te vinden in de vertelling over het zout dat zijn kracht verliest of ‘dwaas wordt’. Dit duidt op het lagere denken. De huismeester heeft zijn kracht hervonden door op grond van zuivere gedachten en een grote levenservaring bekwaam en doelmatig te handelen. Uit zijn handelwijze blijkt dat hij heeft gehandeld met inzicht in de geheimen van het koninkrijk. Om die hogere wijsheid wordt hij geprezen. Hij heeft zich ontwikkeld van een kortzichtig mens naar een praktische visionair. Het ‘huis’ verwijst naar het innerlijk en in de benaming *huismeester* wordt de mens getekend die het meesterschap over zijn innerlijk verwerft.

Op verschillende plaatsen worden leden van christelijke gemeenten *zonen van het licht* genoemd. (1 Thess. 5:5, Ef. 5:8) Kennelijk stelt Lucas wereldse mensen die tot inzicht komen en de verdeeldheid in zichzelf overwinnen ten voorbeeld aan de rechtgelovige christenen in zijn tijd.

Door de serie gelijkenissen lopen twee ontwikkelingslijnen. De ene wordt getypeerd door het getal ‘één’. Deze loopt van de als 1ste genoemde koning en 10.000, via iemand met 100, de vrouw met 10, de als 1ste genoemde zoon, de jongste, naar één huismeester. Zij maken schoon schip in eigen huis. Spiritueel Zelf verenigt zich tweemaal met Persoonlijk Zelf. De eerste maal in de gedaante van de jongste zoon en de tweede maal in die van de huismeester. Deze ontwikkelingslijn is hiermee tot een einde gekomen.

De andere lijn wordt getypeerd door het getal ‘twee’. Deze loopt van de als 2de genoemde koning met 20.000, via de als 2^e genoemde zoon, de oudste, naar de twee schuldenaars die ontvangen worden door de huismeester. De schuldenaars schrijven zelf vijftig of tachtig. Dit wil zeggen dat de laagste regionen van de mens vrede hebben gesloten met de hoogste spirituele normen en waarden. Deze ontwikkelingslijn is hiermee eveneens tot een einde gekomen.

Zichzelf vriendelijk maken

Uit deze bewonderenswaardige gelijkenis worden bij Lucas enkele opzienbarende conclusies getrokken. Dat blijkt uit de woorden waarmee ze worden ingeleid. ‘En Ik zeg u’; Let op! Wat volgt, is een logische gevolg-

trekking uit de gelijkenis over de huismeester. De rijke in ons heeft afstand genomen tot zijn huismeester toen deze zich niet door spiritueel inzicht liet leiden. De huismeester in ons heeft afstand genomen tot zijn egoïstische handelwijze. En de schuldenaars in ons hebben hun schulden leren zien in het religieuze perspectief van het Jubeljaar en de achtste dag. Deze mens is op alle niveaus tot inkeer gekomen en in overeenstemming daarmee heeft hij afstand genomen tot het vele; hij heeft het losgelaten. Deze handelwijze wordt nu de leerlingen ter navolging voorgespiegeld: komt tot inkeer, laat het vele los en jullie zullen in de onbegrensde wereld van eenheid worden ontvangen.

En Ik zeg u: maakt uzelf vriendelijk uit (u vrienden met behulp van) *de onrechtvaardige Mammon, opdat, wanneer u deze loslaat* (deze u ontvalt), *zij u in de eeuwige tenten ontvangen* (opnemen). Vers 9

Er zijn kennelijk meningsverschillen geweest over deze tekst. In het ene handschrift vinden we de tekst: 'wanneer deze u verlaat' en in een ander: 'wanneer u deze loslaat'. In zo'n geval kan de context soms uitkomst bieden. De context in de serie gelijkenissen is: 'afstand nemen tot het vele'. Mijn voorkeur gaat om deze reden uit naar 'wanneer u deze loslaat' of 'wanneer jullie er afstand van nemen'. De andere interpretatie zou vrij geïsoleerd staan van voorgaande gelijkenis(en) en van de teksten die nog volgen. Die betreffen immers het concrete handelen in het leven van alledag. Het lijkt dan wat voorbarig om vers 9 in verband te brengen met het einde van het leven.

Met geld kunnen we niet voorzien in een advocaat die later, na het sterven, bij God pleit dat we op aarde nog zo slecht niet geweest zijn, hoewel dat in een commentaar wordt gesteld: 'De zin van dit vers is, dat men door goed te doen met zijn aardse bezittingen zich voorsprekers verwerft in de hemel'.¹⁵⁵ Hoe kan iemand zo'n motief opschrijven? Temeer daar in die bijbel op de pagina ervoor naar aanleiding van de gelijkenis over de vader en de twee zonen wordt geconstateerd dat: 'de barmhartige houding van de vader de goedheid en de barmhartigheid van God uitbeeldt'. In vers 9 wordt niet het advies gegeven om vriendschap te kopen met behulp van bijvoorbeeld geld. Met geld koopt men geen vrienden maar slaven! Niet anderen worden tot vrienden gemaakt, maar 'uzelf': maakt uzelf¹⁵⁶ uit¹⁵⁷

¹⁵⁵ *Bijbel*. (1961. KBS) Voetnoot bij Lc. 16:9.

¹⁵⁶ Het woord 'uzelf' in 'maakt *uzelf* liefhebbend' betreft 'heautois' in het Grieks. Vgl. 'Was hij *zichzelf* met stenen slaande' (Marc. 5:5); 'Die verloochene *zichzelf*' (Mt. 16:24). Vgl. voetnoot 67.

¹⁵⁷ Het Griekse woord 'ek': *uit* een beker drinken (Mt. 26:27); *één uit* hun midden of *één* 'van' hen (Joh. 11:49); geboren *uit* de stam Aser (Lc. 2:36).

mammon liefhebbend of vriendelijk.¹⁵⁸ Zich vriendelijk *maken uit* mammon wil mijns inziens zeggen dat uit een onvriendelijk en egocentrisch mens een vriendelijk en liefhebbend mens tevoorschijn treedt. Daar mammon onrechtvaardig wordt genoemd, is het de kunst om recht te voorschijn te brengen uit het onrechtvaardige en uit het niet goede het goede. Ook hier kunnen we denken aan een transformatieproces. Omdat de huismeester dit heeft doorgemaakt, wordt hij geprezen.

Vriendelijk wil niet zeggen dat men zich vriendelijk voordoet; het heeft hier de lading van solidair zijn met ieder, dus ook met zogenaamde zondaars en vijanden. Dat men dan risico's loopt, zoals 'welke koning' heel goed heeft aanvoeld, zal duidelijk zijn. Het onbevooroordeeld liefhebben van vriend én vijand, vanaf de openingswoorden een centraal thema, kan vergaande en confronterende gevolgen hebben. In de zevende gelijkenis over de huismeester is de mens een stuk verder op de spirituele ontwikkelingsweg dan in de tweede gelijkenis over de koningen.

Wanneer de betekenis van *mammon* wordt verengd tot 'het stomme geld' of 'geldduivel' en het vervolgens wordt getypeerd als 'een anti-goddelijke macht',¹⁵⁹ dan zou men mammon projecteren in slechts een klein deel van de buitenwereld, terwijl er een veel breder gebied mee wordt aangeduid.

Het Aramese woord voor mammon, *mamona*, verwijst naar het zodanig opstapelen van uiterlijke dingen of schijnwerkelijkheden dat die het leven gaan bepalen.¹⁶⁰ In de openingswoorden is mammon benoemd als de familieleden en het eigen leven, in het verhaal over 'welke koning' als de duizenden, later als de negenennegentig schapen en als het bezit dat werd verkwt door de jongste zoon en de huismeester. Mammon betreft dus alles wat we hebben, inclusief gedachten, emoties en idealen. De manier van leven, wapens, een ideologie en een goede naam kunnen tot mammon worden gemaakt door erop te vertrouwen. Zodra ze Status, Macht of Veiligheid gaan betekenen, kunnen er persoonlijke eigenschappen aan worden toegekend. De naam wordt dan ook wel met een hoofdletter geschreven. Mammon krijgt dan de allure van een god of een afgod bij wie men in dienst kan zijn zoals de huismeester aan het begin van deze gelijkenis. Mammon heeft vele gezichten. Het hangt van de omstandigheden af welk masker het krijgt aangemeten. De huismeester leert door de uiterlijke schijn heen kijken en zegt zijn vertrouwen in deze schijnfiguur op om eerst zichzelf en daarna de schuldenaar in zichzelf op

¹⁵⁸ 'Het Griekse woord *philos* als bijv. naamwoord betekent 'geliefd, 'liefhebbend, vriendelijk'. Vgl. Zij werden met elkander *bevriend* (Lc. 23:12), zij die hem *welgezind* waren (Hand. 19:31) Als zelfst. naamwoord betekent het 'vriend(in)'. De naam 'Theofilus' betekent 'Gods vriend' of 'door God bemind'. (Lc. 1:3)

¹⁵⁹ - *Bijbel. Groot Nieuws*. Pag. 198. Lc. 16:9, 11 en 13.

¹⁶⁰ Douglas-Klotz. Pag. 119.

VIII Iemand die een huismeester had

een hoger plan te brengen. Dat men in vroeger tijden de mammonische krachten als een Persoon voorstelde, betekent niet dat wij er verstandig aan doen om die krachten dan ook maar buiten onszelf te plaatsen.

Wanneer u deze loslaat, wil mijns inziens zeggen dat door uit mammon weg te gaan (leipo = verlaten, ek-leipo = weggaan uit) zij u kunnen ontvangen in de eeuwige tenten. Hier zijn het *tijdelijke verlaten of loslaten* (vgl. de 99 achterlaten) en *het eeuwige ontvangen* (vgl. de ene vinden) in elkaars verlengde geplaatst. Wie nu verlaat, afstand doet of verkwist waaronder hij gebukt gaat, ontvangt nu eeuwig leven. Het vergt een actieve inzet van een zondaar die tot inkeer komt, overeenkomstig de gelijkenis over het vinden van het ene schaap door de 99 achter te laten.

IX NIET ÉÉN Iemand die twee heren kan dienen

- 1a *De getrouwe (wie) in zeer weinig, is ook in veel getrouw.*
(Lucas 16:10)
- 2b *En de onrechtvaardige (wie) ¹⁶¹ in zeer weinig is, is ook in veel onrechtvaardig.* (10)
- 2c *Indien u dus niet getrouw geworden (geweest) bent in de onrechtvaardige Mammon,(11)
wie zal u dan het waarachtige (ware goed) ¹⁶² toevertrouwen?*
(11)
- 2d *Indien u niet getrouw geworden (geweest) bent in het vele (het goed) van een ander, (12)
wie zal u het onze geven.* (12)

De Nieuwe Vertaling stelt klip en klaar vast: het weinige is het aardse goed en het vele is het eeuwige goed. ¹⁶³ Op de argumentatie kan ik niet ingaan, want die wordt niet gegeven. Voor mij geldt precies het omgekeerde: het weinige staat voor het geestelijke en het vele verwijst naar de aardse werkelijkheid. Hieronder wil ik dit motiveren.

Vers 10 handelt niet alleen over de ethiek van het goed handelen in kleine zaken, opdat we ook goed zullen handelen in grote zaken. Op zichzelf is tegen deze zienswijze weinig in te brengen maar er zit meer diepte in deze tekst. Zowel een nietig torretje als een grote olifant, en zowel een klein bedrag als een gigantisch bedrag behoren tot het vele van deze wereld.

Zoals het *kleine* mosterdzaad en een *weinig* zuurdesem verwijst ook het *zeer weinige* in vers 10 naar het koninkrijk. (Hoofdstuk II). Het wordt onderscheiden van het vele van de tijdruimtelijke wereld, zoals dat consequent in deze serie gelijkenissen het geval is, en niet alleen daar. Jezus was eens op bezoek bij de zusters Martha en Maria. Martha wordt in beslag genomen door het vele bedienen, terwijl Maria naar Jezus luistert. Dan beklagt Martha zich bij Jezus over Maria, dat deze haar niet helpt. Jezus antwoordt: "Jij maakt je bezorgd en druk over *veel dingen*, maar *weinige* zijn nodig of *slechts één*. Maria heeft *het goede deel* gekozen". (Lc. 10:38-42) Nadat het weinige of het onderwijs over geestelijke zaken is genoten, is er nog tijd genoeg voor het vele of het

¹⁶¹ Het begrip *wie* functioneert als sleutelwoord. In de tekst van de gelijkenissen heb ik deze term dan ook gereserveerd als vertaling van het Griekse 'tis'. In vers 10 komt 'tis' niet voor zodat ik de Griekse grondtekst heb gevolgd.

¹⁶² Om een goed lopende zin samen te stellen, is het woord 'goed' dat aan goederen in de uiterlijke wereld doet denken, toegevoegd door de vertalers. In vers 11 kan het ware goed vervangen worden door 'het waarachtige' en in vers 12 het 'goed' van een ander door 'het vele' van een ander.

¹⁶³ *Bijbel. Nieuwe Vertaling*. Pag. 239.

IX Iemand die twee heren kan dienen

eten en het drinken, ook voor Martha wanneer ze dat zou willen. Terecht wordt hier in de Nieuwe Vertaling wél gesteld dat het weinig of het ene geestelijk is, namelijk ‘het zich door Jezus laten onderwijzen’.

De relatie tot het ene wordt in 1^a (vers 10) als eerste vermeld en het is bepalend voor de relatie tot het vele of het aardse dat als tweede wordt genoemd. Wie het ene schaap vindt, zal proberen ook de negennegen-tig tot hun recht te laten komen. Daarentegen kan volgens 2^b (vers 10) onrechtvaardigheid op geestelijk gebied, die bijvoorbeeld tot uitdrukking komt in gewelddadigheid en vergelding, niet leiden tot een rechtvaardige samenleving.

Tegen deze achtergrond laat het eerste deel van vers 10 zich als volgt lezen:

De getrouwe die in het weinige of in Gods basileia dient, dient ook in deze wereld. De gedachte dat trouw aan de spirituele wereld, dus aan de diepste waarheid in onszelf, ontrouw aan de uiterlijke wereld met zich meebrengt, wordt door de verteller afgewezen. Er is hier sprake van inclusief dualisme. De uiterlijke wereld ligt in het verlengde van de spirituele. Deze formulering is een voorzet voor de uitleg bij vers 13 over ‘niet één slaaf kan twee heren dienen’. Wat een slaaf niet kan, lijkt wel mogelijk voor iemand die in weinig getrouw is en kennelijk niet tot de slaven van het vele behoort.

In het tweede deel van vers 10 staat het weinige weer voorop, dus het spirituele. En weer geldt dat de geestelijke kwaliteit van de mens bepalend is voor hoe deze met de aardse werkelijkheid omgaat.

Wie niet goed omgaat met het spirituele en daarin dus onrechtvaardig is, is dat ook in het gewone leven. Spirituele nalatigheid, bijvoorbeeld niet onbevooroordeeld liefhebben en de vreemdeling achterstellen bij de eigen volksgenoten, kan niet leiden tot rechtvaardigheid in het gewone leven. In beide delen van vers 10 is de houding ten opzichte van het spirituele dus bepalend voor de houding tot het seculiere.

De wereld van de één wordt in één zin neergezet; het betreft trouw. Wie trouw is aan zijn diepste innerlijk en aan de levende waarheid in zichzelf, is ook getrouw in het gewone leven van alledag, in politiek en economie. Waar het onrechtvaardigheid en ontrouw betreft, zijn drie zinnen gebruikt en wel 2b, c en d. De *drie* zinnen drukken uit dat de onrechtvaardigheid en de ontrouw totaal zijn. Gemakkelijk is in deze paradoxale vormgeving die van de gelijkenis over het zout te herkennen. “Goed is het zout” wordt gevolgd door drie zinnen waaruit blijkt dat het zout zijn kracht kan verliezen, ongeschikt wordt en wordt buiten geworpen.

In de verzen 11 en 12 staan mammon en ‘het vele van een ander’ voorop. Met de woorden van vers 10 zou vers 11 kunnen luiden: zal de niet

getrouwe in het vele niet ook ontrouw zijn in het weinige? Zal de niet getrouwe in de buitenwereld niet ook ontrouw zijn in zichzelf? Zal de ontrouwe in de onrechtvaardige mammon niet ook ontrouw zijn in geestelijke waarden als waarheid, liefde en mededogen? Het wil zeggen dat degene die geld, goederen en verder alles wat hij heeft aan egoïstische doeleinden besteedt, niet kan verwachten dat dit zal resulteren in een liefdevol hart en een rechtvaardige samenleving. Er bestaat immers een levendige wisselwerking tussen onze levenshouding en dat wat innerlijk en om ons heen daardoor wordt opgeroepen. Degene die zich in de uiterlijke wereld ontoegankelijk en hard gedraagt, kan toch geen groei verwachten van innerlijke mildheid en openheid? Wanneer we een rechtvaardige samenleving blokkeren door geld en goederen niet daarin te investeren, wie zal dan in staat zijn zo'n samenleving toch voor ons tot stand te brengen?

Waar de uiterlijke wereld op de eerste plaats staat, zoals in de verzen 11 en 12, wordt slechts gesproken over 'ontrouw'. Dit is een voorbeeld van een impliciete manier van schrijven, waardoor in de redactie van de zinnen een visie naar voren wordt gebracht die in de tekst wordt bevestigd, namelijk dat 'trouw' buiten beeld blijft waar de uiterlijke wereld prioriteit heeft.

Er is een groot verschil tussen niet getrouw *geweest* zijn en niet getrouw *geworden* zijn. Het eerste zegt iets over de ontrouw in het verleden. Kennelijk is Jezus hierin niet geïnteresseerd. "Indien u niet getrouw *geworden* (egenesthe) bent", stelt een actualiteit vast, namelijk: hoe sta je nú in het leven! Het veronderstelt duurzaamheid. Na de gelijkenis over de vrouw die het leven naar spirituele normen tot een gewoonte probeerde te maken, mag ons dat in de achtste gelijkenis niet meer verwonderen.

De kwestie van de prioriteit duikt in de verzen 10-12 niet voor het eerst op. De openingswoorden beginnen met het als eerste noemen van 'tot Mij komen' en daarna volgt het op de tweede plaats zetten van de familie of het vele. De huismeester probeert aan het begin van dat verhaal twee heren te dienen, namelijk mammon en Spiritueel Zelf. Hierbij zet hij mammon¹⁶⁴ voorop en spirituele waarden als mededogen en rechtvaardigheid op de tweede plaats. Daarvoor wordt hij door Spiritueel Zelf ter verantwoording geroepen. Wie mammon dient, kan volgens de verzen 11 en 12 niet ook nog God of Spiritueel Zelf dienen.

¹⁶⁴ "Mammon is een Hebreeuws woord, afgeleid van de stam *amen* (vertrouwen, *pisteuein*). Het duidt op dat waarop je je vertrouwen stelt... In vers 11 wordt met de woorden 'vertrouwen' en Mammon gespeeld. 'Mammon des onrechts': de per definitie on-betrouwbare." Hemelsoet/Monshouwer. Pag. 185.

Een deel van de bergrede in Matteüs 6 is aan dit onderwerp gewijd. Volgens de bergrede heeft niemand ruimte om prioriteit te geven aan het spirituele leven, omdat ieders hart vol is van aardse zaken. Aardse zaken zijn volgens de bergrede onder meer: goed doen om door de mensen geprezen te worden, bidden in het openbaar om door mensen geroemd te worden, verzamelen van goederen die gestolen kunnen worden en kunnen verroesten; bezorgd zijn over eten en drinken; uw leven, kleding en gezondheid. Deze wereldse aangelegenheden worden bij Matteüs samengevat in het begrip 'mammon'. In de bergrede wordt betoogd dat, als puntje bij paaltje komt, iedereen zijn hart heeft verpand aan dit aardse leven met wat het te bieden heeft. Wie dienstbaar is aan mammon kan niet dienstbaar zijn aan nog een heer. Daarom, in Matteüs 6:24^a: *niemand of niet één mens kan twee heren dienen*. Ieder is dusdanig toegewijd aan deze wereldtijd dat niemand toekomt aan het dienen van God! Deze uitspraak uit de bergrede behoeft niet altijd en overal geldig te zijn. Jezus vervolgt daar immers met de oproep om de prioriteiten te verleggen: Wees niet bezorgd over uw leven en wat u zult eten of drinken. Zet niet langer mammon op de eerste plaats, maar zoek *eerst* het koninkrijk van God. Realiseer of zoek primair te leven uit innerlijk koningschap en het andere zal u geschonken worden.

De spanning tussen het dienen van God en van mammon ontspruit aan de prioriteit die aan één en ander wordt gegeven. In Matteüs 6:33 heet het: zoek *eerst* Gods basileia. Lucas gebruikt in de paralleltekst in 12:31 geen woorden om 'het eerste' aan te duiden, want het staat al *op de eerste plaats* in de tekst: zoek zijn koningschap en die dingen zullen u geschonken worden. Ook in vers 10^a komt *eerst* 'de getrouwe in zeer weinig die ook getrouw is in veel'. Dit is de aanbevolen volgorde. 'Wees getrouw in zeer weinig' is inhoudelijk gelijk aan: zoek eerst het ene schaap. Probeer onbaatzuchtig te leven.

De opbouw van dit deel van de bergrede, in Matteüs 6, komt overeen met de opbouw van de gelijkenis over de huismeester. Aan het begin van die gelijkenis heeft de huismeester aan mammon zijn hart verpand en Spiritueel Zelf komt dan op de tweede plaats. Door zijn innerlijke tweestrijd groeit hij ernaar toe de spirituele waarden en normen op de eerste plaats te zetten. Wanneer hij hierin slaagt, kan hij Spiritueel Zelf dienen én ieder van de schuldenaars. Dan kan hij wél twee heren dienen. Door zich vrijwillig dienstbaar op te stellen, maakt hij hen tot zijn heer. De vrijwillige dienstbaarheid komt eveneens tot uitdrukking in 'wie zal u het ware toevertrouwen' en in 'wie zal u het onze geven?' Lucas heeft in beide zinnen *tis* gebruikt. *Wie* verwijst naar goddelijke inspiratie die de vrijheid van de mens kennelijk zo hoog in het vaandel heeft dat zij zich terugtrekt wanneer de mens niet meewerkt. Wanneer jullie in de uiterlijke wereld vrede niet najagen, zou God of het goddelijke in jullie, jullie dan innerlijke vrede of 'het ware' kunnen geven?

Voorgaande gelijkenissen en de verzen 9 tot en met 12 hebben de weg geëffend naar ‘en niet één huisslaaf’¹⁶⁵ in vers 13, in de vertaling ‘*Geen slaaf kan twee heren dienen*’.

Zoals in dit boek blijkt, kan op verschillende plaatsen de tekst grondig herlezen worden zonder de gebruikelijke interpretaties te laten meeklinken. Die gebruikelijke uitleg komt voort uit bepaalde vertaaltradities die er op neerkomen dat ‘niemand twee heren kan dienen’. De kneep zit hem in de toevoeging van het woord *huisslaaf*, waardoor de Griekse grondtekst bij Lucas een geheel andere betekenis heeft gekregen dan de paralleltekst bij Matteüs. Daar vervolgt Jezus immers met de oproep om de prioriteiten te verleggen. In vers 13 heeft Lucas iemand getekend die deze oproep kennelijk ter harte heeft genomen.

Matteüs 6:24 vrijwel letterlijk weergegeven: “*En niet één (mens) kan...*”.

Lucas 16:13 vrijwel letterlijk weergegeven: “*En niet één huisknecht kan...*”.

De door mij voorgestane vertalingen brengen met zich mee dat de toevoeging van *oiketes* bij Lucas logisch aansluit bij de tekst van Matteüs. Bij Matteüs betreft het *alle mensen* en bij Lucas slechts alle huisslaven, dus *niet alle mensen*.

Ik heb geen literatuur aangetroffen waarin dit verschil wordt gesignaleerd. Zo luidt in de *Nieuwe Vertaling* de kanttekening bij ‘géén slaaf’: “De slaaf behoort immers tot het bezit van zijn meester. Hij moet zijn heer dienen met volle overgave. Vgl. Matteüs 6:24”.¹⁶⁶ In de *Studiebijbel* bij de tekst van Mt. 6:24, dus bij ‘Niemand kan twee heren dienen’, lezen we: “Een slaaf (vgl. Luc. 16:13) is geen meester over zijn eigen leven. Hij is het bezit van een ander en kan daarom niet tegelijkertijd twee heren dienen”.¹⁶⁷ Wie zou dit commentaar op deze plaats verwachten? Als commentaar op ‘geen slaaf’ in de tekst van Lucas vinden we in de *Studiebijbel*: “We komen dit woord van Hem ook tegen in Mt. 6:24, alleen is het daar algemener gesteld (‘niemand’ in plaats van ‘geen knecht’)” en verder: “Zo stelde Jezus tegenover zijn leerlingen vast, dat geen knecht twee heren kan dienen. Bij ‘knecht’ moeten we denken aan een slaaf, zoals die in die tijd dienst deed binnen een huiselijke gemeenschap, een huisslaaf”.¹⁶⁸ In deze commentaren wordt het verschil tussen de teksten

¹⁶⁵ Het Griekse *oudeis* (geen) is een samentrekking van *oude* en *heis*. ‘Oude’ betekent ‘en niet’ en ‘heis’ betekent ‘één’. Een vrijwel letterlijke vertaling van het Griekse *oudeis oiketes* in Lucas 16:13 is: *en niet één huisslaaf*. In Matteüs 6:24 is *oudeis* vertaald met ‘niemand’. Een vrijwel letterlijke vertaling zou zijn: *en niet één (mens) kan twee heren dienen*.

¹⁶⁶ NBG (2000) Pag. 239.

¹⁶⁷ *Bijbel. Studiebijbel. Matteüs*. Pag. 127.

¹⁶⁸ *Bijbel. Studiebijbel. Lucas*. Pag. 691.

bij Lucas en Matteüs niet duidelijk gemaakt. Kennelijk worden beide uitdrukkingen als identiek beschouwd, waarbij men dan de formulering van Matteüs volgt, zoals blijkt uit een 'vertaling', waarin de tekst van Matteüs ongewijzigd (!) in het Lucas-evangelie is overgenomen.¹⁶⁹ Dit doet mij denken aan een commentaar op Lc. 16:13 waar wel de tekst uit Matteüs wordt geciteerd en niet die uit Lucas.¹⁷⁰ Uit deze commentaren blijkt, dat de tekst van Lucas wordt uitgelegd zoals die van Mattheüs. De kerkvader Ireneüs heeft aan het einde van de tweede eeuw een richtlijn gegeven voor het uitleggen van moeilijke teksten. Deze komt erop neer dat een moeilijke tekst wordt uitgelegd aan de hand van een vergelijkbare tekst die gemakkelijker is. Nu vermoed ik dat Lucas 16:13 als tekst niet moeilijk te begrijpen is, maar dat die uitleg theologisch ongewenst wordt geacht.

Het verschil tussen beide teksten is dat het bij Matteüs *alle mensen* betreft en bij Lucas slechts alle huisslaven, dus *niet alle mensen*. De teksten lijken elkaar tegen te spreken maar mijns inziens hoeft dit niet het geval te zijn indien we ze in hun contexten verstaan.

Niet één huisslaaf

Lucas heeft hier dus het Griekse woord oiketes (oikos = huis, dus: huisslaaf of huisknecht) gebruikt. Vanwege de samenhang van de gelijkenissen is dit nogal van belang. In het woord *huisslaaf* komt een relatie naar voren met de vorige gelijkenis over de *huismeester*. Een relatie die zeer hecht blijkt te zijn. Want het begin van het verhaal over de huismeester, de verzen 1-3 waar hij nog in de ban is van mammon, wordt samengevat in de retorische vragen in de verzen 11 en 12, waarmee de gelijkenis over 'niet één huisslaaf' wordt ingeleid. Het vervolg van de gelijkenis over de huismeester, de verzen 4-10 waarin hij prioriteit geeft aan Spiritueel Zelf, wordt samengevat in vers 13^a.

Overeenkomstig de gelijkenis over het zout in Lc 14:34-35 en parallel aan de verzen 10-12, laat vers 13 zich als volgt indelen:

- 1 a *En niet één huisslaaf kan twee heren dienen.* (vers 13^a)
- 2 b *Want elke huisslaaf zal óf de ene haten en de andere liefhebben,*
(vers 13^b)
- 2 c *òf zich aan de ene hechten en de andere minachten.* (vers 13^c)
- 2 d *Jullie kunnen niet God dienen en mammon.* (vers 13^d)

Het woord 'en' aan het begin verbindt vers 13 met de voorgaande verzen 10-12. Het op de eerste plaats zetten van 'de getrouwe in zeer weinig is ook in veel getrouw' en 'en niet één huisslaaf kan twee heren dienen', kan

¹⁶⁹ *Bijbel. Groot Nieuws.* Pag. 198

¹⁷⁰ *Eynikel.* Pag. 1643.

niet toevallig zijn. In de overeenkomstige opbouw van deze teksten wordt mijns inziens op een overeenkomstige inhoudelijke betekenis gewezen.

Met *de getrouwe in zeer weinig (vers 10)* wordt dezelfde aangeduid als degene die schuilgaat achter de formulering *niet één huisslaaf*. (vers 13) Beide zijn in weinig en in veel getrouw en zij kunnen allebei twee heren dienen. Ook hier ondersteunt de vertelstructuur de betekenis van de tekst.

In vers 13 kan de openingszin dus niet worden vertaald met 'niemand' of 'niet één mens' zoals in Matteüs 6:24. De formulering bij Lucas betreft immers niet alle mensen, maar slechts alle huisslaven. Dat niet één slaaf twee heren kan dienen, spreekt voor zich. Schijnbaar weinig nieuws dus, in deze wóórden van Lucas. Nu is het algemeen bekend dat een goede luisteraar niet alleen let op de woorden die worden gezegd maar ook op wat níet wordt gezegd. Soms zegt dat zelfs meer. Luisteren we met zulke oren naar deze tekst, dan kunnen we opmerken dat het hier de anderen betreft die niet tot de huisslaven behoren. Zij worden wel niet genoemd, maar dat hebben we meer gehoord; dat Lucas een formulering heeft gekozen, waardoor zelfs niet wordt benoemd wie het aangaat. Het doet mij denken aan de zegswijze in het verhaal over de huismeester: 'ik ben te weten gekomen'. Voor de verborgene wordt hier wel ruimte gemaakt, maar deze wordt niet benoemd, zelfs niet met symbolische woorden. Naar mystiek gebruik kan dat immers niet gezegd worden. Over degenen die niet tot de huisslaven behoren, doet Lucas – strikt genomen - geen uitspraak. Doordat hij zeer bewust de onmogelijkheid om twee heren te dienen tot de huisslaven beperkt, *acht hij het kennelijk mogelijk dat zij die niet tot de huisslaven behoren wél twee heren kunnen dienen*.

Anders gezegd: wie tot de vrijen behoort, kan twee heren dienen. Het tweede deel van de spreuk zegt immers, dat wie tot de slaven behoort dat niet kan.

Waar deze gelijkenissen naar een verborgen identiteit verwijzen, betreft het steeds een aspect van bewustzijn. Het eerste deel van de gelijkenis betreft zoekend, spiritueel bewustzijn en het tweede deel bezittend, werelds bewustzijn. Wanneer Anselm Grün, in *God ervaren*, spreekt over verlichting, zegt hij: "Alleen in de spanning tussen licht en duister mogen we van verlichting spreken... Lichtervaringen maken altijd gelukkig. Maar men kan dat licht niet vasthouden. Het verdwijnt. En dan heeft het niet veel zin, dat licht achterna te lopen. Zich bewust van dat licht moet men dan in het grauwe, dagelijkse leven terugkeren."¹⁷¹ Variërend op de gelijkenis over 'niet één huisslaaf' kan gezegd worden, dat men alleen in de spanning tussen vrij zijn en slaaf zijn, mag spreken van vrijheid.

¹⁷¹ Grün. Pag. 156.

Een vrije is in de serie gelijkenissen de enige hoofdpersoon van wie wordt gezegd wat hij *kán*! Een vrije kan bijvoorbeeld vrijwillig knecht of slaaf zijn. Hij riskeert zijn goede naam door zich in het aardse te begeven teneinde van binnenuit een omvorming daarvan te bewerkstelligen. Hij kan zich oprichten uit het dilemma van óf het zuivere óf vuile handen door beide te mengen zoals desem wordt gemengd door het meel. Tijdens dit proces verandert niet de desem in meel, maar wel wordt het meel doordesemd. Het aardse bestaan wordt – bij wijze van spreken – doordesemd met de spirituele waarden en normen van Gods *basileia*. De eerste koning durfde nog niet zijn goede naam op het spel te zetten in een ontmoeting met de andere koning.

De jongste zoon was bereid, door de nood gedwongen, knecht te worden bij zijn vader. Deze ging er toen niet op in omdat hij kennelijk geen knechtschap wilde uit noodzaak. De jongste zoon / huismeester stelt zich, daartoe geïnspireerd door de rijke, dienstbaar op naar de schuldenaars. Hij wordt geen heersende meester maar een dienende. Nadat hij door Spiritueel Zelf is geprezen, trekt hij er weer op uit. Om de knechten op een dieper niveau dan in het vorige verhaal uit hun geketend bestaan te bevrijden, neemt hij een lagere status aan dan die van huismeester: hij wordt vrijwillig slaaf, door liefde gedreven. Hij wordt dus geen echte slaaf, maar één die vrijwillig ieder dient die zijn dienst accepteert.

Zolang hij verplicht is één meester te gehoorzamen, kan hij niet vrijwillig slaaf zijn; noch voor één, noch voor twee meesters. Maar een vrije die tot geen gehoorzaamheid verplicht is, kan vrijwillig slaaf zijn, dat wil zeggen: slavenwerk verrichten voor twee meesters.

Vers 13^a, vrijwel letterlijk vertaald, luidt dan ook: *en niet één huisslaaf kan voor twee heren slaaf zijn*. Wat een slaaf niet kan, daartoe is een vrije wel in staat. De verborgen boodschap in deze tekst luidt mijns inziens dan ook: *een vrije kan voor twee heren vrijwillig slaaf zijn*. Voor oren die horen, komt deze lezing voort uit het woord 'huisslaaf' (oiketes) dat Lucas heeft toegevoegd aan een tekst bij Matteüs.

Het woord 'dienen' komt in de Griekse tekst van Lucas niet voor. Het is wel een kenmerk van een slaaf dat hij dient, maar meer kenmerkend is dat hij gedwongen dient. Van vrijwillig dienen is bij een slaaf geen sprake, terwijl juist de vrijwilligheid in de serie gelijkenissen essentieel is. Slavendienst betekent een toppunt van onvrijheid. Wie vrij is, kan wel van harte dienen en liefhebben.

Wanneer een moeder haar baby aan de borst heeft, zet zij bewust haar eigen zaakjes opzij. Die spelen tijdens het één-zijn met haar kind geen rol. In zekere zin maakt zij zich dan *vrijwillig* en bewust ondergeschikt aan de baby.

Voor Jezus is dienen het hoogste. Het betekent in vrijheid eigen belangen opgeven voor wat daarbovenuit gaat. Hij heeft ons voorgedaan waar onze hoogste mogelijkheden liggen. (Joh. 13:1-20) Aan de laatste maaltijd, voor hij gevangen werd genomen, legde hij zijn bovenkleden af en deed een linnen doek om. Hij vulde een kom met water en begon de voeten van zijn leerlingen te wassen en droogde ze af met de doek die hij had omgedaan. Dat was het werk van een slaaf. Toen hij klaar was, vroeg hij of ze begrepen wat hij gedaan had: Ik, uw Meester, heb uw voeten gewassen. Dat horen jullie ook te doen. Want ik heb jullie een voorbeeld gegeven opdat jullie hetzelfde doen. "Een knecht staat niet boven zijn meester, noch een gezant boven zijn zender". Wanneer jullie mijn leerlingen wilt zijn, zul je niet hoger willen zijn dan ik.

Bij Lucas verwijzen *de twee heren* naar Spiritueel Zelf en naar de naasten. In de tijdruimtelijke wereld worden deze meestal gescheiden gezien. In de spirituele wereld zijn ze inclusief. In de woorden van Jezus: Wie een gevangene heeft bezocht, heeft Mij bezocht en wie een vreemdeling heeft gehuisvest, heeft Mij gehuisvest. "In zoverre u dit aan één van mijn minste broers hebt gedaan, hebt u het Mij gedaan". (Mt. 25:31-40) In onze tijd zal 'de minste broer' niet slechts betrekking hebben op medemensen, maar ook op dieren, planten en op alles wat tot deze wereld behoort.

Een vrij bewustzijn is verlost uit het knechtschap van vooroordelen, egoïsme en bezitsdrang. Het heeft de ene na de andere tweeslachtigheid en halfheid verloren en verkwist. Het kan worden gezien als een geslaagde uittocht uit de wereld van de verdeeldheid die in het verhaal over de ene koning en de andere haar intrede deed. Een vrije kan voor twee heren slaaf zijn omdat geen afgescheidenheid wordt ervaren tussen Spiritueel Zelf, God, de ander en zichzelf. Door de liefde tot de Ene, wiens liefde naar ieder uitgaat, kan een vrije geest iedereen dienen en dáárdoor de Ene.

Na de mysterieuze uitspraak dat '*niet één huisslaaf voor twee heren slaaf kan zijn*', wordt de conditie van huisslaven beschreven:

Want elke huisslaaf (hij) zal óf de ene haten en de andere liefhebben,
vers 13^b

óf hij zal zich aan de ene hechten en de andere minachten. vers 13^c

Wij kennen de uitdrukking 'het één of het ander' in de betekenis van 'of dit of dat'. Wat 'dit' en 'dat' voorstellen, hangt ervan af waarover we dan spreken. In de tekst van Lucas zijn 'de ene' en 'de andere' gekwalificeerd. De betekenis ligt vast. *De éne* staat voor de onvoorwaardelijke liefde en het voor de zintuigen verborgene. *De andere* (zie: voetnoot 62) betreft de tijdruimtelijke wereld, inclusief de selectieve liefde. Met 'elke huisslaaf',

*hij*¹⁷² in de vertaling, wordt verwezen naar een onvrije, in dit boek Uiterlijk Zelf genoemd.

Een onvrije

Een slaaf van de dualiteit zal de ene haten en de andere liefhebben. Zijn relatie tot de ene zal tegengesteld zijn aan die tot de andere. Het aspect in mij, in ons, dat het ene haat of op de tweede plaats zet en het vele liefheeft of er prioriteit aan geeft, wordt in de tekst van Lucas als onvrij beschouwd. Het spiegelbeeld van deze uitspraak vinden we daarin, dat *een onvrije zich zal hechten aan de ene en de andere zal minachten.* Hierbij hecht men zich aan de ene, aan God en zijn geboden en onderschat men de betekenis van de materiële wereld. Het kan er zelfs toe leiden dat men zich afwendt van de ‘slechte’ wereld.

Deze uitspraken komen erop neer dat in mij de atheïst en de godsdienstige nogal op elkaar lijken. Beide zienswijzen hebben gemeen dat ze bepaalde aspecten van de werkelijkheid hoog waarderen dan wel afwijzen; slechts de voorkeur verschilt. Deze kanten van het bewustzijn lijken geen oog te willen hebben voor de héle werkelijkheid waarin plaats is voor de ene  n voor de andere.

De ene haten. Zoals in de openingswoorden heeft het begrip ‘haten’ ook hier de betekenis van ‘op de tweede plaats zetten’. Voorgaande gelijkenissen benadrukken dat voor de leerling die de weg van de vrijheid gaat, de ene prioriteit dient te hebben. Wie de ene niet op de eerste plaats zet, gaat kennelijk niet de weg van de vrijheid en wordt dan ook tot de onvrijen of de slaven gerekend.

In combinatie met het haten van de ene volgt *de andere liefhebben.* Dit is gelijk aan het niet haten van de familieleden en het eigen leven uit de openingswoorden. Wanneer de tijdelijke wereld alles is en zeven op de eerste plaats wordt gesteld, neemt men er geen afstand van. Men wordt

¹⁷² De huidige vertalingen van het begin van Matteüs 6:24 en van Lucas 16:13 luiden:

Matteüs: *Niemand* kan twee heren dienen, want *hij* zal de ene haten, enz.

Lucas: *Geen slaaf* kan twee heren dienen, want *hij* zal de ene haten, enz.

Hoe kunnen *niemand* en *geen slaaf* een *hij* zijn die iets zal doen?

Kiezen we een vrijwel letterlijke vertaling van *oudeis* dan doet deze eigenaardigheid zich niet voor.

Matteüs: *en niet  en (mens)* kan twee heren dienen, want *elke (mens)* zal, enz.

Lucas: *niet  en huisslaaf* kan twee heren dienen, want *elke (huisslaaf)* zal, enz.

Zowel bij Matteüs als bij Lucas is het eerste deel van de zin *negatief* geformuleerd: ‘niet  en kan’ en ‘niet  en slaaf kan’. De vervolgzin is bij beide *positief* geformuleerd: ‘elke (mens) zal’ en ‘elke (slaaf) zal’. Omdat het onderwerp uit de eerste zin van Matteüs bij Lucas is veranderd, kan het in de tweede zin mee veranderen.

Hierbij kan worden opgemerkt, dat in de Griekse tekst het persoonlijk voornaamwoord ‘hij’ niet voorkomt. De persoonsvorm wordt namelijk uitgedrukt in de werkwoordsvorm.

dan door de hulpmiddelen bepaald in plaats van daarmee vrij te kunnen werken. In de fase van de honderd schapen en in die van de tien munten is men begonnen afstand te nemen tot het vele of het andere.

Wat zou de verteller er op tegen kunnen hebben, wanneer een gelovige zich zou *vastklampen aan God* en zijn godsdienst? Zou dat niet het top-punt zijn van gelovigheid en vertrouwen op God? Volwassen kinderen die zich aan hun ouders zouden hechten, maken zich van hen afhankelijk, waardoor zij het proces van volwassen worden blokkeren. Tijdens de opvoeding wordt toegewerkt naar het zelfstandig worden van het kind. Zegt de tekst, dat parallel hiermee bij de spirituele vorming wordt toegewerkt naar het zelfstandig worden van de mens ten opzichte van God en godsdienst?

Wat het kan betekenen, wil ik opnieuw verduidelijken aan de opvoeding. In de loop van de kindertijd verinnerlijkt - bij wijze van spreken - het kind de ouders en hun normen en waarden. Wanneer het later op eigen benen staat en voor zichzelf zorgt, functioneren de verinnerlijkte ouders, idealiter, als voorbeeld en inspiratiebron. Een blijvende aanwezigheid van of een gehechtheid aan de uiterlijke ouders zou het zelfstandig functioneren belemmeren. Hier lopen ze wel een risico. De ouders en het zelfstandig wordende kind hebben immers niet vooraf de garantie dat het kind die zelfstandigheid aankan. Dat kan slechts blijken wanneer het de sprong durft wagen en de ouders het laten gaan. Iemand die volwassen is of wil worden, hangt niet bij elke opgave die het leven stelt aan de telefoon om zijn ouders om hulp te vragen, maar ziet het als een uitdaging om zelf z'n zaakjes op te knappen.

De serie gelijkenissen laat zien dat Jezus als verteller vertrouwen schenkt aan Spiritueel Zelf, het goddelijke in ons dat zowel de ene als de andere liefheeft. En dat Spiritueel Zelf weer vertrouwen stelt in Uiterlijk Zelf, het goddelijke dat zich aan de wereld heeft gehecht. Het is eenzelfde beweging als in de Kandelaar: Van uit een verborgen bron daalt de liefde af tot in de tijdruimtelijke wereld van alledag. Het wordt mens in ieder van ons, hoe weinig wij daar misschien ook van merken. Ons is de belofte gegeven dat wij het koningschap van God in ons zullen realiseren. Draagt de vereniging van de vader met de jongste zoon deze belofte niet in zich? En wordt deze niet bevestigd in de eenwording van de rijke met de huismeester? Kon daarom de jongste zoon zonder protest van de vader naar het verre land vertrekken? Hierin kan dezelfde beweging worden herkend als wanneer een kind op kamers gaat. Dan blijkt de liefdevolle relatie tussen ouder en kind. In het belang van de ontwikkeling van hun zoon of dochter trekken de ouders zich vrijwillig terug. Zij zullen ervan genieten wanneer hun kind zich steeds beter zelfstandig en zonder hen leert handhaven.

IX Iemand die twee heren kan dienen

Wanneer de jongste zoon terugkomt, wil de vader hem niet bij zich houden. Hij krijgt een ring aan zijn hand als teken van een zelfstandige handelingsbevoegdheid. In de nabijheid van zijn vader kan hij daar niets mee doen. Hieruit blijkt wel dat de vader hem na afloop van het welkomstfeest opnieuw zal laten gaan.

Zo kan ik beter begrijpen waarom Lucas, uit het verhaal in Deuteronomium over het innemen van steden, heeft weggelaten 'dat God voor u zal strijden en u de overwinning zal geven'. Een kind rent naar zijn sterke vader en moeder wanneer het iets tegenkomt waarvoor de eigen krachten tekort schieten. Een zelfstandige zal proberen zelf die uitdaging het hoofd te bieden. Door de huismeester wordt mammon op de tweede plaats gezet. Wie afstand neemt, schept ruimte om er verantwoord mee om te gaan. Waar men te dicht op zit, daarmee kan men niet werken en aan wie men vastzit, kan niet in vrijheid worden bemind.

De joodse psychoanalyticus en auteur Erich Fromm schrijft over de menselijke vrijheid:

"Volkomen onafhankelijkheid is inderdaad één van de moeilijkste opgaven, waarvoor de mens zich gesteld ziet... Onafhankelijkheid is alleen mogelijk als, en voor zover, de mens actief zijn handen uitsteekt naar de wereld, met haar in relatie treedt en zo één met haar wordt. Er kan geen vrijheid en onafhankelijkheid bestaan, tenzij de mens het stadium van een volledige innerlijke activiteit en productiviteit bereikt". ... "Maar heeft men het concept van de menselijke vrijheid tot zijn uiterste consequentie doorgevoerd tot de idee van 's mensen vrijheid *van* God? In het algemeen is dat ongetwijfeld niet het geval. ... Maar... er zijn in de talmuedische wetgeving en de latere joodse literatuur toch ook uitspraken te vinden, die duiden op een tendens om de mens volledig autonoom te maken, zelfs in die mate dat hij vrij is van God, of in elk geval op voet van gelijkheid met hem kan omgaan".¹⁷³

Fromm illustreert de idee van de menselijke autonomie met verhalen en uitspraken uit verschillende joodse tradities. Er zijn geen aanwijzingen dat de tekst, dat *zich hechten aan de ene getuigt van een slavenrelatie*, uit Lc. 16:13, bij hem als referentie heeft gediend. Toch omspeelt hij hetzelfde thema. Dat is niet zo verwonderlijk omdat hij in dezelfde traditie staat als Jezus en Lucas. Voor een christenheid die in de eerste eeuwen van haar bestaan afscheid heeft genomen van belangrijke joodse inzichten zal deze gedachte niet dan met moeite gerespecteerd kunnen worden.

De uiterlijke wereld minachten. Hoe zou men in dit leven ook maar het minste kunnen doen zonder de ander en het andere serieus te nemen? Het

¹⁷³ Fromm. Pag. 58, 59 ev.

komt aan op het 'zorgvuldig en met overleg' gebruiken van de ideële en de materiële wereld, zoals in het verhaal over de huismeester. Een onvrije zal er te hecht of te onverschillig mee omgaan en daardoor, in termen van de vertelling over het zout, zijn kracht verliezen en dwaas handelen. In de woorden van de tekst over de onvrije, kan het vrije bewustzijn worden beschreven als: 'een vrije geest die twee heren vrijwillig kan dienen, zal zowel de ene liefhebben als de andere niet haten; noch zich aan de ene hechten, noch de andere minachten.

De afsluitende zin van vers 13 luidt, in een vrijwel letterlijke vertaling:

U kunt niet voor God slaaf zijn en voor Mammon. Vers 13^d

Het is niet de bedoeling van de spirituele weg om slaaf te zijn van mammon, maar juist om van mammon afstand te nemen. Mammon zal de mens dienen en niet andersom. Wie slaaf is van mammon kan niet ook slaaf zijn voor God. Toen de huismeester aan het begin van het verhaal prioriteit gaf aan het hoogste rendement, ging dit ten koste van de medemens zoals dat in onze tijd nog steeds het geval is. Door zich later dienstbaar op te stellen, diende hij God en de naaste, zoals die samenvallen in de uitspraak van Jezus: "Wat je aan mijn minste broer hebt gedaan, dat heb je Mij gedaan". (Mt. 25:31-40)

In de serie gelijkenissen is die over vrij bewustzijn *de achtste*. Van de achtste vertelling, die verwijst naar 'de achtste dag', kunnen we wel iets anders verwachten dan: óf mijn belang óf het zijne en ook wat anders dan: óf God óf deze wereld. Mijns inziens wordt in die achtste plaats tot uitdrukking gebracht, dat we met zeer verfijnd en zelfstandig bewustzijn te maken hebben. Dit bewustzijn 'uit één stuk' overwint de dualiteit en kan dat ook realiseren in houding en gedrag. Op de achtste dag zullen de tegenstellingen overbrugd worden en zal de scheiding voorbij zijn. Daar zijn we ook de logica van het voorstelbare voorbij. Associatief kunnen we al vermoeden wat ons te wachten staat op dit hoge niveau waarvan velen dromen, maar waarvan slechts weinigen uit eigen ervaring kunnen vertellen.

Wanneer er één mens is, die als een vrij en onafhankelijk mens heeft geleefd, dan is dat Jezus wel geweest. Toch zijn er aanwijzingen dat ook hij momenten heeft gekend, waarin het hem moeite kostte om de eigen voorkeuren ondergeschikt te maken aan zijn hogere bestemming.

Aan het begin van zijn openbare optreden, na de doop waarin hij goddelijke inspiratie ontvangt, gaat hij naar de woestijn waar hij 'verleid wordt door de duivel'. (Lc. 4:1-13) Tot driemaal toe wordt hem macht in de uiterlijke wereld voorgespiegeld. We mogen niet bij voorbaat een gunstige uitslag van deze tweestrijd veronderstellen. Jezus weet zijn eenheid met God te bewaren, zodat Lucas deze geschiedenis af kan sluiten

met “de duivel week van hem tot een bestemden tijd”. Hij werd dus voorlopig met rust gelaten.

Aan het einde van zijn openbare optreden, voordat hij gevangen wordt genomen, bidt hij: “Vader, indien U wilt, neem deze beker van Mij weg; doch niet mijn wil, maar de uwe geschiede!” (Lc. 22:42) In de strijd tussen de twee ‘willen’ kiest Jezus er voor, zijn persoonlijke voorkeur op de tweede plaats te zetten en de wil van het transpersoonlijke voorrang te geven.

Het is zijn grootheid dat hij niet zijn eigen grootheid heeft gezocht. Zelfs zijn eigen leven heeft hij niet op de eerste plaats gezet. (Vgl. 14:26) Hij was één en de wereld van de twee kon dit maar moeilijk vatten.

In de Kandelaar staat de vertelling over een vrije op de plaats van het achtste Licht dat de naam GLORIE draagt. Het verwijst naar een buitengewoon bewustzijnsniveau dat, om het zo uit te drukken, niet van deze wereld is. De traditionele betekenis van het achtste Licht wordt door Arav beschreven als ‘volmaakte of absolute wijsheid’. “Het begrip Glorie (‘hod’) wordt als regel gebruikt met betrekking tot God of een koning”.¹⁷⁴ Verkeert een wezenlijk vrij bewustzijn niet in de positie van het innerlijk koningschap van Godswege?

Het Fundament

Dit alles hoorden de Farizeeën, die geldzuchtig waren, en zij hoonden hem. En Jezus zei tegen hen: u wilt voor rechtvaardig doorgaan voor de mensen, maar God kent uw harten. Want wat hoog staat aangeschreven bij mensen, is een gruwel in de ogen van God. Verzen 14-15

De Farizeeën hebben met stijgende verbazing geluisterd en barsten in hoongelach uit. De spanning tussen God en mammon is die tussen het hart, de innerlijke mens en de buitenkantmens, die zichzelf probeert te rechtvaardigen. Wie van de laatste geen afstand kan nemen, komt aan de eerste niet toe. De Farizeeën in vers 14 en de Farizeeër in mij hebben hun zinnen gezet op geld, symbool voor uiterlijke zekerheid. Het verwijst naar een mentaliteit waarbij het uiterlijk effect de leidraad is voor het handelen. Formeel blijft men binnen de regels - men wil zichzelf immers kunnen rechtvaardigen - maar men onttrekt zich zodoende aan de eigen verantwoordelijkheid om vrijwillig meer te doen dan waartoe men verplicht is. Zo is men verplicht belasting te betalen. Maar dit is slechts één kant en nog wel de buitenkant van de zaak en dus zeker niet de belangrijkste.

Wanneer Jezus gevraagd wordt of men belasting aan de keizer behoort te betalen (in een bezet land een heikele kwestie), laat hij ook de binnen-

¹⁷⁴ Arav. Pag. 147.

kant van deze kwestie zien. Hij zegt: 'toon mij een munt. Wiens beeld staat erop? Dat van de keizer? Geef aan de keizer waar zijn beeld op staat en aan God waar het beeld van God op staat'. Geeft wat je hebt, je geld, aan de keizer en geef jezelf, als beeld van God, aan God. (Lc. 20:20-26) Realiseer je spirituele mogelijkheden. Wanneer je ieder het zijne geeft, is er geen probleem. 'Geef jezelf aan God' betekent praktisch: leef je hoogste spirituele ambitie uit en het probleem met geld wordt een schijnprobleem.

De verzen 14 en 15 vormen het *negende Licht van de Kandelaar*. De essentie ervan heb ik reeds weergegeven in hoofdstuk II, over de gelijkenis van de toren. Daar is sprake van het fundament als laatste en beslissende stap om het innerlijk koningschap te realiseren. Het Koninkrijk of innerlijk koningschap staat immers op de plaats van het 10^e Licht. Volgens het scheppingsverhaal in Genesis 1 is de mens naar het beeld van God geschapen op de zesde scheppingsdag en zo'n mens vormt de basis voor de Voltooiing op de zevende dag. Die mens kende de dualiteit nog niet. Die treedt pas op vanaf Genesis 2. In de serie gelijkenissen daarentegen staat de mens voor de uitdaging om de dualiteit te overwinnen. Daarover gaat de serie gelijkenissen. Dit wordt toegespitst in de vertelling over de vrije, degene die vrij is van dualisme, en die twee heren kan dienen.

Het negende Licht wordt *het Fundament* genoemd. Het vormt de grondslag van het tiende Licht, het innerlijke koningschap. Het enige dat de levensstormen kan doorstaan is een liefdevol hart. Het is de eeuwig vloeiende bron van waaruit de liefde zich kan vermenigvuldigen. Het 'of... of' als kenmerk van de uiterlijke wereld heeft dan zijn plaats afgegaan aan 'en... en', hét kenmerk van de wezenlijk vrije.

De strekking van *niet één* is gericht op *twee* als inclusiviteit. Uit de volgorde waarin de gelijkenissen zijn geplaatst, lijkt afgeleid te kunnen worden dat de fase van de inclusieve twee voortkomt uit die van eenheid. Niet alleen wordt de dualiteit in zichzelf overwonnen zoals in de verhalen over de jongste zoon en de huismeester, ook de verdeeldheid in de uiterlijke wereld wordt kennelijk niet meer als zodanig ervaren.

X KONING INCOGNITO

De Voltooiing of de slotwoorden

- 16:16 *De wet en de profeten gaan tot Johannes; sinds die tijd wordt het koningschap van God verkondigd (evangelie gepredikt van het Koninkrijk van God) en ieder dringt zich ¹⁷⁵ er in.*
- 17 *Gemakkelijker zouden hemel en aarde vergaan, dan dat er van de wet één tittel wegvalt.*
- 18 *Ieder die zijn vrouw wegzendt en een andere trouwt, pleegt echtbreuk; en ieder die (wie) een vrouw trouwt die door een man is weggezonden, pleegt echtbreuk.*

Afwijkend geformuleerd, staan bij Matteüs deze verzen ver uit elkaar en alleen van vers 18 is bij Marcus een tekst te vinden die er enigszins op lijkt. ¹⁷⁶ Inhoudelijk vormen zij een toepasselijke afronding van de serie gelijkenissen. 'Het koningschap' zal in vers 16 zijn genoemd als een herkenningspunt voor het tiende Licht van de Kandelaar, dat immers de naam Soevereiniteit of 'Koninkrijk' draagt. Dat de wet geldig is tot (en met) ¹⁷⁷ Johannes zou het misverstand kunnen oproepen dat deze ná Johannes niet meer geldig is. Vers 17 voorkomt dit misverstand omdat de eeuwigdurende geldigheid van de wet wordt benadrukt. Het 'wegzenden van zijn vrouw', in vers 18, verbindt dit slotwoord met de openingswoorden waarin het beeld wordt gebruikt van 'haten van de familieleden'. 'Haten en wegzenden' markeren dus het begin en het einde van de serie gelijkenissen, waarin 'afstand nemen' een continue uitdaging is.

Met *de wet en de profeten*, in vers 17, worden de klassieke, joodse religieuze geschriften aangeduid. Hoewel Lucas aangeeft dat met Jezus een nieuwe tijd is aangebroken, houdt dit nog niet in dat een einde is gekomen aan de werking van de wet. Die blijft geldig, maar kennelijk is de tijd voorbij dat men zich zou kunnen rechtvaardigen door de wet te houden. (vers 15) Het naleven van de wet zal na Johannes net zo zinvol zijn als ervoor, maar vers 16 onderstreept de wenselijkheid de normen en waarden van de uiterlijke wet in ons op te nemen zodat we uit onszelf de wet houden. De uitdrukking *zich erin dringen* houdt dan een belofte in. Het koninkrijk ligt immers niet ergens buiten ons. Als innerlijk koning-

¹⁷⁵ *Zich erin dringen: biazoo: laat de associatie toe met: volhardt erin, zet zich met alle kracht ervoor in.*

¹⁷⁶ - Lucas 16:16. Vgl. Matteüs 11:12-13.

- Lucas 16:17. Vgl. Matteüs 5:18.

- Lucas 16:18. Vgl. Matteüs 5:32 en Marcus 10:11-12. Op de achtergrond: Deuteronomium 24:1-4.

¹⁷⁷ *heoos = 'tot' of 'tot en met'. Laten wij tot Bethlehem gaan. Lc. 2:15. Zij stoppen niet vóór Bethlehem, maar gaan die plaats in. Vandaar: Laten wij naar Bethlehem gaan, dus: tot en met.*

schap is het ons diepste wezen. Dat ieder hierin zal binnendringen - zijn diepste wezen zal ontdekken en realiseren - bevestigt de weg die men door de serie gelijkenissen is gegaan. De slotwoorden spiegelen de openingswoorden waar ik het beeld heb gebruikt van een volwassene die een proces doormaakt als van een nieuwe geboorte, namelijk in het koninkrijk. 'Zich daarin dringen' wijst dan op de inspanning en de discipline om als een soeverein mens herboren te kunnen worden. De uitdrukking dat *ieder* zich er in dringt, kan er op wijzen dat het volgens Lucas ieders bestemming is om de spirituele dimensies van het leven te gaan zien en te ervaren. Dit stemt overeen met wat reeds in Deuteronomium door Mozes wordt gezegd. "Het gebod dat ik jullie heden voorleg, is niet te moeilijk voor jullie en het is niet ver weg. Het is niet in de hemel en het is niet aan de overzijde van de zee. Maar dit woord is zeer dicht bij jullie, in je mond en in je hart, om het te volbrengen". (30:11-14) Later sprak de profeet Jeremia in diezelfde geest: "Ik zal mijn wet in hun binnenste leggen en die in hun hart schrijven. Ik zal hun tot een God zijn en zij zullen Mij tot een volk zijn. Dan zullen zij niet meer een ieder zijn naaste en een ieder zijn broer leren: 'Ken de Heer': want zij allen zullen Mij kennen, van de kleinste tot de grootste onder hen, luidt het woord van de Heer, want Ik zal hun ongerechtigheid vergeven en hun zonde niet meer gedenken". (31:33-34)

Gemakkelijker zouden hemel en aarde vergaan, dan dat er van de wet één tittel wegvalt. Vers 17

De relatie van dit slotwoord met de openingswoorden heb ik reeds naar voren gebracht in het eerste hoofdstuk. Het betreft de positie die Lucas lijkt te hebben ingenomen in de controverse tussen verschillende stromingen binnen het vroege christendom. Hij behoort kennelijk tot de groepering die aan heidenen die tot het christendom willen toetreden niet de eis verbindt om zich dan ook aan de joodse wet te houden en een joodse leefwijze te gaan volgen. In de openingswoorden, over het op de tweede plaats zetten van de bloedverwantschap, relativeert hij immers impliciet de afstamming van Abraham. Hiermee honoreert hij het nieuwe van de tijd waarin hij leeft, zoals onder woorden gebracht in het voorgaande vers 16. Daar tegenover staat de vrijheid van de Nazoreeën, de joodse volgelingen van Jezus, om wel volgens de wet en de joodse leefwijze te leven. Dit valt af te leiden uit vers 17. De wet is immers aan het joodse volk gegeven en uit vers 17 en het verdere optreden van Jezus zoals Lucas en Matteüs dit weergeven, blijkt duidelijk dat deze de wet niet wilde afschaffen. Herhaaldelijk wordt in Lc.2 dan ook gemeld dat met Jezus als baby alles overeenkomstig de wet is geschied. Verder 10:26, 24:44 en ook Mt. 5:17-20: 'Meent niet dat ik gekomen ben om de wet en

X De Voltooiing of de slotwoorden

de profeten te ontbinden - wie ze doet en leert, die zal groot heten in het koninkrijk der hemelen'.

*Ieder die zijn vrouw wegzendt en een andere trouwt, pleegt echtbreuk.*¹⁷⁸
Vers 18^a

Het zou gemakkelijk te begrijpen zijn wanneer dit vers zou luiden: ieder die zijn vrouw wegzendt, pleegt echtbreuk of is ontrouw aan het eerder gegeven jawoord aan haar. Dat staat echter niet in de tekst. Het verbreken van de echtvereniging wordt nog geen echtbreuk genoemd. Er wordt pas over echtbreuk gesproken indien een andere wordt getrouwd en dat geeft te denken. Wanneer we deze uitspraken vergelijken met die bij Matteüs en Marcus en die in Deuteronomium blijkt, dat het daar in de context voorkomende sleutelwoord 'scheidbrief' bij Lucas ontbreekt.¹⁷⁹ In Deut. 24 wordt over verschillende aspecten van de echtscheiding geschreven: de redenen ervoor, de scheidbrief en het eventueel hertrouwen door de vrouw. Deze onderwerpen zijn door Lucas niet overgenomen. Matteüs noemt ontucht als reden van echtscheiding en ook dit heeft Lucas niet overgenomen. In Marcus 10 beantwoordt Jezus een vraag naar de echtscheidingspraktijk als volgt: "Wie zijn vrouw wegzendt en een andere trouwt, pleegt echtbreuk ten opzichte van haar". Lucas laat weg 'ten opzichte van haar'. Er komt ruimte om in stilte aan te vullen: ten opzichte van de trouw aan zichzelf.

De vergelijkbare teksten van vers 18 staan in Matteüs, Marcus en in het O.T. in een context van de echtscheidingspraktijk. Bij Lucas niet. Hij heeft zijn uitspraak uit de oude contexten weggehaald en ze in de gelijkenissen een nieuwe context en betekenis gegeven. In het nieuwe verband met een andere betekenis kunnen de oorspronkelijke teksten niet ongewijzigd worden overgenomen. De veranderingen en de nieuwe context maken een nieuwe uitleg niet alleen aannemelijk maar mijns inziens zelfs noodzakelijk.

Bovenstaande overwegingen lijken een benadering van de tekst, als zou deze het vraagstuk van de echtscheiding betreffen, in de weg te staan. Wie zo'n uitleg toch aan de tekst wenst te ontleen, zal tot de conclusie komen dat Jezus hier afwijkt van de aan Mozes geopenbaarde Tora, (Deut. 24:1) terwijl nota bene in het voorgaande vers 17 nog wordt gesteld dat hemel en aarde gemakkelijker zullen vergaan dan dat van de

¹⁷⁸ *Moicheuo. Echtbreuk of overspel plegen.* Vgl. Joh. 8:4 Deze vrouw is betrapt bij het plegen van overspel.

¹⁷⁹ "In Mt. 5:31, 19:7 en de paralleltekst van de laatste, Mk. 10:4, is het woord *apostasion* / scheidbrief een sleutelwoord, dat verwijst naar Deut. 24:1, de door Mozes gegeven verordening om aan de vrouw bij scheidende een scheidbrief mee te geven". Baarda. (red). P.W. van Boxel. Pag. 42.

wet kan worden afgeweken. In het verdere van dit hoofdstuk heb ik me dan ook toegelegd op een spirituele uitleg van deze verzen. Er staat kennelijk niet wat er lijkt te staan.

De uitdrukking *ieder die* betreft niet exclusief mannen, hoewel het zinsverband dit wel suggereert. In vers 18^a zien we achtereenvolgens: was getrouwd – zendt weg – trouwt opnieuw en dat is ontrouw of echtbreuk. Met andere woorden: dit personage was gehecht, doet afstand en wordt vrij maar hecht zich opnieuw, waardoor zijn vrijheid wordt beëindigd. Door het patroon van afwisselend trouwen, wegzenden en opnieuw trouwen, blijkt dat deze figuur nog geen vaste lijn kan aanhouden. Deze geestesgesteldheid verbeeldt mijns inziens Persoonlijk Zelf, de aan zichzelf werkende mens.

En ieder die (wie) een vrouw trouwt die door een man is weggezonden, pleegt echtbreuk. Vers 18^b

Het begrip ‘wie’ heb ik in deze serie gelijkenissen gereserveerd als vertaling van *tis*. In dit vers komt ‘tis’ niet voor. Deze zin begint, evenals de vorige, met ‘Ieder die’.

In vers 18^b wordt over twee verschillende ‘mannen’ gesproken. Het is een ingewikkelde zin en daarom wil ik elk zijn eigen zinsdeel geven. *Ieder die een vrouw trouwt, pleegt echtbreuk.* Precies als in vers 18^a wordt trouwen als echtbreuk of ontrouw gezien. Deze trouwt of hecht zich wel maar zendt niet weg; komt aan afstand nemen nog niet toe. Dit lijkt mij een verwijzing naar Uiterlijk Zelf. Het zinsdeel waarin ‘een man’ voorkomt, luidt: *een vrouw die door een man is weggezonden.* Deze man zond een vrouw weg en van hem wordt niet gezegd dat hij ontrouw was of echtbreuk pleegde. Op dit personage dat Spiritueel Zelf verbeeldt, kom ik terug wanneer de begrippen ‘vrouw’ en ‘wegzenden’ in een context zijn geplaatst.

Wegzenden en één worden

Lucas heeft in de openingswoorden het beeld gekozen van het *haten van het dierbare* en in de slotwoorden het *wegzenden*¹⁸⁰ van het dierbare. Het spreekt voor zich dat de emotionele lading van begrippen als ‘echtbreuk’ en ‘zijn vrouw wegzenden’ of ‘van zijn vrouw verlost worden’, het zich eigen maken van een spirituele uitleg kan bemoeilijken.

Eén van de vrouwen wordt aangeduid met ‘een andere’. Deze benaming is in de gelijkenissen eerder gebruikt. In de toespraak tot het volk

¹⁸⁰ *Apo-luo. Verlost worden van, loslaten, wegzenden.* U bent verlost van uw zwakheid. (Lc. 13:12) Weg met Hem, laat ons Barnabas los (Lc. 23:18); De overste liet de jongeman gaan. (Hand. 23:22)

wil de eerste koning 'een andere' koning ontmoeten. In de rede tot de leerlingen wordt in vers 12 gesproken over het vele van 'een ander'. Het staat op dezelfde plaats als 'de onrechtvaardige mammon' in de daaraan gelijke uitspraak in vers 11. In vers 13 betreft het 'de andere' (mammon) liefhebben en in het slotwoord wordt gesproken over 'een andere (vrouw) trouwen'. Is 'de andere' in deze gevallen niet steeds een beeld voor de tijdruimtelijke wereld waarop wij rationeel en emotioneel zijn ingesteld en waarmee wij een relatie onderhouden? Het ligt voor de hand deze vrouw evenals de andere die in het slotwoord een rol spelen, te beschouwen als een beeld van de buitenwereld in ons dat ons dierbaar is. Wanneer deze spirituele uitleg juist is, zijn de weggezonden vrouwen hier geen echtgenotes. Evenals in de openingswoorden de begrippen man, vrouw en kinderen verwijzen naar de tijdruimtelijke wereld, verbeeldt het begrip 'vrouw' diezelfde wereld. Daarom wil ik die werkelijkheid een andere naam gegeven en verder benoemen als: het meest *dierbare* dat men heeft. Het vertegenwoordigt alles waarmee men zich kan identificeren zoals het beroep, de sekse, belangen, idealen en behoeften; het bezit en de maatschappelijke positie; sympathieën en antipathieën; denkbeelden en overtuigingen. Het kunnen opvattingen zijn waaraan men veel waarde hecht zoals een godsbeeld of een mensbeeld waarmee immers ook het zelfbeeld is gemoeid. In de gelijkenissen wordt het benoemd als: bezit, het vele, het vele van een ander, geldzucht, de onrechtvaardige mammon, 10.000 en 20.000, 100 schapen, 10 munten en al wat men heeft. In laatste instantie zal 'het eigen leven' het meest dierbaar zijn, terwijl zelfs dit gerelativeerd wordt.

Ieder die heeft betrekking op zelfbewustzijn van zowel mannen als vrouwen. De eerstgenoemde die wegzendt en trouwt, verwijst naar Persoonlijk Zelf. De tweede, die alleen maar trouwt, verwijst naar Uiterlijk Zelf. 'Een man' in vers 18^b verwijst naar Spiritueel Zelf omdat deze alleen maar heeft weggezonden. Het begrip 'vrouw' in dit slotwoord verwijst naar voorstellingen en opvattingen die tot een dierbaar bezit zijn geworden. Inhoudelijk komen haten of op de tweede plaats zetten, wegzenden of loslaten, en ook afstand nemen of doen, achterlaten en verkwisten op hetzelfde neer. Men laat los of zendt weg om tot zichzelf te kunnen komen. De serie vertellingen staat onder de spanning van hebben en zijn. Het vele kun je hebben. Eén kun je zijn.

Door Lucas wordt het loslaten van wat ons dierbaar is niet als ontrouw of echtbreuk gezien; men komt daardoor juist tot zichzelf. Dan komt het koningschap van Godswege of Spiritueel Zelf op de eerste plaats. Anders dan in het gewone spraakgebruik leidt 'wegzenden' of 'verlost worden van' hier tot *trouw zijn aan zichzelf en aan Spiritueel Zelf*. Wanneer de jongste zoon alles heeft verkwist, wordt de eenheid in hemzelf hersteld en kan zijn vader zich met hem verenigen. Wie loslaat

wat hij had of waarmee hij 'getrouwd was', kiest voor Spiritueel Zelf! Die wordt vrij en stelt zich actief open voor een nieuwe hemel en een nieuwe aarde waardoor de dualiteit niet meer als zodanig wordt ervaren.

De eenheid verbreken

Tegenover wegzenden dat vrij maakt, staat *trouwen* dat onvrij maakt. Wanneer men trouwt, hecht men zich aan mammon of het dierbare van deze wereld. Dan zet men het andere op de eerste plaats en breekt men met Spiritueel Zelf die dan op het tweede plan komt. Trouwen met of trouw worden aan de andere houdt in dat men *óntrouw wordt aan Spiritueel Zelf en dus aan zichzelf*. Trouwen bindt exclusief aan één heer. Deze metafoor herhaalt het tweede deel van Lc. 16:13. Trouwen verwijst immers naar 'de andere liefhebben' en maakt dus onvrij. In het steeds opnieuw trouwen komt tot uitdrukking dat Persoonlijk Zelf er nog niet in slaagt bij zichzelf te blijven. Deze ziet nog geen kans om bijvoorbeeld van een dierbaar godsbeeld afstand te nemen.

Hierbij denk ik aan één van de Tien Woorden in Exodus: "U zult zich geen gesneden beeld maken noch enige gestalte van wat boven in de hemel, noch van wat beneden op de aarde, noch van wat in de wateren onder de aarde is. U zult zich voor die niet buigen, noch hen dienen". (20:4) Het 'gesneden beeld' vangt meestal de aandacht. Psychologisch maakt het weinig uit of een mens- of godsbeeld in de buitenwereld of in onszelf wordt gediend. Het zou wel eens gemakkelijker kunnen zijn, een beeld buiten je weg te doen dan om het uit je innerlijk weg te zenden. Toch is dat mijns inziens wat het slotwoord ons wil zeggen. Wie alle beelden weg kan zenden, kan de ander ontmoeten. Dan vreet de innerlijke tweestrijd niet meer de energie weg, zoals bij de twee koningen, en kan men zich openstellen voor het geloof, de cultuur en de eigenaardigheden van de ander zonder in de kramp van de verdediging te schieten.

Vanouds is er een discrepantie tussen de onbenoembare God die niet enigerlei vorm heeft en de denkbeelden en voorstellingen die van God worden gemaakt. Waaijman: "Alle spirituele vormen willen binnenvoeren in God zonder vorm. Daarom moeten deze vormen worden losgelaten, zodat de ziel voorbij de vormen in Gods grondeloosheid valt. Deze omvorming in God speelt zich af op alle niveaus, maar de geestelijke schrijvers diepen met name de ontvorming van de drie geestelijke vermogens (het verstand, de wil en het geheugen) uit".¹⁸¹ Het geheugen duidt daarbij op diepere lagen dan verstandelijke herinneringsbeelden. Soms kan men op rationele gronden niet meer met welk godsbeeld dan ook overweg, terwijl een diepere laag in het gemoed zoekende blijft. Vindt of

¹⁸¹ Waaijman. Pag. 464.

ervaart men op dat diepere niveau vrede en liefde dan voegen het verstand en de wil zich alsnog daarnaar. Zo is het tenminste bij mij gegaan.

De eerste wordt de laatste

En ieder die een vrouw trouwt die door een man is weggezonden, pleegt echtbreuk. 18^b

Eén personage is in deze uitspraak bijna niet aanwezig. In de *Groot Nieuws* bijbel is hij zelfs weggelaten: “Wie een gescheiden vrouw trouwt, pleegt ook echtbreuk”.¹⁸² Inmiddels heb ik geleerd dat bij Lucas juist de indirect benoemde doorgaans de hoogste spirituele kwaliteit vertegenwoordigt. Dat is *de man door wie deze vrouw werd weggezonden*. Uit de mededeling dat zij door hem is weggezonden, kunnen we afleiden dat hij er zal zijn, zoals eerder de vrije op een vergelijkbare manier in het verhaal is gebracht door deze te verbergen in de uitdrukking *niet één huisslaaf*. Met de subtiele aanduidingen *welke* bij de eerste koning, *iemand* bij de vader en ook *een man*, is Spiritueel Zelf van alle personages ‘het kleinst aanwezig’. Het zal niet verbazen dat deze ook hier Spiritueel Zelf representeert en kan worden gezien als een koning incognito.

In Lc. 14:33 staat de conditie om discipel te kunnen zijn: afstand doen van al wat je hebt.

Deze man, *die het dierbare heeft weggezonden*, doet dat.

Mijns inziens is om deze reden juist hij aan het einde van de spirituele ontwikkelingsweg geplaatst die in deze gelijkenissen wordt geschetst. Van deze man wordt verder niets gezegd, maar hiermee is wel alles gezegd, namelijk: hij wordt één. In hem vallen de liefde voor God, voor de naaste en voor zichzelf samen. Hij vertegenwoordigt de hoogste goddelijke inspiratie of het koningschap van God in ons, dat beschouwd kan worden als een niet substantieel middelpunt van de ziel. Dit punt verdwijnt in de oneindigheid zodra we het zouden willen objectiveren of benoemen. Het is veel te subtiel voor het zintuiglijke bewustzijn en het blijft voor ogen verborgen.

Wie het meest dierbare haat, (openingswoorden) of dat heeft weggezonden (slotwoorden), kan zich achter Mij (Jezus) scharen. Zo'n bewustzijn kan onbaatzuchtig liefhebben en verspreidt liefde zoals een brandende lamp licht verspreidt. Zou zo iemand niet worden verlost van vooroordelen en egocentrisme? In de vertellingen tussen de openingswoorden en de slotwoorden wordt afstand gedaan, verloren en verkwist om tot eenheid en zelftranscendentie te kunnen komen.

Het visioen uit de openingswoorden, van het geboren willen worden van de niet in zichzelf verdeelde mens die afstand neemt van alles wat hij heeft, is werkelijkheid geworden.

¹⁸² *Bijbel. Groot Nieuws*. Pag. 199.

De verzen 16-18 van de slotwoorden maken deel uit van het tiende Licht.

Na de werelden van Verborgenschap, Schepping en Voortgaande Schepping is men met het Tiende Licht van de Kandelaar op de aardse bestemming gekomen. Arav: ‘De Vierde Wereld geldt als de ‘laagste wereld’ en wordt ‘assiyā’ (van het werkwoord ‘ASaH’, maken) genoemd, de Wereld van de ‘animale ziel’, of de wereld van het maken (Gen. 1:31), het doen en volbrengen. In deze Vierde Wereld moet de mens waarmaken dat hij als ‘beeld van God’ in zijn schepping is geplaatst’.

¹⁸³

Het Tiende Licht is de plaats van de mondelinge Tora of de ziel van de Tora waar de schriftelijke Tora gerealiseerd kan worden. Het is de plaats van de zevende scheppingsdag. Over die dag staat in Genesis 1 geschreven dat toen God het werk voltooid had... Hij rustte op de zevende dag. Ook op grond hiervan mogen we verwachten dat we in vers 18 te maken hebben met *de afronding van het spirituele project*. Het is erop gericht de spirituele waarden tot in het fysieke en materiele leven van alledag te integreren en alle delen van de dualistische wereld een plaats in dat geheel te geven..

De sabbat, de zevende dag van de week wordt wel gezien als het koninkrijk van de week, als een vat waarin alle dagen vloeien die aan de sabbat voorafgaan.¹⁸⁴ Alle ontwikkelingen uit voorafgaande gelijkenissen vloeien naar één punt; naar het Tiende Licht waarin de indirect benoemde man van alles en allen afstand heeft gedaan ten gunste van allen.

De serie gelijkenissen in Lc. 14-16 als geheel en elke gelijkenis afzonderlijk kunnen beschouwd worden als koninkrijksgelijkenissen. Het betreft het innerlijk koningschap over onszelf en hoe dit naar buiten toe kan worden verwerklijkt.

Het kan vreemd aandoen dat het koningschap de gestalte van een verborgen man heeft aangenomen. Vaak wordt het afgeschilderd als een hemelse gouden toestand die eens ons deel zal zijn. Dan zijn we in de val gelopen die steeds openstaat: om het innerlijke koningschap als een koninkrijk buiten onszelf en in een (verre) toekomst te plaatsen.¹⁸⁵ Het lijkt erop dat de tijdruimtelijke wereld voor de andere mensen niet veel verandert wanneer iemand uit het innerlijk koningschap leert te leven. Het breekt namelijk niet door buiten de mens maar als een niet zintuiglijk waar te nemen ervaring in de mens die vóór deze doorbraak werkt, slaapt en recreëert en erna werkt, slaapt en recreëert.

¹⁸³ Arav, Pag. 87.

¹⁸⁴ Halevi, Pag. 196.

¹⁸⁵ In de toelichting bij Lc.16:12 bijvoorbeeld: ‘Indien u niet getrouw geweest bent in het goed van een ander, wie zal u het onze geven’, wordt bij de laatste woorden aangetekend: “Indien u zich niet getrouw hebt betoond in uw aardse leven ... kan u het Koninkrijk Gods, *in de toekomst geschonken*, niet worden toevertrouwd”. (cur-sivering door K.T.) *Bijbel. Nieuwe Vertaling*. (2000).

X De Voltooiing of de slotwoorden

De kwaliteitsverandering van het innerlijk wil ik illustreren aan de gang die door Spiritueel Zelf in deze gelijkenissen is afgelegd. De eerste keer dat deze goddelijke geest wordt gepersonifieerd, is dat in *welke koning*. De tweede en derde maal waarin Spiritueel Zelf in een gelijkenis optreedt is als *iemand* die twee zonen had en als *iemand* die een huismeester had. Driemaal komt Spiritueel Zelf op de eerste plaats. Driemaal houdt in dat de eerste plaats voor Spiritueel Zelf volkomen correct is. Maar dan komt de laatste tekst van de serie met daarin de nauwelijks aanwezige man. Deze komt op de derde plaats na Persoonlijk Zelf en Uiterlijk Zelf. De eerste is de laatste geworden.

Persoonlijk Zelf daarentegen maakt in de serie gelijkenissen zijn debuut als gezant en komt na de twee koningen als derde en laatste partij op. Maar dan komt de laatste tekst van de serie met daarin degene die getrouwd was, zijn vrouw wegzond en een andere trouwde. Deze aan zichzelf werkende mens verbeeldt Persoonlijk Zelf en komt op de eerste plaats, voor Uiterlijk Zelf en Spiritueel Zelf.

Persoonlijk Zelf wordt verhoogd en Spiritueel Zelf neemt uit liefde de laagste plaats in.

Weer wordt de strekking van de tekst ondersteund door de vormgeving ervan. Vorster schrijft over de betekenis van de vorm van een verhaal: "Er is een verband tussen de manier waarop de schrijver zijn materiaal ordent of er vorm aan geeft en de inhoud die hij met deze vorm wil uitdrukken".¹⁸⁶

Tot hier is het volbracht. De hoogste geest, gesymboliseerd in het eerste Licht, is afgedaald tot diep in de materie zonder zichzelf te hebben verloren. Deze vertelde ontwikkelingsweg is tot het einde afgelegd. De laagste wereld is tevens de hoogste. Hier geldt immers de inclusiviteit van Gods *basileia*.

¹⁸⁶ Klijn. (red) (1986). W.S. Vorster. Pag. 138.

NABESCHOUWING

Een serie gelijkenissen: één verhaal

In het vertrouwen de schrijver van het boek ‘Lucas’ hiermee recht te doen, heb ik tijdens het schrijven drie uitgangspunten gehanteerd.

Ten eerste ben ik zeer dicht bij de tekst van Lucas gebleven. Het heeft mij verbaasd dat het nauwgezet volgen van de tekst als vanzelf leidde tot een spirituele uitleg. Het heeft mij ook verbaasd, dat in vertaling en uitleg mijns inziens soms onnodig van de Griekse tekst wordt afgeweken. Het lijkt erop dat menigmaal een primair op de buitenwereld gerichte interpretatie wordt vóórondersteld waarvan de gelijkenis over de twee koningen in hoofdstuk III een voorbeeld is.

Ten tweede heb ik gerespecteerd dat de gelijkenissen in beeldende taal zijn geschreven. In de tijd van Jezus en Lucas – en nog een lange tijd daarna – was men zeer terughoudend met het opschrijven van de spirituele essentie van ideeën en ervaringen. Zo men er al toe overging dan deed men dit op een verhullende manier. De serie gelijkenissen lijkt mij daarvan een goed voorbeeld te zijn. Door de serie heen is immers een toename van de spirituele verdieping waar te nemen. De spirituele weg vangt aan met distantie tot de gewone, dualistische wereld en een groeiend verlangen naar de wereld van eenheid. De triade in de rede tot de Farizeeën en het eerste verhaal in de rede tot de leerlingen kunnen getypeerd worden als bekering (schapen), verlichting (munten), eenwording (jongste zoon) en vervoering of extase. (huismeester) In ‘niet één huisslaaf’ en in de slotwoorden wordt tenslotte een nieuwe, inclusieve relatie tot de gewone wereld gerealiseerd. Deze ‘nieuwe mens’ neemt vrijwillig en uit liefde voor zoekenden en verdoelden de laagste en dus een dienende plaats in.

Het derde uitgangspunt is het gegeven dat de letters van het Hebreeuwse alfabet van oudsher tevens dienst doen als getallen. Voor ons zijn getallen iets dat erbij komt. Zo niet in het Hebreeuws: letters wáren getallen en getallen werden in letters geschreven. De tekst van de gelijkenissen illustreert de vaardigheid van Lucas in het toepassen van verborgen getallen en aantallen, zelfs in een Griekse tekst.

Het staat ieder vrij voor een bepaalde uitleg van de gelijkenissen een voorkeur te hebben. Voor mij is het echter niet goed meer mogelijk om deze gelijkenissen apart en als op zichzelf staand te benaderen. Het betreft immers gelijkenissen die op verschillende manieren met elkaar zijn vervlochten en die bovendien zijn vervat in een mystiek vertelschema. Voor mij zijn er teveel interne punten van samenhang en zijn de overeenkomsten met de Kandelaar te specifiek om dit bijbelgedeelte niet als een eenheid te benaderen. Dit houdt vanzelfsprekend niet in dat de door mij geboden invulling van de

samenhang niet verder bewerkt zou kunnen worden. Dat duizend bloemen mogen bloeien.

Naast de interne gegevens die de samenhang van de serie aantonen, blijkt uit de toepassing van de getallensymboliek, dat in het gehele boek van Lucas de serie gelijkenissen eveneens als een zelfstandige eenheid functioneert.

De evidentie van de Kandelaar

In hoofdstuk II is opgevallen dat de serie gelijkenissen verbonden is met de structuur van de Kandelaar met de Tien Lichten. De duidelijkheid is zowel expliciet als impliciet. Een aantal tekstelementen leveren de verbindingen tussen de gelijkenissen voor een figuur, die met de voorstelling van de Kandelaar met de Tien Lichten samenvalt. In de hoofdstukken I en II zijn deze figuren afgedrukt zodat ik daarnaar nu verwijzen kan.

Om de impliciete betekenis te herkennen, dient men mee te gaan met het verhaal. Het betreft immers een betekenisgeving aan uiterlijke factoren, in dit geval de bijbeltekst van de gelijkenissen, waarover de meningen uiteen kunnen lopen. In verschillende hoofdstukken heb ik de Kandelaar en de relatie ervan tot de serie gelijkenissen toegelicht. Nu wil ik dit samenvatten.

De serie gelijkenissen en de Kandelaar kennen een gelijk aantal delen met één gedeelte op de vierde plaats dat een uitzonderingspositie inneemt. Dit zijn de gelijkenis over het zout in de gelijkenissen en Da'at in de Kandelaar. Beide tientallen zijn onderverdeeld in drie maal een drietal en één gedeelte aan het einde. Ook het driemaal herhaalde 'voltooiën' in de gelijkenis over de toren houdt een verwijzing in naar de Kandelaar en wel naar de Vierde Wereld, die de naam 'Voltooiing' draagt.

Verder zijn de openingswoorden als het 1e Licht en de slotwoorden als het 10e Licht wat betreft zowel het beeld van familierelaties als door de begrippen 'haten' en 'wegzenden' met elkaar verbonden. Het 2^e en het 9^e Licht staan eveneens inhoudelijk en met de begrippen 'spotten' en 'honen' en met 'het fundament' en 'het Fundament' in een relatie met elkaar. Het 1^e en het 6^e Licht worden verbonden door de eenwording van het Grote Gelaat en het Kleine Gelaat in het verhaal over de jongste zoon. Het is eveneens opvallend dat de enige gelijkenis uit de serie waarin een vrouw de hoofdpersoon is, in de structuur van de Kandelaar geplaatst wordt op de traditioneel als vrouwelijk aangemerkte linker pijl. Als laatste wil ik noemen dat Lucas twee paarsgewijs voorkomende aspecten in de Kandelaar door bijzondere tekstelementen heeft verbonden. Het zijn de twee aspecten Wijsheid en Inzicht die door de verbindingswoorden 'of welke' met elkaar worden verbonden: 'wie van u die een toren wil bouwen... *of welke* koning...'. Parallel hieraan worden ook Liefde en

Oordeel op deze manier verbonden: 'wie van u die honderd schapen heeft... *of welke vrouw...*'.

De parallellen tussen de Kandelaar en de gelijkenissen zijn mijns inziens te talrijk en te specifiek om toevallig te kunnen zijn. De ontdekking dat Lucas de Kandelaar in zijn tekst heeft verwerkt en dat de teksten getalscomposities zijn, roept veel historische vragen op. Intussen blijft het een gegeven dat de Kandelaar, de godsnaamgetallen en andere getallen in de tekst zijn verwerkt, overeenkomstig de manier waarop dat in het O.T. het geval is.

Het bijbelboek Lucas, de auteur en de geadresseerde

De diepzinnige en verborgen kanten van het bijbelboek *Lucas* en speciaal van de serie gelijkenissen roepen vragen en vermoedens op betreffende een mogelijke identiteit van Lucas en Theofilus. Ik permitteer me een korte beschouwing over hen, als aanvulling op wat reeds hierover is gezegd in de inleiding en in verschillende hoofdstukken.

Van Theofilus wordt wel gedacht, dat hij door het lezen van het boek dat Lucas hem zond later Christen werd. "Waarschijnlijk is deze Theofilus een hoge, rijke, Romeinse staatsburger. ... Sommigen zijn van mening in deze Theofilus met een beginnend gelovige van doen te hebben die nader onderwijs behoefde".¹⁸⁷ Hoewel we niets met zekerheid van hem weten, is het beeld dat hierboven van hem wordt opgeroepen toch niet het mijne. Lucas zegt immers ervan uit te gaan dat Theofilus de 'woorden', Grieks *logos*, dat zijn in dit verband de woorden, berekeningen en motivaties waarin hij is onderwezen, in zijn geschrift zal herkennen en erkennen. (Lc. 1:2,4) In voorgaande hoofdstukken heb ik geprobeerd enkele van die 'betrouwbare woorden en berekeningen' uit de serie vertellingen inzichtelijk te maken. Het is duidelijk dat het geen verhalen zijn waarvan de diepere betekenis zonder toelichting door 'een beginnend gelovige' verstaan kan worden.

Nu ik meen aangetoond te hebben dat Lucas de Kandelaar naar inhoud en vorm in zijn geschrift heeft verwerkt, bovendien de verteltrant van de joodse midrasj heeft toegepast alsmede de godsnaamgetallen in zijn tekst heeft geweven, is het aannemelijk dat Theofilus hiermee vertrouwd geweest zal zijn. Voor mij is het dan ook zo goed als zeker, dat Theofilus en Lucas joden zijn geweest die deze ideeën en technieken bestudeerd hebben. In de meest letterlijke zin van het woord zullen zij letterkundigen in de Hebreeuwse taal zijn geweest, die dat ook in het Grieks hebben toegepast.

¹⁸⁷ Van de Linde. Pag. 12, 13.

Volgens de kerkelijke overlevering zou Lucas een niet-joodse reisgenoot van de apostel Paulus zijn geweest en medicus van beroep.¹⁸⁸ Hij zou zich hebben gericht tot de hellenistische gemeenschap die, evenals hijzelf, geen joodse achtergrond heeft. Deze niet-joodse sfeer is moeilijk te verenigen met het uitgesproken Joodse karakter van de serie gelijkenissen en de overige teksten in dit bijbelboek. Alleen al in de gelijkenissen worden op een uiterst verfijnde manier teksten uit Genesis en Deuteronomium als een referentiekader gebruikt. Lucas geeft er blijk van de joodse geschriften door en door te kennen.

De auteur heeft niet zelf zijn naam aan dit bijbelboek verbonden. Aan het eind van de tweede eeuw wordt het voor het eerst met de naam Lucas in verband gebracht.¹⁸⁹ Sinds het geschrift omstreeks het eind van de eerste eeuw werd opgesteld, heeft het dus ongeveer een eeuw een anoniem bestaan geleid. Het geschrift dat de auteur zelf heeft geschreven, bestaat niet meer. “De vroegste perkamenten handschriften stammen uit de 4^e eeuw. Die zijn dus meer dan tweehonderd jaar van de oorspronkelijke geschriften verwijderd”.¹⁹⁰ Gedurende die tijd kan er veel mee gebeurd zijn. Het is erg lastig om de originele versie te reconstrueren omdat sommige teksten in de bewaard gebleven handschriften uit latere eeuwen onderling verschillen. In voorgaande hoofdstukken heb ik daarvan enkele voorbeelden van gegeven.

Over de uitzonderlijke taalvaardigheid van de onbekende auteur(s) van het bijbelboek ‘Lucas’ bestaat geen verschil van mening. De nieuwtestamenticus Mulder: “Zijn beschrijving van verhalen met een joodse achtergrond wordt vaak gekenmerkt door een uitgesproken Hebreeuws taaleigen; in de weergave van gebeurtenissen met een Griekse ‘couleur locale’ wordt daarentegen een zuiver Griekse stijl gebezigd. ... Alles getuigt van een enorme taalbeheersing”.¹⁹¹

Barnard en Van ’t Riet constateren eveneens dat de auteur “meer dan middelmatige kennis van het Hebreeuws moet hebben gehad. ... Lukas’ taal met alle eigenaardigheden die daarin te vinden zijn, is het best te verklaren als we ervan uit gaan, dat hij een ontwikkelde diasporajood is geweest. Hij was in staat Grieks te schrijven zowel in een Semitische als

¹⁸⁸ - In een van zijn brieven brengt Paulus de groeten over van een aantal van zijn reisgenoten, die hij in twee groepen heeft onderverdeeld. Een zekere ‘Lucas’ wordt genoemd in de tweede groep. Colossenzen 4:7 ev.

- “De eerste groep komt ‘uit de besnijdenis’: het zijn dus Joden. Van de anderen kan dat blijkbaar niet worden gezegd. Dit betekent dat Lucas een christen van niet-Joodse komaf is geweest”. Van Bruggen, Pag. 18 en 19.

¹⁸⁹ “Ook dit evangelie geeft geen enkele aanwijzing over de schrijver. In dit geval is het *Canon Muratori*, samengesteld omstreeks het jaar 200, die voor het eerst de naam Lucas met dit evangelie verbindt”. Klijn. (1987). Pag. 41.

¹⁹⁰ Thierry. Pag. 9.

¹⁹¹ Mulder. (1985). Pag. 10.

in een klassiek Attische stijl. Als goed literator wist hij zijn stijl aan te passen aan het onderwerp van zijn verhaal. ... Hoe meer Lukas zijn verhaal inhoud en vorm geeft tegen de achtergrond van Tenach, (O.T.) hoe semitischer zijn formulering is".¹⁹² Niet slechts zijn taal is bijzonder; ook zijn geheime of onder de tekst liggende taal is bijzonder en die is slechts in bepaalde joodse kringen bekend geweest.

De tot het christendom bekeerde en niet joodse Griekse arts Lucas uit het reisgezelschap van Paulus, kan mijns inziens niet de auteur geweest zijn van het bijbelboek dat onder die naam bekend werd. Werd de naam van Lucas later met dit anonieme geschrift verbonden om het gezag en status te geven? Was het een gebaar naar het niet-joodse deel van de christenheid om het een bijbelschrijver uit eigen kring te geven?

Het jonge christendom uit de eerste eeuw kende grote regionale verschillen tussen bijvoorbeeld Jeruzalem, Alexandrië in Egypte en Rome. Er werd fel gediscussieerd. Orthodoxen, gnostici, mystici, activisten en contemplatieven, vormden een veelkleurig palet waarin het laatste woord altijd het voorlaatste woord was. Niemand was in een positie om over de ander een definitief machtswoord uit te spreken. Het Nieuwe Testament bestond nog niet en de verschillende stromingen hadden elk hun favoriete geschriften. De Geest woei van veel kanten en de waarheid kende veel verschijningsvormen. Helaas zijn daarna machtsinstellingen in het leven geroepen. Het is mijn droom dat we nog eens leren ons dienstbaar te gedragen, zoals Jezus ons voordeed toen hij de voeten van zijn leerlingen waste. Is het niet verfrissend wanneer iemand zich niet laat voorstaan op aan een functie ontleend gezag en macht? Hoewel we hieraan binnen het christendom onze handen vol zullen hebben, zou ik het in deze multiculturele samenleving toch niet tot het christendom willen beperken.

De verschillende godsdiensten en de stromingen daarbinnen werden door mensen gecreëerd en in stand gehouden en menen ze niet allemaal de waarheid te hebben? Kan de waarheid iemands bezit zijn? Of dient die in open communicatie steeds opnieuw en opnieuw gezocht en gerealiseerd te worden?

In hoofdstuk I, over de openingswoorden, heb ik het haten of op de tweede plaats zetten van de familieleden vertaald naar het secundaire karakter van de bloedverwantschap en andere aardse zaken ten gunste van de onvoorwaardelijke liefde. Voor zijn volksgenoten zal deze uitspraak van Jezus een provocatie zijn geweest die hard aankwam. Het relativeert immers de afstamming van Abraham. Voor niet-joden is dit misschien moeilijk te peilen. Daarom wil ik het vergelijken met de

¹⁹² Barnard/Van 't Riet. (1984). Pag. 28-30.

betekenis van belijdenisgeschriften en dogma's voor veel christenen. Wanneer deze een liefdevolle relatie met anderen in de weg staan, dienen ze mijns inziens op de tweede plaats te worden gezet. De problemen tijdens pogingen om in Nederland enkele kerken tot eenheid te brengen, tonen het revolutionaire van Jezus' boodschap aan. Uiteraard dienen we rekening te houden met wat zich aan eigen belangen in de mens en in organisaties roert, maar dat kan toch niet onze idealen en de verwerking ervan bepalen?

In de tijd dat de kerk probeerde alle gemeenten binnen haar muren te krijgen, heeft de kerkvader Tertullianus zich rond 200 spottend uitgelaten over de niet hiërarchisch georganiseerde christelijke gemeenten. 'Om te beginnen staat het niet vast wie toebehoort is en wie een gelovige. Zij hebben allen toegang op voet van gelijkheid; zij luisteren als gelijken; zij bidden als gelijken... Vrouwen hebben de onbeschaamdheid te onderwijzen, te debatteren en waarschijnlijk ook nog te dopen! ... Vandaag is de ene bisschop en morgen de ander; de diaken van vandaag is de voorlezer van morgen; de priester van vandaag is morgen weer leek, want zelfs leken laten zij de priesterlijke functies waarnemen'.¹⁹³ Het is mijn ervaring dat zo'n flexibele vorm goed past bij deze tijd waarin mensen zich steeds minder willen vastleggen maar wel zoeken naar inspiratie om zinvol te leven.

Maar minstens zo belangrijk is de inhoud van de verkondiging. Op de buitenwereld gerichte, sterk ethisch getinte en vaak als betuttelend ervaren 'geloofswaarheden' hebben mijns inziens geen grond in de teksten van Lucas die ik heb onderzocht. In onze tijd lijken steeds meer mensen ontvankelijk voor het verborgene. Het is spannend en inspirerend om samen de wereld te verkennen die voor ogen verborgen is.

¹⁹³ Slavenburg. (1993) Pag. 103 ev.

GECITEERDE LITERATUUR

- Arav, M. (1999). *Jezus gestalte van de Tora. Joodse mystiek in het Lukas evangelie*. Baarn: Ten Have.
- Assagioli, R. (1991). *Transpersoonlijke ontwikkeling*. Cothen: Servire.
- Augustinus, *Belijdenissen*, vertaald en ingeleid door Gerard Wijdeveld (1985)
Baarn: Ambo en Amsterdam: Polak & Van Gennep.
- Baarda, T. (red) (1991). *Jodendom en vroeg Christendom, continuïteit endis-continuïteit*. Kampen: Kok. - M. de Jonge, *De visie van de jood Jezus op zijn opdracht*. - P.W. van Boxel, *De houding van Jezus en het vroegste christendom tegenover de Wet*. - G.P. Luttkhuizen, *Vroeg-christelijk jodendom*.
- Barnard, W.J. & Riet, P. van 't. (1984). *Lukas de Jood. Een joodse inleiding op het evangelie van Lukas en op de Handelingen der apostelen*. Kampen: Kok.
- Barnard, W.J. & Riet, P. van 't. (1986). *Zonder Tora leest niemand wel. Bouwstenen voor een leeswijze van de evangeliën gebaseerd op Tenach en joodse traditie*. Kampen: Kok
- Bavinck, C.B. (z.j.). *Het evangelie van Lucas*. Kampen: Kok.
- Berk, Tj. van den. (1999). *Mystagogie. Inwijding in symbolisch bewustzijn*. Zoetermeer: Meinema.
- Boer, C. den. (red). (1989). *Messiasbelijdende joden, vroeger en nu*. 's-Gravenhage: Boekencentrum. - H. Vreekamp, *Van Jeruzalem naar Rome – en weer terug. Naar een heiden-christelijke kerk*.
- Boer, P.A.H. de. (red). (1962). *Zoals er gezegd is over het Paradijs*. Zeist: De Haan. - J. Soetendorp, *Oude en nieuwe joodse commentaren*.
- Boer, P.A.H. de. (red). (1962). *Zoals er gezegd is over de schepping*. Zeist: De Haan. - J. Soetendorp, *In het begin*.
- Boerwinkel, F. (1966). *Inclusief denken. Een andere tijd vraagt een ander denken*. Hilversum/Antwerpen: Brand.
- Boerwinkel, F. (1977). *Meer dan het gewone. Over Jezus en zijn bergrede*. Baarn: Ambo.
- Broek, R. van den. (1986). *De taal van de Gnosis. Gnostische teksten uit Nag Hammadi*. Baarn: Ambo.
- Bruggen, J. van. (1993). *Lucas. Het evangelie als voorgeschiedenis*. Kampen: Kok.
- Buber, M. (1959/1969). *Ik en gij*. Nederlandse vertaling. Utrecht: Bijleveld.
- Bijbel. Nieuwe Vertaling*. (1951/2000). Amsterdam. Nederlands Bijbelgenootschap (N.B.G.)
- Bijbel. Nieuwe Bijbel Vertaling (N.B.V.)*. (2004) N.B.G. Heerenveen / K.B.S. Den Bosch.
- Bijbel. Het nieuwe testament van onze heer Jezus Christus*. (1961) Katholieke Bijbelstichting Sint Willibrord. (K.B.S.) Wageningen: Veenman.
- Bijbel. Groot Nieuws voor u*. (1974). Het nieuwe testament in de omgangstaal. N.B.G./K.B.S.
- Bijbel. Oude en nieuwe testament. Statenvertaling*. (S.V.) (z.j.). Wageningen: Zomer & Keuning.
- Bijbel. Studiebijbel. Het evangelie naar Lucas. Deel 4*. (1993/2000). Redactie: Bette, J.C. e.a. Zaltbommel: Van de Garde.

Literatuurlijst

- Bijbel. Studiebijbel. Het evangelie naar Mattheüs. Deel 2.* (1986). Redactie: Bette, J.C. e.a. Soest: Ruimte.
- Cooper, David A. (1998). *God is een werkwoord. Een mystieke visie op de kabbalá.* Deventer: Ankh Hermes.
- Drewermann, E. (1993). *Op het raakvlak van hemel en aarde. De gelijkenissen van Jezus.* Zoetermeer: Meinema.
- Donders, S.J. (1991). *Bijbels bezien, Lucas.* Boxtel: K.B.S. & Brugge: Tabor.
- Douglas-Klotz, N. (2000). *Het verborgen Evangelie. Hoe we de spiritualiteit van Jezus kunnen herontdekken.* Deventer: Ankh Hermes.
- Elderenbosch, P.A. (1986). *Het evangelie als uitlegging van het oude testament.* 's Gravenhage: Boekencentrum.
- Eynikel, E. e.a. (red). (2001) *Internationaal Commentaar op de Bijbel. Band 2.* Kampen: Kok
- Fromm, E. (1977). *Gij zult zijn als goden. Een radicaal humanistische interpretatie van het oude testament en zijn traditie.* Utrecht: Bijleveld.
- Gooding, D. (1987/1995). *Volgens Lukas. Een nieuwe verklaring van het derde evangelie.* Vaassen: Medema.
- Grün, A. (2002). *God ervaren. Met meditatieve teksten van Maria-Magdalena Robben.* Tiel/Kampen: Lannoo/Ten Have.
- Haeften, F.F. van. (2001). *Spiritualiteit en de uiterste werkelijkheid. De zin van het menszijn.* Budel: Damon.
- Halevi, Z'ev ben Shimon. (1999). *Kabbala en Exodus.* East-West Publications: Den Haag/Londen.
- Hemelsoet, B. & Monshouwer, D. (1997). *Lucas. Lezen naar de gewoonte van Pasen.* Vertaling met kanttekeningen. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Hoeven, J. van der. (1983). *Gelijkenissen van Jezus.* Nijkerk: Callenbach.
- Hunink, V. (2003). *Gaius Julius Caesar. Oorlog in Gallië & Aulus Hirtius. Aanvulling op Caesar's 'Oorlog in Gallië'.* Vertaald door en met een nawoord van Vincent Hunink. Amsterdam: Atheneum – Polak & Van Gennep.
- Klijn, A.F.J. (1987). *De wordingsgeschiedenis van het Nieuwe Testament.* Nijkerk: Callenbach.
- Klijn, A.F.J. (red) (1986). *Inleiding tot de studie van het Nieuwe Testament.* Kampen: Kok. - W.S. Vorster, *De structuuranalyse.*
- Labuschagne, C. J. (1992). *Vertellen met getallen. Functie en symboliek van getallen in de bijbelse oudheid.* Zoetermeer: Boekencentrum.
- Laenen, J.H. (1998). *Joodse mystiek. Een inleiding.* Kampen: Kok/Tielt: Lannoo.
- Linde, D.M.van de. (1998). *Lucas. Deel I.* Kampen: Kok/Voorhoeve.
- Logister, W. (1997). *Een dramatische breuk. De plaats van Israël in de eerste eeuwen van het christendom.* Kampen: Kok.
- Moody, H.R. (1997). *Passages van de ziel.* Utrecht: Bruna.
- Mulder, H. (1985). *Lucas I. Een praktische bijbelverklaring.* Kampen: Kok.

Literatuurlijst

- Mulder, H. (1988). *Lucas II. Een praktische bijbelverklaring*. Kampen: Kok.
- Nicoll, M. (1985). *De nieuwe mens*. Wassenaar: Mirananda.
- Pagels, E. *Ketters en rechtgelovigen. De strijd om de ware leer in het vroege christendom*. Utrecht/Antwerpen: Servire - Kosmos
- Plato. *Verzamelde werken. Vijfde Deel*. Vertaald door X. de Win. (1978). Antwerpen: De nederlandse Boekhandel en Baarn: Ambo
- Poort, J.J. (1980). *Vader, ik heb gezondigd. Veertien bijbellezingen over de gelijkenis van de verloren zoon*. Dordrecht: Tol.
- Pop, F.J. (1972). *Bijbelse woorden en hun geheim. Verklaring van een aantal bijbelse woorden*. Den Haag: Boekencentrum. (Eerder in twee delen)
- Quispel, G. (2003). *Valentinus de gnosticus en zijn Evangelie der Waarheid*. Amsterdam: In de Pelikaan.
- Ridderbos, H. (1985). *De komst van het koninkrijk. Jezus' prediking volgens de synoptische evangeliën*. Kampen: Kok.
- Servotte, H. (1994). *Lucas literair. Het derde evangelie woord voor woord*. Averbode: Altiora en Den Bosch: K.B.S.
- Slavenburg, J. (1993). *De verloren erfenis. Inzicht in de ontwikkeling van het christendom*. Deventer: Ankh-Hermes.
- Slavenburg, J & Glaudemans, W.G. (1994/1995). *Nag Hammadi-geschriften. Deel I. Een integrale vertaling van alle teksten uit de Nag Hammadi-vondst en de 'Berlijnse Codex'*. Deventer: Ankh Hermes.
- Smelik, K.A.D. (1979). *Hagar en Sara, de verhouding tussen Jodendom en Christendom in de eerste eeuwen*. Baarn: Ten Have.
- Snijders, L.A. (1984). *Het verhaal van de getallen in de bijbel*. Baarn: Ten Have.
- Sölle, D. (1998). *Mystiek en verzet. Gij stil geschreeuw*. Baarn: Ten Have.
- Thierry, J. J. (1982). *Korte geschiedenis van de tekst van het Nieuwe Testament*. Kampen: Kok.
- Tolstoj, L. (Nederlandse uitgave 1985) *Het godsrijk is in je. Een gids voor geweldloos leven*. Den Haag: Mirananda.
- Tromp, N. & Maas, J. (1999). *Voorlezen uit Rembrandt. Visies op bijbelse verbeelding*. Tiel: Lannoo.
- Vonk, C. (1988). *De voorzeide leer. Lucas en Johannes*. Amsterdam: Buijten & Schipperheijn.
- Waaijman, K. (2000). *Spiritualiteit, vormen, grondslagen, methoden*. Gent: Carmelitalia.
- Weinreb, F. (1963). *De bijbel als schepping*. Wassenaar: Servire.
- Zuidema, W. (1996). *Lucht, Water, Vuur: Kabbalà: twee tractaten en een catechismus*. Ingeleid, vertaald en van commentaar voorzien door Willem Zuidema. Baarn: Ten Have.

Index

Van verschillende woorden is een selectie van de vindplaatsen vermeld.

- ABBA* (vader), 78; 106; 113; 119
abed (verloren), 110; 129
 acht, 47; 131
 achtste dag, 46; 69; 106; 119; 132; 150
 afstand nemen, 62; 64; 76
- basileia tou theou* (Koninkrijk van God), 43
bath (inhoudsmaat), 129
bechor (eerstgeborene), 112
ben (zoon), 106
 besnijdenis, 23; 165
 bewustzijn, 96
 aspecten van -, 55; 93; 144
 lager -, 52; 109
 spiritueel -, 130
 vrij -, 146; 150
 zelf-, 72; 86; 157
 buiten, 21; 44; 69; 92; 104; 105; 112; 153;
 158; 160
- concentratie, 84
- Da'at* (kennis), 71
 Dát, 92; 144
 dát ben ik, 92
 tis ben ik, 84
 desem, 45; 131
dia-ballo (scheiden), 123
 dierbare, 21; 157
 discipelschap, 94
 discipline, 97; 154
 drie, 19; 36; 60; 70; 85; 87; 116; 139
 driehonderdtwintig, 132
 driemaal, 19; 41; 75; 106; 118; 150; 161;
 163
- echtbreuk, 155; 157
 één, 24; 54; 79; 84; 109; 134; 138; 146;
 159
 eenwording, 103; 108; 148; 162
 eerst, 80; 141
 eerste, 140; 147; 161
- eerste kleed, 110
ek (uit), 135
- familierelaties, 22; 30
 Farizeeën, 19; 43; 75; 151
 Fundament, 39; 41; 42; 48; 77; 151
- gelijkenis, 17; 72
gematria (getallensymboliek), 57; 77
 1-2 (een ontwikkeling), 55; 77
 1-2-2-1 (ABBA), 78; 90; 103
 1-2-4 (abed), 110; 129
 13 (èchad), 118
 17 (JHWH), 40; 41; 81; 114; 115; 116
 2-1 (een ontwikkeling), 77; 107; 119
 2-1-1-2 (een ontwikkeling), 112
 2-20-200 (bechor), 112
 2-400 (bath), 129
 2-50 (ben), 107
 26 (JHWH), 39; 40; 41; 81; 82; 99; 114;
 116; 117
 26-13 (JHWH èchad), 81; 82; 100; 116;
 117; 118
 300-40-50 (shemen, shmona), 97; 131
- getallen, 57; 162
 getallenreeks, 8; 57; 77; 80; 86; 102; 109
 gezant, 60; 67; 109; 128
 godsbeeld, 91; 92; 158
 godsnaamgetal, 39; 40; 41; 81; 114; 164
- haten, 20; 29; 147; 150; 157
 Hebreeuws, 32; 129; 134; 165
 Hebreeuws alfabet, 77
 Heilige Geest, 59; 88; 95; 127
 Het Grote Gelaat, 114; 163
 honderd, 31; 57; 86; 94; 132
hostis (wie), 51; 52
 huis, 85; 96; 98; 112; 127
- in tienduizend, 13; 50; 54; 58
 inclusief denken, 94
 inspireren, 52

JHWH is één, 54; 81; 117
Jubeljaar, 98; 130

Kabbala (mystieke stroming), 28; 33; 38
Kandelaar, 37; 48; 59; 71; 72; 97; 122;
148; 151; 152; 163
knechtschap, 109; 145
koningschap, 44; 46; 69; 70; 72; 84; 141;
151; 152; 154; 157
koninkrijk, 24; 29; 47; 56; 138
Koninkrijk, 41; 78; 153
Koninkrijk der hemelen, 43

levende

- realiteit, 132
- waarheid, 68; 69; 139
- water, 98

levensadem, 52; 72

levensboom, 36

logos (woord), 164

mammon, 55; 124; 125; 136; 141; 149

masjal (spreuk), 17; 70; 95

midrasj (verteltrant), 64; 72; 164

mosterdzaad, 45; 138

mueo (inwijden), 28

mystiek, 100; 162

Joodse -, 9

mystieke ervaring, 28; 109

naar Gods beeld, 52; 54; 59; 152; 160

naaste, 83; 146

Nazoreeën, 11; 154

negenennegentig, 81; 83; 88

niet één, 69; 119; 143; 152

oiketes (huisslaaf), 122; 142

oikonomos (huismeester), 122

olie, 68; 97; 130

onbevooroordeeld liefhebben, 136

onschuld, 110

onvoorwaardelijke liefde, 21; 146

onvrij, 61

oudeis (en niet één), 142; 147

Paulus, 10; 22; 29; 87; 89; 165

rechtvaardigen, 133

scheidbrief, 155

scheppingsproces, 75

schuldbekentenis, 109; 128

Sefirootboom, 32; 33; 34; 36; 37; 38

shemen (olie), 97; 131

shmona (acht), 131

slaaf zijn, 31; 113; 145; 146

spiritualiteit, 52; 68

spirituele nalatigheid, 139

spirituele ontwikkeling, 18; 76; 79; 93; 95;

111; 120

spirituele weg, 81; 131; 150; 159

sum-ballo (zich voegen bij), 54

tachtig, 131

tellen, 19; 78

Tertullianus, 167

Theofilus, 10; 136; 164

tien, 94; 116

tienduizend, 59

tienduizenden, 87; 94

tiental, 34

tis (wie, welke, iemand), 51; 57; 92; 101; 123;

141

Tora (onderricht), 27; 82; 160

transformatie, 126

transformatieproces, 136

transformeren, 47; 56; 79

twaalf, 36; 116

twee, 55; 74; 134; 152

twintigduizend, 59

verborgen, 8; 29; 90; 109

verborgen bron, 97; 148

verborgene, 144

verlichting, 127; 144; 162

verloren, 106; 110; 130; 161

vertelcode, 57

vertelling, 20

verzoening, 108; 131

vier, 74; 110; 116

Inhoud

vierhonderd, 129
vijftig, 129
vijftigste jaar, 69; 97; 107; 132
volmaaktheid, 83
voltooien, 34; 35; 41; 77

weinig, 46; 138
zeer -, 141

Zelf

Persoonlijk -, 52; 60; 125; 156; 161
Spiritueel -, 52; 55; 60; 82; 125; 156;
161
Uiterlijk -, 52; 57; 61; 125; 128; 147;
156; 161
zelfkennis, 89
zelfonderzoek, 104
zelfstandig, 148; 150
zeven, 22; 36; 55; 97; 106; 116; 122
zich bekeren, 87; 92
zich hechten, 147; 148
zich omkeren, 26; 29
zich rechtvaardigen, 87; 151; 153
zondaar, 75; 86; 110; 128; 133
zoon van, 102; 107; 115; 134
zoonschap, 107; 109

INHOUD

Voorwoord	5
Inleiding	8
De bijbeltekst uit Lucas 14:25 - 16:18	13
DEEL A	
DE REDE TOT HET VOLK	17
I LIEFHEBBEN EN HATEN	
Het Begin of de openingswoorden	19
Niet meten met twee maten	20
Eén worden	24
Zich omkeren	26
Horen en niet begrijpen	27
De literaire vormgeving	30
II EEN VERBOGEN PERSPECTIEF	
Iemand die een toren wil bouwen	34
De gelijkenissen en Genesis 1	34
Genesis en gelijkenis 1	39
Koningschap en Fundament	43
De achtste dag	46
III DRIE PERSONAGES	
Iemand die verlangt naar één zijn	50/48
Wie, welke en iemand	49/51
De twee koningen	51/53
De 10.000 en de 20.000	55/57
De gezant	57/59
De gelijkenissen en Deuteronomium	61/62
IV DRIE WERELDEN	
Goed is het zout	66/66
Da'at, een vrijstaand Licht	69/71
De rede tot het volk en Genesis 2-3	70/72
DEEL B	
DE REDE TOT DE FARIZEEËN EN DE SCHRIFTGELEERDEN	72/74
V ZELFONTDEKKING	
Iemand die honderd schapen heeft	75/77
Een keerpunt in de ontwikkeling	75/77
Het ene eerst	78/80
Zuivering	79/82

Inhoud

VI	ZELFINTEGRATIE	
	Iemand die tien munten heeft	89/91
	Gewoontevorming	92/94
	Steekt een lamp aan	94/96
	De eenheid verdiept	97/100
VII	ZELFTRANSCENDENTIE	
	Iemand die twee zonen had. (De verloren zoon)	99/101
	De jongste zoon	101/103
	De vader en de jongste zoon	109/108
	De vader en de oudste zoon	111/111
	Het zesde Licht en de godsnaamgetallen	113/113
DEEL C		
	DE REDE TOT DE LEERLINGEN	119
VIII	EXTASE	
	Iemand die een huismeester had. (De onrechtvaardige rentmeester)	121
	In tweestrijd	125
	De schuldenaars	128
	De onrechtvaardige geprezen	133
	Zichzelf vriendelijk maken	134
IX	NIET EEN	
	Iemand die twee heren kan dienen	138
	Niet één huisslaaf	143
	Een onvrije	147
	Het Fundament	151
X	KONING INCOGNITO	
	De Voltooiing of de slotwoorden	153
	Wegzenden en één worden	156
	De eenheid verbreken	158
	De eerste wordt de laatste	159
NABESCHOUWING		
	Een serie gelijkenissen: één verhaal	162
	De evidentie van de Kandelaar	163
	Het bijbelboek Lucas, de auteur en de geadresseerde	164
	Literatuurlijst	168
	Index	171